



ประมวล

หนังสือสัญญาใหญ่แลอนุสัญญา

ระหว่าง

กรุงสยาม กับ ประเทศฝรั่งเศส

ตั้งแต่วันอังคาร เดือนกุมภาพันธ์ ค่ำปีมะโรง อัฐศก จ.ศ. ๑๒๑๘

หรือวันที่ ๑๕ สิงหาคม พ.ศ. ๒๓๕๕ ค.ศ. ๑๘๕๖

ถึงฉบับลงวันที่ ๒๕ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๖๕ ค.ศ. ๑๙๒๖

กัยคำอธิบายประกอบ

แล

หนังสือสัญญาโบราณ

ครั้งรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

พิมพ์เสร็จเมื่อธันวาคม พ.ศ. ๒๔๑๐

พิมพ์ที่โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร กรุงเทพฯ ๑

สมบัติของ
ห้องสมุดคณะนิติศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์



ประมวล

หนังสือสัญญาใหญ่เลขอนุสัญญา

ระหว่าง

กรุงสยาม กับ ประเทศฝรั่งเศส

ตั้งแต่วันที่ ๒๖ ธันวาคม ค.ศ. ๑๙๑๙ ถึงวันที่ ๑๕ กันยายน ค.ศ. ๑๙๕๖

หรือวันที่ ๑๕ สิงหาคม พ.ศ. ๒๓๙๙ ค.ศ. ๑๘๕๖

ถึงฉบับลงวันที่ ๒๕ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๖๕ ค.ศ. ๑๙๒๖

กับคำอธิบายประกอบ

ผล

หนังสือสัญญาโบราณ

ครั้งรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

รวบรวมโดย

อ.อ. พระยาราชนานนท์ (ศิริ เทพหัสดิน ณ อยุธยา)

พิมพ์ครั้งที่ ๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๗๐

พิมพ์ที่โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร กรุงเทพฯ

สมบัติของ
ห้องสมุดคณะนิติศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

๒๐ แก้คำผิด

ด้วยความบกพร่องของการตรวจข้าง เลตใดตรวจทานไว้ถูกต้อง
แล้ว ครั้นถึงเวลาทตพมพตวพมพทกหรือหลดขาง จึงมทผลอยู่ตงต่อไป
ข้างล่างนี้ ควรแก้เสียก่อนแล้วจึงอ่าน

หน้า	บรรทัด	คำผิด	คำถูก
๗ (ในคำนำ)	๓	ชาพเจ้า	ข้าพเจ้า
๑ (ต้น)	๑๙	๒๔๐	๒๔๒
๒	๕	๒๓๗	๒๓๙
๓	๑๐	๖๙	๗๑
๔	๑๕	๕๙	๖๐
๕	๑๕	๕๕	๕๗
๖	๙	๕๓	๕๕
๖	๑๗	๔๒	๔๔
๗	๑๖	๓๒	๓๔
๘	๑๒	๒๒	๒๔
๙	๙	๑๙	๒๑
๑๐	๑๑	จักพรรดิ	จักรพรรดิ
๑๒	๑๕	ศรีธรรมราช	ศรีธรรมราช
๑๒	๑๖	สุราษฎร์ธานี	สุราษฎร์ธานี
๔๐	๑๙ (ล่างที่สุด)	ดูหมายเหตุ (๔)	ดูหมายเหตุ (๒)
๔๔	๔	กรุงเทพมหานคร	กรุงเทพมหานคร

(๒)

หน้า	บรรทัด	คำผิด	คำถูก
๔๗	๓๐	มี	มี
๔๗	๓	สังเกต	สังเกต
๔๗	๗	ผงหนง	ผงหนง
๔๘	๕	ลงนาง	ลงนาม
๖๓	๓๐	แลท	แลท
๖๓	๓๓	เปนท	เปนท
๖๘	๓๐	ชง	ชง
๗๔	๔	ทจระ	ทจระ
๗๔	๓๖	ผนน	ผนน
๗๔	๒๓	ผรงเศศ	ผรงเศศ
๗๕	๓ (ปลายบรรทัด)	ของ	(ชักฆ่าคำ “ของ” เสีย)
๗๕	๔	ปกครองกรง	ปกครองของกรง
๗๖	๓๐	ทคิต	ทคิต
๗๔	๔	มอย	มอย
๗๖	๓๐	ปากมล	ปากมน
๗๖	๓๔	ไวสัญญา	ไวท่ายัญญา
๗๖	๒๐	ลำน้ำมล	ลำน้ำมน
๗๗	๓๒	แผนท	แผนท
๗๒	๓	คำอทธรรณ์อย่าง	คำอทธรรณ์อย่างนั้น
๗๒	๑๒	แผนท	แผนท

(๓)

หน้า	บรรทัด	คำผิด	คำถูก	
๘๓	๖	นง ^๕ หล ^๕ อ	นง ^๕ หล ^๕ อ	
๑๐๘	๙	ข ^๕ ณ ^๕ หา	ข ^๕ ณ ^๕ หา	
๑๓๑	๑๘	ม ^๕ ก ^๕ ลา ^๕ ค ^๕ ม	ม ^๕ ก ^๕ รา ^๕ ค ^๕ ม	
๑๓๓	๒๐	ป ^๕ า ^๕ ระ ^๕ กา ^๕ ศ	ป ^๕ ระ ^๕ กา ^๕ ศ	
๑๓๓	๒๓	วิ ^๕ ช ^๕ ข ^๕ จ ^๕ ุ ^๕ บ ^๕ น	วิ ^๕ ช ^๕ กา ^๕ ล ^๕ ข ^๕ จ ^๕ ุ ^๕ บ ^๕ น	
๑๓๕	๓๖	แก ^๕ ย ^๕ ซ ^๕ าย	(๒) จ ^๕ ั ^๕ ง ^๕ ห ^๕ ว ^๕ ัด เช ^๕ ย ^๕ ง ^๕ ร ^๕ าย	(ข ^๕ ิด ^๕ ค ^๕ ำ ^๕ า ^๕ ซ ^๕ อ จ ^๕ ั ^๕ ง ^๕ ห ^๕ ว ^๕ ัด ^๕ เส ^๕ ย)
๑๓๕	๒๓	แม่ ^๕ น้ำ	แม่ ^๕ น้ำ	
๑๒๔	๑๔	ชา ^๕ ต ^๕ ท	ชา ^๕ ต ^๕ อ ^๕ น ^๕ ท	
๑๒๔	๑๕	ไ ^๕ ต่ ^๕ ก ^๕ บ ^๕ ป ^๕ ระ ^๕ เท ^๕ ศ	ไ ^๕ ต่ ^๕ จ ^๕ า ^๕ ก ^๕ ป ^๕ ระ ^๕ เท ^๕ ศ	
๑๒๔	๑๖	ห ^๕ น ^๕ า ^๕ ท ^๕ ท ^๕ ห ^๕ าร	ห ^๕ น ^๕ า ^๕ ท ^๕ น ^๕ ก ^๕ ร ^๕ บ	
๑๒๔	๔	ฉ ^๕ า ^๕ เข ^๕ ต ^๕ ร์	อ ^๕ า ^๕ ฉ ^๕ า ^๕ เข ^๕ ต ^๕ ร์	
๑๒๗	๘	ค ^๕ ำ ^๕ ภ ^๕ า ^๕ ษ	ค ^๕ ำ ^๕ ภ ^๕ า ^๕ ษ	
๑๒๗	๑๕	(๑)	(๒)	
๑๓๒	๑๘	ฝ ^๕ าย ^๕ กา ^๕ ร ^๕ ท ^๕ อ ^๕ ง ^๕ ท	ฝ ^๕ าย ^๕ ท ^๕ อ ^๕ ง ^๕ ท	
๑๓๔	๒๒	เป ^๕ น ^๕ ต ^๕ น	เป ^๕ น ^๕ ต ^๕ ว ^๕ อ ^๕ ย ^๕ า ^๕ ง	
๑๓๕	๓๐	ชา ^๕ ต ^๕ อ ^๕ น ๓	ชา ^๕ ต ^๕ อ ^๕ น ๓	
๑๓๕	๑๘	ก ^๕ ำ ^๕ ห ^๕ น ^๕ ค ^๕ ไ ^๕ ว	ก ^๕ ำ ^๕ ห ^๕ น ^๕ ค ^๕ ไ ^๕ ว	
๑๓๖	๗	เม ^๕ อ ^๕ ง ^๕ ข ^๕ น	เม ^๕ อ ^๕ ง ^๕ ข ^๕ น	
๑๔๐	๑๔	เข ^๕ ำ ^๕ ใจ ^๕ ว ^๕ ่า ^๕ จะ	(ข ^๕ ิด ^๕ ค ^๕ ำ ^๕ ว ^๕ ่า ^๕ “ เข ^๕ ำ ^๕ ใจ ^๕ ว ^๕ ่า ^๕ จะ ” อ ^๕ อ ^๕ ก ^๕ เส ^๕ ย	

(๔)

หน้า	บรรทัด	คำผิด	คำถูก
๑๔๗	๙	ฌ, กิ, ๑๙ ๘	ฌ กิ, ๑๙๐๘
๑๔๘	๓๘	ลักษณไว	ลักษณไว
๑๕๔	๔	ให้อ	ให้ให้อ
๑๕๔	๑๖	ตุคำอธิบาย	ตุหมายเหตุ
๑๗๒	๒๕	ฝรั่งเศส	ฝรั่งเศส
๑๗๖	๓๓	ในระงว	ในระวาง
๑๘๒	๒๓	ยงชน	ยงชน
๑๘๓	๑๙	หน้า ๑๘๙	หน้า ๑๙๐
๑๘๗	๑๗	ตงชน	ตงชน
๑๙๕	๖	กอน	กอน
๑๙๕	๒๐	ผู้ใหญ่	ผู้ใหญ่
๑๙๙	๒๐	คักราช ๒๒ ๗	คักราช ๒๒๒๗
๒๐๒	๑๙	หนังสือ	หนังสือ

สำนักหอสมุด

คำนำ

เจตนาของผู้รวบรวมหนังสือสัญญา (Treaties) ทางพระราชไมตรี แลความตกลง (Convention) ระหว่างกรุงสยามกับนานาประเทศนั้น ได้คิดจะให้การพิมพ์สำเร็จไปตามลำดับกาลที่ได้ประกาศพระราชทานพระราชลัญจกษัตริย์ แลได้พิมพ์แล้วไปบ้าง คือ สัญญากับประเทศ ๑ อเมริกา ๒ ยิบรอล ๓ ความตกลง ฯลฯ กับประเทศเยอรมนี ๔ สัญญากับประเทศเคนมารัก ซึ่งลำดับที่ ๕ นี้ควรจะเป็นสัญญาฝรั่งเศส แต่จนใจที่จะให้สำเร็จไปตามลำดับไม่ทัน เพราะเหตุที่ได้มีความจำนงอยู่ว่า ประเทศฝรั่งเศสเป็นประเทศที่ปกครองดินแดนติดต่อกับประเทศสยามตลอดแถบตะวันออก แลได้เคยมีหนังสือสัญญาต่อกันมาแต่โบราณกาล แม้ได้มีหนังสือสัญญาฉบับใหม่ซึ่งใช้อยู่ในปัจจุบันนี้แล้ว ก็ยังมีข้อที่อ้างถึงถึงสัญญาเก่าบางข้อบางฉบับซึ่งยังคงให้ใช้ต่อไปอีกบ้าง จึงต้องการประมวลหนังสือสัญญาทั้งปวงบรรดาที่ประเทศสยามได้กระทำไว้กับรัฐบาลฝรั่งเศสให้โดยบริบูรณ์มาพิมพ์ขึ้นในคราวนี้ แลเพราะเหตุนี้จึงต้องรอกการบางอย่าง คือ (๑) รออนุสัญญาว่าด้วยการเกี่ยวพันกับประเทศอื่นโคจีนของฝรั่งเศส เพื่อให้ได้รวมเข้าเล่มเดียวกัน (๒) การประกาศตั้งข้าหลวงใหญ่ประจำแม่น้ำโขง (๓) สอดสวนทางปฏิบัติการบางอย่างอันเนื่องด้วยสัญญาแลอนุสัญญานั้น เพื่อเขียนคำวิเคราะห์ความประกอบไว้บ้าง แล (๔) ใช้เวลาแต่เฉพาะนอกหน้าที่ราชการโดยแท้ ด้วยประการฉะนี้ การพิมพ์หนังสือสัญญาฝรั่งเศสจึง

ล่าเข้ามาพึ่งสำเร็จลงภายหลังสัญญาประเทศเคนมาร์ก การประมวล
 หนังสือนสัญญาฝรั่งเศสคราวนั้นนอกจากรวบรวมสัญญากรุงรัตนโกสินทร์
 แล้วยังได้สำเนาหนังสือสัญญาครั้งรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช
 แห่งกรุงศรีอยุธยาฉบับหนึ่งมาพิมพ์ไว้ด้วย เพื่อเป็นประโยชน์ในทางศึกษา
 ไยราณคดี เป็นสัญญาที่ออกญาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี กษัตริย์ มองซิเออร์
 ลาลูแบร์ M. de La Loubère ราชทูตพิเศษของประเทศฝรั่งเศส เมื่อ
 ยังมีราชาธิปไตย ในรัชสมัยพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ได้มาทำขันทเมืองลพบุรี
 แต่สัญญาไยราณอีกฉบับหนึ่งในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชได้
 โปรดให้ทำขึ้นระหว่างเจ้าพระยาวิชาเยนทร์ M. Constance Faulkon,
 กษัตริย์ ม. เซอวาเลีย เดอ โชมองต์ M. le Chevalier de Chaumont
 ทำที่เมืองลพบุรี ลงวันที่ ๓๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๒๒๒ ค.ศ. ๑๖๘๕ นั้น
 ไม่มีภาษาไทย จึงไม่ได้นำมาพิมพ์ไว้

ข้าพเจ้าเสียดายที่ตำนานสังเขปลำดับการทำสัญญากับฝรั่งเศสใน
 สมุดคนชาติการทำอนสัญญาลดขยซึ่งว่าด้วยการเกี่ยวพันกับอินโดจีนเสียฉบับ
 หนึ่งเพราะการพิมพ์ตำนานสังเขปนั้นได้เสร็จไปแล้วเสียก่อนเวลาประกาศใช้
 สัญญาฉบับนั้น

อนึ่งหนังสือสัญญาฉบับใหม่ แลอนสัญญาว่าด้วยการเกี่ยวพันกับ
 อินโดจีน ที่พิมพ์ไว้เป็นภาษาไทยนี้ เป็นคำแปลมาจากฉบับภาษา
 ต่างประเทศ, การที่ผู้รวบรวมได้ให้มีความเคราะห้ความ หรืออธิบาย
 (Footnote) ประกอบไว้บางน้น ก็เจตนาแต่เพียงจะช่วยเหลือการ

อ่านของผู้ที่ไม่ได้อ่านสัญญาที่เป็นภาษาเดิม หรือผู้ที่ยังไม่คุ้นเคยแก่
 ภาษาต่างประเทศเท่านั้น แต่หาได้มีเจตนาจะไต่สวนแนะนำแก่ท่านผู้
เข้าใจความในภาษาต่างประเทศหรือเข้าใจดีในความหมายของสัญญาอยู่แล้ว
แล้วนั้นไม่ อีกประการหนึ่งข้อสัญญาระหว่างประเทศต่อประเทศเช่นนั้น
 เป็นความเข้าใจหมายมั่นซึ่งกันและกันในระหว่างรัฐบาลแห่งประเทศคู่
 สัญญา ผู้หนึ่งจะแปลความหมายตามตัวหนังสือ เห็นเป็นประการใดก็
 ตาม แต่ความแน่นอนย่อมอยู่ที่รัฐบาลคู่สัญญาจะรับรองต่อกันในทาง
 ปฏิบัติการ เพราะฉะนั้นคำวิเคราะห์ความหรือคำอธิบาย (Footnote) ของ
 ผู้รวบรวมย่อมไม่หาญที่จะยืนยันว่าเป็นดังนั้นดังนทางสัน ต้องสุดแล้วแต่
 มติของรัฐบาล แลควรจะหาไต่สวนความพินิจพิจารณาของผู้อ่านบ้าง แต่
 อย่างไม่ก็ ก่อนที่ผู้รวบรวมจะเขียนคำวิเคราะห์หรืออธิบายประกอบลง
 ในหนังสือสัญญาเช่นนั้น ได้พยายามสอบสวนเต็มกำลังเท่าที่จะกระทำได้
 หากพลังพลาดประการใด ก็ขอสารภาพว่าคงเป็นด้วยพินความสามารถ
 แห่งการสอบสวน หวังว่าจะไต่สวนความกรุณาเอื้อเฟื้อของท่านผู้ใดที่ทราบ
 ความหมายอันถูกต้อง โปรดให้ผู้รวบรวมได้ทราบ จะเป็นพระคุณอย่างยิ่ง
 เพื่อได้พิจารณาแก้ไขตามโอกาสอันควร

แลในโอกาสนี้ ข้าพเจ้าจะเว้นเสียมิได้ที่จะกล่าวถึงพระคุณของ
 ท่านมหาอำมาตย์โท พระยาโบราณราชธานินทร์ ซึ่งได้กรุณาให้เกียรติยศแก่ข้าพเจ้าในการพิมพ์หนังสือสัญญานี้ ดังได้โปรดให้สำเนา
 หนังสือสัญญาฉบับ ลาลูแบร์ ครังกรุงศรีอยุธยาโบราณ อันเป็น

ม

ของหายากนักหนามาให้ข้าพเจ้าได้พิมพ์ไว้ด้วย ย่อมเป็นพระคุณแก่
ข้าพเจ้าอย่างสูง แลขอขใจท่านศาสตราจารย์ ยอชเซเคิล ซึ่งได้
เื้ออเพื่อให้ข้าพเจ้าได้สอยกับฉบับของหอพระสมุดฯ แลรองอำมาตย์เอก
เจ้าศกตประเสริฐ กับ รองอำมาตย์เอกหลวงอุปการประชานิตย์ ซึ่ง
ได้ช่วยเหลือในทางภาษาฝรั่งเศสที่ส่งเสียขางแห่งให้การเขียนคำวิเคราะห์
ความหรือคำอธิบายประกอบไว้ โดยสะดวกด้วย

บ้าน ๒๐๗๖ ตำบลศาลเจ้าครุฑ ถนนอัมฤงค์
กรุงเทพฯ วันที่ ๘ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๗๐

พระยาราชนา

ผู้รวบรวม

เจ้าพนักงานหอสมุด

สารบัญ

หน้า

ตำนานสังเขปลำดับกาลทำหนังสือสัญญา ระหว่างประเทศ สยาม กับ ฝรั่งเศส	ต้น
หนังสือสัญญาทางพระราชไมตรีในรัชกาลที่ ๑ ลงวันศุกร์ เดือนเก้า ขึ้น ๑๔ ค่ำ ปีมะโรง จ.ศ. ๑๒๑๘ ที่ ๑๕ สิงหาคม พ.ศ. ๒๓๕๕ (ค.ศ. ๑๘๕๖)	๑๐
กฎหมายสำหรับพ่อค้าฝรั่งเศสที่จะเข้ามาค้าขายในประเทศ สยาม	๒๓
พิกัดอัตราภาษีศุลกากร ที่ประเทศสยามจะเรียกเก็บจาก พ่อค้าฝรั่งเศส	๒๕
หนังสือสัญญาเขตแดนเมืองพระตะบองลงวันจันทร์เดือน แปด ขึ้น ๑๔ ค่ำ ปีมะเถาะ จ.ศ. ๑๒๒๕ ที่ ๑๕ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๑๐ (ค.ศ. ๑๘๖๗)	๓๔
หนังสือสัญญาเรื่องสุรา ลงวันอาทิตย์ แรม ๑๓ ค่ำ ปีมะเถาะ จ.ศ. ๑๒๒๕ ที่ ๑๒ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๑๐ (ค.ศ. ๑๘๖๗)	๔๐
ความตกลงเพิ่มเติมในสัญญาเขตแดนเมืองพระตะบอง	๔๕
หนังสือไขข้อสัญญาในฉบับลงวันที่ ๑๕ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๑๐ ค.ศ. ๑๘๖๗	๕๐

หนังสือสัญญาใหญ่ ระงับข้อวิวาทระหว่างสยามกับฝรั่งเศส

ลงวันที่ ๓ ตุลาคม ร.ศ. ๑๑๒ (พ.ศ. ๒๔๓๖)

ค.ศ. ๑๘๙๓ ๕๔

ข้อ ๓ รัฐบาลสยามสละดินแดนฝั่งซ้ายฟากตะวันออก
แม่น้ำโขง แลบรรดาเกาะในแม่น้ำนั้น ๕๕

ข้อ ๒ รัฐบาลสยามจะไม่มีเรือรบไปไว้ในแม่น้ำโขง ๕๖

ข้อ ๓ กำหนดเขตระยะ ๒๕ กิโลเมตร จากฝั่งขวา
แม่น้ำโขงเป็นเขตปลอดการทหาร.... ๕๖

ข้อ ๔ รัฐบาลสยามจะมีกำลังตำรวจสำหรับความปลอดภัย
ภายในเขต ๒๕ กิโลเมตร ๕๖

ข้อ ๕ ยกเว้นภาษีอากรในเขต ๒๕ กิโลเมตร ๕๖

ข้อ ๖ อุดหนุนการเดินเรือในลำแม่น้ำโขง ๕๗

ข้อ ๗ สิทธิของคนในบังคับฝรั่งเศส ในเขต ๒๕ กิโลเมตร
เมตร ๕๗

ข้อ ๘ รัฐบาลฝรั่งเศสจะตั้งกงสุลตามเมืองที่เห็นสมควร ๕๗

สัญญาน้อย ลงวันที่ ๓ ตุลาคม ร.ศ. ๑๑๒ (พ.ศ. ๒๔๓๖)

ค.ศ. ๑๘๙๓ ๕๕

บรรรทกวาจาระหว่างเสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศสยาม กับราชทูตฝรั่งเศสในกรุงเทพฯ ฯ เมื่อวันที่ ๓ ตุลาคม ร.ศ. ๑๑๒ (พ.ศ. ๒๔๓๖) ค.ศ. ๑๘๙๓	๖๑
หนังสือสัญญาลงวันที่ ๑๓ กุมภาพันธ์ ร.ศ. ๑๒๒ (พ.ศ. ๒๔๔๖) ค.ศ. ๑๙๐๔ ว่าด้วยเขตแดน ระหว่างสยาม กับดินแดนกำภูชา แลจังหวัดหลวง พระบางของฝรั่งเศส	๖๕
ข้อ ๖ ว่าด้วยเขตร์ปลอดการทหารในระหว่าง ๒๕ กิโลเมตร เมตรจากฝั่งขวาแม่น้ำโขง	๗๐
ข้อ ๗ การบำรุงคมนาคมในดินแดนลุ่มแม่น้ำโขง.... ..	๗๑
ข้อ ๘ รัฐบาลฝรั่งเศสเช่าที่ดินริมฝั่งขวาแม่น้ำโขง.... ..	๗๒
ข้อ ๙ การทำทางรถไฟ ระหว่างเมืองพนมเปญ กับพระตะบอง	๗๓
ข้อ ๑๐ ว่าด้วยคนในท้องถิ่นฝรั่งเศส.... ..	๗๔
ข้อ ๑๑ ว่าด้วยคนในบังคับฝรั่งเศส	๗๕
ข้อ ๑๒ ว่าด้วยอำนาจศาลสำหรับคนในบังคับแลท้องถิ่น ฝรั่งเศส	๗๖

หนังสือสัญญาลงวันที่ ๒๓ มีนาคม ร.ศ. ๑๒๕ (พ.ศ. ๒๔๔๕)

ค.ศ. ๑๘๐๓ ๗๕

ข้อ ๓ รัฐบาลสยามยกดินแดนจังหวัดพระตะบอง แล
เสียมราฐให้แก่ฝรั่งเศส ๘๓

ข้อ ๒ รัฐบาลฝรั่งเศสคืนดินแดนอำเภอท่านซ้าย แล
จังหวัดตราดให้สยาม ๘๓

ข้อ ๕ ว่าด้วยอำนาจศาลสำหรับคดีคนในบังคับฝรั่งเศส ... ๘๒

ข้อ ๖ สิทธิของคนในบังคับแลบ่อนกันของฝรั่งเศสในกรุง
สยาม ๘๓

สัญญาว่าด้วยการปักปันเขตแดน ระหว่างประเทศสยาม
กับดินแดนของฝรั่งเศส ๘๕

สัญญาว่าด้วยอำนาจศาลในกรุงสยาม สำหรับใช้แก่คนชาว
เอเซียที่อยู่ในบังคับหรือในบ่อนกันฝรั่งเศส ลงวันที่
๒๓ มีนาคม ร.ศ. ๑๒๕ (พ.ศ. ๒๔๔๕) ค.ศ. ๑๘๐๓ ๘๕

สัญญาว่าด้วยสยามอนุญาตที่คนริมฝั่งขวาแม่น้ำโขงให้รัฐบาล
ฝรั่งเศสเช่า ๘๓

ข้อบังคับสำหรับศาลต่างประเทศ ซึ่งตั้งขึ้นตามสัญญาทาง
พระราชไมตรีระหว่างกรุงสยามกับฝรั่งเศส ลงวันที่
๒๓ มีนาคม ร.ศ. ๑๒๕ (พ.ศ. ๒๔๔๕) ค.ศ. ๑๙๐๓ ๙๖

หมวดที่ ๑ ว่าด้วยวิธีต่าง ๆ ทั่วไป ๙๖

หมวดที่ ๒ ว่าด้วยพระธรรมนูญ แลอำนาจศาลต่าง
ประเทศ ๙๗

หมวดที่ ๓ ว่าด้วยคดีที่เกิดขึ้นในเมืองซึ่งมีศาลต่างประ
เทศประจำอยู่ ๑๐๓

หมวดที่ ๔ ว่าด้วยคดีที่เกิดขึ้นนอกเมืองซึ่งศาลต่างประ
เทศประจำอยู่ ๑๐๔

หมวดที่ ๕ ว่าด้วยขอทศวรรษ ๑๐๘

หมวดที่ ๖ ว่าด้วยฎีกา ๑๐๙

ประกาศใช้หนังสือสัญญา ระหว่างกรุงสยามกับรัฐบาล
ฝรั่งเศส ลงวันที่ ๑๔ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๖๓
ค.ศ. ๑๙๒๕ ... ๑๑๐

หนังสือสัญญาทางพระราชไมตรี แลการค้าขาย แลการ
เดินเรือระหว่างกรุงสยามกับรัฐบาลฝรั่งเศสลงวันที่ ๑๔
กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๖๓ ค.ศ. ๑๙๒๕ ... ๑๑๒

- ข้อ ๑๓ ว่าด้วยคนในสังกัดชาติคู่สัญญา จะทำการ
อุตสาหกรรมต่าง ๆ ในดินแดนของอีกฝ่ายหนึ่ง ๑๓๔
- ข้อ ๑๔ ประเทศคู่สัญญาจะไม่ตั้งอากรผูกขาด และ
จะไม่ห้ามการพาของเข้าออกที่ไม่ได้ห้ามแก่คน
ชาติอื่น ๆ ๑๓๕
- ข้อ ๑๕ ประเทศฝรั่งเศสรับรองอิศรภาพของกรุงสยามใน
การขนถ่ายศุลกากร ๑๓๕
- ข้อ ๑๖ ว่าด้วยการตั้งระเบียบภาษีอากรต่าง ๆ ๑๓๗
- ข้อ ๑๗ ท่างฝ่ายจะไม่ห้ามสินค้า ซึ่งเกิดจากประเทศ
คู่สัญญานี้ ๑๓๗
- ข้อ ๑๘ จะให้ความปฏิบัติต่อกันในการทำเรือ, น่านน้ำ,
ลำน้ำสำหรับเรือซึ่งชักธงชาติคู่สัญญานี้ ๑๓๗
- ข้อ ๒๑ ประโยชน์ และสิทธิ สำหรับเรือรบของประเทศ
คู่สัญญาซึ่งต้องเข้าไปยังแดนของฝ่ายหนึ่ง ๑๔๑
- ข้อ ๒๒ ว่าด้วยเรือที่ติดตนหรืออับปาง ๑๔๒
- ข้อ ๒๓ การขอรับรองให้จับคนประจำเรือหลบหนี ๑๔๔

- ข้อ ๒๔ ทั้งสองฝ่ายจะคุ้มครองรักษาชื่อเสียงของประเทศไทย
คู่สัญญา ๑๔๖
- ข้อ ๒๕ บทสัญญา นี้ ไม่เป็นอุปสรรคแก่บรรดาพระราช
กำหนดกฎหมายทั้งปวงของประเทศไทยคู่สัญญา ... ๑๔๗
- ข้อ ๒๖ การที่จะใช้สัญญาแก่บรรดาเมืองชนแลคินแดน
ของฝรั่งเศส ๑๔๘
- ข้อ ๒๗ ขอกเลิกสัญญาแก่แลที่ขงคงใช้อยู่ข้าง ๑๕๒

โปรโตคอล ว่าด้วยอำนาจศาล อันพึงใช้แก่คนสังกัดชาติ
ฝรั่งเศสในพระราชอาณาจักรสยาม ตีพิมพ์สัญญา
ลงวันที่ ๑๔ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๖๗ ค.ศ. ๑๙๒๕. ๑๕๗

โปรโตคอล ว่าด้วยอนุสัญญาพิเศษ แลความตกลงบูรณการ
เพื่อวางระเบียบเกี่ยวพ้ระหว่างสยามกับอินโดจีน.... ๑๖๗

ประกาศให้อนุสัญญา ระหว่างสยามกับฝรั่งเศส เพื่อวาง
ระเบียบความเกี่ยวพ้ ณะระหว่าง สยามกับ
อินโดจีน ๑๖๘

อนุสัญญาว่าด้วยการเกี่ยวพ้ระหว่างสยามกับอินโดจีน ... ๑๗๑

ข้อ ๒	ว่าด้วยเขตร์ปลอดการทหารในระยะ ๒๕ กิโลเมตร จากฝั่งขวาแม่น้ำโขง.... ..	๑๗๒
ข้อ ๓	ว่าด้วยแนวพรมแดนตามลำแม่น้ำโขง.... ..	๑๗๖
ข้อ ๔	การเคี้ยวเรือในแม่น้ำโขง.... ..	๑๗๘
ข้อ ๕	ฝรั่งเศสเช่าถอทกนริมฝั่งขวาแม่น้ำโขง	๑๗๙
ข้อ ๖	การใช้เรือมิอาวุดตรวจการณ์ในแม่น้ำโขง	๑๘๐
ข้อ ๗	การขยับตัวน้ำในลำแม่น้ำโขง	๑๘๑
ข้อ ๘	การแบ่งน้ำในแม่น้ำโขงไปใช้	๑๘๒
ข้อ ๙	การโยธาเพื่อประโยชน์การเคี้ยวเรือในลำน้ำโขง	๑๘๒
ข้อ ๑๐	การตั้งคณะข้าหลวงใหญ่ฝรั่งเศส สยาม สำหรับ พิจารณาการตั้งปวงตามลุ่มน้ำโขง.... ..	๑๘๓
ข้อ ๑๑	ฐานะของคนในบังคับสยามในอินโดจีน	๑๘๔
ข้อ ๑๒	การปราบปรามผู้ร้ายชายแดน	๑๘๕
ข้อ ๑๔	จะตั้งบทบัญญัติสำหรับปราบการค้าของเถื่อน	๑๘๖
ข้อ ๑๕	ยกเลิกข้อสัญญาบางข้อแลจะบำรุงการคมนาคม ประกาศตั้งผู้แทนฝ่ายสยาม ณ คณะข้าหลวงใหญ่ ฝรั่งเศส- สยาม ประจำแม่น้ำโขง	๑๘๖ ๑๙๐

คำแถลงเรื่องหนังสือสัญญาโบราณ แลหนังสือราชทูตไทย ถึงเสนาบดีเลาบริษัทฝรั่งเศส ๑๕๒
สำเนาหนังสือสัญญา ในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช กรุงศรีอยุธยา ๑๕๓
สำเนาหนังสือ คณะราชทูตสยามถึงเสนาบดีต่างประเทศ ฝรั่งเศส.... .. ๒๐๑
สำเนาหนังสือคณะราชทูตสยามถึงบริษัทฝรั่งเศส ๒๐๓

เจ้าพนักงานหอสมุด

ตำนานสังเขป
แห่งการทำหนังสือสัญญา
ระหว่างประเทศสยาม กับ ฝรั่งเศส

ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศสยามกับประเทศฝรั่งเศสได้มีต่อกัน
มาแต่โบราณกาล, ปราบกว่าเมื่อพระพุทธศักราช ๒๒๒๘ (ค.ศ. ๑๖๘๕)
ในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช พระบรมราชาธิบดีแห่งกรุงศรี
อยุธยาโบราณราชธานีนั้น พระเจ้าหลุยที่สิบสี่ บรมราชาธิราชแห่ง
ประเทศฝรั่งเศส ได้แต่งตั้งให้ มงซิเออร์ เซอวาเลีย เดอ โชมองต์
M. le Chevalier de Chaumont เป็นราชทูตเข้ามาเจริญทางพระราช
ไมตรีแลทำหนังสือสัญญากับกรุงสยาม

ฝ่ายกรุงสยามได้ตั้งให้ เจ้าพระยาวิเศษเขนทร์ (Constance
Faulkon คอนสตันส์ หรือออกนัยหนึ่งเรียกกันว่า “คอนสตันตินฟอลคอน”)
เป็นชนชาติ กรีก ซึ่งได้เข้ามาทำราชการอยู่ในกรุงศรีอยุธยา แลได้ว่า
ราชการในหน้าที่สูงทำนองอรรคมหาเสนาบดี เป็นผู้ปกครองอาหารการ
สัญญา มีขอความที่ฝ่ายสยามอนุญาตให้พวกขาดหลวงฝรั่งเศสสอน
ศาสนา แลรับคนเข้าถือนศาสนาคริสต์ทั้งได้, สอนหนังสือ, แลรักษาพยาบาล
โรคต่าง ๆ ได้ด้วย สัญญานี้ได้ทำที่เมืองลพบุรีอันเป็นที่ประทับของ
สมเด็จพระนารายณ์มหาราช เมื่อวันที่ ๒ บ้างแห่งว่าวันที่ ๑๐ ธันวาคม
พ.ศ. ๒๒๒๘ ค.ศ. ๑๖๘๕ กำหนดเวลาถึงบนไทย ๒๔๖ ปี แล
ต่อมาพระเจ้าหลุยที่สิบสี่ได้ให้มงซิเออร์ลาลูแบ กับ มงซิเออร์เซเบเรต์

เข้ามาทำสัญญาอีกครั้งหนึ่ง ว่าด้วยการค้าขายของชนชาวฝรั่งเศสใน
 ประเทศสยาม ฝ่ายสมเด็จพระเจ้ากรุงสยามได้โปรดให้ออกญาพระ
 เสด็จ ๆ ผู้ว่าราชการทโกษาธิบดี ก็ออกพระศรีพิพัฒน์ ๆ เป็นผู้ลงนาม
 ในสัญญาที่เมืองลพบุรี ณวันพฤหัสบดี ขึ้นแปดค่ำ เดือนอ้าย ปีเถาะ
 นพศก พ.ศ. ๒๒๓๑ ค.ศ. ๑๖๘๘ กำหนดเวลาถึงบนใต้ ๒๓๗ ปีแล้ว
 สัญญาเหล่านั้นได้ระงับไปในยุคที่การบ้านเมืองของประเทศทั้งสองนี้ได้
 เปลี่ยนแปลงไปจากสภาพเดิม

ครั้นถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ การไปมาค้าขายของชนชาว
 ต่างประเทศได้เจริญขึ้น จึงได้มีหนังสือสัญญาทางพระราชไมตรีขึ้นอีก
 สัญญาระหว่างประเทศสยามกับฝรั่งเศสเท่าที่ปรากฏว่าได้มีแลลงพิมพ์
 แล้วจนถึงฉบับลงวันที่ ๑๔ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๖๗ รวม ๓๐ ครั้ง เป็น
 สัญญาซึ่งได้มีขึ้นในรัชกาลที่ ๓ ครั้ง รัชกาลที่ ๖ ครั้ง แล
 รัชกาลที่ ๗ ครั้ง สัญญาที่มีขึ้นในรัชกาลที่ ๘ นั้น คือ

๑. เมื่อ พ.ศ. ๒๓๘๘ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้า
 อยู่หัว, พระเจ้านะไปเลียนที่สามบรมราชาธิราชฝรั่งเศสได้แต่งตั้งให้ มอง
 ซ็เออร์ ชาร์เลอ หลุยส์ นิกอลาส มัคซีมิเลียน เดอ มองติญี M. Charles
 Louis Nicolas Maximilien de Montigny เป็นราชทูตเข้ามาทำสัญญา
 ทางพระราชไมตรี, การค้าขาย, แลการเดินทางเรือในประเทศสยาม

ฝ่ายสยามนั้นได้จัดให้คณะเสนาบดีเป็นผู้ทำสัญญา มีพระเจ้า
 บรมวงศ์เธอชั้น ๒ กรมหลวงวงศาธิราชสนิท ซึ่งขณะนั้นยังเป็นพระเจ้า
 น้องยาเธอ ๆ ทรงแทนพระบรมราชวงศ์ในการทำสัญญา แลนอกจาก

๒๘๕ สมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาพิไชยญาติ ๑ ผู้สำเร็จราชการทั้งพระ
 นคร ๑ เจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ ๑ ที่สมทพระกระลาโหม ซึ่งในสัญญา
 เรียกว่า ผู้สำเร็จราชการหัวเมืองขัณฑ์ไคแลฝ่ายตะวันตก ๑ เจ้าพระยา
 รวิวงศ์มหาโกษาธิบดีที่พระคลังแลว่าการต่างประเทศ ซึ่งในสัญญา
 เรียก ว่าผู้สำเร็จราชการหัวเมืองชายทะเลฝ่ายตะวันออก ๑ เจ้าพระยา
 ราช ๑ ซึ่งในสัญญาเรียกว่า เจ้าพนักงานฝ่ายกรมเมือง ๑ (ภายหลังเป็น
 กระทรวงนครบาล แลบัดนี้ได้รวมกับกระทรวงมหาดไทย) รวมเป็น ๕ ด้วยกัน
 ไคลงพระนามแลนามในหนังสือสัญญาณกรุงเทพฯ ๑ เมื่อวันที่ ๑๕
 สิงหาคม พ.ศ. ๒๓๘๘ ค.ศ. ๑๘๕๖ เป็นปีที่ ๖ ในรัชกาลที่ ๓ คำฉนวน
 เวลาถึงนี้ไค ๖๘ ปี

สัญญาฉบับนั้น มีข้อใหญ่ใจความที่สำคัญยิ่ง ว่าด้วยอำนาจศาล
 กงสุล ซึ่งบัดนี้ไคแก้ไขใหม่แล้ว ก็กำหนดอัตราภาษีสินค้าขาเข้า
 (ศุลกากร) ในประเทศสยามจะเรียกเก็บได้ ในอัตราร้อยชักสาม (๓%)
 ๑ ล ๑ สืบมาซึ่งบัดนี้ไคมีสัญญาใหม่สำแดงว่าประเทศสยามจะได้มี
 อิศรภาพในการภาษีขาเข้านั้นแล้ว แต่จะได้รับผลต่อเมื่อถึงโอกาสตั้ง
 กล่าวไว้ในข้อ ๑๕ แห่งสัญญาฉบับใหม่ พ.ศ. ๒๔๖๗

๒. ล พ.ศ. ๒๔๓๐ ไคมีหนังสือสัญญาฉบับหนึ่งโดยกรณี
 ที่รัฐบาลฝรั่งเศสไคทำสัญญากับพระเจ้ากรุงกัมพูชา รัชเอาแวนแคว้น
 กัมพูชาไว้ในความขงกันของฝรั่งเศสแล้ว รัฐบาลสยามจึงไคทำ
 สัญญารับรองการอนันนกับฝรั่งเศส แลเพื่อยงกันการเข้าใจผิดกัน
 ด้วยเรื่องเขตแดนระหว่างเขมรของฝรั่งเศสกับเขมรที่ยงเป็นของประเทศ

สยามอยู่ คือ อาณาเขตรั้วจังหวัดพระตะบอง แลเสียมราชู ให้เป็น
ที่เข้าใจกันว่าฝ่ายใดมีอำนาจแลสิทธิในดินแดนฝ่ายตนเพียงไร

การทำสัญญาคราวนี้ ฝ่ายสยามได้ตั้งให้พระยาสุรวงศ์ไวยวัฒน์
เป็นราชทูต แลพระราชเสนา เป็นอุปทูต มีอำนาจเต็ม ออกไปทำ
สัญญาต่างประเทศยุโรป ฝ่ายรัฐบาลฝรั่งเศสได้ตั้งให้ มองซิเออร์
เลอ มาร์กิส เลอชเนล เดอ มุซตีเอ M. le Marguis Léonel de
Moustier. เสนาบดีการต่างประเทศฝรั่งเศส เป็นผู้ทำสัญญา ได้ลง
นามกันที่กรุงปารีสเมื่อวันที่ ๑๕ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๓๐ ค.ศ. ๑๘๖๗
เป็นปีที่ ๑๗ ในรัชกาลที่ ๕

๓. แลใน พ.ศ. ๒๔๓๐ นั้นเอง ฝ่ายสยามได้ให้พระยาสุรวงศ์
ไวยวัฒน์ ราชทูต แลพระราชเสนา อุปทูต ซึ่งคงยังอยู่ในยุโรป
เป็นผู้ทำสัญญากับเสนาบดีการต่างประเทศฝรั่งเศสอีกฉบับหนึ่ง เป็น
สัญญาว่าด้วยการนำสุราต่างประเทศเข้ามาขายในกรุงสยาม ได้ลงนาม
กันที่กรุงปารีส เมื่อวันที่ ๗ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๓๐ ค.ศ. ๑๘๖๗ คำฉนวน
เวลาลงนามได้ ๕๖ ปี.

หนังสือสัญญาซึ่งได้มีขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง
พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๕) คือ

๑. ในพ.ศ. ๒๔๓๓ ฝ่ายฝรั่งเศสยังคงเป็นรัชสมัยพระเจ้านโปเลียน
ที่สาม ได้ทำสัญญาเพิ่มเติมข้อความในหนังสือสัญญาฉบับลงวันที่ ๑๕

กรกฎาคม ค.ศ. ๑๘๖๗ ว่าด้วยเขตแดนจังหวัดพระตะบอง แลเสียม
 ราชู (เขมร) ที่ติดต่อกับกัมพูชาประเทศ ในตอนที่เกี่ยวกับทะเลสาบ
 ด้วยเหตุว่าทะเลสาบนั้นมีรูปร่างจากตะวันตกไปทางตะวันออกอยู่ในระหว่าง
 อาณาเขตประเทศกัมพูชาของฝรั่งเศส กับ ในอาณาเขตมณฑลบูรพา
 (คือจังหวัดพระตะบอง แลเสียมราชู) ของสยามในเวลาโน้น ด้วย
 เหตุที่ทะเลสาบอยู่ในที่คาบเกี่ยวกันดังนี้ รัฐบาลจึงต้องทำสัญญาเพิ่ม
 เต็มข้อความไว้ให้เข้าใจกันเพื่อความเรียบร้อยในทางปกครอง

ฝ่ายสยาม ได้ตั้งให้พระยาราชวรานุกูล ฯ ซึ่งในสัญญาเรียกว่า
 ราชปลัดทูลฉลองกรมมหาดไทย แลพระราชเสนาปลัดทูลฉลองกรม
 มหาดไทยฝ่ายเหนือ ออกไปทำสัญญา กับ กองเรือ อหะมิราล
 เดอ กอร์นูลิเออร์ ลูซินิกิเออร์ M. le Contre-Amiral de Cornulier
 Lucinière, ผู้สำเร็จราชการแคว้นโคชินจีน (Cochinchine)
 คืออณูภาคใต้ของฝรั่งเศส ได้ลงนามกันที่เมืองไซ่ง่อน เมื่อวันที่ ๑๕
 กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๓๓ ค.ศ. ๑๘๗๐ เป็นปีที่ ๓ ในรัชกาลที่ห้า คำฉนวน
 เวลาถึงบนใต้ ๕๕ ปี

๒. ครั้นเดือนมิถุนายน พ.ศ. ๒๔๓๕ ผู้สำเร็จราชการประเทศ
 อินโดจีนฝรั่งเศสได้ให้ กัปตัน เซเนซ (เอมิลีเยง) Senez (Emilien)
 ผู้บังคับการเรือรบ “บูเรน Bourayne” ผู้มีอำนาจเต็มฝ่ายฝรั่งเศสนำ
 หนังสือสัญญาฉบับลงวันที่ ๑๕ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๓๐ ค.ศ. ๑๘๖๗

ซึ่งได้ทำไว้แต่ก่อน เข้ามาแลกเปลี่ยนสัตยาบันกันณกรุงเทพ ฯ แจ้งว่า
 รัฐบาลฝรั่งเศสขอให้แก้ไขข้อบกพร่องในสัญญาฉบับนั้นให้ชัดเจนพ้นจากข้อ
 เคลือบแฝง, ท่านเจ้าพระยาภาณุวงศ์มหาโกษาธิบดี ที่พระคลัง คือ
 เสนายติว่าการต่างประเทศ ได้ไปศึกษาเห็นสมควร จึงได้ตกลงแก้ไข
 ข้อความในสัญญานั้น แลได้ทำบรรทึกข้อความที่ได้แก้ไขข้อสัญญา
 นั้นขึ้นไว้ด้วยฉบับหนึ่ง เรียกว่า “หนังสือข้อสัญญา” ได้ลงนามกัน
 ที่กรุงเทพ ฯ เมื่อวันที่ ๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๑๕ ค.ศ. ๑๘๗๒ เป็นปีที่ ๕
 ในรัชกาลที่ ๔ กำหนดเวลาถึงบนโต๊ะ ๕ ปี อนึ่งในเวลาแลกเปลี่ยน
 หนังสือสัญญากันครั้งนั้นได้ยิงปืนกัน ๒๓ นัดด้วย

๓. ลุ พ.ศ. ๒๔๒๖ เป็นสมัยที่รัฐบาลสยามกำลังจัดการทำ
 สัญญากับนา ๆ ประเทศว่าด้วยการนำสุราต่างประเทศเข้ามาจำหน่าย
 ในประเทศสยาม ได้โปรดให้พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าปฤษฎางค์
 เป็นราชทูตออกไปทำสัญญาในประเทศยุโรปแลอเมริกา ฝ่ายฝรั่งเศสได้
 ให้ มองซีเออร์ ชัลเลอเมล ลาคูร์ M. Challemel Lacour, เสนายติ
 การต่างประเทศแห่งวิซยลิกฝรั่งเศส ได้ลงพระนามแลนามที่กรุงปารีส
 เมื่อวันที่ ๒๓ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๒๖ ค.ศ. ๑๘๘๓ เป็นปีที่ ๑๖ ใน
 รัชกาลที่ ๕ กำหนดเวลาถึงบนโต๊ะ ๕ ปี

สัญญาเรื่องการค้าขายสุราในกรุงสยามที่ได้ทำไว้กับฝรั่งเศสเป็น
 ๒ ครั้งทงครั้ง แต่ครั้งหลังนี้ไม่พบฉบับพิมพ์ภาษาไทย

๔. ครั้นถึง พ.ศ. ๒๔๓๖ (ร.ศ. ๑๑๒) ได้มีเหตุสำคัญขึ้นใน
 ราชอาณาจักรระหว่างประเทศสยามกับฝรั่งเศส แต่โดยพระมหากษัตริย์
 แห่งพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบรม
 มหาราช ซึ่งทรงมุ่งมั่นอยู่ในอันจะขจัดภัยอันตราย ให้พ้นจากศิโรตถ
 แห่งชาวสยามประเทศให้ได้ตั้งอยู่ในสันติสุขเป็นอย่างยิ่ง แลด้วยพระ
 ปรินิพพานอันสุขุมคัมภีร์ภาพ คงจะได้ทรงพระราชดำริทิววิจารณ์เห็น
 ตระหนักแล้วว่า ในขณะที่ไม่มีทางใดจะอำนวยความสะดวกแก่ประเทศ
 สยามได้ก็ยิ่งกว่าที่จะต้องยอมเสียผลประโยชน์บางส่วน
 จึงได้โปรดเกล้าฯ ให้ทำสัญญาฉบับรัฐบาลฝรั่งเศสขึ้น สมเด็จพระ
 พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ เสนาบดีกระทรวง
 การต่างประเทศ เมื่อยังทรงพระอิสริยยศเป็นพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรม
 หลวงฯ เป็นผู้ทรงทำสัญญากับ มองซิเออร์ ชาร์ลเลอส์ มารี เลอ มีร์
 เดอ วิลเลส์ M. Charles Marie Le Myre de Vilers อธิบดีราชทูตผู้มี
 อำนาจเต็มได้ลงพระนามแลนามที่กรุงเทพฯ ๑ ๓ ตุลาคม
 ร.ศ. ๑๑๒ (พ.ศ. ๒๔๓๖) ค.ศ. ๑๘๘๓ เป็นปีที่ ๒๖ ในรัชกาลที่ห้า
 คำฉนวนเวลาถึงบนได้ ๓๕ ปี

๕. ถัดมาอีก ๑๐ ปี ถึง พ.ศ. ๒๔๔๖ โดยทางรัฐประศาสน์นโยบาย
 เพื่อระงับความยากลำบากบางอย่างซึ่งได้เกิดขึ้นจากการตีความหมายของ
 หนังสือสัญญาใหญ่ในอดีตที่ทำได้เมื่อ ร.ศ. ๑๑๒ ค.ศ. ๑๘๘๓ นั้น จึงได้
 ทำสัญญานอกรอบอีกฉบับหนึ่ง ว่าด้วยฝ่ายสยามยอมสละอำนาจซึ่งเป็น

เจ้าของดินแดนที่เป็นอาณาเขตรจังหวัดหลวงพระบางอันยังมีคาบเกี่ยว
 อยู่ทางฝั่งขวาปากตวันตกแม่น้ำโขงตอนหนึ่ง แล้วว่าด้วยแนวเขตรแดน
 ตั้งแต่ปากเหนือทะเลสาบในมณฑลบูรพา (เขมร) ตัดตรงขึ้นไปทางแดน
 ลาวกาวบรรจบแม่น้ำโขงอีกตอนหนึ่ง (เมืองนครจำปาศักดิ์ แลมะโนไพร
 ไปเป็นของฝรั่งเศสตั้งแต่ครั้งนั้น) ก็ยังมีข้อความว่าด้วยการจัดบัญชีคน
 ในบังคับแลข้อยกกันของฝรั่งเศส, อานาจศาล, แลการบำรุงคมนาคม
 แลยกเลิกขมพรแดนเหล่านั้น ฝ่ายสยามได้ให้พระยาสุริยานุวัตร
 (เกิด ขุนนาก) ซึ่งในขณะนั้นเป็นอรรคราชทูตสยามประจำกรุงปารีส
 เป็นผู้ทำสัญญากับมองซีเออร์ เทโอฟีล เดลคาสเซ เดยูเต M. Théo-
 phile Delcassé Député เสนาบดีการต่างประเทศฝรั่งเศส ได้ลงนาม
 กันที่กรุงปารีส เมื่อวันที่ ๑๓ กุมภาพันธ์ ร.ศ. ๑๒๒ (พ.ศ. ๒๔๔๖)
 ค.ศ. ๑๙๐๔ เป็นปีที่ ๓๖ ในรัชกาลท้าวคำฉ้วนเวลาถึงบนได้ ๒๕ ปี

๖. ลุ พ.ศ. ๒๔๔๙ ได้ทำสัญญาใหญ่ขึ้นอีกฉบับหนึ่ง ว่าด้วยการ
 แลกเปลี่ยนดินแดนกันใหม่อีกบางส่วน คือฝ่ายรัฐบาลสยามยกมณฑล
 บูรพา (เขมร) มีจังหวัดพระตะบอง เสียมราฐ แลศรีโสภณ ให้แก่
 รัฐบาลฝรั่งเศส, แลฝ่ายฝรั่งเศสได้คืนดินแดนซึ่งได้ยึดไว้ คือ จังหวัด
 ตราด กับเกาะต่าง ๆ ในทะเลภายในแหลมลงไปถึงเกาะกูด
 ในเขตรมณฑลจันทบุรี แลอำเภอต่างซ้ายในเขตรจังหวัดเลยมณฑล
 อุดรเดียนั้น ให้แก่ฝ่ายสยาม, แลให้คนในบังคับแลข้อยกกันของฝรั่งเศส
 เฉพาะชาวเอเชีย อยู่ในอำนาจศาลสยาม, กับทำอนุสัญญาว่าด้วยการที่

สยามยอมให้รัฐบาลฝรั่งเศสเช่าที่ดินบางแห่งริมฝั่งขวาแม่น้ำโขงเพื่อใช้ประโยชน์ในการเดินเรือด้วย ฝ่ายสยามนั้น สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ เสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศ ซึ่งขณะนั้นยังเป็นพระเจ้าน้องยาเธอกรมหลวง ฯ เป็นผู้ทรงทำสัญญา แลฝ่ายฝรั่งเศสได้ให้ มองซิเออร์ วิกตอร์ เอมีล ยอเซฟ คอลแลง (เดอปลังซี) M. Victor Emile Joseph Collin (de Phancy) เป็นอัครราชทูตผู้มีอำนาจเต็มเข้ามาทำสัญญา ที่ลงนามกันที่กรุงเทพฯ เมื่อวันที่ ๒๓ มีนาคม ร.ศ. ๑๒๕ (พ.ศ. ๒๔๔๙) ค.ศ. ๑๙๐๗ เป็นปีที่ ๓๙ ในรัชกาลที่ ๕ กำหนดเวลาถึงวันที่ ๓๑ ปี

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีทิหก พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้มีหนังสือสัญญาฉบับฝรั่งเศสครั้งหนึ่ง คือ หนังสือสัญญาใหญ่ว่าด้วยนิรนาครไมตรี, สิทธิของคนไทยแลคนฝรั่งเศส, การพาณิชย์, การนาวี, การภาษีอากร, แลอำนาจศาล ซึ่งได้เปลี่ยนแปลงแก้ไขข้อสัญญาแต่ก่อนๆ เป็นอันมาก ให้มีข้อความสำแดงสมควรแก่กันแลกัน ฝ่ายสยามได้ให้ พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจรัญศักรัตติกฤดากร อัครราชทูตสยามประจำกรุงปารีสเป็นผู้ทำสัญญา กับ มองซิเออร์ เฮตวาร์ต เฮอร์โยต์ M. Edouard Herriot ประธานแห่งเสนาบดีสภา เสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศฝรั่งเศส, ที่ลงพระนามแลนามที่กรุงปารีส เมื่อวันที่ ๑๔ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๖๗ ค.ศ. ๑๙๒๕ แลได้ประกาศพระราชทานพระราชสัตยาบัน ในรัชกาลปัตยุบันนี้ เมื่อวันที่ ๑๒ มกราคม พ.ศ. ๒๔๖๘ เป็นสัญญาใหญ่ฉบับหลังที่สุดในยุคนี้

หนังสือสัญญา
ทางพระราชไมตรี

ประเทศสยาม แล ประเทศฝรั่งเศส

ศุภมัศกจุลศักราช ๑๒๓๘ ปีมะโรงนักษัตรอัฐศก ความเจริญงามจึง
มีแต่บ้านเมืองยิ่งขึ้นไปกว่าแต่ก่อนเทอญ ด้วย ซา มายีคีตี นาไปเลออน
ที่สาม อิมเปอรอ เด ฝรั่งเศส (๑) กับ พระบาทสมเด็จพระปรเมนทร
มหามกุฏ สุนทรมุนีเทพยพงศ์วงศาติศวรรกระษัตริย์ วรรชัตยราชินิก
โรคม จาตุรนต์บรมมหาจักรพรรดิราชสังกาศ บรมธรรมิกมหาราชาธิบดีราช
บรมนารถบพิตรพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, แลพระบาทสมเด็จพระปวงเรน
ทราเมศวร มหิศวเรศวรรังสรรค์ มหันทวารเดโชไชยมโหฬารคุณ อุดลย
เดช สรรพเทพเวศรานุรักษ์ บวรจุลจักรพรรดิราชสังกาศ บวรธรรมิกราชา
ธิบดีราชบรมนารถบพิตร พระบรมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทั้งสองพระองค์ ณกรุงเทพ
มหานคร อมรรัตนโกสินทรมหินทรายุธยา ขอมกันทำหนังสือสัญญา
ด้วยมีพระราชประสงค์จะให้ทางไมตรีรักใคร่กันมั่นคง เพื่อจะให้มผล

(๑) คัดตามหนังสือสัญญาเก่าที่พิมพ์ภาษาไทย แต่ตัวอักษร
ฝรั่งเศสเป็นดังนี้ “ Sa Majesté Napoleon III, l' Empereur des
Français ” ซึ่งไทยเราเรียกกันว่า พระเจ้านะโปเลียนที่สามบรม
ราชาธิราชแห่งประเทศฝรั่งเศส

ประโยชน์แก่ราษฎรทั้งสองฝ่าย จึงแจ้งการไปมาค้าขายทำมาหากินให้มี
 กำไรเรียบร้อยทั้งสองฝ่าย เพราะเหตุนี้จึงได้ตั้งเสนาบดีที่มีอำนาจทั้ง
 สองฝ่าย ฝ่าย ซามายีคตี หนีไปเลออนที่สามอิมเปอรเตฝรั่งเศส ได้
 ตั้งมองซีเออร์ ซาเลอลุยส์นิกอลา มาซีมีเลียน เดอ มองตัง (๑) ซึ่ง
 เป็นขุนนางในจำพวกเลเลียงเคอะโนระ (๒) เป็นราชทูตว่าการแทน ซา
 มายีคตี หนีไปเลออนที่สามอิมเปอรเตฝรั่งเศส. ในพระบาทสมเด็จพระ
 ประเมนทรมหามกุฏพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบาทสมเด็จพระปวงเรน
 ทราเมศวรมหิศวเรศ พระที่นั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ ได้ตั้งให้
 พระเจ้าน้องยาเธอกรมหลวงวงศาธิราชสนิท แทนพระราชวงศานุวงศ์ ๑
 สมเด็จพระยาบรมมหาพิไชยญาติ นเรนทรนารายณ์ศรีวิวงศ์ สกล
 พงศ์ปตัญญูจุมุขมาตยาธิบดี ไตรยสรณครีรัตนธาดา สกลมหารัชชา
 ธิเบนทร ประเมนทรมหาราชวโรประการ มโหฬารเตชานุภาพพิตร ผู้
 สำเร็จราชการทั้งพระนคร ๑ เจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์สมันตพงศ์พิสุทธ

(๑) M. Charles Louis Nicolas Maximilien de Montigny
 มองซีเออร์ ซาเลอลุยส์ นิกอลาส มัชฌิมเลียน เดอ มองตัญญู

(๒) “Légion d’Honneur, เลยองดอนเนอร์” เป็นชื่อตรา
 เครื่องราชอิสริยาภรณ์ชั้นสูงชนิดหนึ่งของประเทศฝรั่งเศส

มหาบวรรัตนโคม ที่สมุหพระกระลาโหมผู้สำเร็จราชการเมืองปากใต้^(๑)
 ทังปวง ๑ เจ้าพระยาวังวิงคัมหาโกษาธิบดีที่พระคลัง ผู้สำเร็จราชการ
 เมืองตวันออก^(๒) ๑ เจ้าพระยายมราชชาติเสนางคนรินทร์ มหินทรธา
 ธิบคัศววิไชย ราชมหัยศัวริยบริรักษ์ ภูมิพิทักษ์โลกากร ทิณทฤทธิ
 ธรนครบาล เป็นเจ้าพนักงานฝ่ายกรมเมือง^(๓) ทัง ๕ เป็นประธาน
 ฝ่ายเสนาบดีไทยก็ได้ส่งพระราชหัตถเลขา ทรงประทับพระราชลัญจกร
 ฝ่ายขุนนางเทศฝรั่งเศสก็ได้ส่งหนังสือ ซา มายคัตติ นาไปเลออนที่สาม
 อิมเปอรอเตฝรั่งเศส ซึ่งให้เข้ามาทำหนังสือสัญญากับไทย เห็น
 ถูกต้องพร้อมกันทั้งสองฝ่ายได้ตกลงกันตามข้อสัญญาที่เขียนไว้ต่อไป
 ข้างหนาน

(๑) ที่เรียกว่า “ผู้สำเร็จราชการเมือง” ในที่นี้ หาได้หมายความว่า
 ความอย่างผู้สำเร็จราชการเมืองที่ออกไปอยู่ประจำราชการในหัว
 เมือง ทำนองผู้ว่าราชการจังหวัดไม่ แต่หมายความว่าเปนเสนาบดี
 บังคับบัญชาราชการทั้งปวงในหัวเมืองต่าง ๆ ที่อยู่แถบใต้
 (ตามพระธรรมนูญในกฎหมายเก่าใหม่ว่า เมืองนครศรีธรรมราช, สงขลา, พัทลุง, ชุมพร,
 ไชยา (คือ สุราษฎร์ธานี), ภูเก็ต, คลองวาน (เข้าใจว่าประจวบคีรีขันธ์) บางตะ
 พาน, เพ็ชรบุรี, ถลาง, ตะกั่วทุ่ง, ตะกั่วป่า, กับเมืองซึ่งเดี๋ยวนี้เป็นของอังกฤษแล้วอีก ๘
 เมือง คือ ตะนาวศรี, มะริด, ทวาย, แลสามโลก,

(๒) มีความหมายเช่นเดียวกับในหมายเหตุ (๑) แต่บัญชา
 ราชการทั้งปวงในหัวเมืองชายทะเลฝ่ายตวันออก (ตามพระธรรมนูญว่า
 เมืองจันทบุรี, ตราด, ระยอง, บางกะมุง, นนทบุรี, สมุทรสงคราม, สาครบุรี คือสมุทรสาคร
 เดียวกัน)

(๓) เชื่อกว่าตำแหน่งสมุหพระนครบาลเดี๋ยวนี้

ข้อ ๑ ว่า ตั้งแต่บัดนี้ ซา มายัคคี นาไปเลออนที่สาม อัมเปรอ
 เคฝรั่งเศส ก็ขพระเจ้าแผ่นดินเมืองฝรั่งเศสที่จะสยวงค์แลพระราชอิศริยยศ
 ต่อไปภายหน้า ก็ขด้วยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระ
 บาทสมเด็จพระบรมโกศเกล้าเจ้าอยู่หัว ทั้งสองพระองค์ ทั้งสมเด็จพระเจ้า
 แผ่นดินสยามที่จะสยพระราชวงค์แลพระราชอิศริยยศต่อไปภายหน้า ให้
 มีไมตรีรักใคร่กันรายกายไปภายหน้าไม่รู้สิ้นสุด คนในประเทศฝรั่งเศส
 แลคนในประเทศสยาม จะรักใคร่กัน ทั้งสองฝ่ายทุกแห่งทุกตำบลทุกคน
 แต่ขึ้นคาคคนฝรั่งเศสที่จะเข้ามาอยู่ในประเทศสยาม ท่านเสนาบดีฝ่าย
 ไทยจะช่วยบำรุงรักษาคนแลเข้าของตามธรรมเนียมกฎหมายฝ่ายประเทศ
 สยาม ให้อยู่เป็นสุขสบาย ท่านเสนาบดีฝ่ายไทยเอาธุระรักษาคน
 ประเทศอื่นซึ่งอยู่ในกรุงเทพ ฯ แห่งใด ให้มีผลประโยชน์โดยยิ่งอย่างไร
 ก็ให้เอาธุระรักษาคนประเทศฝรั่งเศสเหมือนกัน ถ้าคนในประเทศ
 สยามไปอยู่ในประเทศฝรั่งเศส ขุนนางในประเทศฝรั่งเศส จะช่วย
 บำรุงรักษาคนแลเข้าของตามธรรมเนียมกฎหมายประเทศฝรั่งเศสให้ อยู่
 เป็นสุขสบาย แลขุนนางประเทศฝรั่งเศสเอาธุระรักษาคนประเทศอื่นซึ่ง
 อยู่ในประเทศฝรั่งเศสแห่งใด ให้มีผลประโยชน์โดยยิ่งอย่างไร ก็ให้
 เอาธุระรักษาคนประเทศสยามเหมือนกัน (๑) ฝ่ายฝรั่งเศสยอมรั้จะให้
 เรือรบฝรั่งเศสเอาธุระช่วยเรือลูกค้าฝ่ายไทยในท้องทะเล แล้วยอมให้
 กงสุลฝรั่งเศสที่ตั้งอยู่เมืองต่าง ๆ ประเทศ เอาธุระในการเรือในการคน

(๑) ดูข้อ ๒๖ ในสัญญาใหม่ พ.ศ. ๒๔๖๓ ก.ศ. ๑๕๒๕

ในฝ่ายไทย ซึ่งไปค้าขายในประเทศเมืองเหล่านั้น ที่มีกงสุล
ฝรั่งเศสตั้งอยู่ กงสุลฝรั่งเศสจะเอาตระกูลค้าขายไทยเหมือนกันกับ
ลูกค้าชาติฝรั่งเศส

ข้อ ๒ ว่า ฝ่ายไทยจะยอมให้ชาติฝรั่งเศสตั้งกงสุล ถ้ากงสุล
ไม่อยู่ จะยอมให้มีผู้ว่าการแทนกงสุลเข้ามาตั้งอยู่ในกรุงเทพ ฯ กงสุล
ก็ ผู้ว่าการแทนกงสุลก็ จะต้องรักษาให้คนฝรั่งเศสได้ค้าขาย
โดยสะดวก จะโดยบังคับให้คนฝรั่งเศสทำตามหนังสือสัญญา ถ้า
คนฝ่ายไทยฝ่ายฝรั่งเศสมีความเกี่ยวข้องกัน เจ้าพนักงานฝ่ายไทย
กับกงสุลฝ่ายฝรั่งเศส จะช่วยกันว่ากล่าวระวังรักษาให้ถูกตามข้อ
สัญญาทุกสิ่งทุกประการ กงสุลฝรั่งเศสนั้นจะมีอำนาจบังคับการได้
ต่อเมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินกรุงสยาม พระราชทานนามสัญญา
บัตร(*) ให้เป็นกงสุลว่าการฝรั่งเศสในประเทศสยามจึงจะบังคับการได้
ถ้าท่านเสนาบดีกรมมหาดนคร ยอมให้กงสุลชาติใด ๆ มีอำนาจ
ผลประโยชน์ประการใด ก็ต้องยอมให้กงสุลฝรั่งเศสมีอำนาจผล
ประโยชน์อย่างเดียวกัน แล้วจะยอมให้กงสุลและผู้ว่าการแทนกงสุล
ฝรั่งเศส ตั้งเสาชิงแครงฝรั่งเศสในที่สำหรับกงสุลอยู่ แลกงสุล
ฝรั่งเศสจะตั้งได้ต่อเมื่อได้หนังสือสัญญา ใต่ขัตตราสำหรับแผ่นดิน
ฝรั่งเศสเข้ามาถึงกรุงเทพ ฯ เปลี่ยนหนังสือสัญญาขัตตราสำหรับ
แผ่นดินสยามเสร็จแล้วจึงจะตั้งกงสุลได้ ถ้ากงสุลหรือผู้ว่าการแทน

(๑) ภายหลังใช้อนุมัติบัตร

กงสุลตายก็ดี มีธุระไปไม่อยู่ก็ดี คนฝรั่งเศสจะไปว่ากับกงสุล
ประเทศยุโรปชาติอื่น ๆ ที่ตั้งอยู่ในกรุงเทพ ฯ ซึ่งเป็นไมตรีกับฝรั่งเศส
ให้ว่าการแทนก็ได้ ถ้ากงสุลประเทศยุโรปอื่น ๆ ไม่มีผู้จะเอาธุระ คน
ฝรั่งเศสจะมาหาเจ้าพนักงานฝ่ายไทย ฯ จะต้องเอาธุระคนฝ่ายฝรั่งเศสให้
สำเร็จผลประโยชน์ตามหนังสือสัญญา

ข้อ ๓ ว่าขันทาคนฝรั่งเศสจะเข้ามาเที่ยว แลจะเข้ามาอาศัยอยู่
ในพระราชอาณาเขตประเทศสยาม จะถือศาสนาของตน ฝ่ายไทยจะ
ไม่เบียดเบียนห้ามปราม ถ้าจะสร้างวัดขึ้นจะทำได้ ก็แต่ในที่ท่านเสนา
บดีฝ่ายไทย กับกงสุลฝ่ายฝรั่งเศส ปรึกษากำหนดยอมตกลงกันให้ทำ
จึงจะทำได้ แลบาทหลวงฝรั่งเศสที่เข้ามาอยู่กรุงเทพ ฯ ก่อน ๆ ก็นิ
ยัตบาทหลวงที่จะเข้ามาอยู่ใหม่ก็ดี จะไปเที่ยวสั่งสอนศาสนาในประเทศ
สยามก็ได้ จะสร้างวัดขึ้นจะทำได้ ก็แต่ในที่ท่านเสนาบดีฝ่ายไทย กับ
กงสุลฝรั่งเศส ปรึกษากำหนดยอมตกลงกันให้ทำจึงทำได้ แลบาทหลวง
ฝรั่งเศสจะสร้างตึกแลเรือนโรงอยู่ก็ดี ปลูกโรงสอนหนังสือเด็ก ๆ ก็นิ
ยัตโรงรักษาคนไข้ก็ดี ในประเทศสยาม ก็ทำได้ แต่ต้องประพฤติตาม
กฎหมายไทย ถ้าบาทหลวงจะไปเที่ยวตามหัวเมืองก็ได้ แต่จะต้อง
ขอหนังสือเจ้าพนักงานฝ่ายไทย แลหนังสือกงสุลฝ่ายฝรั่งเศสไปด้วย
เป็นสำคัญ ถ้ากงสุลฝรั่งเศสไม่อยู่ จะขอหนังสือเอมิศตอปลุสฝรั่งเศส
ไปแทนหนังสือกงสุลฝรั่งเศสก็ได้

ข้อ ๔ ว่าแต่ขันทาคคนฝรั่งเศส ซึ่งจะเข้ามาอาศัยอยู่ในประเทศสยาม ก็ต้องบอกชื่อให้กงสุลจดหมายไว้ให้รู้ ถ้าคนฝรั่งเศสเป็นความเกี่ยวข้องกับคนในประเทศสยาม คนฝรั่งเศสจะฟ้องคนในประเทศสยาม ก็ให้คนฝรั่งเศสทำเรื่องราวไปปรึกษากงสุลฝรั่งเศสก่อน เมื่อกงสุลฝรั่งเศสเห็นเรื่องความสมควรจะว่ากล่าวได้ ก็ให้กงสุลพาตัวแล่นำเรื่องราวมาขึ้นกับเจ้าพนักงานฝ่ายไทย ๆ จึงจะรับว่าให้ ถ้าคนในประเทศสยามเป็นความเกี่ยวข้องกับคนในบังคับฝรั่งเศส คนในประเทศสยามจะฟ้องคนในบังคับฝรั่งเศส ก็ให้คนในประเทศสยามทำเรื่องราวไปปรึกษากับเจ้าพนักงานฝ่ายไทยก่อน เมื่อเจ้าพนักงานฝ่ายไทยเห็นเรื่องราวความสมควรจะว่าได้ ก็ให้เจ้าพนักงานฝ่ายไทยพาตัวแล่นำเรื่องราวมาขึ้นกับกงสุลฝรั่งเศส^(๑) กงสุลฝรั่งเศสจึงจะรับว่าให้

ข้อ ๕ ว่าคนชาติฝรั่งเศส จะไปเที่ยวค้าขายในประเทศสยามได้ โดยสะดวก จะซื้อขายสินค้ากับเจ้าของ ไม่ต้องขอต่อเจ้าพนักงานต่อเจ้าภาษี ไม่ให้มีผู้ขัดขวางห้ามปราม คนฝรั่งเศสเข้ามาอาศัยอยู่ได้แต่ที่ใกล้กรุงเทพฯ ในจังหวัดหนทาง ๒๕ ชั่วโมง เข้ามาโดยกำลังเรือแจวเรือพายของไทยในทุกเมื่อทุกเวลา จะปลูกตึกปลูกเรือนปลูกโรงก็ได้ จะขอจะเช่าจะขายที่เรือกสวนไร่นาก็ได้ ถ้าจะขอที่ใกล้กำแพงเมืองวัดแต่กำแพงเมืองออกไป ๒๐๐ เส้น จะขอได้ก็แต่ที่

(๑) ดูโปรโตคอล ว่าด้วยอำนาจศาล ต่อท้ายสัญญาใหม่

ท่านเสนาบดีฝ่ายไทยยอมให้ช้อ กับคนฝรั่งเศสเข้ามาอยู่ในกรุงเทพฯ ๑
 ครอบ ๓๐ ปี จึงจะช้อได้ ถ้าฝรั่งเศสจะช้อที่บานที่เรือนที่สวนที่ไร่นา
 ให้ไปบอกกับกงสุลฝรั่งเศส ๆ ต้องมาบอกกับเจ้าพนักงานฝ่ายไทย กงสุล
 กับเจ้าพนักงานฝ่ายไทยจะช่วยว่ากล่าวให้ช้อตามราคาสมควร แล้ว
 จะไต่คดีแลยกทวงคืน ทำหนังสือขอตราเจ้าพนักงานฝ่ายไทยไว้เป็นสำคัญ
 แลคนฝรั่งเศสที่ไปช้อที่อยู่นั้น จะต้องทำตามกฎหมายอย่างธรรมเนียม
 ฝ่ายไทย ค่าธรรมเนียมที่ทำไม้ทำสวน ราษฎรฝ่ายไทยบ้านนั้น
 เมืองนั้นต้องเสียอย่างไรก็ต้องเสียเหมือนกัน ถ้าผู้ช้อที่วันนั้น คิด
 ตงแต่ช้อที่ไว้ครอบ ๓ ปีแล้ว ไม่ได้ปลูกสร้างสิ่งใด เจ้าพนักงานฝ่าย
 ไทยจะคืนเอาที่นั้นเสีย จะคิดเอาเงินค่าที่คืนให้ตามราคาที่ช้อไว้

ข้อ ๒ ว่าพวกฝรั่งเศสในเมืองไทย เมื่อจะต้องการมีล่ามแล
 คนใช้สำหรับพายเรือกติ ทำการต่าง ๆ กติ จะเลือกจ้างได้ในพวก
 ไทยซึ่งว่างการของนายหรือนายยอมให้รับจ้าง ก็มีได้ รับการจ้าง
 ของผู้อื่นก่อน แลเมื่อไทยไ้รับการของฝรั่งเศสแล้ว เจ้าพนักงาน
 จะช่วยกำชับให้ถือตามซึ่งไ้สัญญากัน เมื่อคนไทยรับใช้ฝรั่งเศสอยู่
 เว้นไว้แต่ราชการ นอกนั้นมิให้ผู้นั่งผู้ใดมาเยียดเบียนเขาไ้ เหมือน
 หนึ่งคนฝรั่งเศสเอง ถ้าแล้วไทยนั้นมากกระทำผิดต่อกฎหมาย กงสุล
 ฝรั่งเศสจะส่งตัวให้แก่เจ้าพนักงาน

ข้อ ๗ ว่าคนฝรั่งเศสที่เข้ามาอยู่ในประเทศสยาม จะกลับออกไป
 ไปได้ ไม่มีผู้ใดขัดขวาง เว้นแต่เจ้าพนักงานฝ่ายไทยไปชี้แจงบอกกับ
 กงสุลฝรั่งเศสว่า คนฝรั่งเศสคนนั้นขอขุดขวางยังไม่ควรจะให้ออกไป
 กงสุลฝรั่งเศสก็จะมีให้ออกไป ถ้าแลคนฝรั่งเศสจะไปเที่ยวเดินทาง ๒๔
 ชั่วโมง ที่กำหนดไว้ในหนังสือสัญญา จะต้องให้กงสุลไปขอหนังสือต่อเจ้า
 พนักงานฝ่ายไทยไป ถ้าคนฝรั่งเศสมีวิชา จะขอไปคูลิ่งของต่างๆ
 แร่เหล็กไม้เหล็กตัวต่างๆ ก็ให้เจ้าพนักงานฝ่ายไทยช่วยส่งเคราะห์
 ให้สำเร็จความปรารถนาของพวกเขา จะได้มีผลประโยชน์ทั้งสองฝ่าย
 ถ้าจะไปขุดแร่ถลุงแร่เอามาเป็นอาณานิคม ประโยชน์ ต้องบอกเจ้าพนักงาน
 ฝ่ายไทยให้รู้ก่อน เจ้าพนักงานฝ่ายไทยยอมจึงทำได้ ถ้าคน
 ฝรั่งเศสจะไปเที่ยวในทาง ๒๔ ชั่วโมงเข้ามาไปได้ แต่จะต้องถือ
 หนังสือของกงสุลฝรั่งเศสเป็นอักษรไทยว่า คนนั้น ชื่ออย่างนั้น รูป
 พรพรรณอย่างนั้น มีคำหน้อยอย่างนั้น จะไปกระดอย่างนั้นๆ จะต้องบัตตรา
 เจ้าพนักงานฝ่ายไทยไปเป็นสำคัญด้วย ถ้าไม่มีหนังสือสำหรับตัวไป
 เป็นที่สงสัยว่าเป็นคนหนี ก็ให้เจ้าพนักงานฝ่ายไทยจับตัวไว้ แล้ว
 จะต้องเอาตัวมาส่งกับกงสุลโดยฉฉฉฉทางไมตรีในเวลานั้น

ข้อ ๘ ว่า คนฝรั่งเศสที่เข้ามาอยู่ในประเทศสยามก่อนๆ กติ ที่
 จะเข้ามาอยู่ใหม่ก็ติ จะมีการเกยของเป็นความกับคนฝ่ายไทย คน
 ฝรั่งเศสจะบอกกับกงสุลๆ ก็คอ่านแล้ว จะว่ากล่าวปลดปล่อยนเปรียบ
 เทียบให้ยอมแล้วกันโดยคทั้งสองฝ่าย ถ้าคนฝ่ายไทยจะมีการเกยของ

เป็นความกันกับคนฝรั่งเศส ก็ให้คนฝ่ายไทยมาออกกับกงสุลฝรั่งเศส ๆ
 จะว่ากล่าวปลดปล่อยเปรียบเทียบให้ยอมแล้วกัน โดยที่ทั้งสองฝ่าย ถ้า
 ทั้งสองฝ่ายไม่ตกลงยอมกัน กงสุลฝรั่งเศสจะพาตัวไปหาเจ้าพนักงาน
 ฝ่ายไทย เจ้าพนักงานฝ่ายไทยกับกงสุลฝรั่งเศสจะว่ากล่าวตัดสินให้
 โดยซื่อโดยตรง ถ้าคนฝ่ายไทยเป็นความกันเองก็ดี หรือเป็นความ
 กันกับชาติอื่น ๆ ก็ดี กงสุลฝรั่งเศสก็ไม่เอาเป็นธุระ ถ้าคนฝรั่งเศส
 วิวาทกันเองก็ดี หรือคนฝรั่งเศสวิวาทกับคนประเทศยุโรปอื่น ๆ ก็ดี
 เจ้าพนักงานฝ่ายไทยก็ไม่เอาเป็นธุระ เว้นแต่คนฝรั่งเศสวิวาทกันเอง
 หรือคนฝรั่งเศสวิวาทกับคนประเทศยุโรปอื่น ๆ เป็นการใหญ่ ถึงยังบน
 ฆ่าฟันกันตาย กฎหมายในประเทศสยามว่าละเมิดเมืองท่าน มีความผิด
 กงสุลจะต้องว่าโทษผู้ที่กระทำผิดให้สมควร กงสุลฝรั่งเศส ก็กับที่
 เรือฝรั่งเศส จะต้องบังคับคนในลำกำปั่นฝรั่งเศส ฝ่ายไทยจะไม่
 เอาเป็นธุระ ถ้าเรือรบฝรั่งเศสไม่มีอยู่ในกรุงเทพ ฯ กงสุลมีคนอื่นอยู่
 น้อย ฝรั่งเศสต่อฝรั่งเศสวิวาทกันขึ้น กงสุลจะไปขอเจ้าพนักงาน
 ฝ่ายไทยจะให้ไปช่วยระงับ เจ้าพนักงานฝ่ายไทยจะให้คนไปช่วยระงับ
 คนที่วิวาทกันนั้นกว่าจะเรียบร้อยดี

ข้อ ๘ ว่า ถ้าคนฝรั่งเศสเข้ามาอยู่ในประเทศสยามทำผิดต่อไทย
 เจ้าพนักงานฝ่ายไทยจะจับเอาตัวผู้ที่ทำผิดไปส่งให้กงสุลฝรั่งเศส ๆ ต้อง
 ทำโทษให้ตามกฎหมายฝรั่งเศส ถ้าคนฝ่ายไทยไปทำผิดต่อคนฝรั่งเศส
 กงสุลฝรั่งเศสจะมาออกกับเจ้าพนักงานฝ่ายไทย เจ้าพนักงานฝ่ายไทย
 จะจับคนฝ่ายไทยผู้กระทำผิดมาทำโทษให้ตามกฎหมายประเทศสยาม

ข้อ ๓๐ ว่า ถ้าเรือลูกค้าเมืองฝรั่งเศสจะเข้ามาค้าขายตามทะเล
 ในเขตรแดนประเทศสยาม พบปะสลักศัตรุเข้าปล้นตลกค้าเรือลูกค้า
 ชาติฝรั่งเศส ท่านเสนาบดีแลผู้สำเร็จราชการหัวเมืองฝ่ายไทย จะ
 ให้ทหารแลเรือรบออกช่วยไล่ตามเรือสลักให้เต็มอำนาจฝ่ายไทยที่จะทำได้
 ถ้าจับตัวสลักได้แล้ว ขุนนางฝ่ายไทยจะทำโทษตามกฎหมายฝ่ายไทย
 สิ้นค่าของคนชาติฝรั่งเศสที่สลักเอาไปนั้น จะพบที่แห่งใดก็ดี หรือ
 จะไต่ถามมากน้อยเท่าใดก็ดี จะเสียเท่าไรจะตีเท่าไร ให้มอบกับกงสุล
 ฝรั่งเศส ๆ จะไต่ คินให้ยกยเจ้าของ ถ้าฝ่ายไทยตามจับสลักแลผู้ร้าย
 แลสิ้นค่าของคนชาติฝรั่งเศสด้วยเต็มใจเต็มอำนาจไม่ได้แล้ว เจ้า
 พนักงานฝ่ายไทยจะมายอกซ์แจ้งให้กงสุลรู้แล้วก็ไม่ต้องไต่ของ ถ้า
 ผู้ร้ายมาลักของ ๆ คนชาติฝรั่งเศสที่อยู่ในประเทศสยาม เจ้าพนักงาน
 ฝ่ายไทยก็จะช่วยสืบเสาะติดตามให้เต็มกำลังอำนาจฝ่ายไทย ถ้าติดตาม
 ได้เต็มอำนาจไม่ได้แล้ว เจ้าพนักงานฝ่ายไทยจะมายอกซ์แจ้งให้กงสุลรู้
 แล้วก็ไม่ต้องไต่ของ

ข้อ ๓๑ ว่า ถ้าลูกเรือในกำขนรบ แลเรือลูกค้าฝรั่งเศสหลบ
 หนีไป กงสุลฝรั่งเศสแลกัปตันนายเรือฝรั่งเศส จะมายอกกับเจ้า
 พนักงานฝ่ายไทย เจ้าพนักงานฝ่ายไทยจะเอาธุระช่วยติดตามให้เต็ม
 อำนาจ จับตัวได้แล้วจะเอาตัวไปมอบให้กับกงสุล ถ้ากงสุลไม่อยู่
 จะเอาตัวมอบให้กัปตันนายเรือฝรั่งเศส ถ้าคนฝ่ายไทยทำผิดด้วย
 กฎหมายฝ่ายไทย หนีไปอยู่ในบ้านเรือนคนฝรั่งเศสก็ดี ในกำขน

ฝรั่งเศสก็ดี เจ้าพนักงานฝ่ายไทยจะไปชี้แจงบอกกับกงสุล ๆ จะจับเอา
ตัวส่งให้กับเจ้าพนักงานฝ่ายไทยโดยเร็ว กงสุลฝรั่งเศสกับเจ้าพนักงาน
ฝ่ายไทยจะไม่เข้ากับคนหลบหนี

ข้อ ๑๒ ว่า ถ้าคนฝรั่งเศสที่เข้ามาตั้งค้าขายอยู่ในประเทศสยาม
ถูกเงินคนฝ่ายไทยไปก็ดี หรือขอซื้อสินค้าคนฝ่ายไทยก็ดี แลมีเหตุ
ขาดทุนด้วยการต่าง ๆ ไม่มีเงินจะใช้ ให้กับคนฝ่ายไทยที่เป็นเจ้าหน
กงสุลจะเอาของ ๆ คนที่เป็นลูกหนี้ตามมีมากน้อยเท่าใด แบ่งใช้ให้
กับเจ้าหนี้ตามกฎหมายฝรั่งเศส เมื่อเจ้าหนี้แลเจ้าพนักงานฝ่ายไทย
ไปบอกกับกงสุล กงสุลจะเอาพระเจ้าหนี้ช่วยสืบเอาของ ๆ ลูกหนี้ที่มีอยู่
แต่ก่อน ๆ ที่เมืองนอกก็ดี ที่เมืองอื่น ๆ ก็ดี ในเวลาที่วันชำระมาแบ่ง
ให้เจ้าหนี้เสร็จแล้ว ลูกหนี้นั้นจะไปทำมาหาได้มากกำไรขึ้นด้วยสิ่งอื่น ๆ
ภายหลังวันชำระ เจ้าหนี้เดิมจะกลับไปทวงเอาอีกไม่ได้

ข้อ ๑๓ ว่า ถ้าคนฝ่ายไทยเป็นหนี้คนฝรั่งเศสหลบหนีไป เจ้า
พนักงานฝ่ายไทยจะช่วยติดตามให้เต็มอำนาจ ถ้าคนฝรั่งเศสเป็นหนี้
คนฝ่ายไทย เจ้าพนักงานฝ่ายไทยจะไปบอกกงสุล ๆ จะชำระให้

ข้อ ๑๔ ว่า ถ้าคนฝรั่งเศสจะเข้ามาตายในประเทศสยาม ถ้า
คนฝ่ายไทยตายในประเทศฝรั่งเศสก็ดี เจ้าพนักงานฝ่ายไทยฝ่าย
ฝรั่งเศสจะเอาของ ๆ คนที่ตายให้กับคนฝ่ายไทย ฝ่ายฝรั่งเศสที่ควรจะได้
มรดก ถ้าไม่มีผู้จะรับมรดก ก็เอาของ ๆ คนที่ตายมอบให้กับกงสุล
แลเจ้าพนักงานฝ่ายไทย

ข้อ ๑๕ ว่า เรือรบฝรั่งเศสจะเข้ามาทอดอภัยได้แต่เพียงหน้าด่านเมือง
สมุทรปราการ ถ้าจะขึ้นมาถึงกรุงเทพฯ ให้บอกให้เสนาบดีฝ่ายไทยให้
รู้ก่อน ท่านเสนาบดีฝ่ายไทยยอมให้ขึ้นมาทอดอภัยที่ไหน ก็ขึ้นมาทอดได้

ข้อ ๑๖ ว่า ถ้าเรือรบฝรั่งเศสก็ เรือลูกค้าฝรั่งเศสก็ ข้าราชการ
ควรจะเข้า ชุมนางในเรือรบฝรั่งเศสจะต้องบอกกับเจ้าพนักงานฝ่ายไทย
เจ้าพนักงานฝ่ายไทยเห็นว่าเรือขารุดจริง ควรจะขึ้นมาเข้าที่กรุงเทพฯ
ก็จะให้ขึ้นมาซ่อมแปลงเข้าที่กรุงเทพฯ ถ้าเรือลูกค้าฝรั่งเศสมีเหตุ
ต้องพายุ หรือเรือเกยหาดเกยหินเสียที่แห่งใดในประเทศสยาม ผู้
สำเร็จราชการเมืองนั้นรู้ข่าวก็จะไปช่วยเก็บของรับคน แล้วจะให้คนไป
บอกกับกงสุลที่อยู่ใกล้ กงสุลกับเจ้าพนักงานฝ่ายไทย จะช่วย
ส่งเคราะห์เก็บของที่ควรจะเก็บได้ ให้กับเจ้าของให้ ได้กลับไปบ้านเมือง

ข้อ ๑๗ ว่า ถ้าเรือลูกค้าชาติฝรั่งเศสจะเข้ามาค้าขายในประเทศ
สยาม ใดเสียค่าภาษีสินค้าขาเข้าขาออกตามกฎหมาย ซึ่งมีอยู่ใน
หนังสือสัญญาต่อไปข้างหน้าในฉบับนี้แล้ว จะไม่ต้องเสียค่าธรรมเนียม
แลค่าร่อนนำแลค่าทอดสมออีก ถ้าท่านเสนาบดีฝ่ายไทยจะให้เรือลูกค้า
ประเทศอื่น ๆ ก็ดี มีผลประโยชน์ประการใด ก็จะต้องให้เรือลูกค้า
ชาติฝรั่งเศสมีผลประโยชน์เหมือนกัน

ข้อ ๑๘ ว่า เรือลูกค้าชาติฝรั่งเศสจะขนทุกสินค้าเข้ามาขายใน
ประเทศสยาม สินค้าขาเข้าต้องเสียภาษีร้อยละสามทุกสิ่ง จะเสีย
เป็นเงินก็ได้ จะเสียให้เป็นของก็ได้ สุกแต่ใจเจ้าของจะเสีย ถ้า

ราคาสั่งของไม้ตกลงกัน ลูกค้าฝรั่งจะต้องบอกกับกงสุล ๆ กับ
 เจ้าพนักงานฝ่ายไทย จะเรียกพ่อค้าคนหนึ่งหรือสองคนมาทั้งสองฝ่าย
 ให้ช่วยตีราคาพอสมควร สินค้าที่ลูกค้าฝรั่งได้เสียภาษีร้อยละสาม
 แล้ว จะไปรวมขายแห่งเดียวหรือจะแบ่งขายให้ลูกค้าไป ไม่ต้อง
 เสียภาษีอีก ถ้าของเสียภาษีร้อยละสามแล้ว ของจำหน่ายไม่ได้จะ
 เหลือกลับออกไปมากน้อยเท่าใด ต้องคิดภาษีสิ่งของที่เหลือคนใหญ่
 เจ้าของให้ครบ ถ้าสินค้าขึ้นทุกเข้ามา ไม่ได้ขึ้นช้นจากเรือแลออกขาย
 ก็ไม่ต้องเสียภาษี (๑)

ข้อ ๑๘ ว่า สินค้าในประเทศสยามเมื่อขึ้นทุกลงเรือก็ดี ที่ยัง
 ไม่ได้ขึ้นทุกลงเรือก็ดี จะต้องเสียภาษีมากน้อยเท่าใด ตามซึ่งได้
 กำหนดไว้ในหนังสือพิกัดที่ขัตตราไว้ด้วยกันทั้งสองฝ่าย แต่สินค้า
 สินค้าเหล่านั้นจะต้องเสียภาษีเช่นเดียว ถ้าเสียภาษีเมื่อขึ้นทุกลงเรือไป
 ต่างประเทศแล้ว ก็ไม่ต้องเสียภาษีในประเทศสยามแลค่าธรรมเนียม
 อื่น ๆ อีก ถ้าเสียภาษีในประเทศสยามแล้ว เมื่อขึ้นทุกลงเรือก็
 ไม่ต้องเสียภาษีแลค่าธรรมเนียมอื่น ๆ อีก

ข้อ ๒๐ ว่า ภาษีสินค้าที่กำหนดไว้ในหนังสือสัญญา ออย่า
 ให้มากทวชนไป เมื่อลูกค้าฝรั่งจะเสียภาษีสินค้าเมือขาเข้ามา
 แลเมื่อขึ้นทุกออกไปจากประเทศสยามเสร็จแล้ว จะขายสินค้าขึ้นทุก
 เข้ามาแต่ต่างประเทศก็ได้ จะขึ้นทุกสินค้าในประเทศสยามออกไปก็ได้

(๑) ดูข้อ ๑๕ แห่งสัญญาฉบับใหม่ พ.ศ. ๒๔๖๓ ค.ศ. ๑๙๒๕

เว้นไว้แต่สินค้าที่ฝ่ายไทยห้ามไม่ให้ขันทุกเข้ามาขาย เมื่อทำหนังสือสัญญาแล้วก็ขายไม่ได้ แต่ เข้า ปลา กุ้ง เมื่อท่านเสนาบดีฝ่ายไทยเห็นว่า จะขตสน จะห้ามไม่ให้ลูกค้าขันทุกออกไปก็ได้ แต่ให้ขอกับลูกค้าฝรั่งเคสให้รู้ก่อนว่าห้ามเดอนหนึ่ง แต่เข้าของลูกค้าฝรั่งเคสที่ใด ซอไว้แล้วแต่ก่อนหมายประกาศห้าม เมื่อมีหมายประกาศห้ามวันใด กงสูลจะมายอกกับเจ้าพนักงานให้รู้ว่า ลูกค้าคนนั้นได้ซอเข้าไว้แล้วเท่านั้น ๆ เข้าในจำนวนนั้นลูกค้าจะขันทุกออกไปนอกประเทศก็ได้ เงินทองผ้าผ่อนเข้าของเสียบงอาหารของกินเครื่องใช้สำหรับตัวไม่ต้องเสียภาษี ถ้าฝ่ายไทยลดภาษีค่าธรรมเนียมให้ฝ่ายไทย กติ แลลูกค้าชาติอื่น ๆ กติ มากน้อยเท่าใด ก็ต้องลดให้ลูกค้าฝรั่งเคสเหมือนกัน

ข้อ ๒๑ ว่า กงสูลฝรั่งเคสจะต้องบังคับให้กัปตันแลลูกค้าฝรั่งเคสทำตามกฎหมายที่ติดอยู่กับหนังสือสัญญาซึ่งขัตตราไว้ด้วยกันทั้งสองฝ่าย เจ้าพนักงานฝ่ายไทยจะต้องช่วยให้ลูกค้าฝ่ายไทย ถอดตามกฎหมายที่ติดอยู่กับหนังสือสัญญานเหมือนกัน กงสูลฝรั่งเคสกับเจ้าพนักงานฝ่ายไทยจะคิดจัดแจงเพิ่มเติมกฎหมาย หวังจะรักษาหนังสือสัญญาให้เจริญทั้งสองฝ่ายก็ได้ เงินที่ปรับไหมแลของทริบลูกค้าเพราะทำผิดสัญญาน จะต้องส่งเป็นของสำหรับแผ่นดินในประเทศสยาม

ข้อ ๒๒ ว่า เมื่อพิน ๑๒ ปี นับแต่หนังสือสัญญายัตตราสำหรับแผ่นดินเข้ามาเปลี่ยนแปลงแล้ว ถ้าฝ่ายไทยฝ่ายฝรั่งเคสจะยอมเปลี่ยนแปลง

ข้อใด ๆ ในหนังสือสัญญาฉบับนี้ แลข้อใด ๆ ในกฎหมายค้าขาย แล
พิกตภาษิตต่อกันกับหนังสือสัญญาฉบับนี้ แลกฎหมายที่จะทำต่อไปภายหน้า
เมื่อใดบอกให้รู้ก่อนขงหนึ่งแล้ว จะตั้งขนนางฝ่ายไทยฝ่ายฝรั่งเศส
เปลี่ยนแปลงเพิ่มเติมได้ ตามแต่เห็นควรช่วยกันทั้งสองฝ่าย (๑)

ข้อ ๒๓ ว่า หนังสือสัญญาฉบับนี้เขียนเป็นอักษรไทยอักษรฝรั่งเศส
ข้อความอย่างเดียวกันเอาเป็นแน่ทั้งอักษรไทยอักษรฝรั่งเศส กฎหมาย
แลพิกตสันค้ำใด เขียนเป็นอักษรไทยอักษรฝรั่งเศสอย่างเดียวกัน เขา
เป็นแน่ใดทั้งอักษรไทยอักษรฝรั่งเศส

ข้อ ๒๔ ว่า หนังสือสัญญาฉบับนี้ ต้องออกไปปิดตราสำหรับแผ่นดิน
เมืองฝรั่งเศส เข้ามาเปลี่ยนกันกับหนังสือสัญญาที่ปิดตราสำหรับ
แผ่นดินประเทศสยาม กำหนดขงหนึ่งนับแต่วันลงชื่อปิดตราหนังสือ
สัญญา หรือก่อนยังไม่ครบขงปิดตราสำหรับแผ่นดินแล้วก็เปลี่ยนกันได้
เมื่อใดหนังสือสัญญาเข้ามาเปลี่ยนกันแล้ว หนังสือสัญญาฉบับนี้จึงมีอำนาจ
ใช้ได้ ฝ่ายไทยแลฝ่ายฝรั่งเศสจะต้องถือตามหนังสือสัญญาทั้งสองฝ่าย
เหตุฉนั้นผู้มีอำนาจทั้งสองฝ่ายใดทำหนังสือสัญญาฉบับนี้เขียนเป็นอักษรไทย

(๑) สัญญาฉบับนี้นอกจากข้อ ๑ ตรงที่หมายเหตุแล้วได้มี
สัญญาใหม่แก้ไขเปลี่ยนแปลงหมด คู่สัญญาฉบับลงวันที่ ๑๔
กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๖๓ ค.ศ. ๑๙๒๕

สามฉบับ อักษรฝรั่งเศสสามฉบับ ข้อความถูกต้องกัน ไต่ลงข้อ
 ปีศตวรรษไว้ด้วยกันทั้งสองฝ่าย ทำไว้ณกรุงเทพมหานคร อมรรัตน
 โกสินทรมทินทรายุชยา ฅวันศุกร์ เดือนเก้า ขึ้นสิบค่ำ ยมะโรง
 นักษัตรอัฐศก จุลศักราช ๑๒๓๘ ปี ภาษาฝรั่งเศส เป็นวันตะริศท ๑๕
 เดือนออกเษต คฤศศักราช ๑๘๕๖ ปี (๑) เป็นปีที่ ๖ ในราชสมัยที่
 แห่งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ตราครัง } มอองคัง }	ตราพระนารายณ์ทรงนาค } กรมหลวงวงศาธิราชสนิท }	ตราพระจันทร์ทรงนาค } สมเด็จพระเจ้าพระยา } บรมมหาพิไชยญาติ }
	ตราพระคชสีห์ } เจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ } สมุหพระกระลาโหม }	ตราขั้วแก้ว } เจ้าพระยาวรวงศ์ } มหาโกษาธิบดี }
		ตราขมขี้ผึ้ง } เจ้าพระยายมราช }

(๑) วันศุกร์ที่ ๑๕ สิงหาคม พ.ศ. ๒๓๕๕

กฎหมายสำหรับพ่อค้าฝรั่งเศษซึ่งจะเข้ามาค้าขาย ในประเทศสยาม

ข้อ ๑ ว่า กัปตันนายเรือพ่อค้าฝรั่งเศษเข้ามาค้าขายในประเทศสยาม เมื่อเข้ามาถึงนอกสันดอนกัต หรือจะเข้ามาถึงปากน้ำเมืองสมุทรปราการ กัต จะต้องมาบอกเจ้าพนักงานที่ท่าเมืองสมุทรปราการว่า เรือมาแต่ประเทศนั้น มีลูกเรือคนมบนกบออก จะต้องทอศมออยู่ที่หน้าท่าเมืองสมุทรปราการ แล้วจะต้องเอาบันใหญ่กระสุนดินดำลงบรรจุทุกเรือเจ้าพนักงาน มอบให้กับขุนนางเจ้าพนักงานฝ่ายไทยที่เมืองสมุทรปราการ จะต้องมิขุนนางกรมการฝ่ายไทยคนหนึ่ง หรือสองคนกำกับเรือขึ้นมาจนถึงกรุงเทพฯ ฯ

ข้อ ๒ ว่า ถ้าเรือฝรั่งเศษมิได้เอาบันใหญ่กระสุนดินดำขึ้นไว้ที่เมืองสมุทรปราการตามกฎหมายนี้ ต้องเอาเรือกลับลงไปเอาบันใหญ่กระสุนดินดำขึ้นไว้เสียที่เมืองสมุทรปราการแล้วต้องปรับไหมเงิน ๘๐๐ บาท ด้วยไม่ฟังกฎหมายนี้ ถ้าเอาบันใหญ่กระสุนดินดำขึ้นไว้แล้วเสียเงินค่าปรับไหมแล้ว เรือจะเลยขึ้นมาณกรุงเทพฯ มหานครก็ได้

ข้อ ๓ ว่า ถ้าลูกค้าชาติฝรั่งเศษขึ้นมาทอศมอที่กรุงเทพฯ ฯ แล้วถ้ามิได้เป็นวันอาทิตย์หรือเป็นวันบุญใหญ่ของฝรั่งเศษ กัปตันนายเรือฝรั่งเศษต้องเอาหนังสือสำหรับล่าแลขัญชิ่งของซึ่งมีมาในลำเรือฝรั่งเศษ มอบให้กับกงสุลฝรั่งเศษใน ๒๔ ชั่วโมง ถ้ามิได้ส่งหนังสือแลขัญชิ่ง

ของใน ๒๔ ชั่วโมง หรือส่งหนังสือขออนุญาตไม่ครบจำนวนสิ่งของในลำเรือ
 ต้องปรับไหมเงิน ๕๐๐ บาท แต่ยอมให้กัปตันนายเรือฝรั่งเศสแก้ไขบัญชี
 สิ่งของที่หลงลืมในระหว่าง ๒๔ ชั่วโมง ตั้งแต่ได้ส่งหนังสือกงสุลฝรั่งเศส
 นั้นไม่ต้องปรับไหมเอาเงิน ถ้ากงสุลฝรั่งเศสได้หนังสือสำหรับลำ และ
 บัญชีสิ่งของในลำเรือเสร็จแล้ว กงสุลฝรั่งเศสจะเขียนบัญชีให้กับ
 เจ้าพนักงานฝ่ายไทยที่ใดเรียกภาษี ว่าเรือจากต่อน ๆ มีของสิ่งนั้น
 เท่านั้น ๆ เจ้าพนักงานฝ่ายไทยต้องให้หนังสือเบ็ดตราวางแล้ว จะได้เรียก
 ภาษีตามปกติ ถ้ากัปตันนายเรือฝรั่งเศสขนของขึ้นก่อนยังไม่ได้หมาย
 เบ็ดตราวางเจ้าพนักงาน หรือลูกชายของที่ทะเลกติก ที่แม่น้ำกติก จะต้อง
 ปรับไหมเงิน ๘๐๐ บาท ของที่ลูกชายจับได้นั้น ต้องริบเอาเป็นของ
 สำหรับแผ่นดิน ในประเทศสยาม

ข้อ ๕ ว่า ถ้าเรือลูกค้าฝรั่งเศสขนของออกแล้ว บนทุกของที่จะ
 ออกไป เสียภาษีให้เสร็จแล้ว ได้ทำบัญชีจำนวนสิ่งของให้กงสุลครบ
 จำนวนแล้ว กงสุลต้องขอหนังสือเบ็ดตราวางต่อเจ้าพนักงานฝ่ายไทย
 เจ้าพนักงานฝ่ายไทยจะให้หนังสือเบ็ดตราวางกับกงสุล ถ้าไม่มีการเกี่ยว
 ของสิ่งใด กงสุลจะคืนหนังสือสำหรับลำให้กัปตันนายเรือฝรั่งเศส
 ปล่อยเรือให้ล่องไป ต้องมีเจ้าพนักงานฝ่ายไทยกำกับเรือลงไปจนถึง
 เมืองสมทปราการ ถ้าเจ้าพนักงานที่เมืองสมทปราการไปตรวจศศก่าบน
 เสร็จแล้ว บนแลกระสุนดินค้ำทเอาชนไว้ส่งให้กัปตันนายเรือฝรั่งเศสไป
 เจ้าพนักงานที่เมืองสมทปราการจะต้องมีเครื่องแต่งตั้งเป็นสำคัญ ให้รู้

ว่าเป็นคนพนักงานที่ทำงานเมืองจะลงไปกำกับอยู่ที่เรือลูกค้าฝรั่งเคส ลง
ไปได้แต่คนหนึ่งหรือสองคน จะไปมากไม่ได้ เว้นไว้แต่เมื่อจะลงไปรับ
ของนั้นจะไปหลายคนก็ได้

พิกัดภายนอกแลในที่นี้จะเรียกเอาตามหนังสือสัญญา

ข้อ ๓ ว่า เป็นพิกัดสินค้าภาษีชั้นในไม่ต้องเสียเลย เสียแต่เมื่อ
ขนทุกลงเรือ เสียภาษีอย่างนี้

ที่ ๑	งาช้าง	ห้าบละ ๓๐ บาท
ที่ ๒	รง	ห้าบละ ๖ บาท
ที่ ๓	นอ ระมาศ	ห้าบละ ๕๐ บาท
ที่ ๔	กระวาน	ห้าบละ ๑๔ บาท
ที่ ๕	แว	ห้าบละ ๖ บาท
ที่ ๖	หอยแมลงภู่	ห้าบละ ๓ บาท
ที่ ๗	ขนนกกระทง	ห้าบละ ๑๐ สลึง
ที่ ๘	หมากแห้ง	ห้าบละ ๓ บาท
ที่ ๙	กรอกขี้	ห้าบละ ๒ สลึง
ที่ ๑๐	หุปลาสาว	ห้าบละ ๖ บาท
ที่ ๑๑	หุปลาคำ	ห้าบละ ๓ บาท
ที่ ๑๒	ผลกระเบา	ห้าบละ ๒ สลึง
ที่ ๑๓	หางนกยูง	ร้อยบละ ๑๐ บาท
ที่ ๑๔	กระตักโคกระบือ	ห้าบละ ๓ ไพ

ที่ ๑๕	หนังแรด	หยาบละ ๒	สลึง
ที่ ๑๖	หนังเน่า	หยาบละ ๓	สลึง
ที่ ๑๗	อกเต่า	หยาบละ ๓	บาท
ที่ ๑๘	กระดูกงูตะพานน้ำ	หยาบละ ๓	บาท
ที่ ๑๙	ปลิงทะเล	หยาบละ ๓	บาท
ที่ ๒๐	กระเพาะปลา	หยาบละ ๓	บาท
ที่ ๒๑	รังนก	สี่บาทสอง	
ที่ ๒๒	ขี้กนกกระแต้	ร้อยละ ๖	บาท
ที่ ๒๓	สีเสียด	หยาบละ ๒	สลึง
ที่ ๒๔	เป้ง	หยาบละ ๒	สลึง
ที่ ๒๕	พงทลาย	หยาบละ ๒	สลึง
ที่ ๒๖	กำยาน	หยาบละ ๔	บาท
ที่ ๒๗	เปลือกหางไหล	หยาบละ ๒	สลึง
ที่ ๒๘	เนื้อไม้	หยาบละ ๒	บาท
ที่ ๒๙	หนังกระเบน	หยาบละ ๓	บาท
ที่ ๓๐	เขากวางแก่	หยาบละ ๓	สลึง
ที่ ๓๑	เขากวางอ่อน	สี่บาทหนึ่ง	
ที่ ๓๒	หนังกวาง	ร้อยละ ๘	บาท
ที่ ๓๓	หนังทราย	ร้อยละ ๓	บาท
ที่ ๓๔	เอ็นเนื้อ	หยาบละ ๔	บาท

ที่ ๓๕	หนังโคกระบือ	หยาบละ ๓	บาท
ที่ ๓๖	กระดูกข้าง	หยาบละ ๑	บาท
ที่ ๓๗	กระดูกเสือ	หยาบละ ๕	บาท
ที่ ๓๘	เขากระบือ	หยาบละ ๑	สลึง
ที่ ๓๙	หนังข้าง	หยาบละ ๑	สลึง
ที่ ๔๐	หนังเสือ	หยาบละ ๑	สลึง
ที่ ๔๑	เกตุกลม	หยาบละ ๔	บาท
ที่ ๔๒	คว้าง	หยาบละ ๕	สลึง
ที่ ๔๓	บ้านไย	หยาบละ ๖	สลึง
ที่ ๔๔	ปลาแห้ง	หยาบละ ๖	สลึง
ที่ ๔๕	ปลาใบไม้	หยาบละ ๑	บาท
ที่ ๔๖	ฝาง	หยาบละสองสลึง	เพียง
ที่ ๔๗	เนื้อเค็มแห้ง	หยาบละ ๒	บาท
ที่ ๔๘	เปลือกปะโลง	หยาบละ ๑	สลึง
ที่ ๔๙	ไม้แดง	หยาบละ ๒	สลึง
ที่ ๕๐	ไม้ดำ	หยาบละ ๕	สลึง
ที่ ๕๑	เข้าสาร	เกวียนละ ๔	บาท
ที่ ๕๒	เข้าเปลือก	เกวียนละ ๒	บาท

ข้อ ๒ ว่า เป็นของที่เสียภาษีชั้นในตามพิกัดน ภาษนั้นจะเรียก
 มากขึ้นไปไม่ได้ ถึงจะบันทึกกำนไป ไม่ต้องเสีย

ที่ ๕๓	น้ำตาลทรายขาว	หยาบละ ๒	สิ่ง
ที่ ๕๔	น้ำตาลทรายแดง	หยาบละ ๓	สิ่ง
ที่ ๕๕	ฝ้ายเม็ดฝ้ายบด	ลีบลด	หนึ่ง
ที่ ๕๖	พริกไทย	หยาบละ ๓	บาท
ที่ ๕๗	ปลาทุ	หมนละ ๓	บาท
ที่ ๕๘	ถั่วทุกอย่าง	ลีบสองเอาหนึ่ง	
ที่ ๕๙	กุ้งแห้ง	ลีบสองเอาหนึ่ง	
ที่ ๖๐	งาเมล็ด	ลีบสองเอาหนึ่ง	
ที่ ๖๑	ไหมลาว	ลีบสองเอาหนึ่ง	
ที่ ๖๒	ขี้ผึ้ง	ลีบห้าเอาหนึ่ง	
ที่ ๖๓	ไขเนือ	หยาบละ ๓	บาท
ที่ ๖๔	เกลือ	เกวียนละ ๖	บาท
ที่ ๖๕	ยาสูบ	พินละ ๖	สิ่ง

ข้อ ๓ ว่า แต่สินค้าสิ่งของทั้งปวง นอกจากพิกัดที่เขียนไว้ใน
หนังสือที่เสียนอนอยู่ในบ้านในเมืองเท่าไร ให้เรียกยื่นอยู่แต่เท่านั้น อย่า
ให้เรียกเพิ่มทวนขึ้นไป แล้วอย่าให้เรียกภาษีเป็น ๒ ชั้น เมื่อยื่นทุกลงเรือ
ไม่ต้องเสียภาษีอีก

ข้อ ๕ ว่า บันแลกเปลี่ยนสินค้า อารูธต่าง ๆ จำเภาแต่จะขาย
 ใตักยเจ้าพนักงานฝ่ายไทย หรือเจ้าพนักงานฝ่ายไทย ให้ขายกับคน
 อื่น ๆ ก็ขายใตัก (๑)

ข้อความที่ว่าด้วยภาษ้อากรในสัญญาัน จะต้องเป็นไปตาม
 ความในข้อ ๑๕-๑๖-๑๗ แด ๑๘ แห่งหนังสือสัญญาฉบับใหม่
 ลงวันที่ ๑๔ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๓๔๖๗ ค.ศ. ๑๙๒๕

(๑) ข้อความที่ว่าด้วยอารูธบัน แลกเปลี่ยนบันนั้น คน
 ของฝรั่งเศสในกรุงสยามจะต้องปฏิบัติตามพระราชบัญญัติอารูธบัน
 ของประเทศสยาม

หนังสือสัญญาเขตแดนเมืองพระตะบอง

ลงวันที่ ๑๕ กรกฎาคม ค.ศ. ๑๘๖๗

หนังสือสัญญาที่พระยาสุรวงศ์ไวยวัฒน์ฯ เป็นราชทูตออกไปทำไว้
 ที่คอเวอนแมนต์ฝรั่งเคสที่กรุงปารีส ให้ทูตเข้ามาเปลี่ยนนั้นมีความว่า
 หนังสือพระราชสันนิษฐาน ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้า
 กรุงสยาม ในหนังสือสัญญาซึ่งได้ตกลงกัน ในวันจันทร์เดือนแปด
 ขนสคายเถาะนพศก คักราช ๑๒๒๙ (๑) ตรงกับเดือนอย่างยุโรป เป็น
 วันที่ ๑๕ ของเดือนมิถุนายนปีคฤศตคักราช ๑๘๖๗ เป็นสัญญาในระหว่าง
 แผ่นดินสยามนี้ แลพระราชมหาอาณาจักรของฝรั่งเศส

สมเด็จพระปรเมนทรมหามกุฏพระเจ้ากรุงรัตนโกสินทรมหินทรา
 ยุทธราชธานีสยาม เป็นพระเจ้าแผ่นดินใหญ่ที่สุดในพระบรมราชวงศ์
 ขอประกาศแก่คนทั้งปวงบนคาบที่จะได้พบแลรู้ความในหนังสือนี้ คือ
 หนังสือฉบับหนึ่งซึ่งได้สันนิษฐานในกรุงปารีส ในวันจันทร์เดือนแปด
 ขนสคายเถาะนพศก คักราช ๑๒๒๙ ตรงกับเดือนอย่างยุโรปเป็นวันที่ ๑๕
 ของเดือนมิถุนายนปีคฤศตคักราช ๑๘๖๗ เป็นสัญญาในระหว่าง
 หนังสือสัญญานี้ คือบรรทัดทั้งหลายที่ต่อไปนี้ (๒)

(๑) ตรงกับเดือนกรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๑๐

(๒) ความแต่เหนือหมายเลข ๒ นั้นขึ้นไป เป็นประกาศ
 ให้ใช้สัญญาฉบับนี้ในครั้งนั้น

พระบาทสมเด็จพระเจ้ากรุงสยาม แลพระบาทสมเด็จพระเจ้า
 แอมเปเรอกรุงฝรั่งเศสมีความปรารถนาให้ตกลงกัน ว่าด้วยเมืองไทย
 เมืองเขมร เพราะผู้ครองแผ่นดินฝรั่งเศส ผู้ครองแผ่นดินเขมรได้ทำ
 หนังสือสัญญาที่เมืองออกตงมีไชย วันที่ ๑๑ เดือน ออคตุ คฤสตกักราช
 ๑๘๖๓ ตรงกับวันที่ ๒๗ เดือนอาชภิกขุ(๑) จุลศักราช ๑๒๒๕ ปี ไม่ให้
 เกิดมีข้อขัดขวางทางพระราชไมตรีหมองหมางทั้งสองฝ่าย ฝ่ายพระบาท
 สมเด็จพระเจ้ากรุงสยามได้ตั้งให้พระยาสุรวงศ์ไวยวัฒน์ ฯ เป็นราชทูต
 พระราชเสนา เป็นอุปทูต เต็มอำนาจ ฝ่ายพระบาทสมเด็จพระเจ้า
 แอมเปเรอกรุงฝรั่งเศส ได้ตั้งให้ มองซิเออ เลอ มาร์เร ก็ รืออเนล เดอ
 มุคคีเอ กรานกรวี เดอลาเลของดอนเนอ มินิสเตอร์(๒) ผู้ว่าราชการ

(๑) ในฉบับภาษาฝรั่งเศสว่า “Assach” เป็นชื่อเดือน
 เขมร เรียกว่า “อาสาธ” ตรงกับเดือน ๘ ทางจันทรคติของไทย
 แลคำที่ว่า “กอ” นั้น เป็นชื่อประเทศ ตรงกับปักปันของไทย
 ฝรั่งเศสได้ปกครองดินแดนกำพูชาประเทศ นอกจากมณฑลบูรพา
 ตั้งแต่วันที่ ๑๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๐๖ รวม ๖๒ ปีถึงบัดนี้

(๒) คัดตามหนังสือสัญญาเดิมที่ลงพิมพ์อย่างเก่า แต่การ
 อ่านจะถูกหรือเพี้ยนเพียงใด พึงสันนิฐานตามอักษรฝรั่งเศส
 ต่อไปในที่สุด M. le Marquis Léonel de Moustier, Grand-Croix
 de son Ordre Impérial de la Légion d'Honneur,

ต่างประเทศ เต็มอำนาจไต่ตรวจหนังสือตราเคลเซล ถูกต้องพร้อมกัน
ทั้งสองฝ่ายแล้ว ไต่ตกลงทำหนังสือกันตามว่ามานี้

ข้อ ๑ ว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้ากรุงสยามยอมความบอingkัน ซึ่ง
พระบาทสมเด็จพระเจ้าแอมเปเรอไต๋ของกนเมืองเขมร (๑)

ข้อ ๒ ว่า หนังสือสัญญาซึ่งไทยแลเขมรได้ทำไว้ในเดือนคัมภีร์
ศกศตศักราช ๑๘๖๓ (๒) ใ้ไปไม่ได้ไปข้างหน้า ผู้ครองฝ่ายสยาม
จะอ้างข้อหนึ่งข้อใดในหนังสือสัญญานั้นไม่ได้

(๑) คือ กำพูชาประเทศ มีเมืองอุดงมีไชยเป็นราชธานีแต่
โบราณ แลเมืองพนมเปญ (ซึ่งเรียกกันตามสำเนียงพนมเมือง
นั้นว่า “พนมเปญ”) เป็นที่ตั้งกรุงต่อมาจนบัดนี้ ดินแดนของ
กำพูชาประเทศในครั้งนั้น ด้านเหนือต่อกับประเทศลาวของสยาม
ด้านใต้จดฝั่งทะเลตะวันออกต่อกับอ่าวสยาม ด้านตะวันออกต่อกับ
ประเทศญวน ด้านตะวันตกต่อกับมณฑลบูรพา คือเขตรจังหวัด
พระตะบอง เสียมราฐ ของสยามในครั้งนั้น

(๒) สัญญาที่ไทยได้ทำไว้กับกรุงกำพูชาซึ่งกล่าวในสัญญา
ฉบับนี้ ไม่พบฉบับพิมพ์ภาษาไทย แต่ในฉบับพิมพ์ภาษาอังกฤษ
ว่าลงวันแรม ๖ ค่ำ เดือน ๑๒ ปีกุน จ.ศ. ๑๒๒๕ ตรงกับวันที่ ๑
ธันวาคม ค.ศ. ๑๘๖๓

ข้อ ๓ ว่า สมเด็จพระเจ้ากรุงสยาม แล พระเจ้าแผ่นดินที่จะสืบ
พระราชพิธีรัชชยุศ จะไม่ขอส่งอกรเครื่องบรรณาการหรือของอื่น ๆ ซึ่ง
เป็นสำคัญเมืองชน ฝ่ายสมเด็จพระเจ้าแอมเปเรอฝรั่งเศส สัญญา
จะไม่เอาแผ่นดินเขมรเพิ่มเติมแก่หัวเมืองญวน ซึ่งเป็นของฝรั่งเศส

ข้อ ๔ ว่า เมืองพระตะบองแลเมืองนครเสียมราฐ^(๑) คงอยู่เป็น
ของไทย เขตแดนสองเมืองนี้ แลเขตแดนเมืองอื่น ๆ ของไทย ซึ่ง
ติดต่อกับเขตแดนของเขมรคงอยู่ตามสังเกตุกันในกาลบัดนี้ จะต้อง
กำหนดโดยเร็ว ผู้ครองฝ่ายสยามแลผู้ครองฝ่ายเขมรจะให้ขุนนางไป
ปักเขตแดนเป็นสำคัญ ต่อหน้าพร้อมกันกับขุนนางฝ่ายฝรั่งเศส ซึ่ง
แถวเนอผู้สำเร็จราชการเมืองไซ่ง่อน จะใช้ไปปักเขตแดนตกลง
กันแล้ว ขุนนางฝรั่งเศสจะทำแผนที่เป็นสำคัญโดยชอบตรง

ข้อ ๕ ว่า ไทยจะไม่ล่วงเข้าไปในเขตแดนเขมร ๆ จะไม่ล่วงเข้า
มาในเขตแดนของไทย คนฝ่ายไทย คนฝ่ายเขมรจะไปค้าขายแล
อาศัยไปมาหากันโดยดีก็ได้ ถ้าคนอยู่ในบังคับไทยทำผิดด้วยกฎหมาย

(๑) ภายหลังเรียกว่า “นครเสียมราฐ” เมืองนี้เป็น
มหานครขอม มีโบราณวัตถุสถาน ปราสาทศิลาใหญ่โต คือ พระ
นครวัด นครทม แลอื่น ๆ อีกมาก. จังหวัดพระตะบอง แลเสียม
ราฐ ได้ตกไปเป็นของฝรั่งเศสโดยหนังสือสัญญา ฉบับลงวันที่ ๒๓
มีนาคม ร.ศ. ๑๒๕ ค.ศ. ๑๘๐๓ (พ.ศ. ๒๔๔๕)

ในที่เมืองเขมร เจ้าพนักงานเขมรจะทำโทษโดยยุติธรรมตามกฎหมาย
ฝ่ายเขมร ถ้าคนอยู่ในบังคับเขมรทำผิดกฎหมายในเมืองไทย เจ้า
พนักงานไทยจะทำโทษตามกฎหมายไทยโดยยุติธรรม

ข้อ ๖ ว่า เรือฝรั่งเศสจะขนลงตามแม่น้ำของ^(๑) แลในทะเลสาบ
เขตรแดนไทยได้ โดยสะดวก คอเวอนเมนต์ไทยจะทำเบือก่องสำหรับตัว
ผู้ซึ่งจะไป สดแต่เจ้าพนักงานฝรั่งเศสจะกำหนดกักขยับให้ไว้กับเจ้า
พนักงานฝรั่งเศสเมืองไซ่ง่อน เจ้าพนักงานเมืองไซ่ง่อนลงขอประทัยตรา
ฝรั่งเศสให้แก่ผู้ซึ่งจะไปเข้าในแผ่นดินของไทย จะต้องถือตามหนังสือ
สัญญาใน คฤสศักราช ๑๘๕๖ ปี เบือก่องนี้จะใช้ได้อย่างเดียวกันกับ
เบือก่องที่ไว้ในข้อ ๗ หนังสือสัญญา คฤสศักราช ๑๘๕๖ ปี แลผู้ถือ
หนังสือเบือก่องนั้นมีขอขดขวางจะได้ ฟังแก่เจ้าพนักงานฝ่ายไทย

ข้อ ๗ ว่า คอเวอนเมนต์ฝรั่งเศส จะบังคับให้เขมรถือตามหนังสือ
สัญญานี้

ข้อ ๘ ว่า หนังสือสัญญานี้เขียนเป็นอักษรไทยอักษรฝรั่งเศสถูก
ต้องกันใช้ได้เหมือนกัน

ข้อ ๙ ว่า หนังสือสัญญานี้ต้องรตีไฟเปลี่ยนกันที่กรุงสยาม ใน
กำหนด ๕ เดือนหรือเร็วกว่า ตามแต่จะได้

(๑) ที่เรียกในสัญญานี้ว่า “แม่น้ำของ” ก็คือ “แม่น้ำโขง”
แต่เรียกเพี้ยนไปตามสำเนียงเขมรแลตามตัวอักษร ฝรั่งเศสที่ชื่อว่า
“Mekong” จึงกลายเป็น “แม่น้ำของ” ไป

ผู้รับสั่งเต็มอำนาจทั้งสองฝ่าย ได้ลงข้อประท้วงตราเป็นสำคัญ
หนังสือสัญญาทำไว้ที่กรุงปารีสสองฉบับ ที่ ๑๕ เดือนมิถุนายน ค.ศ. ๑๘๖๗
ค.ศ. ๑๘๖๗ ปี ตรงกับวันจันทร์เดือนแปด ขุนสยาศา จุลศักราช ๑๒๒๙
ปีเถาะนพศก (๑)

(ลงนาม) พระยาสุรวิงศ์ไวยวัฒน์

(ลงนาม) พระราชเสนา

(ลงนาม) *Moustier*

(๑) ตรงกับวันที่ ๑๕ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๑๐ ดินแดน
ของกรุงกัมพูชา ได้พ้นจากความคุ้มครองป้องกันของประเทศสยาม
ไปอยู่ในความป้องกันของฝรั่งเศสตั้งแต่วันที่ลงในสัญญาฉบับนี้
การวินิจฉัยชาติกำเนิดของบุคคลซึ่งอ้างตนเป็นบังคับหรือใน
ป้องกันของฝรั่งเศสจะสมควรเป็นได้เพียงไร ต้องทราบวันเดือนปี
ของสัญญาในเรื่องโอนอิสรสิทธิ์แห่งดินแดนซึ่งฝรั่งเศสได้ไป ดู
คำอธิบายการจดบัญชีคนในบังคับฝรั่งเศส ในสัญญา ลงวันที่ ๑๓
กุมภาพันธ์ ร.ศ. ๑๒๒ ค.ศ. ๑๕๐๔ (พ.ศ. ๒๔๔๖) ต่อไป
ในเล่มนี้

หนังสือสัญญาเรื่องสุรา
ทำกับคอเวือนแผ่นดินฝรั่งเศส

ปีเถาะนพศกจุลศักราช ๑๒๒๕ ปี คฤศศักราช ๑๘๖๗

คอเวือนแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระเจ้ากรุงฝรั่งเศส แลคอเวือน
แผ่นดินพระบาทสมเด็จพระเจ้ากรุงสยาม มีความปรารถนาทั้งสองฝ่ายให้
ผลประโยชน์เพอมาแต่หนังสือสัญญาที่ทำไว้ที่บางกอก วันที่ ๑๕ เดือน
อเกีต คฤศศักราช ๑๘๕๖ (๑) ยิ่งวันยิ่งทวีขึ้นไป ได้ยอมทำ
หนังสือสัญญาว่าด้วยเรื่องสุรา ฝ่ายผู้ครองกรุงฝรั่งเศสได้ตั้งให้มอง
ซีเออเลอมารกิลอเนนเดอมุศชติเออ (๒) มีนิตเตอร์ผู้ว่าการต่างประเทศ
ฝ่ายผู้ครองกรุงสยามได้ตั้งให้พระยาสุริวงค์ไวยวัฒน์ ราชทูต พระราช
เสนาเป็นอุปทูตได้ตกลงกันทำหนังสือสัญญาเรื่องสุราตามว่ามานี้

ข้อ ๑ ว่า คนอยู่ในสปีเยกฝรั่งเศสเสียค่าธรรมเนียมร้อยชักสาม
แล้ว จะเอาสุราต่างประเทศซึ่งเป็นของกลั่นก็ดี ไม่ใช่เป็นของกลั่น
ก็ดี ขรรทุกด้วยกำปั่นประเทศใด ๆ เข้ามาในประเทศสยามก็ได้ สุรา
นั้นมิใช่จะไปเที่ยวขายตามหัวเมืองก็ได้ตามสะดวก ไม่ห้ามแลไม่ต้องเสีย
ภาษีอีก เว้นแต่ที่กำหนดในข้อสัญญาที่ว่าต่อไปนี้

(๑) อ้างถึงสัญญานับลงวันที่ ๑๕ สิงหาคม พ.ศ. ๒๓๕๕

(๒) ดูหมายเหตุ (๕) หน้า ๓๕

ข้อ ๒ ว่า ผู้ซึ่งจะเอาสุราต่างประเทศซึ่งเป็นของกลั่นกัก ไม่
ใส่ของกลั่นกักไปขายปลีก ต้องขอหนังสือลายเซ็น^(๑) สำหรับตัวแก่เจ้า
พนักงานฝ่ายข้างไทย เจ้าพนักงานฝ่ายข้างไทยจะให้ขาดไม่ได้

ข้อ ๓ ว่า ถ้าจะขอลายเซ็นไปขายสุราซึ่งเป็นของกลั่นมีราคาต่ำ
กว่าลิตรหนึ่ง คิดเป็นเงินแพรงค์หนึ่ง ๖๕ เซนติมเป็นเงินตราสองสลึง
หนังสือสำหรับลายเซ็นนั้นใช้ได้จำเพาะสำหรับโรงเคี้ยว หรือ เรือลำเคี้ยว
แลในเขตรกำหนดเมืองเคี้ยว

ข้อ ๔ ว่า ผู้จะเอาหนังสือลายเซ็นไม่ต้องเสียค่าเสมียนค่าตรา
ถ้าผู้เอาลายเซ็นเอามีราคาต่ำกว่าลิตรหนึ่ง คิดเป็นเงินแพรงค์หนึ่ง
หกสิบห้าเซนต์ม เป็นเงินตราสองสลึง ไปขายปลีก เจ้าพนักงาน
เรียกเอาค่าธรรมเนียมได้ยี่หนึ่ง ไม่ให้เกินเงิน ๘๐ บาท ถ้าผู้ขาย
สุราราคาต่ำกว่าขายด้วยกันต้องเสียค่าลายเซ็นเหมือนกัน

ข้อ ๕ ว่า ผู้ทำผิดไม่ถือตามหนังสือสัญญา จะเอาทำโทษ
ปรับใหม่ไม่ให้เกินเงิน ๒๐๐ บาท ถ้าผู้ผิดนั้นเป็นคนในร่มธงฝรั่งเศส
กงสุลฝรั่งเศสจะเรียกตัวมาชำระปรับเหมือนกัน

ข้อ ๖ ว่า ถ้าคนประเทศอื่นไม่ยอมถืออย่างเดียวกัน ตาม
ว่าในหนังสือสัญญาทุกประการ คนอยู่ในบังคับฝรั่งเศสไม่ต้องถือ
เหมือนกัน ตัวอย่างขอหนังสือสัญญา คฤศตศักราช ๓๘๖๕ บ ว่า
ถ้าคนประเทศอื่นได้ผลประโยชน์ประการใด ฝรั่งเศสจะได้เหมือนกัน

(๑) Licence = ไลเซนส์ = ใบอนุญาต

ข้อ ๗ ว่า ถ้าหนังสือสัญญาใดที่ไฟเปลี่ยนกันแล้ว ใ้ใ้
 ในกำหนด ๕ ปี สันกำหนด ๕ ปี ถ้าคอเวอนเมนต์ทั้งสองฝ่ายไม่
 อยากเปลี่ยน ใ้ใ้ต่อไป ถ้าจะเปลี่ยน ต้องบอกล่วงหน้าก่อนขหนึ่ง
 สันกำหนด ๕ ปี คอเวอนเมนต์ทั้งสองฝ่ายจะเต็มหรือจะเปลี่ยนขหนึ่ง
 ขใดใ้ใ้ ตามแต่จะเห็นชอบด้วยกัน หนังสือสัญญานี้จะตองไฟ
 เปลี่ยนกันที่บางกอก ในกำหนด ๕ เดือนหรือเร็วกว่าตามแต่จะใ้ ฝ่าย
 ผู้มีอำนาจทั้งสองฝ่ายใ้ลงขอประทัยตราเป็นสำคัญ ทำไว้ที่กรุงปารีส
 วันที่ ๗ เดือนออกเกิด คฤศศักราช ๑๘๖๗ ตรงกับวันพุม เดือนเก
 ขน ๗ ค่ำ จุลศักราช ๑๒๒๘ ปีเถาะนพศก (๑)

ฯ พณฯ ที่สมุหพระกระลาโหม ขอใ้ขอสัญญาตงนี้ ะ
 ความยอมใ้ขอสัญญาพร้อมด้วยท่านเจ้าพระยาศรีสุรวงศ์ ที่สมุหพระ
 กระลาโหม เปรมิเออร์มีเตอร์ โดยพระนามของสมเด็จพระปรเมนทร
 มหามงกุฎพระจอมเกล้าเจ้าแผ่นดินสยามฝ่ายหนึ่ง แลท่านมองซีเออร์
 ทีแซคเนอร์แบลเลอกรุต เป็น มินิสเตอร์ เปลนิปอเตนตารี (๒) โดยพระ
 นามแห่งสมเด็จพระเจ้านาไปเลออน เอมเปเรอเตอร์ฝรั่งเศส (๓) ฝ่าย

(๑) วันที่ ๗ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๑๐

(๒) Minister Plenipotentiary— ราชทูตผู้มีอำนาจเต็ม

(๓) S. M. Napoléon III., Empereur des Français;—

พระเจ้าเนโปเลียนที่ ๓ บรมราชาธิราชแห่งประเทศฝรั่งเศส

หนึ่ง คอเวอนแมนต์สยามฝ่ายหนึ่ง คอเวอนแมนต์ฝรั่งเศสฝ่าย
หนึ่ง มีใจพร้อมกันตกลงไต่ตคสนให้สำเร็จความไขข้อสัญญาเรื่องสุรา
ในปีมีคฤษตศักราช ๑๘๖๗ เป็นอย่างไร

ข้อ ๑ ผู้รับหนึ่งสือลายเซ็นนั้น ถ้าขายเหล้าราคาสูงไม่ต้องเสีย
เงินค่าลายเซ็น ถ้าขายเหล้าราคาต่ำกว่าลิตรหนึ่งเป็นเงิน ๒ สลึง จึง
ต้องเสียเงินค่าลายเซ็น เพราะตงนั้นตองให้เจ้าพนักงานผู้มีอำนาจในการ
สุรา แลผู้ถืออำนาจกงสุลฝรั่งเศสไปตรวจดูเอง ๆ อย่าให้เจ้าของ
โรงผู้รับหนึ่งสือลายเซ็นซัดขวางไม่ให้เข้าไป ถ้าเป็นทางไกลในหัวเมือง
ต่าง ๆ กงสุลจะให้หนึ่งสืออำนาจแก่เจ้าพนักงานไทยไปตรวจได้ ใน
คนซึ่งเป้นสปีเยกฝรั่งเศส

ข้อ ๒ ถ้าผู้รับหนึ่งสือลายเซ็นไปแล้ว จะย้ายตก จะย้ายเรือน
จะย้ายโรง จะย้ายร้าน จะย้ายเรือ จะย้ายแพไปขายเหล้า ที่ตำบล
อื่น ๆ ในแขวงเมืองเดียวในบั้น ให้มารับหนึ่งสือลายเซ็นใหม่ไม่ต้อง
เสียค่าอะไร

ข้อ ๓ ผู้รับหนึ่งสือลายเซ็นใหญ่เสียเงินซึ่งหนึ่งแล้ว ให้แต่ง
เรือเล็กพายคนเดียว ออกเที่ยวเร่ขายเหล้าได้สามลำ เรือเล็ก ๆ
ที่เร่ขายนั้น ตองรับลายเซ็นเล็กสำหรับลำทุก ๆ ลำ ตองเสียเงินค่าลาย
เซ็นลำละสามตำลึง ถ้าเป็นเรือใหญ่มีหลังคาเที่ยวเร่จอกขายอยู่ค้างวัน
ค้างคน ตองเสียเงินค่าลายเซ็นใหญ่ลำละซึ่ง เหมือนตัก, โรง, ร้าน,
แพ เหมือนกัน ถ้าไม่รับหนึ่งสือลายเซ็นใหญ่จะมาขอรับแต่หนึ่งสือ
ลายเซ็นเล็กนั้นไม่ได้

ข้อ ๕ ห้ามไม่ให้ผู้รับหนังสือลายเซ็นใหญ่ลายเซ็นเล็กคัมเกล้า
 กลับเกล้าแลทำน้ำเมาต่าง ๆ ขายเอง ถ้าผู้ใดไม่พึงต้องปรับใหม่ตาม
 กฎหมายแผ่นดินสยาม ความไขข้อหนังสือสัญญาที่ ไค่ลงชื่อประทัย
 ตราทั้งสองฝ่าย ที่กรุงเทพฯ มหานคร เมื่อณวันอาทิตย์ที่ ๑๒ แรมสิบ
 สามค่ำ ปีเถาะ นพศก จุลศักราช ๑๒๒๙ ตรงกับวันที่เดือนธันวาคมเข็ร
 คฤศศักราช ๑๘๖๗ ปี (๑)

(ลงนาม) พระยาสุรวงค์ไวยวัฒน์

(ลงนาม) พระราชเสนา

(ลงนาม) *Moustien*

(๑) ตรงกับวันที่ ๑๒ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๑๐

อนึ่งต่อมาได้ทำสัญญาว่าด้วยเรื่อง คนของฝ่ายฝรั่งเศสนำสุรา
 เข้ามาขายในกรุงสยามอีกครั้งหนึ่ง สัญญาลงวันที่ ๒๓ พฤศจิกายน
 ค.ศ. ๑๘๘๓ (พ.ศ. ๒๔๒๖) แต่ไม่พบฉบับพิมพ์ภาษาไทย แลใน
 ที่สุดได้มีสัญญาลงวันที่ ๑๔ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๖๗ ค.ศ. ๑๙๒๕
 มีข้อความกล่าวถึงการค้าขายสุราแลคนของฝรั่งเศสในกรุงสยาม จะ
 ต้องปฏิบัติตามกฎหมายสยามด้วยแล้ว

ความเพิ่มเติมในสัญญาเขตร์แดนเมืองพระตะบอง
ทำเมื่อปีมะเมียโทศกจุลศักราช ๑๒๓๒ คฤศตศักราช ๑๘๗๐
(รั้ไฟวันที่ ๗ มิถุนายน คฤศตศักราช ๑๘๗๒)

หนังสือสัญญาเพิ่มเติม ในหนังสือสัญญาซึ่งทำไว้ ในเดือนยไโดย
วันที่ ๑๕ คฤศตศักราช ๑๘๖๗ ปี ตรงกับวันจันทร์ เดือนแปด ขนสิบสี่ค่ำ
ปีเถาะ นพศก ศักราช ๑๒๒๙ ว่าด้วยการทะเลสาบ ซึ่งขึ้นในแผ่นดิน
สยามแลเมืองเขมร พระยาราชวรานกุล พระราชเสนาออกไปทำที่
เมืองไซ่ง่อน วันพฤหัสบดี เดือนแปด แรมสองค่ำ ปีมะเมีย โทศก ๑๒๓๒
ตรงกับวันที่ ๑๕ เดือนยไโดย คฤศตศักราช ๑๘๗๐ ปี มีความว่า

สมเด็จพระเจ้ากรุงสยาม แลสมเด็จพระเจ้าแอมเปเรอกรุงฝรั่ง
เศส มีความปรารถนาจะจัดการหาปลาในทะเลสาบของเขมรฤาทะเลข้าง
ในโคยสทวก ซึ่งตั้งอยู่ในระหว่างแผ่นดินกรุงสยามแลเมืองเขมรให้
ตกลงพร้อมกันทั้ง ๒ ฝ่าย จึงได้ตั้งผู้มีอำนาจที่จะปรึกษาซึ่งกันแลกัน
ฝ่ายสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์เกล้าเจ้ากรุงสยาม ตั้ง
ให้ท่านพระยาราชวรานกุลวิบูลย์ภักดีพริยพาห ราชปลัดทูลฉลองกรม
มหาดไทย (๑) แลพระราชเสนาปลัดทูลฉลองกรมมหาดไทยฝ่ายเหนือ

(๑) ครั้นนี้ยังไม่เรียกกระทรวง แลการบังคับบัญชาปกครอง
ท้องที่ยังไม่ได้รวมเป็นกระทรวงเดียวกันอย่างเดี๋ยวนี้ แยกปกครอง
เป็นภาคใหญ่ ๆ คำอธิบายในสัญญาลงวันที่ ๑๕ สิงหาคม
พ.ศ. ๒๓๕๕ ค.ศ. ๑๘๕๖ หัวเมืองทชนแก่มหาดไทย คือ
หัวเมืองฝ่ายเหนือแลตะวันออกที่ไม่ใช่ชายทะเล

ฝ่ายสมเด็จพระเจ้าแนโปลีอองที่สามแอมเปเรอกรุงฝรั่งเศส ตั้งให้ท่านกอนแตรอัครมิราลเคอร์กอร์นูลีเอ (๑) ผู้สำเร็จราชการเมืองญวนฝรั่งเศส

แลผู้ซึ่งได้รับอำนาจทั้งสองฝ่าย ได้สำแดงตรีเกนเนน (๒) เต็มอำนาจทั้งสองฝ่าย เห็นถูกต้องสมควรแล้ว ได้ตกลงตามข้อซึ่งจะเพิ่มเติมแห่งหนังสือสัญญา เมื่อวันที่ ๑๕ เดือนมิถุนายนในคฤศตศักราช ๑๘๖๗ ปี

ข้อ ๓ ว่าสมเด็จพระเจ้ากรุงสยาม แลพระเจ้ากรุงกัมพูชา แลพระราชวงศานุวงศ์ซึ่งจะสืบพระราชอิศริยยศต่อไปภายหน้า จะไม่เอาที่ทะเลสาบขุ่นในแผ่นดินทั้งฝ่ายไทยฝ่ายเขมร ซึ่งอยู่ในระหว่างแผ่นดินสยาม (๓) แลเขมร เพราะฉะนั้นจะไม่เรียกภาษีแก่ญวนแก่เขมรซึ่งอยู่ในสปีเยกฝรั่งเศส แลคนในบังคับไทยซึ่งหาปลาอยู่ในเรือด้วยกันทั้งสองฝ่าย

ข้อ ๒ ว่า เขมร ญวน ซึ่งอยู่ในสปีเยกฝรั่งเศส แลคนซึ่งอยู่ในบังคับไทย ถ้าปลุกโรงร้านที่บนขอบฝั่งทะเลสาบ เมื่อระคุนาลคตทขอบฝั่งเองก็ดี ถ้าปลุกโรงร้านลงมาในทะเลสาบไกลพอประมาณ ถึงที่

(๑) M. le Contre Amiral de Cornulier Loucinière

(๒) คำ “ตรีเกนเนน” นี้ ได้สอบดูฉบับภาษาอังกฤษแลฝรั่งเศสไม่พบคำที่อ่านออกเสียงดังนี้

(๓) ดินแดนที่กล่าวในสัญญานี้ได้เป็นของฝรั่งเศสแล้วโดยหนังสือสัญญาลงวันที่ ๒๓ มีนาคม ค.ศ. ๑๘๐๗ (พ.ศ. ๒๔๔๕)

ผู้นำลกรพอสสมควร เรือปลาเข้ามาถึงที่โรงร้านได้ ไม่ควรต้องเรือ ทำเป็นปลาแห้งปลาอย่าง ต้องเสียภาษีขาออกร้อยชักแปดครึ่ง ให้แก่เจ้าเมืองกรมการฝ่ายไทย แลเจ้าเมืองกรมการฝ่ายเขมรผู้ ที่สร้างโรงร้านไปตั้งอยู่ในที่ของเมืองนั้น จะเสียภาษีให้เป็นเงินหรือเป็นปลาอย่างเอาออกไปก็ได้ แต่โรงร้าน เขมร ญวน ที่อยู่ในสปีแยกฝรั่งเคสปลกชนบนเกาะหรือที่นาคนตั้งอยู่ในทะเลสาบซึ่งแยกทางจากฝั่งโดยร่องน้ำลึก คือว่าเกาะแลที่นาคนเหล่านั้น ไม่ไคเนื่องกับคลัง ไม่ต้องเสียภาษีอะไรเลย เมื่อทั้งสองนี้จะเรียกภาษีปลาซึ่งมาจากทะเลสาบ เอาเข้ามาในอาณาเขตรทั้งสองฝ่ายเรียกภาษีได้ โดยสะดวก

ข้อ ๓ ว่าท่ากล้ำคลองซึ่งมีอยู่ตามขอบฝั่งทะเลสาบ ฤๅทะเลข้างใน ๆ อาณาเขตรฝ่ายไทยฝ่ายเขมร มีนายทศแลระวังรักษาเหตุการณ์ จะต้องเสียภาษีตามบังคับ คือว่าถ้าผู้ใดผู้หนึ่งมีความปรารถนาจะหาปลาทำปลาในลำน้ำตามลำคลองซึ่งว่ามาแล้วนั้น จะต้องทำสัญญา กับนายทศแลระวังรักษาเหตุการณ์ จะให้เป็นเงินฤๅจะให้เป็นของสิ่งใดฤๅจะให้เป็นปลามากน้อยอย่างไร ก็สุดแต่ นายทศแลระวังรักษาเหตุการณ์จะพูดจากตกลงกันก่อน

ข้อ ๔ ว่าลำคลองมีอยู่ในอาณาเขตรเจ้าเมืองกรมการทั้งสองฝ่าย จะเก็บภาษีแก่ผู้หาปลากับ ญวน เขมร ซึ่งอยู่ในสปีแยกฝรั่งเคส แลคนในบังคับไทยได้ตามชอบใจ ลำคลองซึ่งทราบว่า เป็นเขตรแดนคั่นกลางระหว่างเมืองเขมร แลเมืองซึ่งขนอยู่ในบังคับกรุงสยามนั้น ลำคลอง

ซึ่งกันกลางเป็นที่ตั้งเหตุการณ์เขตรแดนอยู่ด้วยกันคนละฟาก เขมร ญวน
 ซึ่งอยู่ในร่มธงฝรั่งเศส แลคนอยู่ในบังคับไทยไปตั้งโรงร้านทำปลาอยู่ที่
 ผังเขมร ให้เขมรเรียกภาษี ถ้า ญวน เขมร ซึ่งอยู่ในสปีเยกฝรั่งเศส
 มาตั้งโรงร้านทำปลาฟากฝั่งเขตรแดนในบังคับไทย ให้เสียภาษีแก่เจ้า
 เมืองกรมการฝ่ายไทยสืบสองซีกหนึ่ง จะให้เงินหรือจะให้ปลาก็ได้ แต่
 คลองนั้นเป็นของกลางไม่ต้องเสียภาษีอะไร แลคลองกะพงปรักเป็นเขตร
 แดนเมืองพระตะบองฝั่งหนึ่งเป็นของเขมรฝั่งหนึ่ง(๑) คลองกะพงจามเป็น
 เขตรแดนเมืองนครเสียมราฐฝั่งหนึ่ง(๒) เป็นของเขมรฝั่งหนึ่ง คลอง
 สองคลองนี้หาได้อยู่ร่วมเมืองเดียวกันไม่

ข้อ ๕ ว่า ถ้าการเกี่ยวของประการใด จะปราถนาเปลี่ยนแปลง
 ขอเพิ่มเติมสัญญาใดเมื่อครบสืบสองซีก แต่จะต้องบอกให้คอเวอนแมนต์
 ทั้งสองฝ่ายรู้ก่อนซีกหนึ่งจึงเปลี่ยนแปลงได้

ข้อ ๖ ว่า ขอเพิ่มเติมเข้าในหนังสือสัญญาในวันที่ ๑๔ เดือนยูลาย
 ศฤศศักราช ๑๘๗๐ นี้ ตรงกับวันพฤหัสบดี เดือนแปด แรมสองค่ำ
 ศักราช ๑๒๓๒ บมะเมียไทยศก ได้เขียนเป็นภาษาสยาม ภาษาฝรั่งเศส
 ขอความถูกต้องกันใช้ได้ ผู้ซึ่งรับอำนาจเต็มทั้งสองฝ่าย ได้เซ็นชื่อ
 ประทับตราขอเพิ่มเติมนี้ ใช้ได้เหมือนอย่างหนังสือสัญญาเมื่อวันที่ ๑๕

(๑) อยู่ฟากใต้ของทะเลสาบ

(๒) อยู่ฟากเหนือของทะเลสาบ

เดือนยี่ไลย คฤชตศักราช ๑๘๖๗ ครั้นได้อ่านแลเห็นชื่อแล้ว ผู้ซึ่ง
รับอำนาจเต็มทั้งสองฝ่ายได้ประทัยตราเป็นสำคัญ หนังสือสัญญาเพิ่ม
เต็มทำที่เมืองไซ่ง่อนสืบ ข้อมความถูกต้องกัน.

(ลงนามประทัยตรา) พระยาราชวรานุกุล

(ลงนามประทัยตรา) พระราชเสนา

(ลงนาม) *Contre Amiral de Cornulier*

๑ ความเพิ่มเติมเข้าในข้อสอง เข้าในหนังสือสัญญา ฯ

ผู้มีอำนาจฝ่ายสยาม และผู้มีอำนาจฝ่ายฝรั่งเศส มีความปรารถนา
ยอมต่อกันทั้งสองฝ่าย ก่อนเซ็นชื่อประทัยตราหนังสือขอเพิ่มเติม
สัญญา จะเพิ่มเติมความเข้าในข้อสองหนังสือสัญญานั้น ความเพิ่มเติม
ที่จะว่าไปข้างล่างนี้ใช้ได้ เหมือนอย่างหนังสือสัญญาที่ยอมตกลงกัน
แล้วนั้น หวังจะกันไม่ให้การขัดข้องเข้าใจต่อกันทั้งสองฝ่ายไปภายหน้า

มีความว่าทุกโรงงานทำปลาห่างจากตลิ่งมากกว่าเจ็ดร้อยเมตร
ไม่ต้องเสียภาษี ผู้มีอำนาจทั้งสองฝ่ายได้ประทัยตราแลเซ็นชื่อเป็น
สำคัญ เมื่อวันเคียวเคอนเคียวบเคียวซึ่งกล่าวไว้ในข้อเพิ่มเติมสัญญานี้
นั้นแล้ว.

(ลงนามประทัยตรา) พระยาราชวรานุกุล

(ลงนามประทัยตรา) พระราชเสนา

(ลงนาม) *Contre Amiral de Cornulier*

หนังสือขอขอสัญญา

ในฉบับลงวันที่ ๑๕ กรกฎาคม ค.ศ. ๑๙๖๗

ทำเมื่อปีคฤศตศักราช ๑๙๖๒

วันเดือนเจ็ด ขึ้นแปดค่ำ บวออกจัตวาศก อาศมิวาลทุเปร ผู้
สำเร็จราชการเมืองไซ่ง่อนให้มองซีเออเซเนกบขตนเรอรรชอชยุเรน เป็นทูต
นำหนังสือสัญญาขอเพิ่มเติมที่ว่าด้วยทะเลสาบซึ่งลงตราแผ่นดินฝรั่งเศส
แล้ว เข้ามารัดไฟกรุงเทพ ฯ มองซีเออเซเนแจ้งความว่าคอเวอน
แมนต์ฝรั่งเศสมีคำสั่งเข้ามาว่า ความในข้อสัญญาไม่ชักอยู่หลายแห่ง
จะขอให้แก้ไขเสียให้ชักออกไปอย่าให้เป็นที่สงสัยนั้น มองซีเออเซเน
กับ ฯ พณ ฯ เจ้าพระยาภาณุวงศ์มหาโกษาธิบดีปฤกษาขอทไม่ชัก ได้
ตกลงแก้ไขข้อสัญญาไว้แล้วเปลี่ยนหนังสือสัญญากันที่ศาลต่างประเทศ
ณวันศุกร์เดือนแปดขึ้นสองค่ำ ได้ถึงสลุคเมื่อเวลาเปลี่ยนหนังสือสัญญา
๒๑ นัค ความที่ขอไว้นั้นว่า

มองซีเออ เซเน เอมีเลียน กัยตันเคอเฟลยาเต ออฟพีเชอแห่ง
เลียบอนคอนเนอร์ กัมมาทัง เรอรรชอ ชยุเรน ผู้มีอำนาจเต็มฝ่ายเมือง
ฝรั่งเศส

กับเจ้าพระยาภาณุวงศ์มหาโกษาธิบดีทพระคลังซึ่งว่าการต่างประเทศ
ผู้มีอำนาจเต็มฝ่ายเมืองสยาม เขากันทงฝ่ายเมืองฝรั่งเศส ทงฝ่าย
เมืองสยาม เพื่อจะส่งหนังสือรัตไฟ ขอเพิ่มแห่งหนังสือสัญญาไว้

เมื่อวันที่ ๑๕ เดือนมิถุนายน ค.ศ. ๑๘๖๗ ปี ไทยตกลงกันขอเพิ่ม
 เติมนั้น ที่เมืองไซ่ง่อน เมื่อวันที่ ๑๕ เดือนมิถุนายน ๑๘๗๐ ปี ครั้นอ่าน
 แลชดษตหนังสือขอเพิ่มเติมแล้ว ผู้มีอำนาจทั้งสองฝ่ายเห็นว่าใน
 หนังสือภาษาฝรั่งเศสไม่มีคำว่า “ด้วยสปีเยกฝรั่งเศส” ไม่มีสักคำ
 เลยที่ปลายข้อ ๔ ผู้เขียนหนังสือฝรั่งเศสผิดลงไปด้วย ในหนังสือ
 ภาษาสยามที่ว่าด้วยคนซึ่งจะปลูกโรงเรือนยกเกาะ แลที่หน้าต้นไม่มีคำ
 ว่า “คนอยู่ในไทยบังคับไทยจะไม่ต้องเสียภาษีเหมือนคนอื่น ๆ” หนังสือ
 ฝรั่งเศสว่า หนังสือไทยไม่ว่า ยังเห็นว่าหนังสือภาษาฝรั่งเศสกับหนังสือ
 ภาษาสยามไม่ถูกต้องด้วยกันเป็นหลายแห่งหลายข้อ จึงผู้มีอำนาจเต็ม
 หวังจะจัดหนังสือนั้นโดยสัจแลยุติธรรมตกลงกันว่าดังนี้

๑ ซึ่งไทยกำหนดไว้สำหรับ เขมร ฉวน สปีเยกฝรั่งเศส แลผู้
 ซึ่งอยู่ในไทยบังคับไทยจะใช้สำหรับสปีเยกฝรั่งเศสได้เหมือนกัน

๒ ที่ข้อ ๔ จะเปลี่ยนคำฝรั่งเศส “นาตุเร” (๑) ให้เป็นคำ
 “เอ็กสเปค” (๒)

๓ ที่ปลายข้อ ๔ นั้นมีอยู่หลายคำว่าเป็นใจความตงนว่า “ฝั่ง
 แห่งคลองสองคลองนี้แลคลองอื่น ๆ เป็นของเมืองที่ขึ้นอยู่กับกรุง
 สยามสองเมืองซึ่งว่ามานแล้ว” ในหนังสือซึ่งไทยเขียนไว้ภาษาสยาม
 ไม่มีตงนนั้นเลย จึงจะถือว่าคำตงนนั้นเป็นก็แต่คำแปลที่ใช้ไม่ได้

(1) Nature

(2) Espèce

ยังเห็นว่าเมื่อจกขอเพิ่มเติมนั้น ผู้มีอำนาจปกครองภาษาฝรั่งเศส
 แล้วขอมตกลงกันจะถือคำสัญญาตามซึ่งได้จัดไว้ภาษาฝรั่งเศสนั้น
 จึงจะเปลี่ยนหนังสือภาษาสยามที่หนังสือนี้ไม่ถูกด้วยหนังสือภาษา
 ฝรั่งเศสคือว่า ในข้อที่อักษร A มีสองคำว่า “เนื่องกัน” จะเอาสองคำ
 นี้เป็นคำแปลที่ใช้ไม่ได้ให้อ่านว่า “โรงร้านลงมาแลอื่น ๆ” ต่อไป ใน
 ข้อ ๒ อักษร B มีอยู่คำหนึ่งว่า “ทุกปลาที่เอาออกไป” จึงเอาหูก
 คำนั้นเป็นคำแปลด้วย ในข้อ ๒ อักษร C แต่คำสัพเพ
 ฝรั่งเศสนั้นให้เติมต่อไปว่า “แลคนอยู่ในบังคับไทย” ในข้อ ๔ อักษร D
 แต่คำ “จะให้ปลา” จึงเติมต่อไปว่า “เหมือนอย่างเอาออกไป”
 ในข้อ ๕ อักษร E ต้องเปลี่ยนคำ “กลางคลอง” ให้ว่า
 “ลำคลอง” ในข้อ ๕ อักษร F แต่คำเป็นของกลางจึงเติม
 ต่อไปว่า “ถ้าไม่ได้ปลุกโรงร้าน” ในข้อเพิ่มเติมเข้าในข้อ ๒ อักษร
 G ก่อน จะว่า “ทุกโรงร้าน” ให้ว่าดังนี้ “ในทุกอย่าง” ที่
 อักษร H ให้เอาคำ “ที่แห่ง” ออกไปเป็นคำแปล อักษร K แต่
 คำ “เสียภาษี” จึงเติมต่อไปว่า “เอาออกไป” เว้นข้อซึ่งว่ามานี้แล้ว
 หนังสือที่ไฟถูกต้องกันอยู่ แลผู้มีอำนาจเต็มทั้งสองฝ่ายเอาได้ หนังสือ
 นั้นเปลี่ยนกันเสีย ผู้มีอำนาจทั้งสองฝ่ายได้ตกลงกันทำหนังสือยอม
 อนุญาต แลได้เซ็นชื่อประทับตราเป็นสำคัญ

๑ หนังสือเขียนที่กรุงเทพมหานคร ๑๘๗๒ ปี
ณวันเสาร์เดือนยุน (๑) คฤศต

(ลงนามประทับตรา) เจ้าพระยาภาณุวงศ์

(ลงนาม) Esenez

(๑) ลงวันที่ ๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๑๕

เจ้าพนักงานหอสมุด

หนังสือสัญญา

ระหว่าง กรุงสยาม กับ กรุงฝรั่งเศส

วันที่ ๓ ตุลาคม รัตนโกสินทรศก ๑๑๒

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกรุงสยาม (๑) แลท่านประธานาธิบดี
 รัฐบาลกรุงฝรั่งเศส มีความประสงค์เพื่อจะระงับความวิวาท ซึ่ง
 เกิดขึ้นในสมัยที่ล่วงไปแล้วในระหว่างประเทศทั้งสอง แลเพื่อจะผูก
 พันธไมตรีอันได้มีมาหลายร้อยปีแล้ว ในระหว่างกรุงสยามแลกรุง
 ฝรั่งเศสนั้นให้สนิทยิ่งขึ้น จึงได้ตั้งอรรคราชทูตผู้มีอำนาจเต็มทั้งสอง
 ฝ่าย ให้ทำหนังสือสัญญาฉบับนี้ คือ

ฝ่ายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกรุงสยามได้ตั้งพระเจ้าอนิงยาเออ
 กรมหลวงเทวะวงศ์วโรปการ อดีตนายกรัฐมนตรี (๒) แลแกรนด์
 ออฟฟิเชอร์ลีย็องดอนเนอร์ (๓) ฯลฯ เสนาบดีว่าการต่างประเทศ
 กรุงสยามฝ่ายหนึ่ง

(๑) รัชกาลที่ ๕ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

(๒) “อดีตนายกรัฐมนตรี” = สมาชิกแห่งคณะเครื่องขัตย
 ราชอิสริยาภรณ์อันมีเกียรติคุณรุ่งเรืองยิ่งมหาจักรีบรมราชวงศ์

(๓) “แกรนด์ออฟฟิเชอร์ลีย็อง ดอนเนอร์ (Grand Officer
 de la Légion d'honneur)” = สมาชิกแห่งคณะเครื่องอิสริยาภรณ์
 ชั้นสูงของรัฐบาลฝรั่งเศส

แลฝ่ายท่านประธานาธิบดี วิทยาลัยกรุงฝรั่งเศส ได้ตั้งมองซีเออร์
 ชาลส์ มารี เลอมีร์ เทอวิลเล่ร์ (๑) ผู้ได้รับเครื่องอิสริยาภรณ์ แกรนด์ออฟฟิ
 ซีเยอร์ ลียองคอนเนอร์ แลจตุราภรณ์ อรรคราชทูตผู้มีอำนาจเต็ม
 ชั้นที่หนึ่ง แลที่ปรึกษาการแผ่นดินอีกฝ่ายหนึ่ง

ผู้ซึ่งเมื่อได้แลกเปลี่ยนตราตั้งมอชอำนาจ แลได้เห็นเป็นการ
 ถูกต้องตามแบบแผนค้แล้ว ได้ตกลงทำขอสัญญาตั้งมต่อไปนี้

ข้อ ๑ คอเวอนเมนต์ (๒) สยามยอมสละเสด็จซึ่งขอสอ้างว่ามีกรรม
 สิทธิทั้งสิ้นทั่วไป ในดินแดนที่ฝ่ายฟากตะวันออกแม่น้ำโขง แลใน
 บรรดาเกาะทั้งหลายในแม่น้ำนั้น ด้วย (๓)

(๑) M. Charles Marie Le Myre de Vilers

(๒) ในกรณีนี้ยังใช้คำ “คอเวอนเมนต์” แทนคำว่า
 “รัฐบาล”

(๓) เขตแดนตามที่กล่าวในสัญญาข้อนี้ ยังคงใช้อยู่สืบไป
 โดยหนังสือสัญญาฉบับใหม่ ลงวันที่ ๑๔ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๖๗
 ค.ศ. ๑๙๒๕ ข้อ ๒ แลข้อ ๒๗ ได้บ่งถึงอย่าง ทั้งสองฝ่ายยัง
 คงใช้สัญญาที่ว่าด้วยเขตแดนนี้ กับสัญญาที่ทำขึ้นภายหลังออกด้วย
 ข้อฉบับลงวันที่ ๑๓ กุมภาพันธ์ ร.ศ. ๑๒๒ ค.ศ. ๑๙๐๔ แลฉบับ
 ลงวันที่ ๒๓ มีนาคม ร.ศ. ๑๒๕ ค.ศ. ๑๙๐๗ ซึ่งได้พิมพ์ไว้ใน
 เล่มนี้ด้วยแล้ว

ข้อ ๒ คอเวือนแม่น้ำสยาม จะไม่มีเรือรบใหญ่ छोไปไว้หรือใช้
เดินในทะเลสาบก็คิในแม่น้ำโขงก็คิ แลในลำน้ำแยกจากแม่น้ำโขงซึ่ง
อยู่ภายในที่อื่นได้มีกำหนดไว้ ในข้อต่อไปนี้

ข้อ ๓ คอเวือนแม่น้ำสยามจะไม่ก่อสร้างค่านค้ายคู หรือที่อยู่
ของพลทหารในแขวงเมืองพระตะบองแลเมืองนครเสียมราฐ (๑) แลใน
จังหวัด ๒๕ กิโลเมตร (๒๒๕ เส้น) บนฝั่งขวาปากตวันตกแม่น้ำโขง (๒)

ข้อ ๔ ในจังหวัดซึ่งใดกล่าวไว้ในข้อ ๓ นั้น บรรดาการตระเว
รักษา จะมีแต่กองตระเวเจ้าพนักงานเมืองนั้นๆ ก็ใช้คนใช้เป็นกำลัง
แต่เพียงที่จำเป็นแท้ แลทำการตามอย่างเช่นเคยรักษาเป็นธรรมเนียม
ในที่นั้น จะไม่มีพลประจำ หรือพลเกณฑ์สรรพด้วยอาวุธเป็นพลทหาร
อย่างใดอย่างหนึ่งตั้งอยู่ในที่นั้นด้วย (๓)

ข้อ ๕ คอเวือนแม่น้ำสยามจะรับปลุกษากับคอเวือนแม่น้ำฝรั่งเศส
ภายในกำหนด ๖ เดือนแต่ขึ้นไป ในการที่จะจัดการเป็นวิธีการค้าขาย

(๑) จังหวัดพระตะบองแลนครเสียมราฐในมณฑลบูรพา
ได้โอนไปเป็นของฝรั่งเศสแล้ว โดยหนังสือสัญญาลงวันที่ ๒๓
มีนาคม ร.ศ. ๑๒๕ (พ.ศ. ๒๔๔๕) ค.ศ. ๑๘๐๓

(๒) เขต ๒๕ กิโลเมตรนี้เป็นที่ในแดนสยาม

(๓) ความในตอน ๒ แห่งข้อ ๒ ของสัญญาฉบับใหม่
ลงวันที่ ๑๔ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๖๓ ค.ศ. ๑๙๒๕ ซึ่งได้พิมพ์
ไว้ในเล่มนี้แล้ว

แล้วจึงตั้งท่านโรงภาณีในท่าขยลซึ่งโตกล้าวไว้ในข้อ ๓ นั้น แลใน
 การที่จะแก้ไขข้อความสัญญา บัณฑิตโรงอัฐศก จุลศักราช ๑๒๑๘
 คฤศศักราช ๑๘๕๖ นั้นด้วย คอเวอนแม่น้ำสยามจะไม่เก็บภาษีสินค้า
 เข้าออกในจังหวัดทโตกล้าวไว้ในข้อ ๓ แล้วนั้น จนกว่าจะได้ตกลงกัน
 คอเวอนแม่น้ำฝรั่งเศสจะได้ออกแทนให้เหมือนกันในสิ่งของที่เกิดจาก
 จังหวัดทกล้าวนี้สืบต่อไป (๑)

ข้อ ๖ การซึ่งจะอุดหนุนการเดินเรือในแม่น้ำโขง นั้นจะมีการจำเป้น
 ที่จะทำได้ ในฝั่งขวาปากตวันตกแม่น้ำโขงโดยการก่อสร้างกัศ หรือตั้งท่า
 เรือจอดกัศ ทำทไ้วพินแลถ่านกัศ คอเวอนแม่น้ำสยามริบว่า เมื่อ
 คอเวอนแม่น้ำฝรั่งเศสขอแล้ว จะช่วยตามการจำเป้นที่จะทำให้สะดวก
 ทุกอย่างเพื่อประโยชน์นั้น (๒)

(๑) สัญญาฉบับใหม่ พ.ศ. ๒๔๖๗ ค.ศ. ๑๙๒๕ ได้
 แก้ไขขยายความใหม่กว้างขวางขึ้นอีกแล้ว ดูความในข้อ ๑๕
 ข้อ ๑๖ ข้อ ๑๗ แลตอน ๒ ของข้อ ๒๕ แห่งสัญญาฉบับนั้น

(๒) ดูข้อ ๒ แห่งโปรโตคอลว่าด้วยอนุสัญญาพิเศษ แล
 ความตกลงบูรณการ เพื่อวางระเบียบอันเกี่ยวพันระหว่างสยามกับ
 อินโดจีนฝรั่งเศสติดท้ายสัญญาฉบับใหม่ พ.ศ. ๒๔๖๗ ค.ศ. ๑๙๒๕

ข้อ ๗ คนชาวเมืองฝรั่งเศสก็ คนในบังคับหรือคนอยู่ในปกครอง
ฝรั่งเศสก็ ไปมาค้าขายได้ โดยสะดวกในตำบลซึ่งใดกล่าวไว้ในข้อ ๓
เมื่อถนนหนทางของเจ้าพนักงานฝรั่งเศสในตำบลนั้น ฝ่ายราษฎร
ในจังหวัดอื่นใดกล่าวไว้ก็จะได้รับผลเป็นการตอบแทนอย่างเดียวกันด้วย
เหมือนกัน

ข้อ ๘ คอเวือนแม่น้ำฝรั่งเศสจะตั้งกงสุลได้ ในที่ใดใด ซึ่งจะคิด
เห็นว่า เป็นการสมควรแก่ประโยชน์ของคนผู้ อยู่ในความขึ้นของ
ฝรั่งเศสแลมีที่เมืองนครราชสีมา แลเมืองน่านเป็นต้น(๑)

ข้อ ๙ ถ้ามีความขัดข้องไม่เห็นตงกันในความหมายของหนังสือ
สัญญาแล้ว ภาษาฝรั่งเศสเท่านั้นจะเป็นหลัก

ข้อ ๑๐ สัญญาจะได้อรรถไว้แก้ไขใ้ใ้ภายในเวลา ๕ เดือนตั้ง
แต่วันลงชอกัน

อรรคราชทต ผู้มีอำนาจเต็มทั้งสองฝ่าย ซึ่งใด กล่าวชื่อไว้ ข้าง
ต้นนั้น ได้ลงชื่อแลได้ประทับตราหนังสือสัญญา ๒ ฉบับเหมือนกันไว้
เป็นสำคัญแล้ว

ได้ทำที่ราชวตถ

กรุงเทพ ฯ ณวันที่ ๓ ตุลาคม รัตนโกสินทรศก ๑๑๒

(ลงพระนาม) เทวะวงศ์วโรประการ

(ลงนาม) เลอ มิว์ เตอ วิเลร์

(๑) ความในข้อ ๗ ข้อ ๘ ทั้งสองข้อนี้ มีสัญญาใหม่ฉบับ
ลงวันที่ ๑๔ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๖๗ ค.ศ. ๑๙๒๕ ได้ขยาย
ความกว้างขวางยิ่งขึ้นแล้ว ดูข้อ ๑๐ แห่งสัญญาฉบับนั้น

สัญญาอันอภัย

ท่านผู้มีอำนาจเต็มในการที่ทำสัญญาทั้งสองฝ่ายได้จัดการกันตกลงในสัญญาฉบับนี้ บรรดาการทั้งหลายแลข้อความทั้งปวงซึ่งพึงนำไปให้เป็นการอันใดกระทำให้สำเร็จตามหนังสือสัญญาฉบับใหญ่ซึ่งทำไว้ลงวันนั้น แลตามหนังสืออันติมะกาล^(๑) ที่ได้รับแล้วเมื่อวันที่ ๕ สิงหาคมที่ล่วงมาแล้วนั้น เป็น

ข้อ ๑ ว่าท่านหลังที่สุดของทหารฝ่ายสยามที่ฝังชายปากทวนออกแม่น้ำโขงนั้นจะต้องเลิกถอนมาอย่างช้าที่สุดภายในเดือนหนึ่ง ตั้งแต่ วันที่ ๕ กันยายน

ข้อ ๒ ว่าบรรดาข้อมค้ายกอนอยู่ในจังหวัดทกกล่าวไว้ในข้อ ๓ ของหนังสือสัญญาฉบับใหญ่ที่ทำไว้วันนั้นแล้ว จะต้องรื้อถอนเสียให้สิ้น

ข้อ ๓ ผู้ก่อการพยายามความร้ายที่ทุ่งเชียงคำแลที่คำมวนนั้น เจ้าพนักงานฝ่ายสยามจะได้ชำระคดีสิ้น แลผู้แทนกรุงฝรั่งเศสจะได้ช่วยในการคดีสิ้น แลจะกำกัยการลงโทษตามคำตัดสินนั้น คอเวอนแมนต์ฝรั่งเศสรักษาอำนาจไว้ ในการที่จะเห็นชอบว่าคำตัดสินลงโทษนั้นจะพอสมควรหรือยัง ถ้ายังไม่เห็นพอแล้ว ก็ขอให้ตั้งศาลซึ่งมีตระกูลการผู้ที่คอเวอนแมนต์ฝรั่งเศสจะกำหนดพิจารณาด้วยทั้งสองฝ่ายนั้นคดีสิ้นใหม่

ข้อ ๔ ว่าคอเวอนแมนต์สยามจะต้องส่งให้ตามใจราชทูตฝรั่งเศสที่กรุงเทพฯ ๑ หรือเจ้าพนักงานฝรั่งเศสที่พรมแดนนั้นบรรดาคนในบังคับ

(๑) คือ “Ultimatum อัลติเมตัม” ของฝรั่งเศส

ฝรั่งเศส คนญวน คนลาว ชาวที่อยู่ฝั่งซ้ายปากทวนออกแม่น้ำโขง
แลคนเขมร ผู้ที่ต้องกักขังอยู่ด้วยสรรพเหตุใดใดนั้น ทั้งสิ้น คือ
เวือนแผ่นดินสยามจะไม่ขัดขวางอย่างใดอย่างหนึ่งในการที่คนชาวเมืองใน
ฝั่งซ้ายปากทวนออกแม่น้ำโขงนั้นจะกลับไปบ้านเมืองเดิม

ข้อ ๕ ว่าข้างเขียนแห่งท้องเชียงค้ำกับพวกพ้องของเขานั้น เจ้า
พนักงานกรมท่าผู้หนึ่งจะได้นำไปส่งยังสถานราชทูตฝรั่งเศสณกรุงเทพฯ
พร้อมกันของฝรั่งเศส แลเครื่องอาวุธซึ่งเจ้าพนักงานสยามได้จับไว้ในวัน

ข้อ ๖ คือเวือนแผ่นดินฝรั่งเศสจะได้ออกไปตั้งอยู่ที่เมืองจันทบุรีจน
กว่าจะได้อะทำการสำเร็จแล้วตามข้อความในหนังสือสัญญา แลเป็น
ต้นว่า จนถึงเวลาที่เลิกถอนออกจากที่เสร็จ แลเป็นการส่งขบวนเรือขบวนทั้ง
ฝั่งซ้ายปากทวนออก แลฝั่งขวาปากทวนตักเพียงจังหวัดทักกล่าวไว้ใน
หนังสือสัญญาฉบับใหญ่ที่ทำไว้วันนข้อ ๓ นั้น

อรรถราชทูตผู้มอานาใจเต็มทั้ง ๒ ฝ่าย ได้ลงชื่อแลได้ประทับตรา
หนังสือสัญญาน้อยนี้ไว้เป็นสำคัญแล้ว

ได้ทำไว้ ๒ ฉบับเหมือนกัน ที่ราชวัลลภ

กรุงเทพฯ ณวันที่ ๓ ตุลาคม รัตนโกสินทรศก ๓๑๒

(ลงพระนาม) เหวะวงศ์วโรประการ

(ลงนาม) เลอ มีร์ เตอ วิเลร์

สัญญาน้อยนี้ได้ทำขึ้นเฉพาะกาล เพื่อดำเนิรการให้เปนไป
ตามหนังสือสัญญาใหญ่ซึ่งกล่าวถึงนั้น แลได้เกิดผลสำเร็จแล้ว
ทั้งสิ้น เปนอันว่าสัญญาน้อยฉบับนี้ได้ถึงอวสานแล้ว

บรรพทักวาจา

พระเจ้าอนงยาเธอ กรมหลวงเทวะวงศ์วโรปการ ทรงวิตกว่า จะเลิกถอนกำนบางแห่งที่อยู่ไกล ๆ นั้นไม่ทันในวันที่ ๕ ตุลาคม ด้วย มีสิ่งมือนที่จะทำไปไม่ได้จริง ๆ อยู่

ท่านมองซีเออร์ เลอ มีร์เคอวิลล์ตอบว่า เป็นอันพอสมควรแล้ว ที่คอเวือนแม่น้ำสยามจะขอเวลาให้เลื่อนเข้าไปอีก ยอกข้อกำนลกำน กัยเวลาที่สัดเสียขณะเมื่อใดชี้แจงให้เห็นเหตุอันสมควรว่าจำเป็นต้องเข้าไปอีกเมื่อใด ก็คงจะยอมตกลงให้เลื่อนเวลาเมื่อนั้น

พระเจ้าอนงยาเธอ กรมหลวงเทวะวงศ์วโรปการ ทรงถามว่า ความในข้อ ๒ นั้นชักงูไปถึงต้องรื้อซ่อมปรากรโบราณที่ไม่ใช่แล้วแลที่ไม่ใช่สำหรับทหารมาหลายปีมาแล้ว แลเป็นที่มีลักษณะสำคัญใน พงศาวดารเหมือนอย่างเช่นกำแพงเมืองพระตะบองเป็นต้นนั้นด้วยหรือ

อรรคราชทูตผู้มีอำนาจเต็มตอบว่า อันข้อมคำยคนนั้นต้องเข้าใจว่า การก่อสร้างสำหรับกัยการทหารซึ่งจะใช้ต่อสู้ได้เท่านั้น ไม่ใช่เลงเอาถึง กำแพงเมืองซึ่งเป็นสิ่งสำคัญในพงศาวดาร

พระเจ้าอนงยาเธอ กรมหลวงเทวะวงศ์วโรปการ ทรงถามว่า ศาลสำหรับอุทิศธรณ์ความตามข้อ ๓ นั้นตั้งที่แห่งใด

อรรคราชทูตผู้มีอำนาจเต็มตอบว่า ศาลนั้นจะตั้งในกรุงเทพฯ

พระเจ้าอนงยาเธอ กรมหลวงเทวะวงศ์วโรปการ ทรงถามว่า คำว่า“ศาลปนกัน”นั้น หมายความว่าอย่างไร

อรรคราชทูตผู้มีอำนาจเต็มตอบว่า กล่าวถึงศาลซึ่งมีตระกูลการ
ไทยกับฝรั่งเศส

พระเจ้าอังยาเธอ กรมหลวงเทวะวงศ์วโรปการ ทรงเห็นว่า
ความข้อนี้ ก็จะเป็นเหตุที่คนไทยต้องพ้นไปเสียจากตระกูลการของ
ตนตามธรรมเนียมเก่าเป็นตมา

อรรคราชทูตผู้มีอำนาจเต็ม ตอบว่า กรุงสยามเป็นเมืองที่มีอำนาจ
ศาล แลการอนัน ก็ไม่ได้คิดทำขึ้นอย่างใหม่ ด้วยมีศาลปนกัน
ตั้งอยู่เสียก่อนแล้ว ในความข้อ ๕ สัญญาอันนี้

พระเจ้าอังยาเธอ กรมหลวงเทวะวงศ์วโรปการ ทรงถามว่า
บางเขียนได้เข้าไปอยู่ในแดนฝรั่งเศสเสียแล้ว แลเมื่อการเป็นดังนี้จะ
ให้เจ้าพนักงานพาตัวไปส่งยังราชทูตฝรั่งเศสในกรุงเทพฯ ไม่ได้

อรรคราชทูตผู้มีอำนาจเต็มตอบว่า ถ้าบางเขียนเข้าไปอยู่ในแดน
ฝรั่งเศสแล้ว ความข้อนี้ไม่ต้องทำการอยู่เอง การที่ยกขความข้อ
นี้ไว้ ก็เพราะเป็นการจำเป็นที่คอเวือนแผ่นดินสยามจะต้องทำให้เห็นจริงว่า
คนผู้ใด กลับคนไปจริงแล้ว เหตุฉนั้นพระเจ้าอังยาเธอ ๆ จะต้องทรง
มีหนังสือต่างหากให้ทราบว่า แต่ที่ตำบลใดซึ่งบางเขียนได้ออกไปจาก
แดนสยามเพื่อที่จะได้ทราบได้ว่าไปอยู่ในแห่งใดด้วย ความข้อนี้ต้องใช้
ได้ ในตัวเล่มแลทหาญวนนั้นด้วยเหมือนกัน ถ้าบางเขียนแลคนใน
บังคับฝรั่งเศสอื่น ๆ นั้นยังอยู่ในกรุงสยามแล้ว ข้อความนี้ก็เป็นที่
ได้ ในความข้อ ๖ นั้น

พระเจ้าอนงขาเออ กรมหลวงเทวะวงศ์วโรปการทรงขอให้อธิบาย
ความในคำว่าการสงขเรียบร้อยนั้น

อรรคราชทูตผู้มีอำนาจเต็มตอบว่า คอเวือนแม่น้ำฝรั่งเศสสงวน
ความชอบไว้ เพื่อว่าจะเกิดความยุ่งยากหรือจลาจลซึ่งคนไทยจะไปก่อ
เหตุชน

ในกรมหลวงฯ ทรงวิตกว่า ตามความที่วานักจะมีผู้หาเหตุ
กล่าวอภัยได้เสมอ ว่าการยังไม่สงขเรียบร้อย ว่าคนไทยไปก่อการ
นั้นชน

มองซีเออร์ เลอ มิว เดอ วิลเลร์ ว่าหนังสือสัญญาทางไมตรีแล
สัญญานอพนทำด้วยความเชื่อกันโดยสุจริต แลว่าความสำคัญที่เชื่อกัน
โดยสุจริตนี้ย่อมเป็นใหญ่ในกิจการงานของผู้มีอำนาจเต็มสำหรับทำสัญญา
แลว่าถ้าโต้เถียงกันในความเชื่อโดยสุจริตนี้แล้ว ก็ไม่มีทางที่จะปรึกษา
หาข้อกันได้อยู่เอง

ในกรมหลวงฯ ทรงถามว่า จะนับเอาได้หรือไม่ ว่าจะเลิกถอนไป
จากจันทร์บุรีในเวลาเมื่อทหารไทยได้เลิกถอนกลับคนมาหมดแล้ว

มองซีเออร์ เลอ มิว เดอ วิลเลร์ ตอบว่า ยังไม่ได้ก่อน การันท์แรก
คอเวือนแม่น้ำฝรั่งเศสต้องให้เห็นจริงว่า คอเวือนแม่น้ำสยามได้กระทำ
ให้สำเร็จตามข้อความในหนังสือสนธิสัญญานั้นเสียก่อน

ในกรมหลวงฯ ทรงถามว่า จะได้ทำอย่างไรจึงจะเห็นความจริง
ของคอเวือนแม่น้ำสยาม เพื่อว่าจะได้ถึงเวลาเลิกถอนไปจากจันทร์บุรีนั้น

มองซีเออร์ เลอ มิวเคอวิเลร์ตอบว่า คอเวือนแม้นต์ฝรั่งเศสไม่มีความประสงค์ที่จะรักษาเมืองจันทบุรีไว้ แลว่าประโยชน์ที่หมายของฝรั่งเศสนั้น ก็มีแต่จะเร่งให้ทำการให้แล้วแก่กันเร็ว เพื่อที่จะได้ไม่เปลืองเงินที่ใช้ ในการตั้งอยู่ที่นั้น แลว่าการอนันท์ยอมเอาไครยความเชือกกันโดยสุจริตเท่านั้น(๑)

เขียนตราชวลลภ(๒)

กรุงเทพ ฯ วันที่ ๓ ตุลาคม รัตนโกสินทรศก ๑๑๒

(ลงพระนาม) เทวะวงศ์ วัโรประการ

(ลงนาม) เลอ มิว เคอ วิเลร์

(๑) บรรทัดวาจาฉบับนี้เป็นข้อไขทางดำเนิรการ เพื่อให้เป็นไปตามความมุ่งหมายแห่งสัญญาใหญ่น้อย ซึ่งรัฐบาลทั้งสองฝ่ายได้ทำขึ้นไว้ในวันเดียวกันกับบรรทัดนี้ แลได้เป็นผลสำเร็จตามสัญญานั้น ๆ แล้ว

(๒) คือที่ตกในพระบรมมหาราชวังตรงมุมเบื้องทิศพายัพริมประตูวิมานเทเวศร์ ซึ่งเป็นศาลาว่าการต่างประเทศต่อมาถึงต้นปี พ.ศ. ๒๔๖๕ จึงได้เปลี่ยนเป็นที่ทำการกรมบัญชีกลางของกระทรวงพระคลัง ฯ

หนังสือสัญญา

ระหว่าง

กรุงสยาม กับ กรุงฝรั่งเศส

ทำเมื่อวันที่ ๑๓ กุมภาพันธ์ ร.ศ. ๑๒๒

สมเด็จพระเจ้ากรุงสยาม แลท่านประธานาธิบดีรีพับลิกฝรั่งเศส
มีความปรารถนาจะผูกพันธ์ทางไมตรี แลจะให้ความไว้วางใจซึ่งมีอยู่ต่อกัน
ในระหว่างประเทศทั้งสองมั่นคงชน แลเพื่อจะระงับความยาก
บางอย่าง ซึ่งได้เกิดขึ้นจากการตีความหมายของหนังสือสัญญาใหญ่
นอ่ยที่ทำได้ทำไว้เมื่อวันที่ ๓ ตุลาคม รัตนโกสินทรศก ๑๑๒ จึงได้ตกลงทำ
หนังสือสัญญานอ่ยชนิดใหม่ฉบับหนึ่ง เพื่อประโยชน์จึงได้แต่งตั้งผู้
อำนาจเต็มทั้งสองฝ่าย คือ

ฝ่ายสมเด็จพระเจ้ากรุงสยามนั้น

พระยาสุริยานุวัตร อรรคราชทูตพิเศษ แลผู้มีอำนาจเต็มของสมเด็จพระ
เจ้ากรุงสยาม ณะสำนักท่านประธานาธิบดีรีพับลิกฝรั่งเศส เครอง
ราชอิศริยาภรณ์ มงกุฎสยามชั้นที่หนึ่ง แลเครองอิศริยาภรณ์ เลยของ
คองเนอรรชนทั้งสอง ๑ ล ๑ ๑ ล ๑ ๑ ล ๑

ฝ่ายท่านประธานาธิบดีรีพับลิกฝรั่งเศสนั้น

มองซีเออร์ เทโอฟีล เดลคาสเซอ เคปุตเต^(๑) เสนายกว่าการต่าง
ประเทศ ๑ ล ๑ ๑ ล ๑ ๑ ล ๑

(๑) M. Théophile Delcassé, Député

ผู้ซึ่งเมื่อได้ส่งหนังสือมอบอำนาจให้ตรวจดูซึ่งกันแลกัน เห็นเป็น
อันถูกต้องแบบอย่างดีแล้ว ได้ปรึกษาตกลงกันทำสัญญาเป็นข้อตั้ง
ต่อไปนี้

ข้อ ๑

เขตแดนในระหว่างกรุงสยามกับกรุงกัมพูชานั้น ตั้งต้นตั้งแต่
ปากคลองกะพงพลูข้างฝั่งซ้ายทเลสาบเป็นเส้นเขตแดนตรงทิศตะวันออก
ไปจนจบถึงคลองกะพงจาม ตั้งแต่ทิศต่อไปเขตแดนเป็นเส้นตรง
ทิศเหนือขึ้นไปจนจบถึงภูเขาพนมดงรัก (คือภูเขาบันทัด)^(๑) ต่อ
นั้นไป เขตแดนเนื่องไปตามแนวยอดภูเขาบันทัดในระหว่างดินแดนน้ำตก
น้ำเสนแลดินแดนน้ำตกแม่น้ำของ^(๒) ฝ่ายหนึ่ง กับดินแดนน้ำตกน้ำมุน

(๑) ที่เรียกว่า “พนมดงรัก” นมาจากคำเขมร เรียกชื่อภูเขา
ที่อยู่ในพีดเขาบรรทัดตะวันออกว่า “ดองเรก” แปลว่าไม้คาน (ด้วย
สันฐานของภูเขานี้ยาว) ในฉบับฝรั่งเศสเรียกว่า “Dang Reck”
อนึ่งแนวพระราชอาณาเขตร์ตอนนี้อยู่ทางมณฑลบูรพา ได้เป็นของ
ฝรั่งเศสตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๔๖ ตามหนังสือสัญญาลงวันที่ ๒๓ มีนาคม
ร.ศ. ๑๒๕ ค.ศ. ๑๘๐๗ ต่อจากฉบับนี้ไป

(๒) ชื่อจริง ซึ่งคนไทยแลลาวชาวแถบแม่น้ำนั้น เรียกว่า
“แม่น้ำโขง” แต่สำเนียงเขมรเรียก “มีคอง” แลในฉบับภาษา
ฝรั่งเศสเรียก “Mékong” แปร่งกันไปเล็กน้อย ที่แท้คือ
แม่น้ำโขงที่เราทราบกันอยู่แล้วนั่นเอง

อีกฝ่ายหนึ่ง จนบันจบภเขาต่าง แล้วต่อเนื่องไปข้างทิศตะวันออกตาม
แนว ยอดภเขาจนบันจบลงแม่น้ำของ ตั้งแต่ที่บันจบจนไป แม่น้ำของ
เป็นเขตรแดนของกรุงสยามตามความข้อ ๓ ในหนังสือสัญญาใหญ่
ฉวันที่ ๓ ตุลาคม รัตนโกสินทร คก ๓๓๒ (๑)

ข้อ ๒

ฝ่ายเขตรแดนในระหว่างเมืองหลวงพระบางข้างฝั่งขวาแม่น้ำของ
แลเมืองพิไชยกับเมืองน่านนั้น เขตรแดนตั้งต้นแต่ปากน้ำเหืองที่แยก
แม่น้ำของ เหนือไปตามกลางลำน้ำเหืองจนถึงที่แยกปากน้ำตาม
เลขขึ้นไปตามลำน้ำตามจนบันจบถึง ยอดภเขา บนน้ำในระหว่างดินแดนน้ำ
ตกแม่น้ำของ แลดินแดนน้ำตกแม่น้ำเจ้าพระยา ตรงที่แห่งหนึ่งท
เขาภูเตนดิน ตั้งแต่ที่เขตรแดนต่อเนื่องขึ้นไปทางทิศเหนือ ตามแนว
ยอดเขาบนน้ำในระหว่างดินแดนน้ำตกแม่น้ำของ แลดินแดนน้ำตกแม่
น้ำเจ้าพระยา จนบันจบถึงปลายน้ำคอบ แล้วเขตรแดนต่อเนื่องไปตาม
ลำน้ำคอบจนบันจบกับแม่น้ำของ (๒)

(๑) เขตรแดนตอนนั้นคงเป็นอยู่ตามเดิม ถ้าดูแผนที่พระราช
อาณาเขตรภายหลัง พ.ศ. ๒๔๔๖ แล้ว จะเห็นได้ถนัดกว่าที่จะ
อธิบายด้วยหนังสือ

(๒) ดินแดนซึ่งกล่าวในสัญญาข้อ ๒ นี้ อยู่บนฝั่งฟาก
ตะวันตกฝั่งขวาแห่งแม่น้ำโขง ดูสัญญาว่าด้วยการปักปันเขตรแดน
ติดท้ายสัญญาลงวันที่ ๒๓ มีนาคม ร.ศ. ๑๒๕ ค.ศ. ๑๕๐๗ (พล
เมืองในท้องถิ่นมีชาติลาวเป็นพื้น แลมีคนชาติต่าง ๆ อีกบ้าง
เช่นชาตลอ, แลขมุ เป็นต้น)

๒
ข้อ ๓

จะได้กำหนดเขตแดนในระหว่างกรุงสยามกับดินแดนที่เป็นแผ่นดิน
อินโดจีนฝรั่งเศส(๑) รัฐบาลทั้งสองฝ่ายที่ได้ทำสัญญาากันนั้น ต่างจะ
ตั้งข้าหลวงผสมกันไปทำการกำหนดเขตแดน การกำหนดเขตแดน
จะทำลงตามเขตแดนที่ได้กำหนดไว้ในข้อ ๑ และข้อ ๒ ทั้งจะกำหนด
ลงในดินแดนที่อยู่ในระหว่าง ทะเลสาบ กบิ ทะเล

เพื่อจะกระทำให้การของข้าหลวงผสมดังกล่าวกัน แลเพื่อจะหลีกเลี่ยง
เสียจากความยากทุกสิ่งทุกอย่าง ที่อาจจะเกิดขึ้นได้ ในการกำหนด
เขตแดนในดินแดนซึ่งอยู่ในระหว่างทะเลแลทะเลสาบนั้น เมื่อก่อนที่จะตั้ง

(๑) Indo Chine อินโดจีนของฝรั่งเศสนั้นเป็นประเทศใหญ่
อยู่ทิศตะวันออกเฉียงของประเทศสยาม มีคูแวย์เนอร์เยเนอร์ล เป็น
ตำแหน่งผู้สำเร็จราชการทั่วไป แลแบ่งการปกครองเป็นประเทศน้อย
๕ ประเทศ คือ ๑ ประเทศโกแข็งจีนหรือโคจีนไซนา ซึ่งเมือง
ไซง่อนเป็นเมืองหลวง ประเทศนัมฐานะเป็นเมืองขึ้นของฝรั่งเศส
มีลเยอร์เดอนังต์คูแวย์เนอร์ เทียบได้แก่สมหเทศาธิบดีบาลของเราเป็น
ผู้บังคับบัญชาการ, ๒ ประเทศญวน ซึ่งเมืองเว้เป็นเมืองหลวง,
๓ ประเทศตังเกี๋ย ซึ่งเมืองฮานอยเป็นเมืองหลวง, ๔ ประเทศลาว
เมืองเวียงจันทน์เป็นเมืองหลวง ๕ ประเทศเขมร เมืองพนมเปญ
หรือพนมเปญเป็นเมืองหลวง, ประเทศน้อยทั้งสิ้นเป็นประเทศราช
มีเจ้านายที่เป็นชาวพื้นประเทศเดิมอยู่ มีคนฝรั่งเศสเป็นตำแหน่ง
เรสิดังต์ซูเปริเยอร์ เทียบได้แก่ข้าหลวงใหญ่ของเราเป็นผู้ปกครอง
แต่อำนาจสิทธิ์ขาดยิ่งกว่า

ข้าหลวงผสม รัฐบาลทั้งสองฝ่ายจะตกลงกันเสียก่อนว่าจะกำหนดที่
สำคัญแห่งใดเป็นที่หมายกำหนดเขตแดนในดินแดนนี้แห่งใดเป็นเขต
แดนที่จะจดทะเลเป็นต้น

จะได้ตั้งข้าหลวงผสม แลข้าหลวงจะตั้งต้นทำการใน ๔ เดือน
ภายหลังวันรบบอนุญาตไซหนังสือสัญญาอันชอบ

ข้อ ๔

รัฐบาลสยามยอมเสียสละอำนาจ ซึ่งเป็นเจ้าของแผ่นดินเมือง
หลวงพระบางที่อยู่ข้างฝั่งขวาแม่น้ำของ (๑)
เรือค้าขายแลแพไม้ ซึ่งเป็นกรรมสิทธิ์ของคนไทย มีอำนาจ
ที่จะขนล่องได้ โดยสะดวก ปราศจากการชักขวางในตอนแม่น้ำของซึ่ง
ไหลตลอดที่ดินแดนของเมืองหลวงพระบาง

(๑) ความในข้อ ๑ แห่งสัญญา ปี ร.ศ. ๑๑๒ ค.ศ. ๑๘๙๓
รัฐบาลสยามยอมสละกรรมสิทธิ์ดินแดนฝั่งซ้ายฟากตัวนอกแม่น้ำ
โขงแลบรรดาเกาะในแม่น้ำนั้นแล้ว จังหวัดหลวงพระบางซึ่งตัวเมือง
ตั้งอยู่ฟากตัวนอกฝั่งซ้ายแห่งแม่น้ำโขง ต้องไปอยู่ในความ
ปกครองของรัฐบาลฝรั่งเศสตั้งแต่วันเซ็นสัญญานับนั้นมา แต่
อาณาเขตร์ของจังหวัดหลวงพระบางยังมีอยู่ทางฟากตัวนอก ฝั่งขวา
ของแม่น้ำโขงด้วย เมื่อมีสัญญานับนั้นขึ้น ก็แปลว่ารัฐบาลสยาม
ยอมสละดินแดนอันเป็นอาณาเขตร์ของจังหวัดหลวงพระบางที่เหลือ
อยู่ทางฝัขวานั้นไปอีกด้วย แลเพราะเหตุฉะนั้นฝรั่งเศสจึงมีอำนาจ
ปกครองดินแดนทางฝัขวานี้ซึ่งกล่าวอีกตอนหนึ่งตั้งแต่ปากน้ำเหือง
ต่อเขตร์จังหวัดเลยในมณฑลอุดรขึ้นไปจนถึงปากน้ำคอบเขตร์อำเภอ
เชียงของ จังหวัดเชียงราย ในมณฑลพายัพ

ข้อ ๕

เมื่อใดตกลงกันตามข้อความ ซึ่งได้กล่าวไว้ในข้อ ๓ ตอนที่ ๒ ว่าด้วยเรื่องการกำหนดเขตแดนในระหว่างทะเลสาบแลทเลแล้ว แลเมื่อรัฐบาลสยามได้แจ้งความให้เจ้าพนักงานฝรั่งเศสทราบโดยทางราชการว่า ทดินแดนซึ่งเป็นผลแห่งการที่จะได้ตกลงกัน กับที่ดินแดนซึ่งอยู่ข้างทิศตะวันออกของเขตแดน ตามที่ได้กำหนดลงไว้ ในข้อ ๑ ข้อ ๒ ในหนังสือสัญญาฉบับนั้นว่า เจ้าพนักงานฝรั่งเศสจะรับเอาใดเมื่อใดแล้ว กองทหารฝรั่งเศสซึ่งได้เขาคงอยู่ในเมืองจันทบุรีชั่วคราวหนึ่งคราวหนึ่ง ตามหนังสือสัญญาวันที่ ๓ ตุลาคม รัตนโกสินทรศก ๑๓๒ จะออกจากเมืองจันทบุรีในทันที (๑)

ข้อ ๖

ข้อสัญญาข้อ ๔ ในหนังสือสัญญาใหญ่วันที่ ๓ ตุลาคม รัตนโกสินทรศก ๑๓๒ นั้น เป็นอันยกเลิกเปลี่ยนเป็นข้อสัญญาตามความต่อไปนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้ากรุงสยามทรงรับสัญญาว่า พลทหารซึ่งจะใดให้ส่งไป หรือจะให้ตั้งประจำอยู่ในเขตแดนควนทลุ่มน้ำตกแม่น้ำของข้างฝ่ายกรุงสยามนั้น จะเป็นพลทหารชาติไทยอยู่ในไทยบังคับ นายทหารชาติไทยอยู่เสมอ มีความยกเว้นอย่างเดียวกับสัญญาข้อนี้ให้

(๑) ฝรั่งเศสได้ถอนกองทหาร กลับออกไปจากจันทบุรีแล้ว
แต่ณวันที่ ๘ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๔๘

เป็นประโยชน์แก่ตำรวจภูธรไทย ซึ่งนายทหารชาติเคนมาร์คยังคงค้ำอยู่
 ในขณะนั้น ถ้ารัฐบาลสยามปรารถนาจะเปลี่ยนนายทหารเหล่านี้ให้เป็น
 นายทหารของชาติอื่น รัฐบาลสยามจะปรึกษาให้ตกลงกันกับรัฐบาล
 ฝรั่งเศสก่อน(๑)

ในเรื่องที่เกี่ยวข้องของตัวแขวงเมืองพระตะบอง เมืองเสียมราฐ
 แลเมืองศรีโสภณนั้น รัฐบาลสยามสัญญาจะให้ไม้แต่กองพลตระเวรซึ่ง
 เป็นที่ต้องการสำหรับรักษาความสงบเรียบร้อย คนที่จะให้เป็นพลตระเวร
 นี้ จะเกณฑ์เอาแต่ล้วนที่เป็นชาวเมืองฉันทัน(๒)

ข้อ ๗

ถ้าในกาลภายหน้า รัฐบาลสยามปรารถนาจะทำท่าเรือ คลอง ทาง
 รถไฟ ที่ในดินแดนลุ่มน้ำตกแม่น้ำของข้างฝ่ายของกรุงสยาม (มีทาง
 รถไฟที่จะให้เป็นทางตัดต่อจากกรุงเทพ ฯ ไปถึงที่แห่งใดในแคว้น
 ลุ่มน้ำนั้นโดยเฉาะ) แม้ว่าจะทำการเหล่านี้ไปมิได้แต่โดยลำพังเจ้าพนักงาน
 งานไทย แลโดยทุนของไทย รัฐบาลสยามจะปรึกษาให้ตกลงกันกับ
 รัฐบาลฝรั่งเศส ส่วนการที่จะทำสำหรับให้การต่าง ๆ ที่กล่าวนี้เป็นผล
 ประโยชน์ชนก้เหมือนกัน

(๑) ดูข้อ ๒ ตอน ๒ แห่งหนังสือสัญญาใหม่ ลงวันที่ ๑๔
 กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๖๗ ค.ศ. ๑๙๒๕

(๒) ความในตอน ๒ แห่งข้อ ๖ นี้เป็นอันระงับ เพราะเมือง
 ทั้งหลายที่กล่าวถึงนี้ ได้อยู่ในความปกครองของฝรั่งเศสแล้ว

ในการที่จะใช้ ทำเรือ คลอง ทางรถไฟ ในแคว้นแคว้นน้ำตกแม่น้ำ
ของข้างฝ่ายของกรุงสยามก็ดี ทั้งภายในพระราชอาณาเขตร่นอกไป
จากแคว้นแคว้นนกกต เป็นความเข้าใจกันว่า จะไม่ต้งพิกัดเก็บเงินให้
ต่างกัน ให้เป็นการผิดไปจากหลักฐาน ซึ่งจะต้องทำให้เสมอกันในการ
ค้าขาย ดังได้สัญญาไว้ในหนังสือสัญญาทั้งหลายที่กรุงสยามได้
ลงชื่อ (๑)

ข้อ ๗

ในที่จะทำการให้สำเร็จไปตามความข้อ ๖ ของหนังสือสัญญา
ใหญ่วันที่ ๓ ตุลาคม รัตนโกสินทรศก ๑๑๒ นั้น รัฐบาลสยามจะอนุญาตที่
ดินเป็นขนาดกว้างยาวตามซึ่งจะได้กำหนดให้แก่รัฐบาลบริบขลิก (๒) ณที่
ต่าง ๆ ข้างฝั่งขวาแม่น้ำของ คือ :-

ที่ตเชียงคาน หนองคาย เมืองไชยบุรี ที่ตปากน้ำก่า (ฝั่งขวา
หรือฝั่งซ้าย) เมืองมุกดาหาร เมืองเขมราฐ กัยตปากน้ำมูน
(ฝั่งขวาหรือฝั่งซ้าย)

รัฐบาลทั้งสองจะได้ตกลงกันในการที่จะเอาสิ่งทกตกกันไม่ให้เรือ
เดินได้สะดวกในลำน้ำมูน ตอนที่อยู่ระหว่างเมืองพิบูลมังษาหาร กัย
แม่น้ำของ ถ้าเห็นว่าการนั้นจะทำให้สำเร็จไปไม่ได้ หรือว่าจะเปลือง

(๑) ดูความในข้อ ๑๒-๑๔ แล ๑๕ แห่งสัญญาใหม่ฉบับลง
วันที่ ๑๔ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๖๗ ค.ศ. ๑๙๒๕

(๒) คือรัฐบาลฝรั่งเศส

เงินเกินไป รัฐบาลทั้งสองจะช่วยกันจัดแจงทำทางบกให้ไปมาถึงกันได้
ในระหว่างเมืองพุมลมังฆาหาร (๑) แลแม่น้ำของ

รัฐบาลทั้งสองจะตกลงกันด้วยว่า ในระหว่างเมืองจำปาศักดิ์กับเขต
แดนเมืองหลวงพระบาง ดังที่ใดกำหนดลงไว้ในข้อ ๒ ของหนังสือสัญญา
ฉบับนี้ จะให้มทางรถไฟขึ้นใช้แทนการเดินเรือที่ไม่สะดวกในแม่น้ำของ
ถ้ายอมรับกันว่าเป็นที่ต้องการ

ข้อ ๗

ตั้งแต่เดี๋ยวนี้ไป เป็นการตกลงกันแล้วว่า รัฐบาลทั้งสองจะช่วย
ให้มทางรถไฟ ตั้งแต่เมืองพนมเปญไปถึงเมืองพระตะบองขึ้นให้ได้ โดย
สะดวก การก่อสร้างแลการที่จะกระทำให้มีผลประโยชน์นั้น รัฐบาล
ทั้งสองจะทำเองโดยลำพัง ส่วนการในที่ดินแดนของรัฐบาลใด รัฐบาล
นั้นรับทำ หรือรัฐบาลทั้งสองจะยินยอมพร้อมกันให้บริษัทไทยปนกับ
ฝรั่งเศสบริษัทใดทำก็ได้

รัฐบาลทั้งสองได้เห็นด้วยกันแล้วว่า เป็นการจำเป็นที่จะทำการ
เพื่อจะให้ทางน้ำในคลองเมืองพระตะบองในระหว่างทะเลสาบกับเมืองนั้นค
งช่น เพื่อจนรัฐบาลฝรั่งเศสพร้อมตัวที่จะให้ผู้อำนวยการช่างซึ่ง
รัฐบาลสยามอาจจะต้องการใช้ ทั้งสำหรับที่จะทำการแลรักษาการ
กล่าวนี้ด้วย (๒)

(๑) อยู่ในเขตจังหวัดอุบล รัฐบาลสยามได้ทำถนน
รถยนต์เดินได้ถึงช่องเม็กซึ่งต่อกับแดนของฝรั่งเศสแล้ว

(๒) ความในข้อ ๕ แห่งสัญญาฉบับนี้ ได้พ้นจากภาระ
ของรัฐบาลสยามแล้ว เพราะรัฐบาลฝรั่งเศสได้จังหวัดพระตะบอง
ไปแล้ว โดยสัญญาลงวันที่ ๒๓ มีนาคม ร.ศ. ๑๒๕ ค.ศ. ๑๙๐๗

๒
 ฎี ๑๐

รัฐบาลของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ยอมรับรายชื่อของคน
 ในบังคับฝรั่งเศส เช่น กบฏมอญแล้วเคียวน ยกเว้นเสียแต่คนจำพวก
 ที่จะไทยยอมรับกันทั้งสองฝ่ายว่า "ได้เข้าจดทะเบียนอยู่ในรายชื่อนั้นโดย
 เหตุอันไม่สมควร" เจ้าพนักงานฝรั่งเศสจะไทยสั่งดำเนินรายชื่อเหล่านั้น
 ให้แก่เจ้าพนักงานไทย

บุตรหลานของคนอยู่ในบังคับซึ่งเข้าอยู่ในใต้อำนาจศาลฝรั่งเศส
 เช่นนั้น จะไม่มีอำนาจที่จะอ้างเข้าอยู่ในทะเบียนได้ (๑) ถ้าหากว่าคน
 เหล่านั้นไม่ได้ตกเป็นคนอยู่ในจำพวกซึ่งได้กำหนดไว้ในข้อสัญญาต่อความ
 ขอนไปในหนังสือสัญญานอัยฉบับนั้น

(๑) หมายถึงคนจำพวกที่เรียกว่า "ในบอังกั้นของ
 ฝรั่งเศส" ซึ่งต่างกับจำพวกที่เรียกว่า "คนในบังคับฝรั่งเศส"
 โดยลักษณะดังนี้ คือ "คนในบอังกั้น" นั้น จะเป็นผู้ที่มีชาติกำเนิด
 สมควรเป็นคนในบังคับฝรั่งเศสได้หรือไม่ก็ตาม ถ้าได้จดทะเบียน
 แลรับหนังสือสำหรับตัวจากสถานทูตฝรั่งเศสไว้ก่อนสัญญาฉบับนั้น
 แล้ว รัฐบาลยอมรับว่าผู้นั้นเป็นคนในบอังกั้นฝรั่งเศส แต่คน
 จำพวกนี้จะจดทะเบียนได้แต่เฉพาะตัวเท่านั้น ส่วนบุตรแลภรรยา
 จะเป็นคนในบอังกั้นด้วยไม่ได้ แต่ภายหลังสัญญานี้ รัฐบาลได้
 ตกกลงกันเป็นพิเศษว่าบุตรของคนในบอังกั้นฝรั่งเศสตามข้อ ๑๐ แห่ง
 สัญญานี้ ถ้าได้จดชื่อไว้ในหนังสือสำหรับตัวของบิดาก่อนวันตกลงใน
 สัญญาฉบับนั้น แลได้รับหนังสือสำหรับตัวอีกต่างหากก่อนวันที่ ๑
 ตุลาคมพ.ศ. ๒๔๕๓ ด้วยแล้ว จึงจะถือว่าเป็นคนในบอังกั้นของ
 ฝรั่งเศสได้เฉพาะตัวบุตรนั้นอีกชั้นหนึ่ง

๒
ข้อ ๑๑

คนกำเนิดประเทศเอเซีย เกิดในดินแดนซึ่งอยู่ในไตอำนาจ โดย
ทางตรงของกรุงฝรั่งเศส หรือในดินแดนซึ่งอยู่ในความขบถกันของ
ปกครองกรุงฝรั่งเศสนั้น จะมีอำนาจที่จะขบถความขบถกันของฝรั่งเศสได้
ยกเว้นเสียแต่ผู้ซึ่งได้เข้ามาตั้งอยู่ในกรุงสยามเมื่อก่อนเวลาที่ดินแดนที่
กำเนิดของคนเหล่านั้น ได้เข้าอยู่ในอำนาจปกครองหรือความขบถกันของ
ฝรั่งเศส (๑)

(๑) หมายถึงคนจำพวกที่เรียกว่า “ในบังคับฝรั่งเศส”
คือเนาะคนที่มีชาติกำเนิดในดินแดนเมืองชนของ ฝรั่งเศสหรือใน
อารักขาของฝรั่งเศส เว้นแต่ถ้าได้เข้ามาตั้งอยู่ในอาณาเขตของ
สยามก่อนเวลาที่ดินแดนซึ่งผู้นั้น เกิดได้ตกไปเป็นของฝรั่งเศสแล้ว
ผู้นั้นไม่ควรเป็นคนในบังคับฝรั่งเศส ต้องเป็นคนในบังคับสยาม
(อนึ่งรัฐบาลฝรั่งเศสได้ปกครองดินแดนในทวีปเอเซีย (Asia) ต่าง
วาระกัน จึงควรทราบที่รัฐบาลฝรั่งเศสได้ปกครองดินแดน
เหล่านั้นไว้ โดยมีลำดับดังนี้ ในอินเดียมีเมืองปอนดิเชร์ ๑ การิกัต ๑
จันทการ์ ๑ มาเฮ ๑ ยาโนน ๑ พ.ศ. ๒๔๕๗ ค.ศ. ๑๘๑๔.
ในอินโดจีนมีโคชินจีน คือเมืองญวนตอนใต้ พ.ศ. ๒๔๐๑ ค.ศ. ๑๘๖๑.
แดนกำพูชา พ.ศ. ๒๔๑๐ ค.ศ. ๑๘๖๗. เมืองญวนตอนเหนือ
พ.ศ. ๒๔๒๖ ค.ศ. ๑๘๘๓. ประเทศลาวฝั่งซ้ายปากตวันออก
แม่น้ำโขง พ.ศ. ๒๔๓๖ (ร.ศ. ๑๑๒) ค.ศ. ๑๘๙๓ เขต แขวงเมือง
หลวงพระบางซึ่งอยู่บนฝั่งขวาปากตวันตกแม่น้ำโขง ตั้งแต่ได้ปาก
คอบลงมาถึงเมืองแก่นท้าวแลปากน้ำเหืองต่อกับแม่น้ำโขงตอน
หนึ่ง กับเมืองนครจำปาศักดิ์ แลมโนไพรอีกตอนหนึ่ง พ.ศ. ๒๔๔๖
ค.ศ. ๑๙๐๔ มณฑลบูรพา คือ เมืองพระตะบอง, เสียมราฐ, แล
ศรีโสภณ พ.ศ. ๒๔๕๐ ค.ศ. ๑๙๐๗.)

๗๑

ความขบถกันฝรั่งเศสจะมีไปถึงเพียงบุตรของคนเหล่านั้น แต่จะ
ไม่มีแผ่เผื่อต่อไปถึงหลานของคนเหล่านั้น

ข้อ ๑๒

ในการที่เกี่ยวของด้วยอำนาจศาล ซึ่งตั้งแต่นั้นต่อไป คนฝรั่งเศส
แลคนในบังคับฝรั่งเศสในกรุงสยาม จะต้องเข้าอยู่ในใต้อำนาจโดยไม่มี
ที่ยกเว้นเลยนั้น รัฐบาลทั้งสองได้ตกลงกันทำขอสัญญา ดังที่จะกล่าว
ต่อไปในข้อนี้แทนขอสัญญาที่มีอยู่แต่ก่อน

๑ ในความอาญา คนฝรั่งเศสหรือคนในบังคับฝรั่งเศสจะอยู่ใน
ใต้อำนาจศาลฝรั่งเศสเท่านั้น

๒ ในความแพ่ง คดีทั้งปวงซึ่งคนไทยเป็นโจทก์ฟ้องคนฝรั่งเศส
หรือคนในบังคับฝรั่งเศส จะต้องฟ้องต่อศาลกงสุลฝรั่งเศส

คดีทั้งปวงซึ่งคนไทยเป็นจำเลย ศาลไทยสำหรับพิจารณาคดี
ความต่างประเทศ ซึ่งได้ตั้งไว้ณกรุงเทพ ฯ จะพิจารณาคดี

ยกเว้นเสียแต่ที่ในมณฑลพายัพ คือ เมืองนครเชียงใหม่ เมือง
นครลำปาง เมืองลำพูน เมืองน่าน ความอาญาแลความแพ่งทั้งปวง
ซึ่งคนในบังคับฝรั่งเศสมีคดี ศาลต่างประเทศไทยจะพิจารณาคดี

แต่เป็นความเข้าใจกันว่า ในคดีความทั้งปวงนี้ กงสุลฝรั่งเศส
มีอำนาจที่จะไปอยู่ในศาลเมื่อเวลาชำระคดี หรือจะให้มีผู้แทนผู้หนึ่ง ซึ่ง
ไต่รับอำนาจตามสมควรแล้วไปอยู่ที่ศาลในเวลาชำระก็ได้ แลเมื่อเห็นว่า
เป็นการสมควรแก่ผลประโยชน์ของความยุติธรรม จะทำความแนะนำ
ทุกท่วงชนใดทุกอย่าง

ในคดีความ ซึ่งคนฝรั่งเศส หรือคนในบังคับฝรั่งเศสเป็นจำเลยนั้น ถ้าในระหว่างความพิจารณา กงสุลฝรั่งเศสเห็นเป็นเวลาสมควรที่จะขอถอนคดีความนั้นออกเสีย โดยทางที่จะทำหนังสือขอไปเมื่อใดก็ได้

คดีความนั้นก็ส่งต่อไปยังศาลกงสุลฝรั่งเศส ซึ่งตั้งแต่เวลานั้นไป จะพิจารณาคดีนั้นได้ตามลำดับ และเจ้าพนักงานไทยจะส่งเคราะห์ช่วยอุระแก่ศาลนั้นด้วย

การฟ้องอุทธรณ์ต่อคำตัดสินทั้งปวง ของศาลสำหรับพิจารณาคดีความต่างประเทศก็ดี ของศาลต่างประเทศสำหรับมณฑลพายัพที่ใดกล่าวมาแล้วนั้นก็ดี จะต้องไปฟ้องอุทธรณ์ที่ศาลอุทธรณ์กรุงเทพ ฯ (๑)

ข้อ ๑๓

ในกาลภายหน้า เรื่องการที่ชาวประเทศเอเซีย ซึ่งมีไตเกิดอยู่ในดินแดนที่ตรงอยู่ในอำนาจ หรือในดินแดนที่อยู่ในความข้อมกันของกรุงฝรั่งเศส หรือผู้ซึ่งมีไตเปลี่ยนชาติโดยถูกต้องตามกฎหมาย จะเข้าเป็นคนอยู่ในความข้อมกันของฝรั่งเศสไคนั้น รัฐบาลของลัทธิขงจื้อจะไต่รัยอำนาจเท่ากันกับอำนาจซึ่งกรุงสยามจะยอมให้แก่ประเทศหนึ่งประเทศใดในกาลภายหน้า(๒)

(๑) ความในข้อ ๑๒ นี้ ได้มีการแก้ไขใหม่แล้ว ดูข้อ ๕ ข้อ ๓ แห่งสัญญาฉบับใหม่ พ.ศ. ๒๔๖๓ ค.ศ. ๑๙๒๕ เลอโปรโตคอลตีความสัญญาฉบับนั้น

(๒) ดูคำอธิบายสำหรับข้อ ๑๐ ข้อ ๑๑ แห่งสัญญาฉบับนี้ เลขข้อ ๒๗ แห่งสัญญาฉบับใหม่ พ.ศ. ๒๔๖๓ ค.ศ. ๑๙๒๕

ข้อ ๑๔

ข้อความทั้งหลายซึ่งมีอยู่ในหนังสือสัญญาใหญ่ สัญญาย่อย แล สัญญาที่ปวงแต่ก่อนมาในระหว่างกรุงสยามกับกรุงฝรั่งเศส ที่หนังสือสัญญาฉบับใดฉบับหนึ่งได้เปลี่ยนแปลงเสียนั้น ยังคงใช้ได้อยู่โดยเดิม(๑)

ข้อ ๑๕

ถ้าเกิดความขัดข้องไม่เห็นต้องกันในความหมายของหนังสือสัญญาซึ่งได้เขียนขึ้นในภาษาฝรั่งเศสแลภาษาไทยนั้น ภาษาฝรั่งเศสจะเป็นหลักข้างเดียว

ข้อ ๑๖

หนังสือสัญญาฉบับนี้ จะต้องมือนุญาตในกำหนด ๔ เดือน ตั้งแต่วันที่ได้ลงชื่อก่อน หรือให้เร็วกว่านั้น ถ้าจะกระทำได้

ในการที่จะให้เป็นพยานสำคัญนั้น ผู้มีอำนาจเต็มทั้งสองฝ่ายได้ลงชื่อไว้ในหนังสือสัญญานี้ แลได้ประทับตราลงไว้ด้วยกัน

ได้ทำที่กรุงปารีส (เป็นสองฉบับเหมือนกัน)

เมื่อวันที่ ๑๓ กุมภาพันธ์ รัตนโกสินทรศก ๑๒๒

(ลงนามแลประทับตรา) พระยาสุริยา

(ลงนามแลประทับตรา) เตลคาสเซ.

(๑) ดูข้อ ๒๓ แห่งสัญญาฉบับใหม่ พ.ศ. ๑๔๖๗ ค.ศ. ๑๙๒๕

หนังสือสัญญา

ระหว่าง

กรุงสยาม กับ กรุงฝรั่งเศส

ลงวันที่ ๒๓ มีนาคม ร.ศ. ๑๒๕ ค.ศ. ๑๘๐๓

ด้วยเมื่อวันที่ ๒๓ มิถุนายน รัตนโกสินทร์ ค.ศ. ๑๒๖ หม่อมเจ้า
จรัญศักรกฤชภูวากร (๑) อรรคราชทูตพิเศษแลผู้มีอำนาจเต็ม กับ
มองซีเออร์บีซอง เสนาบดีว่าการต่างประเทศฝ่ายฝรั่งเศส ได้แลกเปลี่ยน
นียบบัตรไฟหนังสือสัญญาต่อกันเสร็จแล้ว มีข้อความในหนังสือ
สัญญานั้น ดังต่อไปนี้.

สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินสยาม กับเปร์ลีเคนต์แห่งรัชบัลลังก์ฝรั่งเศส
อาไศรยเหตุการณ์อันมิชอบเมื่อทำการยกย่นเขตแดน เพื่อจะให้สำเร็จ
ตามความในหนังสือสัญญาลงวันที่ ๑๓ กุมภาพันธ์ รัตนโกสินทร์ ค.ศ. ๑๒๒
คฤสศักราช ๑๘๐๕ นั้น มีความประสงค์ที่จะแบ่งเขตแดนสยาม
ซึ่งติดต่อกับเขตแดนฝรั่งเศส ให้แล้วเสร็จเป็นครั้งที่สอง โดยทาง
ต่างฝ่ายต่างผ่อนผันแลกเปลี่ยนเขตแดนต่อกันประการหนึ่ง อีกประการ
หนึ่งมีความประสงค์ ที่จะให้การทักเี่ยวของกันระหว่างสองประเทศนี้
สะดวกขึ้น โดยแก้ไขวิธีอำนาจศาลเป็นแบบเดียว แลให้คนใน
ของกันฝรั่งเศสซึ่งอยู่ในกรุงสยามมีกรรมสิทธิ์มากจนออกด้วย จึงได้
ตกลงกันทำหนังสือสัญญาใหม่ฉบับหนึ่งแล้ว ได้ตั้งแต่งผู้มีอำนาจเต็ม
สำหรับการทำหนังสือสัญญานี้ทั้งสองฝ่าย คือ

(๑) เดียนเป็นพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า ฯ

ฝ่ายสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินสยามนั้น พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวง
เทวะวงศ์วโรปการ^(๑) ภาครวมทาจิกัรบรมราชวงศ์ แลตราครอง
ออฟฟิศเชีย ลียองดอนเนอร์^(๒) ๆ ล ๆ เสนาบดีว่าการต่างประเทศ
ฝ่ายหนึ่ง

ฝ่ายเปร์ตีเคินต์แห่งรัชบัลิกฝรั่งเศสนั้น มองซีเออร์ วิกตอร์ เอมีล
มารี โยเซฟ คอลแลง (เคอ ปลังซี)^(๓) อรรคราชทูตวิเศษแลผู้มีอำนาจ
เต็มของรัชบัลิกฝรั่งเศส ตราออฟฟิศเชีย ลียองดอนเนอร์ กับ ลองสตรุก
ซองบบัลิกอีกฝ่ายหนึ่ง

ต่างได้รบหนึ่งล้อมอบอำนาจด้วยกันทั้งสองฝ่าย ที่ใดสอยสวนกัน
เห็นถูกต้องตามแบบอย่างแล้ว จึงได้พร้อมกันตกลงทำสัญญา มีข้อ
ความดังกล่าวต่อไปนี้

(๑) ต่อมาได้เลื่อนพระอิสริยยศขึ้นเป็นสมเด็จพระเจ้าบรม
วงศ์เธอ กรมพระยา ๆ ทรงดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงการ
ต่างประเทศตลอดมาจนสิ้นพระชนม์ในปลายรัชกาลที่หก

(๒) grand-officier de la Légion d'honneur=เครื่องราช
อิสริยาภรณ์ชั้นสูงของประเทศฝรั่งเศส

(๓) M. Victor Emile Joseph Collin (de Plancy)

ข้อ ๑

รัฐบาลสยามยอมยกดินแดนเมืองพระตะบอง เมืองเสียมราฐ
กับเมืองศรีโสภณ (๑) ให้แก่กรุงฝรั่งเศส ตามกำหนดเขตแดนดังว่าไว้ใน
ข้อ ๑ ของสัญญาว่าด้วยขัณฑ์เขตแดนซึ่งติดท้ายสัญญานี้

ข้อ ๒

รัฐบาลฝรั่งเศสยอมยกดินแดนเมืองด่านซ้าย แลเมืองตราด (๒)
กับทั้งเกาะทั้งหลายซึ่งอยู่ภายใต้แหลมสิงลง ไปจนถึงเกาะกูดนั้น ให้แก่
กรุงสยาม (๓) ตามกำหนดเขตแดนดังว่าไว้ในข้อ ๒ ของสัญญาว่าด้วย
ขัณฑ์เขตแดนดังกล่าวมาแล้ว

(๑) จังหวัดทั้งสามนั้น เมื่อยังเป็นของฝ่ายสยาม เรียกว่า
“มณฑลบูรพา” มีอาณาเขตติดต่อกันดังนี้ ทิศเหนือต่อมณฑลนคร
ราชสีมาตอนตัวนอก ทิศตะวันตกต่อมณฑลปราจีน ทิศใต้ต่อ
มณฑลจันทบุรี ภูมิประเทศของมณฑลนั้นส่วนมากเป็นที่ราบ
มีทะเลสาบอุดมด้วยปลาน้ำจืดต่างๆ เป็นสินค้าใหญ่ มีโบราณสถาน
อันมโหฬาร คือพระนครวัด นครทม แลอื่น ๆ อีกหลายแห่ง
พลเมืองเป็นชาติเขมร

(๒) ด่านซ้าย มีฐานะเพียงอำเภอขึ้นแก่จังหวัดเลยในมณฑล
อุดรธานีเหนือ พลเมืองเป็นชาติลาว, ตราด ยังคงเป็นจังหวัดตาม
ฐานะเดิม ตั้งอยู่ชายทะเลทิศตัวนอกในมณฑลจันทบุรี พลเมือง
เป็นชาติไทย, ด่านซ้ายแลตราดนั้นแต่เดิมก็เป็นของประเทศไทย

(๓) รัฐบาลคู่สัญญานี้ได้ทำความตกลงกันไว้อีก ว่าเกาะ
ทั้งหลายที่รัฐบาลสยามได้คั้นมานั้น จะไม่ยกให้หรือให้เช่าแก่รัฐบาล
ต่างประเทศใด หรือให้เช่าเป็นที่ไว้ถ่านแก๊บหรือหรือรัฐบาลต่าง
ประเทศใดด้วย

ข้อ ๓

การที่จะส่งมอบที่ดินแดนเหล่านี้ซึ่งกันและกันนั้น จะทำได้สำเร็จ
ภายในยี่สิบวัน ตั้งแต่วันที่ใดแลกเปลี่ยนทรัพย์สินแล้ว

ข้อ ๔

กรรมการรวมกันของหนึ่ง มีนายทหารแลพนักงานฝ่ายไทย
แลฝรั่งเศส ซึ่งสองประเทศที่ทำสัญญา จะได้เลือกตั้งขึ้นภายใน
สี่เดือน ตั้งแต่วันที่ใดแลกเปลี่ยนทรัพย์สินแล้ว แลให้ไปยก
เขตแดนทั้งปวงที่ตกลงกันใหม่นี้ กรรมการจะได้นำไปขึ้นในตุ
ที่จะทำการใดทันที แลให้ทำการตามความที่กำหนดที่กล่าวไว้ในสัญญา
ว่าช่วยยกขึ้นแดนที่ตกทายหนังสือสัญญา

ข้อ ๕

บรรดาคนชาวทวีปเอเชีย ซึ่งอยู่ในบังคับหรือในบังคับของฝรั่งเศส
ผู้ซึ่งจะได้นำมาขึ้นตามความข้อ ๑๑ ในหนังสือสัญญา วันที่ ๑๓ กุมภาพันธ์
รัตนโกสินทรศก ๑๒๒ คฤศศักราช ๑๘๐๕ นั้น ถ้าเป็นคนที่ยกมาขึ้น
ในที่ว่าการกงสุลฝรั่งเศสในกรุงเทพฯภายหลังวันที่ลงชื่อหนังสือสัญญา
ฉบับแล้ว จะต้องอยู่ในอำนาจศาลฝ่ายสยาม ตามธรรมเนียมของ
บ้านเมือง

อำนาจศาลคดีต่างประเทศฝ่ายสยาม ซึ่งไต่ถามไว้ ในข้อ ๑๒ ของ
หนังสือสัญญาลงวันที่ ๑๓ กุมภาพันธ์ รัตนโกสินทรศก ๑๒๒ ศกุต
ศักราช ๑๙๐๔ นั้น จะต้องผ่อนใช้ตามสัญญาว่าด้วยอำนาจศาลที่
ติดท้ายหนังสือสัญญานี้ ให้ขยายใช้ทั่วไปทั้งกรุงสยามสำหรับคนชาว
เอเซีย ซึ่งอยู่ในบังคับหรืออยู่ในของกันของฝรั่งเศสที่ไว้ ในข้อ ๑๐
เลขข้อ ๑๓ ของหนังสือสัญญาเก่าที่กล่าวมาแล้ว แลเป็นคนที่ไม่ได้
ขาน้อยอยู่ในที่ว่าการกงสุลฝรั่งเศสในขณะนี้

วิธีอำนาจศาลอย่างนี้จะเลิกไม่ใช้ต่อไป คือจะเปลี่ยนอำนาจศาล
คดีต่างประเทศไปเป็นอำนาจศาลฝ่ายสยามตามธรรมเนียมของบ้านเมือง
เมื่อได้ประกาศใช้กฎหมายรวมลักษณะต่าง ๆ คือ กฎหมายลักษณ
อาญาหรือโทษ กฎหมายลักษณแพ่งแลการค้าขาย กฎหมายลักษณ
วิธีพิจารณาคดี แลกฎหมายลักษณจกตั้งศาล

ข้อ ๖

คนชาวเอเซียซึ่งอยู่ในบังคับแลของกันของฝรั่งเศส จะต้องมี
กรรมสิทธิ์เหมือนคนในพื้นเมืองตลอดทั่วกรุงสยาม คือ กรรมสิทธิ์
ในการถือที่ดิน กรรมสิทธิ์ในการที่จะอยู่ หรือจะเที่ยวไปแห่งใด ๆ ได้
ไม่มีข้อกำหนดห้ามด้วย

คนเหล่านี้จะต้องเสียภาษีอากร แลส่ง หรือการเกณฑ์ใช้ราช
การตามธรรมเนียม

แต่จะไต่ยกเว้นจากการเกณฑ์เป็นทหาร และไม่ต้องเสียภาษี
หรือค่าแรงแทนเกณฑ์เป็นการพิเศษอื่น

ข้อ ๗

ข้อความทั้งปวง ในหนังสือสัญญาใหญ่ที่มียกข้อแต่ก่อน
ในระหว่างกรุงสยามกับฝรั่งเศส ซึ่งไม่ได้แก้ไขไว้ในหนังสือนี้ ต้อง
คงอยู่ตามเดิม

ข้อ ๘

ถ้ามีข้อขัดแย้งกันขึ้นในการแปลความหมายของหนังสือสัญญาที่
ทำไว้ทั้งภาษาไทยแลภาษาฝรั่งเศสนั้น จะต้องใช้ภาษาฝรั่งเศสเป็นหลัก

ข้อ ๙

หนังสือสัญญานี้ จะต้องรื้อมาในกำหนดครึ่งเดือน นับตั้งแต่
วันที่ได้ลงชื่อ หรือก่อนกำหนดนั้น ถ้ากระทำได้

หนังสือสัญญานี้ ผู้มีอำนาจเต็มทั้งสองฝ่ายได้ลงชื่อแลประทับตรา
ไว้เป็นสำคัญ กระทำอย่างละ ๒ ฉบับ ณ กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ ๒๓
มิถุนายน รัตนโกสินทรศก ๑๒๕ ศกศตวรรษที่ ๑๙๐๗.

(ลงพระนามประทับตรา) เหวะวงศ์วโรประการ

(ลงนามประทับตรา) วี คอลแลง (เคอปลังซี)

สัญญาฉบับนี้คงใช้ข้อแต่ข้อ ๑ ข้อ ๒ เท่านั้น ส่วนข้อ ๓
ข้อ ๔ รัฐบาลทั้งสองฝ่ายได้ปฏิบัติสำเร็จไปแล้ว แต่ตั้งแต่ข้อ ๕
ไปจนจบก็ได้เปลี่ยนแปลงแก้ไขใหม่แล้ว โดยหนังสือสัญญาฉบับ
ลงวันที่ ๑๔ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๖๗ (ค.ศ. ๑๙๒๕) ข้อ ๒๗

สัญญาว่าด้วยบกบนเขตแดน

ติดท้ายหนังสือสัญญาลงวันที่ ๒๓ มีนาคม ร.ศ. ๑๒๕



เพื่อประโยชน์ที่จะให้กรรมการซึ่งกล่าวไว้ในข้อ ๔ ของหนังสือสัญญาลงวันน จดการบกบนเขตแดนให้สะดวกดี แลเพื่อที่จะไม่ให้เกิดความขัดข้องขึ้นได้ ในการบกบนเขตแดนนั้น รัฐบาลของสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินสยาม กับ รัฐบาลของวิชัยฝรั่งเศสจึงได้ยินยอมตกลงกันตามความที่กล่าวต่อไปนี้.

ข้อ ๑

เขตแดนในระหว่างกรุงสยามกับอินโดจีนของฝรั่งเศสนั้นตั้งแต่ชายทะเลตรงข้ามจากยอดเขาสูงที่สุดของ เกาะกูด เป็นหลักแล้วตั้งแต่นั้นต่อไปทางตะวันออกเฉียงเหนือถึงสันเขาพนมกระวาน แลเป็นที่เข้าใจกันชัดเจนด้วยว่า แม้จะมีเหตุการณ์อย่างไร ๆ ก็ดี ฟากไหนเขาเหล่านั้นข้างทิศตะวันออกรวมทั้งกลุ่มน้ำคลองเกาะปอดด้วยนั้น ต้องคงเป็นดินแดนฝ่ายอินโดจีนของฝรั่งเศส แล้วเขตแดนต่อไปตามสันเขาพนมกระวานทางทิศเหนือจนถึงเขาพนมทม ซึ่งเป็นเขาใหญ่ยื่นนำทางหลายระหว่างลำน้ำที่ไหลตกอ่าวสยามฝ่ายหนึ่ง กับลำน้ำที่ไหลตกทะเลสาบอีกฝ่ายหนึ่ง ตั้งแต่เขาพนมทมนเขตแดนไปตามทิศพายัพก่อนแล้วจึงไปตามทิศเหนือ ตามเขตแดนซึ่งเป็นอยู่ในปัจจุบันระหว่างเมืองพระตะบองฝ่ายหนึ่ง กับเมืองจันทบุรีแลเมืองตราดอีกฝ่ายหนึ่งแล้ว

ต่อไปจนถึงเขตแดนพม่าล้านน้ำใส ตั้งแต่ต้นต่อไปตามลำน้ำจนถึงปากที่ออกขี้น้ำศรีโสภณ แลตามลำน้ำศรีโสภณต่อไปจนถึงแห่งหนึ่งในลำน้ำประมาณสิบกิโลเมตรหรือสองร้อยห้าสิบลี้เมืองอาร์ญ^(๑) ตั้งแต่ต้นเส้นตรงไปจนถึงเขาแดงแรก^(๒) ตรงระหว่างกลางทางช่องเขาทั้ง ๒ ที่เรียกว่าช่องตะโกกับช่องเสม็ด แต่ได้เป็นที่เข้าใจกันว่าเส้นเขตแดนที่กล่าวมาที่สัคนี จะต้องขกขนกันให้มีทางเค็ดตรงในระหว่างเมืองอาร์ญกับช่องตะโก คงไว้ในเขตกรุงสยาม ตั้งแต่ที่เขาแดงแรกที่กล่าวมาข้างต้นนั้น เขตแดนต่อไปตามเขาบันนาคตกทะเลสาบแลแม่น้ำโขงฝ่ายหนึ่ง กับตกน่านอีกฝ่ายหนึ่ง แล้วต่อไปจนตกลำแม่น้ำโขงใต้ปากมล^(๓) ตรงปากห้วยดอน ตามเส้นเขตแดนที่กรรมการขกขนแดนครั้งก่อน ได้ตกลงกันแล้วเมื่อวันที่ ๑๘ มกราคม รัตนโกสินทรศก ๑๒๕ คฤศศักราช ๑๘๐๗

ได้เขียนเส้นพรมแดนประเมินไว้อย่างหนึ่ง ในแผนที่ตามความที่กล่าวในข้อนี้ ดิคน้องไวสัญญานัตวอย

ข้อ ๒

เขตแดนเมืองหลวงพระบางนั้น ตั้งแต่ข้างทิศใต้ในแม่น้ำโขงที่ปากน้ำเหืองแล้ว ต่อไปตามกลางลำน้ำเหืองนี้ จนถึงที่แรกเกิดน่าน

- (๑) เดยวนเป็นอำเภอขึ้นแก่จังหวัดปราจีนบุรี
- (๒) คำอธิบายขอเขาบรรทัดหมาย (๑) หน้า ๖๖ ในเล่มนี้
- (๓) ลำน้ำมูล เกิดจากเขาบรรทัด ในมณฑลนครราชสีมา ผ่านเมืองอุบลไปรวมลำแม่น้ำโขง ที่รวมนั้นเรียกว่า “ปากมูน”

ที่เรียกชื่อว่าภูเขามะเข็ญ ก่อนเขตรแดนไปตามเขายันน้ำตกแม่น้ำโขง
 ฝ่ายหนึ่ง กษัตริย์แม่น้ำเจ้าพระยาอีกฝ่ายหนึ่ง จนถึงที่ในลำแม่น้ำโขง
 ที่เรียกว่าแก่งผาได (๑) ตามเส้นพรมแดนที่กรรมการยกยอนแดนได้
 ตกกลงกันไว้แต่เมื่อวันที่ ๑๖ มกราคม รัตนโกสินทรศก ๑๒๔ คฤสศก
 ๑๙๐๖.

ข้อ ๓

กรรมการยกยอนเขตรแดนที่กล่าวไว้ในข้อ ๔ ของหนังสือสัญญา
 ลงวันนั้น จะต้องทำการยกยอนหมายเขตรลงไว้ในพื้นที่ตามเขตรแดน
 ที่ว่าไว้ในข้อ ๓ นี้ ถ้าในเวลาที่กำลังไปทำการยกยอนเขตรแดนกันอยู่นั้น
 รัฐบาลฝรั่งเศสจะมีประสงค์ที่จะเปลี่ยนแปลงเส้นพรมแดนใหม่ เพื่อให้
 เปนไปตามลักษณะภูมิประเทศแทนเส้นพรมแดนที่ตกลงยินยอมกันไว้
 แล้ว การที่จะแก้ไขเปลี่ยนแปลงกันนั้น ถึงโดยว่าจะเกิดมีเหตุการณ์

(๑) อาณาเขตรจังหวัดหลวงพระบาง ตามที่กล่าวไว้ในข้อ ๒
 น้อยบนฝั่งขวาฟากตะวันตกแห่งแม่น้ำโขง แลอยู่ด้านตะวันออกของ
 จังหวัดน่าน ในมณฑลพายัพ แลอำเภอแสนตอของจังหวัดอุดรดิฐ
 ในมณฑลพิษณุโลก เปนพรมแดนที่ต่อกันบนบกอีกตอนหนึ่งซึ่ง
 ต้องทำการยกยอนเขตรแดนกันดังกล่าวไว้ในข้อ ๒ แห่งสัญญาฉบับนี้
 แลตอนที่เหลือแก่งผาไดขึ้นไป ลำน้ำโขงก็เปนแนวพรมแดนต่อไป
 อีกจนสุดพระราชอาณาเขตร

อย่างไร ๆ ก็กั จะต้องทำไม่ให้เป็นทีล่งล่ำเสี่ยประ โยชน์ของรัฐบาล
สยามด้วย(๒)

สัญญาผู้มอำนาจเต็มทั้งสองฝ่าย ได้ลงชื่อแลประทับตราไว้เป็น
สำคัญ อย่างละ๒ฉบับ ณกรุงเทพมหานครวันที่๒๓ มีนาคม รัตนโกสินทร
ศก ๑๒๕ คฤสศศักราช ๑๙๐๗

(ลงพระนามแลประทับตรา) เทเวระวงศ์วโรประการ

(ลงนามแลประทับตรา) วี คอล แลง (เคอ ปลั่งซี่)

(๒) แนวเขตร์แดนคงเป็นอยู่ตามสัญญานี้ คู่ข้อ ๒ แลข้อ ๒๗
แห่งสัญญาฉบับใหม่ ลงวันที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๖๗
(ค.ศ. ๑๙๒๕) แลข้อ๓แห่งอนุสัญญา ๆ ลฯ อินโดจีน ลงวันที่๒๕
สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๖๕ (ค.ศ. ๑๙๒๖)

คัดจากราชกิจจานุเบกษาเล่ม ๒๔ แผ่นที่ ๑๔ ลงวันที่ ๗ กรกฎาคม ร.ศ. ๑๒๖
(พ.ศ. ๒๔๕๐)

สัญญาว่าด้วยอำนาจศาลในกรุงสยาม

สำหรับใช้แก่คนชาวเอเซียที่อยู่ในบังคับหรือในป้องกันฝรั่งเศส
 ตีพิมพ์หนังสือสัญญา ลงวันที่ ๒๓ มีนาคม พ.ศ. ๑๒๕ ก.ศ. ๑๕๐๗

ตามความที่กล่าวไว้ในข้อ ๕ ของหนังสือสัญญาลงวันนั้น รัฐบาล
 ของสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินสยาม กับรัฐบาลของบริติชฝรั่งเศสมีความ
 ประสงค์ที่จะผ่อนผันตั้งแต่จัดการของศาลคดีต่างประเทศนั้นได้ยินยอม
 ตกกลงกันดังกล่าวต่อไปนี้ (๑)

ข้อ ๑

ศาลคดีต่างประเทศทั้งหลายนั้น จะได้ตั้งทุกแห่งที่สมควรจะจัดการ
 พิจารณาคดีใหม่ขึ้นตามแบบอันดี ตามที่จะได้เข้าใจตกลงกันในระหว่าง
 เสนาบดีว่าการต่างประเทศฝ่ายสยาม กับราชทูตฝรั่งเศสที่กรุงเทพฯ ฯ

ข้อ ๒

อำนาจของศาลคดีต่างประเทศทั้งหลายนั้น จะได้ขยายใช้ออกไป
 ไป คือ

(๑) สัญญาใหม่ฉบับลงวันที่ ๑๔ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๖๗
 ก.ศ. ๑๕๒๕ ข้อ ๒๗ ได้ยกเลิกสัญญาฉบับนั้นแล้ว ใช้ข้อ ๓
 ๔-๕-๖ และ ๗ ในหนังสือสัญญาฉบับใหม่นั้น แต่โปรโตคอลตีพิมพ์
 สัญญาฉบับนั้นแทน แต่ในโปรโตคอลฉบับนั้นยังอาศัยข้อ ๕
 แห่งสัญญานี้ไปพลางก่อน (ดูหน้า ๕๑ ในสมุดเล่มนี้)

ประการที่ ๑ ในคดีความแพ่ง บรรดาความแพ่งหรือคดีความ ในการค้าขายซึ่งชาวเอเซียที่อยู่ในบังคับหรือในบังคับของฝรั่งเศสเป็น คู่ความ

ประการที่ ๒ ในคดีความอาญาบรรดาคดีที่ทำผิดต่อกฎหมาย ทุกอย่าง ซึ่งเป็นชาวเอเซียที่อยู่ในบังคับหรืออยู่ในบังคับของฝรั่งเศสจะได้ กระทำผิดคดี หรือจะเป็นผู้ที่ถูกคนอื่นกระทำความร้ายก็ด้วยเหมือนกัน

ข้อ ๓

ในมณฑลอุดรแลมณฑลอิสานนั้น อำนาจของศาลคดีต่างประเทศ จะได้ขยายใช้ไปพลางก่อน ทั้งทั้งคนชาวเอเซียที่อยู่ในบังคับหรืออยู่ใน บังคับของฝรั่งเศส ไม่เลือกว่าคนเหล่านั้นจะได้จดทะเบียนไว้ ในที่ ว่าการกงสุลฝรั่งเศสวันใด ๆ

ข้อ ๔

อำนาจที่จะเรียกถอนคดีนั้น จะต้องใช้ตามความที่กล่าวไว้ใน ข้อ ๓๒ ของหนังสือสัญญาลงวันที่ ๓๓ กุมภาพันธ์ รตนโกสินทรศก ๑๒๒ คฤสศักราช ๑๘๐๔

แต่อย่างไร ๆ ก็ดี อำนาจนั้นจะต้องเลิกไม่ใช้ ในคดีที่ฟ้องซึ่งเป็น คดีที่อยู่ในกฎหมายลักษณะต่าง ๆ หรืออยู่ในพระราชบัญญัติที่ใดประกาศ ออกตามแบบอย่างนั้นในทันที เมื่อได้ส่งกฎหมายหรือพระราชบัญญัติเช่น ว่านยังสถานทูตฝรั่งเศสแล้ว แลได้ใช้กฎหมายนั้นด้วย ตามคดีซึ่ง

พิจารณาค้างอยู่ในเวลาที่ประกาศใช้กฎหมายลักษณะต่าง ๆ หรือพระราชบัญญัติตั้งมาแล้ว กระทรวงการต่างประเทศกับสถานทูตฝรั่งเศส ณ กรุงเพท ฯ จะได้ปรึกษาตกลงกันเพื่อที่จะพิจารณาคดีที่ค้างอยู่นั้น ศาลใดต่อไปให้สำเร็จตลอดคดี

ข้อ ๕

บรรดาคดีอาชญากรรมคดีอาชญากรรมของศาลคดีต่างประเทศทั้งหลาย ที่ได้พิจารณาความในชั้นต้นนั้น จะได้ส่งให้กงสุลฝรั่งเศสผู้ที่จะมีอำนาจเขียนความเห็นในคดีนั้นยื่นให้ ตัดไว้ในสำนวนคดีนั้นด้วย คำตัดสินคดีชั้นอุทธรณ์นั้น จะได้ มีผู้พิพากษาชาวยุโรปลงชื่อด้วย ๒ นาย (๑)

ข้อ ๖

คดีอาชญากรรมด้วยขมหมากกฎหมายนั้น จะร้องอุทธรณ์คำตัดสินของศาลอุทธรณ์ทั้งหลายอีกด้วย
คดีอาชญากรรมอย่างนั้น จะมีชั้นใดด้วยเหตุที่จะร้องว่าศาลไม่มีอำนาจจะพิจารณาคดีนั้นแล้ว แลใช้อำนาจผิด แลเมื่อกล่าวท้าวไปจะร้อง

(๑) โปรดเกล้าด้วยอำนาจศาลต่อท้ายหนังสือสัญญาลงวันที่ ๑๔ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๖๓ ค.ศ. ๑๙๒๕ ข้อ ๔ ตอนที่ ๓ หมายเลข ๓ มีใจความพาดมาถึงสัญญาฉบับนั้นว่า ข้อ ๕ นี้จะต้องคงอยู่แต่จะใช้ไปก่อนสำหรับพลเมืองฝรั่งเศสเช่นอย่างที่ใช้สำหรับคนในบังคับแลในอารักขาฝรั่งเศสเหมือนกัน จนกว่าประเทศสยามจะได้ใช้ประมวลกฎหมายต่าง ๆ บริบูรณ์

ไต่ทักขอท้าวผดุงกฤษณะ คำอุทธรณ์อย่างนี้ ศาลฎีกาซึ่งเป็นศาลสูง
ที่สุดที่ไต่พิพากษา

ข้อ ๗

ในศาลหนึ่งศาลใดก็ตาม ที่ได้พิจารณาคดีแพ่งหรืออาญานั้น ถ้า
จะมีคำร้องว่าด้วยศาลไม่มีอำนาจพิจารณาคดีนั้นตามข้อบังคับที่ว่าไว้ใน
หนังสือสัญญาแล้ว ก็ต้องให้ร้องขึ้นก่อนที่จะให้การแก้ความในคดีนั้น
สัญญาผู้มีอำนาจเต็มทั้งสองฝ่าย ไต่ลงชื่อแลประทับตราไว้
เป็นสำคัญ อย่างละ ๒ ฉบับ ณ กรุงเทพมหานคร วันที่ ๒๓ มีนาคม
รัตนโกสินทรศก ๑๒๕ คฤสศกักราช ๑๙๐๗

(ลงพระนามแลประทับตรา) เหวะวงศ์วโรประการ

(ลงนามแลประทับตรา) ฎีกี, คอลเลง (เทอ ปลั่งซี้)

คัดจากราชกิจจานุเบกษาเล่ม ๒๔ แผ่นที่ ๑๔ ลงวันที่ ๗ กรกฎาคม ร.ศ. ๑๒๖

พ.ศ. ๒๔๕๐

สัญญาว่าด้วยอนุญาตที่ดินริมฝั่งขวาแม่น้ำโขง
ให้แก่วิชาลวิชัยดิคฝรั่งเศส (เช่า)
ตามความข้อ ๘ ในหนังสือสัญญาลงวันที่ ๑๓ กุมภาพันธ์

ร.ศ. ๑๒๒ ก.ศ. ๑๕๐๔

ข้อ ๑

ในการที่จะกระทำให้สำเร็จตามความในข้อ ๘ ของหนังสือสัญญา
ลงวันที่ ๑๓ กุมภาพันธ์ รัตนโกสินทรศก ๑๒๒ คฤศศักราช ๑๘๐๔ นั้น
รัฐบาลสยามยอมอนุญาตให้รัฐบาลอินโดจีนฝ่ายฝรั่งเศสซึ่งยอมรับนั้น
เช่าที่ดินโดยไม่มีที่เกี่ยวของอย่างหนึ่ง อย่างใด ณะเมืองเชียงคานแห่ง ๑
ณะเมืองหนองคายแห่ง ๑ ณะเมืองไชยบุรีแห่ง ๑ ณะปากน้ำก้าแห่ง ๑
ณะเมืองมุกดาหารแห่ง ๑ ณะเมืองเขมราฐแห่ง ๑ แลณะปากมูนแห่ง ๑
มีกำหนดขนาดที่กยแผนทตตอกยสัญญานด้วย (๑)

(๑) ที่ดินเหล่านั้นอยู่ริมฝั่งขวาแม่น้ำโขง “เชียงคาน”
เดียนเป็นอำเภอขึ้นจังหวัดเลย, “หนองคาย” คงเป็นเมือง
ตามเดิม, “ไชยบุรี” เป็นอำเภอขึ้นจังหวัดหนองคาย, “ปากน้ำก้า”
ของจังหวัดนครพนม, “มุกดาหาร” เป็นอำเภอขึ้นจังหวัดนครพนม,
ทงนในเขตรมณฑลอุดร, “เขมราฐ” เดียนเป็นอำเภอขึ้นจังหวัด
อุบล. “ปากมูน” คืออำเภอสุวรรณวารจังหวัดอุบล, ในมณฑล
นครราชสีมา

ข้อ ๒

เวลากำหนดที่เข้านั้น ยินยอมตกลงกันว่าทำสัญญา และรัฐบาลอินโดจีนฝ่ายฝรั่งเศสมีความปรารถนาจะเช่าอีกต่อไป เมื่อครบกำหนดแล้วก็เช่าได้อีกเท่ากำหนดนั้น

ข้อ ๓

รัฐบาลอินโดจีนฝ่ายฝรั่งเศสจะใช้ค่าเช่าโดยส่งเขปให้แก่รัฐบาลสยามทุก ๆ ปี ตั้งแต่วันที่ ๑ มกราคม รัตนโกสินทรศก ๑๒๖ คฤศตศักราช ๑๘๐๘ สืบไป เป็นเงินค่าเช่าตามขนาดที่ดิน คิดให้ ๑ บาทต่อเฮกตาร์หรือส่วนของเฮกตาร์ที่เหลือเป็นเศษ (ประมาณไร่ละ ๑๐ อัฐเศษ)

ข้อ ๔

ตามความในข้อ ๒ ของหนังสือสัญญาลงวันที่ ๓ ตุลาคม รัตนโกสินทรศก ๑๑๒ คฤศตศักราช ๑๘๘๓ และในข้อ ๘ ของหนังสือสัญญาลงวันที่ ๑๓ กุมภาพันธ์ รัตนโกสินทรศก ๑๒๒ คฤศตศักราช ๑๘๐๕ นั้น ว่าที่ดินอนุญาตรายนี้ สำหรับจะใช้ให้เป็นที่พักแอกแก่การเดินเรือค้าขายอย่างเคียวแล้วการทั้งหลายที่กล่าวต่อไปนี้ ก็จะมีใหม่ขึ้นได้ คือที่ไว้พ่นแลเครื่องใช้เผา แลถ่าน ที่ไว้ของต่างๆ ดังเช่นไม้สำหรับทำเรือโรงเรือนเครื่องเหล็ก ไม้ไผ่ คินโคนไม้ต์ แลอื่น ๆ โรงที่เก็บไว้สินค้าสำหรับส่งต่อไป เรือนโรงที่เอาไว้ครยของคนโดยสาร แลคนเรือใหญ่น้อยทั้งปวงที่อยู่แลที่ทำการสำหรับคนในบริษัทพวก เคียวแลคนทำการก่อสร้าง

ทั้งหลาย ที่ทำการค้าขายทั้งหลาย ซึ่งมีข้อกำหนดไว้ชัดเจนว่าจะไม่ใช่
สำหรับการขายสำราญ และเครื่องสรรพาวุธทั้งปวง

ที่คนทั้งหลายเหล่านั้น อยู่ในอำนาจศาลไทยอย่างเช่นที่เป็นอยู่
ในพระราชอาณาเขตฯ แห่งอื่น ๆ ตามหนังสือสัญญาทั้งหลายในระหว่าง
กรุงสยามกับกรุงฝรั่งเศส

หนังสือสนธิสัญญากรุงเทพฯ เป็น ๒ ฉบับ ความเดียวกัน^(๑) ลงวัน
วันที่ ๒๓ มีนาคม รัตนโกสินทรศก ๑๒๕ คฤศตศักราช ๑๘๐๗

(ลงนาม) ชาติเดช^(๒)

(ลงนาม) เอฟ เบอ์นาค^(๓)

(ลงพระนามกำกับ) เทวะวงศ์วโรปการ

(ลงนามกำกับ) วี คอลแลง (เคอ ปลังซี).

(๑) สัญญาฉบับนี้ได้แก้ไขอีกโดยอนุสัญญาอินโดจีนฝรั่งเศส
ลงวันที่ ๒๕ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๖๕

(๒) นายพลเอก เจ้าพระยาวงศาอนุประพัทธ์ ฯ (ม.ร.ว.
สท้านกลาง สนิทวงศ์ ณอยุธยา) ครั้งนั้นยังเป็นนายพลตรี หม่อม
ชาติเดชอุดมได้เป็นข้าหลวงใหญ่ฝ่ายสยามในการปักปันเขตแดน
กับฝ่ายฝรั่งเศสตามความในข้อ ๔ แห่งสัญญาฉบับต้นที่ลงวันเดียว
กันกับสัญญานี้ แล

(๓) Commandant Bernard ข้าหลวงใหญ่ฝ่ายฝรั่งเศส
ในการปักปันเขตแดน

ขอบังคับสำหรับศาลต่างประเทศ

ซึ่งตั้งขึ้นตามสัญญาทางพระราชไมตรี

ระหว่าง กรุงสยาม กับ ฝรั่งเศส

ลงวันที่ ๒๓ มีนาคม รัตนโกสินทรศก ๑๒๕

หมวดที่ ๑

ว่าด้วยวิธีต่าง ๆ ทั่วไป

ข้อ ๑ คนชาวเอเชียที่อยู่ในบังคับ หรืออยู่ในความบงกษกันของ
ฝรั่งเศส ตามความที่กล่าวไว้ในวรรคที่ ๒ แห่งข้อ ๕ ของหนังสือสัญญา
ลงวันที่ ๒๓ มีนาคม ค.ศ. ๑๒๕ และข้อ ๓ แห่งสัญญาว่าด้วยอำนาจศาล
ที่ตกทายหนังสือสัญญาซึ่งลงวันเดือนปีเดียวกันนั้น ถ้ามีคดีเกี่ยวข้อใน
อาณาเขตรัสยาม เป็นความแพ่งหรือความอาญาก็ให้พิจารณาคดี
นั้น ๆ ดังจะกล่าวต่อไปนี้

(๑) คดีเมื่อเกิดขึ้นในชั้นแรก ให้พิจารณาที่ศาลต่างประเทศ

(๒) คดีชั้นอุทธรณ์นั้น ให้อุทธรณ์ต่อศาลอุทธรณ์กรุงเทพ ฯ

(๓) เมื่อจะอุทธรณ์ต่อไป ให้ทูลเกล้า ฯ ถวายฎีกา

ข้อ ๒ การพิจารณาคดีต่าง ๆ จะเป็นความแพ่งหรือความอาญาก็
ให้พิจารณาโดยเขตแดน

ข้อ ๓ ถ้าการพิจารณาคดีโดยเบ็ดเสร็จนั้น อาจจะเป็นเครื่อง
ทำลายความดีความชอบธรรม หรือทำความเสียหายแก่ประชาชนแล้ว
ศาลจะสั่งให้พิจารณาคดีนั้นในทลยเวลาใดก็ได้ หรือ โจทย์จำเลยทั้ง
สองฝ่ายหรือฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง จะขอร้องต่อศาลเพื่อให้พิจารณาคดีนั้นใน
ทลยก็ได้

ข้อ ๔ คำพิพากษานั้น ให้อ่านในศาลโดยเบ็ดเสร็จ ทั้งเหตุผลที่
ยกขนวนวินิจฉัยก็ต้องให้ปรากฏในคำพิพากษา

ข้อ ๕ ตามความในข้อ ๒ แห่งสัญญาว่าด้วยอำนาจศาลที่ติดท้าย
หนังสือสัญญาลงวันที่ ๒๓ มีนาคม ค.ศ. ๑๒๕ นั้น ศาลมีอำนาจดังกล่าว
ไว้ในข้อ ๑ นั้น จึงจะกล่าวต่อไปนี้

(๑) ในคดีความแพ่ง บรรดาความแพ่งหรือคดีความในการ
ค้าขาย ซึ่งคนชาวเอเชียที่อยู่ในบังคับ หรือในความขบถกันของฝรั่งเศส
เป็นคู่ความ

(๒) ในคดีความอาญา บรรดาคดีที่ทำผิดต่อกฎหมายทุกอย่าง
ซึ่งคนชาวเอเชียที่อยู่ในบังคับ หรืออยู่ในความขบถกันของฝรั่งเศสจะได้
กระทำผิดคดี หรือจะเป็นผู้ที่ถูกคนอื่นกระทำร้ายก็ด้วยเหมือนกัน

ข้อ ๖ ตามความในข้อ ๕ นั้น อำนาจของศาลดังได้กล่าวไว้ใน
ข้อ ๑ และในข้อบังคับพิเศษซึ่งเกี่ยวแก่ศาลนั้น ให้ใช้ดังจะกล่าวต่อไป
นี้ คือ

(๑) ให้ใช้แก่บรรดาคนซึ่งอยู่ในอำนาจศาลไทยที่เป็นคู่ความหรือเป็นผู้ชกขวางในคดีที่เป็นความแพ่ง หรือคดีความในการค้าขายซึ่งคนชาวเอเซียที่อยู่ในบังคับ หรืออยู่ในความข่มขู่กันของฝรั่งเศษเป็นคู่ความ

(๒) ให้ใช้แก่บรรดาคนซึ่งอยู่ในอำนาจศาลไทยที่เป็นผู้เกี่ยวข้องกับในความผิด โดยเหตุที่คนชาวเอเซียที่อยู่ในบังคับ หรืออยู่ในความข่มขู่กันของฝรั่งเศษเป็นผู้ได้กระทำผิดลง หรือเป็นผู้ที่ถูกคนอื่นกระทำร้ายกตเวทียเหมือนกัน

ข้อ ๗ ถ้าจะมีคำร้องว่าด้วยศาลไม่มีอำนาจที่จะพิจารณาคดีเรื่องหนึ่งเรื่องใดตามข้อบังคับซึ่งได้กล่าวมาในตอนต้นนี้ไปแล้ว ก็ต้องให้ร้องขึ้นก่อนที่ให้การแก้ความในคดีเรื่องนั้น

คำคัดค้านอำนาจศาลเช่นนี้ จะร้องขึ้นเป็นครั้งแรก ต่อเมื่อคดีอยู่ในระหว่างอุทธรณ์หรือฎีกาไม่ได้

เมื่อเกิดมีข้อคัดค้านในเรื่องอำนาจศาลขึ้นแล้ว ก็ให้ศาลวินิจฉัยแล้วทำการสั่งเสียชั้นหนึ่ง โดยยกเหตุในการที่มีคำสั่งเช่นนั้นด้วย

ข้อ ๘ คนชาวเอเซียที่อยู่ในบังคับ หรืออยู่ในความข่มขู่กันของฝรั่งเศษนั้น เมื่อได้รับหมายจากเจ้าพนักงานฝ่ายสยามผู้มีหน้าที่ หรือจากศาลต่างประเทศแล้ว จะต้องกระทำตามข้อความในหมายนั้น ๆ ทุกประการ ถ้าขัดขืนเสียมิได้กระทำตามหมายนั้น ๆ แล้ว ศาลหรือเจ้าพนักงานผู้ได้ออกหมายนั้น จะเอาตัวผู้ที่ได้รับหมายและขัดขืนนั้น

มากได้ แต่จะลงโทษผู้นั้นตามกฎหมายเองไม่ได้ เว้นไว้แต่ศาล
ต่างประเทศจะกำหนดโทษให้

ข้อ ๘ คนชาวเอเชียที่อยู่ในบังคับ หรืออยู่ในความบงกษณ์ของ
ฝรั่งเศสที่ตองจำขังอยู่ หรือที่ตองกักขังในการถูกจับกุมนั้น แม้จะได้มี
คำพิพากษาวางขทัประทัโทษแล้วหรือยังก็ มีอำนาจที่จะมีหนังสือไปมา
อังกฤษ หรือไว้ค้กงสุลฝรั่งเศสซึ่งประจำตำบลนั้นได้ เจ้าพนักงาน
ฝ่ายสยามจะเขคผนกหนังสือทมิ สลก หลงถงพนักงำนฝรั่งเศสทกล่าวมา
แล้วนั้นไม่ได้เลย

ข้อ ๑๐ กงสุลหรือไว้ค้กงสุลฝรั่งเศส มีอำนาจที่จะเข้าไปในคุก
เพื่อสนทนากับคนชาวเอเชียที่อยู่ในบังคับ หรืออยู่ในความบงกษณ์ของ
ฝรั่งเศสซึ่งตองจำขังหรือกักขังอยู่นั้น ในเวลาหนึ่งเวลาใดตามสมควร
แก่เวลา โดยมีตองมีพยานนั่งกำกับ

หมวดที่ ๒

ว่าด้วยพระธรรมนูญและอำนาจศาลต่างประเทศ

ข้อ ๑๑ ศาลซึ่งได้ มีนามต่อไปนี้ ให้ถือว่าเป็นศาลต่างประเทศ
คือ

(๑) ในมณฑลกรุงเทพฯ นั้น คือศาลคดีต่างประเทศให้เรียก
ว่าศาลต่างประเทศในกรุงเทพฯ ๑ กับศาลไปริสภาที่ ๑ นั้นว่าเป็น
สาขาของศาลต่างประเทศกรุงเทพฯ ๑ ด้วย

(๒) ในมณฑลจันทบุรี นครราชสีมา อีสาน และพายัพ
ให้ ถอดศาลมณฑลว่าเป็นศาลต่างประเทศ

(๓) ให้ ถอดศาลเมืองที่เมืองน่านเป็นศาลต่างประเทศ (๑)

ข้อ ๑๒ ศาลไปริสภาทที่ ๑ เมืองน่านเป็นศาลต่างประเทศนั้น มี
อำนาจเท่ากับศาลไปริสภาในกรุงเทพฯ ฯ ทั้ง ๓ ศาล คือศาลไปริสภาทที่ ๑
ที่ ๒ และที่ ๓

ศาลต่างประเทศจันทบุรีนั้น มีอำนาจทั่วทั้งมณฑลจันทบุรี
ศาลต่างประเทศนครราชสีมา นั้น มีอำนาจทั่วทั้งมณฑลนคร
ราชสีมา

ศาลต่างประเทศอิสานนั้น มีอำนาจทั่วทั้งมณฑลอิสาน และ
มณฑลอุดรด้วย

ศาลต่างประเทศพายัพนั้น มีอำนาจทั่วทั้งมณฑลพายัพ เว้นแต่
เมืองน่านและแพร่

ศาลต่างประเทศเมืองน่านนั้น มีอำนาจทั่วไปทั้งเมืองน่านแล
เมืองแพร่ด้วย

ศาลต่างประเทศในกรุงเทพฯ ฯ นั้น มีอำนาจทั่วไปทั้งมณฑล
กรุงเทพฯ ฯ และหัวเมืองอื่น ๆ ซึ่งมีใ้ได้ออกนามไว้ในข้อความข้างต้นด้วย

ข้อ ๑๓ ศาลต่างประเทศที่ได้ออกนามแล้ว มีอำนาจตามกำหนด
เป็นลำดับกันดังต่อไปนี้

(๑) มณฑลแลจังหวัดที่ระบุไว้ในหมายเหตุ (๒) แล (๓) นั้น
บางแห่งมีสถานกงสุลฝรั่งเศสตั้งอยู่

(๑) ศาลไปริสกาที่ ๑ มีอำนาจพิจารณาและพิพากษาคดีแพ่ง ทั้งปวงซึ่งกล่าวหา และเรียกทรัพย์แก่กัน เป็นจำนวนเงินไม่เกินกว่า ๑๖๐ บาท และในคดีอาญามีอำนาจพิจารณาและพิพากษาจำคุกจำเลย คุกเพียงกำหนดโทษไม่เกินกว่า ๖ เดือน

(๒) ศาลต่างประเทศคมณฑลจันทบุรี นครราชสีมา อีสาน พายัพ และเมืองน่าน มีอำนาจพิจารณา และพิพากษาในคดีแพ่งและอาญา คุกทุก ๆ ชนิด

(๓) ศาลต่างประเทศในกรุงเทพ ฯ มีอำนาจพิจารณาและพิพากษา บรรดาคดีแพ่งและคดีอาญาซึ่งเกินกว่าอำนาจของศาลไปริสกาที่ ๑

ข้อ ๑๔ นอกจากข้อความที่กล่าวยกเว้นไว้ในกฎข้อบังคับแล้ว วิธีพิจารณา วิธีประกัน และอัตราค่าธรรมเนียมตามแบบอย่างศาลสยาม ทั้งปวงนั้น ให้เอามาใช้ ในศาลต่างประเทศทั้งหลายด้วย

ค่าธรรมเนียมชั้นศาลเต็มนั้นให้เรียกตามอัตราของศาลที่ไต่รับฟ้อง

ข้อ ๑๕ ในคดีทุก ๆ เรื่องซึ่งอยู่ในอำนาจศาลต่างประเทศนั้น กงสุล ฝรั่งเศสมีอำนาจที่จะอยู่ในศาลเมื่อเวลาชำระได้ หรือจะให้มิคนยุโรป พนักงานกงสุลผู้หนึ่งซึ่งได้ รับอำนาจตามสมควรแล้ว ไปอยู่ที่ศาลในเวลา ชำระก็ได้ และเมื่อเห็นว่าเป็นการสมควรแก่ผลประโยชน์ของความ ยุติธรรม จะทำความแนะนำทุกท่วงชนใดทุกอย่าง

ข้อ ๑๖ ในคดีความซึ่งคนชาวเอเชียที่อยู่ในบังคับ หรืออยู่ในความ ยึดกันของฝรั่งเศสเป็นจำเลยนั้น ถ้าในระหว่างความพิจารณา กงสุล

ฝรั่งเศสเห็นเป็นเวลาสมควรที่จะถอนคดีความนั้นออกเสีย โดยทางที่
จะทำหนังสือขอไปเมื่อใดก็ได้ คดีความนั้นก็ต้องโอนส่งต่อไปยังศาล
กงสุลฝรั่งเศส ซึ่งตั้งแต่เวลานั้นไปจะพิจารณาคดีนั้นได้ตามลำพัง และ
เจ้าพนักงานไทยจะส่งเคราะห์ช่วยระงับคดีนั้นด้วย

ข้อ ๑๗ การที่จะโอนคดีไปตั้งความที่ใดกล่าวไว้แล้วนั้น ให้โอน
ไปได้แต่เฉพาะจากศาลซึ่งพิจารณาคดีในชั้นแรก และก่อนหน้าศาลนั้น
ได้อ่านคำพิพากษา แต่เมื่อเหตุผลทั้งหลายและข้อความต่าง ๆ ได้
กระทำโดยถูกต้องตามข้อ ๑๖ ทุกประการแล้ว จะโอนคดีเช่นนั้นไปเป็น
ส่วนพิเศษตามอำนาจที่ร้องขอนั้นก็ได้ด้วย

แต่อย่างไรก็ดี อำนาจนี้จะต้องเลิกไม่ใช้ในคดีที่ถึงปวง ซึ่งเป็นคดี
ที่อยู่ในกฎหมายลักษณะต่าง ๆ หรืออยู่ในพระราชบัญญัติที่ได้ประกาศ
ออกตามแบบอย่างนั้นในทันที เมื่อได้ส่งกฎหมายหรือพระราชบัญญัติ
เช่นว่าไปยังสถานทูตฝรั่งเศสแล้วและได้ใช้กฎหมายนั้นด้วย

ข้อ ๑๘ เมื่อศาลต่างประเทศจะตัดสินคดีเรื่องใดซึ่งอยู่ในศาลแล้ว
ก็ให้แจ้งให้กงสุลฝรั่งเศสทราบว่าตัดสินอย่างไร

ข้อ ๑๙ เมื่อศาลต่างประเทศได้ตกลงจะพิพากษาคดีอย่างไรต่อ
หน้ากงสุลฝรั่งเศส หรือได้อ่านคำพิพากษาในคดีเรื่องใดต่อหน้ากงสุล
ฝรั่งเศสแล้ว ให้กงสุลฝรั่งเศสเช่นข้อไว้เป็นพยานว่า กงสุลฝรั่งเศส
ได้ยั้งเวลาที่ศาลได้ตกลงจะพิพากษาคดี หรือในขณะที่ศาลอ่านคำ
พิพากษาคดีนั้นด้วยแล้ว

หมวดที่ ๓

ว่าด้วยคดีที่เกิดขึ้นในเมืองซึ่งมีศาลต่างประเทศประจำอยู่

ข้อ ๒๐ การฟ้องคดีเป็นความแพ่ง หรือคดีความในการค้าขาย นั้น ให้ยื่นฟ้องและส่งหมายไปให้ออกฝ่ายหนึ่ง ตามแบบวิธีธรรมดา ซึ่งใช้อยู่ในเวลานี้

เมื่อศาลต่างประเทศได้รับฟ้อง และคำให้การในคดีเรื่องใดแล้ว ให้แจ้งความไปยังกงสุลฝรั่งเศสซึ่งประจำอยู่ที่ตำบลนั้น ให้ทราบทั้งวันนัดพิจารณาคดีเรื่องนั้นด้วย

ข้อ ๒๑ ผู้ที่จะฟ้องขอให้ศาลลงโทษในคดีอาญาได้นั้น คือ (๑) คนที่ถูกขาดเจ็บเสียหายอย่างใดอย่างหนึ่งหรือคนหนึ่งคนใด ซึ่งตามกฎหมายให้อำนาจอันชอบธรรมที่จะฟ้องคดีนั้นได้

(๒) ในหน้าที่อัยการ

(๓) กงสุลซึ่งประจำอยู่ในตำบลนั้น

ข้อ ๒๒ ในการทรมความฟ้องร้องกันชนต่อศาลไปริสภาที่ ๑ นั้น ให้กรมกงสุลหรือศาลแจ้งประเภทข้อหาของคดี ข้อโจทก์จำเลย ชาติกำเนิดของโจทก์จำเลย และวันพิจารณา ไปให้กงสุลฝรั่งเศสทราบ

ข้อ ๒๓ การทรมความฟ้องร้องกันชนต่อศาลต่างประเทศทั้งหลาย ก็ให้ศาลแจ้งความเช่นเดียวกันนั้นไปให้กงสุลฝรั่งเศสทราบเหมือนกัน

ข้อ ๒๔ เมื่อศาลต่างประเทศได้ออกหมายจับหรือหมายคนบ้านเรือน คนชาวเอเชียที่อยู่ในบังคับ หรืออยู่ในความบังคับของฝรั่งเศสมาแล้ว ก็ให้แจ้งความเรื่องนั้นให้กงสุลฝรั่งเศสทราบ โดยเร็ว

ข้อ ๒๕ การพิจารณาและพิพากษาคดีนั้น ให้ทำในเวลาที่ยังไม่ถึง
 ฝรั่งเศสมานั่งอยู่ด้วย เว้นไว้แต่เมื่อกงสุลได้ทราบกำหนดจากศาลแล้ว
 ทามาตามกำหนดใหม่ เช่นนี้ ก็ให้ศาลพิจารณาและพิพากษาคดีต่อไปโดย
 ไม่ต้องพร้อมด้วยกงสุลฝรั่งเศสได้

ข้อ ๒๖ กงสุลฝรั่งเศสจะตรวจดูจำนวนคดีเรื่องใด ๆ ในเวลาใด
 ก็ได้ ถ้ากงสุลฝรั่งเศสอยากจะรู้ความ ศาลต้องคดีขอความที่ชำระ
 ให้กงสุลฝรั่งเศสรู้

หมวดที่ ๔

ว่าด้วยคดีที่เกิดขึ้นนอกเมืองซึ่งศาลต่างประเทศประจำอยู่

ข้อ ๒๗ คดีที่เกิดขึ้นในหัวเมืองที่ไม่มีศาลต่างประเทศประจำอยู่นั้น
 โจทก์หรือพนักงานอัยการมีอำนาจยื่นฟ้อง ดังจะกล่าวต่อไปนี้ คือ

(๑) ฟ้องต่อศาลต่างประเทศที่เดียว หรือ

(๒) ฟ้องต่อศาลเมืองหรือศาลมณฑลตามคดีที่เกิดขึ้นในเขต
 แขวงของศาลนั้น ๆ ได้ตามอำนาจ และทุนทรัพย์ที่บังคับไว้ในกระบวนการ
 พิจารณาฝ่ายสยาม

ข้อ ๒๘ เมื่อมีผู้ยื่นฟ้องต่อศาลต่างประเทศโดยตรงแล้ว ให้ศาล
 พร้อมด้วยกงสุลฝรั่งเศสที่มานั่งอยู่ด้วย (หรือไม่ต้องพร้อมด้วยกงสุล
 ฝรั่งเศสก็ได้ เมื่อศาลได้แจ้งความไปให้ทราบแล้ว) และวินิจฉัยการที่
 จะให้คดีนั้นดำเนินไปตามข้อที่กล่าวต่อไปนี้ คือ

(๑) ให้รับเอาคดีนั้นไว้พิจารณาในศาลนั่นเอง

(๒) ให้ส่งคดีนั้นไปให้ศาลเมือง หรือศาลมณฑลพิจารณา
แต่อย่างใด

(๓) ให้ส่งคดีนั้นไปให้ศาลเมืองหรือศาลมณฑลพิจารณา และ
พิจารณาชี้ขาดด้วยก็ได้

ข้อ ๒๙ เมื่อศาลต่างประเทศรับเอาคดีนั้นไว้พิจารณาแล้ว ก็ให้
พิจารณาและพิจารณาคดีนั้น ประดุจหนึ่งว่าได้เกิดขึ้นในเมืองซึ่ง
ศาลต่างประเทศประจำอยู่เหมือนกัน

ข้อ ๓๐ เมื่อศาลต่างประเทศ ส่งคดีเรื่องใดไปให้ศาลเมือง หรือ
ศาลมณฑลพิจารณาแต่อย่างใดแล้ว การพิจารณาคดีเรื่องนั้นก็ให้
ทำไปตามข้อบังคับธรรมดาแห่งวิพิจารณา เว้นไว้แต่ข้อที่แก้ไขโดยกฎ
ข้อบังคับและกงสุลฝรั่งเศสจะใช้อำนาจอันชอบธรรมในศาลนั้น ๆ เท่ากับ
ที่คดีอยู่ในศาลต่างประเทศก็ได้เหมือนกัน

เมื่อศาลเมืองหรือศาลมณฑลพิจารณาคดีนั้นเสร็จแล้ว ก็ให้ส่ง
สำนวนคดีไปยังศาลต่างประเทศ และให้ศาลต่างประเทศแจ้งไปยัง
กงสุลฝรั่งเศส และให้กงสุลฝรั่งเศสมีโอกาสพอที่จะตรวจสำนวนนั้น
ก่อนศาลจะไต่คดีสืบด้วย

คำพิพากษานั้นศาลต่างประเทศจะอ่านเอง หรือจะส่งไปให้
ศาลเมืองหรือศาลมณฑลซึ่งพิจารณาคดีนั้นอ่านก็ได้

ข้อ ๓๑ เมื่อศาลต่างประเทศส่งคดีไปให้ศาลเมือง หรือศาล
มณฑลพิจารณาและพิพากษาด้วยแล้ว ก็ให้ศาลนั้นใช้อำนาจอย่างศาล
ต่างประเทศเหมือนกัน

ให้ศาลเมืองหรือศาลมณฑลพิจารณา และพิพากษาคดีนั้นไปตาม
ข้อบังคับธรรมดาแห่งวิธีพิจารณา เว้นไว้แต่ข้อที่ใดแก้ไขโดยข้อบังคับ
และกงสุลฝรั่งเศสจะใช้อำนาจอันชอบธรรมในศาลนั้นเท่าที่มิอยู่ในศาล
ต่างประเทศก็ใดเหมือนกัน

ข้อ ๓๒ เมื่อศาลเมืองหรือศาลมณฑลได้รับฟ้องความแพ่ง หรือ
ความอาญาไว้ตั้งข้อความที่ใดกล่าวไว้ในข้อ ๒๗ ตอนที่ ๒ แล้ว ให้ศาล
จัดการดังต่อไปนี้

(๑) ถ้าเป็นความแพ่งก็ให้ศาลรับฟ้องไว้ แล้วให้ส่งฟ้องไปยัง
จำเลย และเมื่อได้รับคำให้การของจำเลยแล้ว ก็ให้ส่งสำนวนไปยัง
ศาลต่างประเทศซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ของเขตรั้วนั้น

(๒) ถ้าเป็นความอาญา ก็ให้ศาลบอกชื่อ การทำมาหากิน
และชาติกำเนิดของผู้ต้องหา และของผู้ที่ถูกบาดเจ็บต้องเสียหาย
อย่างใดอย่างหนึ่ง และประเภทข้อหาของคดีนั้น ทั้งข้อความอย่างอื่น
ที่จำเป็นไปยังศาลต่างประเทศทันที เพื่อให้ศาลต่างประเทศทราบความ
เท็จจริงของคดีเรื่องนั้นไว้

ถ้าการแจ้งความโดยทางไปรษณีย์จะกินเวลาเกินกว่า ๔๘ ชั่วโมง
แล้ว ก็ให้ศาลแจ้งความนั้นไปยังศาลต่างประเทศโดยโทรเลข

ข้อ ๓๓ เมื่อศาลต่างประเทศได้ทราบความของคดีนั้นแล้ว ให้
วินิจฉัยคดีนั้นพร้อมด้วยกงสุลฝรั่งเศส หรือจะไม่พร้อมด้วยกงสุลฝรั่งเศส
เมื่อศาลได้แจ้งความให้ทราบแล้วก็ได้ เพื่อดำริว่าคดีนั้นควรจัดการ
ต่อไปอย่างไร คือว่าจะควรรับเอาคดีนั้นไว้พิจารณาหรือจะส่งคืนไป
ให้ศาลอื่นพิจารณาแต่อย่างเดียว หรือจะให้ศาลนั้นพิจารณาและพิพากษา
อย่างไร ทั้งข้อความที่ได้อ้างไว้ในเรื่อง ๒๗ ถึงข้อ ๓๑ ข้างต้น

ข้อ ๓๔ เมื่อศาลต่างประเทศได้ส่งคดีไปให้ศาลอื่นพิจารณาแต่
ด้วยอย่างเดียว หรือให้พิจารณาและพิพากษาด้วยแล้ว ศาลต่างประเทศ
มีอำนาจที่จะมีคำสั่งให้โอนการพิจารณาต่อไปนั้นคืนมายังศาลเสียเอง
หรือโดยกงสุลฝรั่งเศสขอร้องก็ได้

ข้อ ๓๕ ความในข้อ ๒๑ ข้อ ๒๓ ข้อ ๒๔ ข้อ ๒๕ และข้อ ๒๖
นั้น ให้ใช้ในศาลเมืองและศาลมณฑลเมื่อเวลาทำการตามอำนาจแห่ง
ศาลต่างประเทศนั้นด้วย

ข้อ ๓๖ คดีที่เกิดขึ้นในเขตแขวงของศาลเมืองซึ่งอยู่ในอำนาจ
ศาลต่างประเทศนั้น แม้มีเหตุจำเป็นขึ้น ศาลต่างประเทศจะขอให้ศาล
ฝ่ายสยาม ใต้สวน ชันสูตร รัชคำให้การหรือทำการอย่างใดอย่างหนึ่ง
ซึ่งจะได้เป็นประโยชน์แก่การพิจารณา เพื่อจะได้รับความจริงโดยชัดเจน
สำหรับคดีนั้นก็ได้

หมวดที่ ๕

ว่าด้วยอุทธรณ์

ข้อ ๓๗ เมื่อจะอุทธรณ์คำพิพากษาศาลต่างประเทศในคดีชั้นแรก
ก็ให้อุทธรณ์ต่อศาลอุทธรณ์ในกรุงเทพฯ

คำสั่งของศาลนั้น จะอุทธรณ์ได้ก็แต่เมื่อศาลได้ตัดสินในคดี
เรื่องนั้นแล้ว คือให้อุทธรณ์คำสั่งพร้อมกับอุทธรณ์คำพิพากษาด้วยกัน

ข้อ ๓๘ ฟ้องอุทธรณ์นั้น ให้อื่นต่อศาลซึ่งได้อ่านคำพิพากษา
ในคดีเรื่องนั้น

ข้อ ๓๙ อุทธรณ์นั้น ให้อื่นต่อศาลภายในกำหนดตามกฎหมาย

ข้อ ๔๐ ผู้อุทธรณ์ต้องชำระเงินค่าฤชาธรรมเนียมภายในกำหนด
อุทธรณ์ให้เสร็จ ถ้ามิฉะนั้นจะไม่นับว่าเป็นอุทธรณ์เลย

ข้อ ๔๑ เมื่อศาลต่างประเทศได้รับฟ้องอุทธรณ์ไว้แล้ว ก็ให้ส่ง
สำเนาฟ้องอุทธรณ์ฉบับนั้นไปยังคู่ความอีกฝ่ายหนึ่ง เมื่อได้รับคำแก้
อุทธรณ์มาแล้วก็ให้แจ้งความไปยังกงสุลฝรั่งเศส เพื่อให้มีเวลาพอที่
จะตรวจสำนวน และเขียนข้อความเห็นในคดีเรื่องนั้นได้ตามอำนาจอัน
ชอบธรรม ซึ่งกงสุลมีอำนาจทำได้ตามข้อ ๕ แห่งสัญญาว่าด้วยอำนาจ
ศาลคดีทนายหนังสือสัญญาลงวันที่ ๒๓ มีนาคม ค.ศ. ๑๒๕ และให้ศาล
ต่างประเทศรวมความเห็นของกงสุลฝรั่งเศสคดีเข้าไว้ในสำนวนแล้วส่ง
ไปยังศาลอุทธรณ์

ข้อ ๔๒ เมื่อศาลเมืองหรือศาลมณฑลไต่รับฟ้องอุทธรณ์แล้วให้
ส่งสำเนาอุทธรณ์ไปยังคู่ความอีกฝ่ายหนึ่ง และเมื่อได้รับคำแก้อุทธรณ์
แล้ว ก็ให้ส่งสำนวนคดีเรื่องนั้นไปยังศาลต่างประเทศ ก่อนไป ให้
ศาลต่างประเทศพิจารณาไปตามข้อความที่ได้อ้างไว้ในข้อ ๔๑ นั้น

ข้อ ๔๓ คำพิพากษาศาลอุทธรณ์ ต้องให้มีผู้พิพากษาชาวยุโรป
ลงชื่อด้วย ๒ นาย

หมวดที่ ๖

ว่าด้วยฎีกา

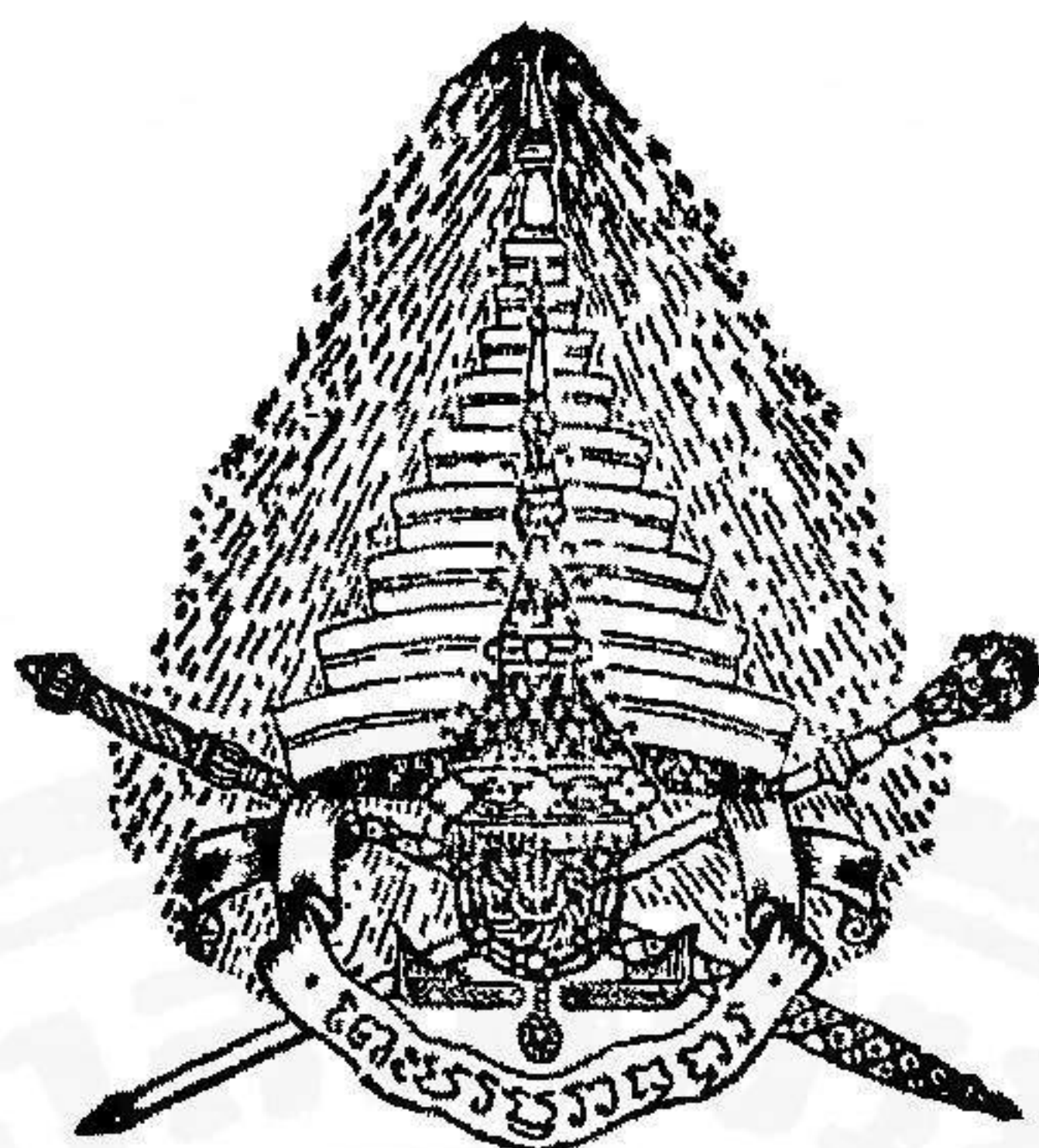
ข้อ ๔๔ คดีอุทธรณ์ด้วยขณหากฎหมายนั้นจะร้องอุทธรณ์คัดค้าน
ทั้งหลายของศาลอุทธรณ์ออกกักไต่ คดีอุทธรณ์อย่างนั้นจะมีชนใดด้วยเหตุ
ที่จะร้องว่า ศาลไม่มีอำนาจจะพิจารณาคดีนั้นแล้ว และใช้อำนาจผิด
และเมื่อกล่าวทั่วไป จะร้องไต่ทุกข้อว่าทำผิดกฎหมาย คำอุทธรณ์
อย่างนี้ศาลฎีกาซึ่งเป็นศาลสูงที่สุดจะได้พิพากษา

ข้อ ๔๕ ฎีกาในความแพ่งและอาญานั้นให้ยื่นต่อศาล ซึ่งไต่อ่าน
คำพิพากษาของศาลอุทธรณ์ภายในกำหนดตามกฎหมาย

ข้อ ๔๖ ในฎีกานั้นให้ยกเหตุผลต่าง ๆ ซึ่งเป็นข้อความที่ฎีกา
และต้องชำระเงินค่าธรรมเนียมทุก ๆ อย่างให้เสร็จ ถ้ามีฉนั้นจะ
ไม่นับว่าเป็นฎีกาเลย

ข้อ ๔๗ ศาลฎีกามีอำนาจที่จะตัดสินชี้ขาดคดีไต่ตามรูปความ ข





ประกาศใช้หนังสือสัญญา
ระหว่างกรุงสยามกับเรปบลิกฝรั่งเศส
ลงวันที่ ๑๔ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๖๗

มีรับสั่งสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เจ้าฟ้าประชาธิปกศักดิเดชน์ กรมหลวง
สุโขทัยธรรมราชา ซึ่งได้ทรงรับราชทายาทสำเร็จราชการแผ่นดิน^(๑)
ให้ประกาศจงทราบทั่วกันว่า

โดยที่หนังสือสัญญา ว่าด้วยทางพระราชไมตรี และการค้าขาย
และการเดินเรือ ซึ่งได้แก้ไขบรรดาหนังสือสัญญาแต่ก่อน ๆ ระหว่าง
กรุงสยามกับเรปบลิกฝรั่งเศสฉบับที่ ๑ กับไปรโตคัลซึ่งลงนาม
วันเดียวกัน ว่าด้วยอำนาจศาล ที่จะพึงใช้แก่คนสังกัดชาติฝรั่งเศส
(พลเมืองและคนในบังคับและคนในอารักขาฝรั่งเศส) ในกรุงสยาม
ฉบับที่ ๑ และว่าด้วยอนุสัญญาพิเศษและความตกลงบูรณการ เพื่อ
วางระเบียบความเกี่ยวพันระหว่างสยามกับอินโดจีนฝรั่งเศสฉบับที่ ๑ ซึ่ง
พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจรูญศักดิ์กฤดากร อัครราชทูตสยามประจำ

(๑) ประกาศก่อนพระราชพิธีบรมราชาภิเษก

สมบัติของ
ห้องสมุดคณะนิติศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

กรุงปารีสผู้มีอำนาจเต็มฝ่ายสยาม และท่าน เอกวาร์ต เฮอร์โยท อัครมหา
 เสนาบดีและเสนาบดีว่าการต่างประเทศฝรั่งเศสคนก่อน ผู้มีอำนาจเต็ม
 ฝ่ายฝรั่งเศสได้ลงนามกันณะกรุงปารีสเมื่อวันที่ ๑๕ กุมภาพันธ์ พระพุทธ
 ศักราช ๒๔๖๗ คริสต์ศักราช ๑๙๒๕ นั้นมีข้อสัญญากันว่า จะให้ใช้
 หนังสือสัญญากันทั้งไปรโตคอลสองฉบับ ตั้งแต่วันที่ใดแลกเปลี่ยน
 สัตยาบันต่อกันเป็นต้นสืบไป

และโดยที่พระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๖ ได้ทรงพระกรุณา
 โปรดเกล้าฯ พระราชทานพระราชสัตยาบัน และท่านประธานาธิบดีแห่ง
 เรียบลิกฝรั่งเศส ได้ให้สัตยาบันหนังสือสัญญากันทั้งไปรโตคอลสองฉบับ
 ทว่าแล้วทั้งสองฝ่าย และเสนาบดีว่าการต่างประเทศ และท่านแฟร์นังค
 บิลลา(๑) อัครราชทูตพิเศษฝ่ายฝรั่งเศสผู้มีอำนาจเต็มในการนี้ ได้แลกเปลี่ยน
 เปลี่ยนพระราชสัตยาบันและสัตยาบันนั้นต่อกันที่ศาลว่าการ ต่างประเทศ
 นครกรุงเทพ ฯ วันที่ ๑๒ มกราคม พระพุทธศักราช ๒๔๖๘ เวลา ๒.๓๐
 นาฬิกาหลังเที่ยงแล้ว หนังสือสัญญากันทั้งไปรโตคอลสองฉบับ จึงเป็น
 อันใช้ได้ตั้งแต่นั้นเป็นต้นไป

จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ สั่งให้เจ้าพนักงานทกกระทรวง
 ทบวงการ และบรรดาผู้ซึ่งมีการเกี่ยวข้องกับข้อความที่กล่าวไว้ใน
 ความในสัญญากันทั้งไปรโตคอลสองฉบับทว่าแจ้งทุกข้อทุกประการ ตั้งแต่
 วันที่ ๑๒ มกราคม พระพุทธศักราช ๒๔๖๘ เป็นต้นสืบไป

ประกาศมา ณ วันที่ ๑๒ มกราคม พระพุทธศักราช ๒๔๖๘ เป็น
 บที่ ๓ ในรัชสมัยปัจจุบัน

(๑) Fernand Pila

หนังสือสัญญา

ทางพระราชไมตรีและการค้าขายและการเดินเรือ

ระหว่าง สยาม กับ ฝรั่งเศส

ลงวันที่ ๑๔ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๖๗ ค.ศ. ๑๙๒๕

สมเด็จพระเจ้ากรุงสยามและประธานาธิบดีแห่งสาธารณรัฐฝรั่งเศส^(๑) มีมโนปรารถนาเท่าเทียมกันที่จะกระทำให้ทางพระราชไมตรีและสหการ ซึ่งมีประสิทธิฐานอยู่แล้วโดยผาสุขในระหว่างรัฐทั้งสองนี้เจริญขึ้น และเชื่อมั่นว่าทางที่จะบรรลุความมุ่งหมายนี้ ไม่มีอย่างอื่นดียิ่งกว่าที่จะแก้ไข บรรเทาหนังสือสัญญาที่ประเทศทั้งสองได้ทำไว้ต่อกันแต่ก่อนนั้น จึงได้ตกลงจะกระทำการแก้ไขนั้น โดยจำนองความสมัครรวม และอำนวยความสะดวกให้แก่มิตรและกัน และเพราะฉะนั้นจึงได้ทรงแต่งตั้ง และแต่งตั้งผู้มีอำนาจเต็มทั้งสองฝ่าย คือ

(๑) “สาธารณรัฐฝรั่งเศส République Française” ใช้ตาม คำฝรั่งเศส เป็นคำเดียวกันกับที่ใช้ในสัญญาฉบับก่อน ๆ ว่า “สาธารณรัฐฝรั่งเศส” ตามคำอังกฤษ

ฝ่ายสมเด็จพระเจ้ากรุงสยามนั้น พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า
จรรยาภวีกฤดากร อัครราชทูตพิเศษผู้มีอำนาจเต็มของสมเด็จพระเจ้า
กรุงสยามณกรุงปารีส

ฝ่ายประธานาธิบดีแห่งเรปบลิกฝรั่งเศสนั้น มงสิเออร์ เอ็ดวาร์ด
เออริโยต์ (๑) ประธานแห่งเสนาบดีสภา, เสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศ

ผู้ซึ่งเมื่อใดส่งหนังสือมอบอำนาจให้ตรวจดูซึ่งกันและกัน และได้
เห็นเป็นอันถูกต้องเรียบร้อยแล้ว ได้ปรึกษากันทำสัญญาเป็นข้อ
ดังต่อไปนี้ —

ข้อ ๑

ในระหว่าง เรปบลิกฝรั่งเศส กับ พระราชอาณาจักรสยามนี้ จะต้อง
มีสันติภาพต่อกันเป็นนิจ และมีไมตรีต่อกันเป็นนิจ

ข้อ ๒

อันว่าบรรดาเขตแดน ซึ่งประกฤษฐานไว้ระหว่างอาณาเขตทั้งสองฝ่าย
โดยอำนาจและโดยอนุโลมตามบทบัญญัติแห่งความตกลงก่อน ๆ ในข้อ
ที่เป็นอันให้คงใช้้อยู่ตามข้อ ๒๗ แห่งหนังสือสัญญาฉบับนั้น อัครภาค

(๑) M. Edouard Herriot

แห่งสัญญา^๕(๑) ทั้งสองฝ่ายยืนยันตามนั้น โดยรับประกันแก่กันว่า
จะถอยที่ถอยเคารพต่อเขตแดนนั้น ๆ (๒)

ทั้งสองฝ่ายรับรองว่า จะไม่บำรุงกำลังพลติดอาวุธอย่างใด ๆ
ไว้ในอาณาเขตแต่ละฝ่ายตามชายแดนแม่น้ำโขงนั้น นอกจากกำลัง
ตำรวจ เท่าที่จำเป็นสำหรับรักษาความปลอดภัย และความสงบเรียบร้อย
ของมหาชน และแม้กระนั้น จะพึงทำได้ก็เฉพาะภายในวงแห่งข้อไข
และปริมาณ^๕ที่ ซึ่งวางหลักไว้แล้ว ให้เป็นอันเท่าเทียมกัน
ทั้งสองฝ่าย หากจะต้องกำหนดลงให้แน่นอนต่อไป โดยอนุสัญญาหรือ

(๑) คือรัฐบาลประเทศสยามกับฝรั่งเศสซึ่งได้ทำสัญญา
ต่อกันนี้ ดังที่เรียกกันตามคำสามัญว่า “คู่สัญญา”

(๒) เขตแดนระหว่างประเทศสยามที่ติดต่อกับดินแดนของ
ประเทศฝรั่งเศส คงเป็นไปตามสัญญาที่ได้มีอยู่แล้วแต่ก่อนมา ดู
ข้อ ๑ แห่งหนังสือสัญญาลงวันที่ ๓ ตุลาคม ร.ศ. ๑๑๒ (พ.ศ. ๒๔๓๖)
ค.ศ. ๑๘๙๓ เลขข้อ ๑-๒ และ ๔ ในสัญญาลงวันที่ ๑๓ กุมภาพันธ์
ร.ศ. ๑๒๓ (พ.ศ. ๒๔๔๖) ค.ศ. ๑๙๐๔ เลขข้อ ๑-๒ ในสัญญา
ลงวันที่ ๒๓ มีนาคม ร.ศ. ๑๒๕ (พ.ศ. ๒๔๔๘) ค.ศ. ๑๙๐๖
เลขอนุสัญญา ว่าด้วยการที่เกี่ยวกับประเทศอินโดจีน ลงวันที่ ๒๕
สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๖๕ ค.ศ. ๑๙๒๖ ในสมุดนี้

โดยความตกลงบูรณาการ ฌบัยโตฌบัยหนึ่ง ซึ่งหมายไว้ในข้อ ๕๖ แห่ง
หนังสือสัญญาฉบับนี้ (๑)

(๑) ความในตอน ๒ แห่งข้อ ๒๓ นี้ เล็งถึงเขตร์ปลอดทหาร
ซึ่งความในข้อ ๒-๓ แล ๔ แห่งสัญญาลงวันที่ ๓ ตุลาคมร.ศ. ๑๑๒
ค.ศ. ๑๘๙๓ ได้ห้ามฝ่ายสยามฝ่ายเดียวไม่ให้มีเรือรบในแม่น้ำโขง
แลไม่ให้มีทหารไว้ภายในเขตร์ ๒๕ กิโลเมตรจากฝั่งขวาแม่น้ำโขง
เข้ามา แต่สัญญาฉบับใหม่นี้ได้บัญญัติเขตร์ปลอดทหารไว้ทั้งฝ่าย
สยามแลฝ่ายฝรั่งเศสด้วย แลเขตร์ปลอดทหารตามความใน
สัญญาฉบับนี้ กล่าวถึงชายแดนตามลำแม่น้ำโขงเท่านั้น

เพื่อต้องการทราบว่ ชายแดนตามลำแม่น้ำโขง ทั้งฝ่ายสยามแลฝ่ายฝรั่งเศสมี
จังหวัดแลอำเภอใดบ้าง จึงได้ลำดับรายชื่อจังหวัดแลอำเภอ ซึ่งมีดินแดนจดแม่น้ำโขง
ตั้งแต่เหนือลงมาทางใต้ไว้ดังต่อไปนี้ :-

ฝ่ายสยาม (ฝั่งขวาปากวันตก)

ในมณฑลพายัพ

๑. ถึงอำเภอเชียงแสนเขตร์จังหวัดเชียง
ราย
๒. จังหวัดเชียงราย
๓. อำเภอ เชียง ของ เขตร์ จังหวัด เชียง
ราย (ต่อจากเชียงของลงมา แนวเขตร์
แดนขึ้นมาเดิรบนสันเขาฝั่งขวาปากวันตก
แม่น้ำโขงต่อกับเขตร์จังหวัดน่าน อัครดิษฐ
แลลำน้ำเหืองของจังหวัดเลยจนถึงที่ปากน้ำ
เหืองร่วมกับลำน้ำโขง แล้วเขตร์แดนเป
ไปตามลำน้ำโขงอีก)

ฝ่ายฝรั่งเศส (ฝั่งซ้ายปากวันตก)

ในหัวเมืองลาว

๑. บ้านห้วยทราย (มีที่ตั้งทำการของ
เจ้าพนักงานฝรั่งเศส ตำแหน่งกอมมิเชร์
เทียบชั้นผู้ว่าราชการจังหวัด)
๒. เมืองหลวงพระบาง
๓. เมืองปากลาย เณาะจังหวัดนี้จ
ังหวัดเดียวตั้งอยู่ฝั่งขวาแม่น้ำโขง ติดต่อกับ
เขตร์อำเภอแสนตอ จังหวัดอุดรดิษฐ์ แล
อำเภอด่านซ้าย เขตร์จังหวัดเลย

ฝ่ายสยาม (ผังขวา)

ในมณฑลอุดร

- ๔ อำเภอเชียงคาน เขตจังหวัดเลย
 ๕ อำเภอท่าบ่อ เขตจังหวัดหนองคาย
 ๖ เมืองหนองคาย
 ๗ อำเภอโพนพิสัย
 ๘ อำเภอไชยบุรี เขตจังหวัดหนองคาย
 ๙ อำเภอท่าอุเทน เขตจังหวัดนครพนม
 ๑๐ เมืองนครพนม
 ๑๑ อำเภอธาตุพนม
 ๑๒ อำเภอมุกดาหาร เขตจังหวัดนครพนม

ในมณฑลนครราชสีมา

- ๑๓ อำเภอเขมราฐ เขตจังหวัดอุบลราชธานี
 ๑๔ อำเภอสุวรรณวารี (เดิมเรียกปากมูน อยู่แถบปากลำน้ำมูน) เขตจังหวัดอุบลราชธานี

ฝ่ายฝรั่งเศส (ผังซ้าย)

ในหัวเมืองลาว

- ๔ เมืองเวียงจันทน์ (เป็นที่ตั้งทำการมณฑลประเทศลาวของฝรั่งเศส)
 ๕ ปากซัน (บ้านปากน้ำซัน) มีฐานะเช่นอำเภอของเรา
 ๖ เมืองปากหินบูรณ์
 ๗ เมืองท่าแขก
 ๘ เมืองสุวรรณเขตร์
 ๙ เมืองสองคอน
 ๑๐ ปากเซ (คือปากน้ำเซ)
 ๕ ๕๕๕๕ ทำการของกอมมิเชร์ฐานะเช่นจังหวัดของเรา แลตั้งแต่ปากห้วยโดนอันอยู่ใต้ปากน้ำมูนลงมา เขตแดนต่อกับฝ่ายสยามทางบกจนถึงฝั่งเลควันออกเขตจังหวัดตราดในมณฑลจันทบุรี

เจ้าพนักงานหอสมุด

โดยอนุโลมตามหลักซึ่งประกาศไว้ในกติกาสนธิสัญญาฉบับนั้น ทั้งสองฝ่ายตกลงสัญญาต่อกันว่า ถ้าในภายหน้า มีปัญหาพิพาทเกิดขึ้นในระหว่างสองฝ่าย ซึ่งไม่สามารถจะระงับได้ด้วยท่าความตกลงปรองดองกัน และโดยทางทูตใช้ ทั้งสองฝ่ายจะต้องเสนอข้อพิพาทนั้นให้อนุญาตตุลาการ จะเป็นคนเดี่ยวหรือหลายคนก็ตาม ซึ่งทั้งสองฝ่ายจักได้เลือกสรรขึ้นนั้นตัดสิน ถ้าเมื่อไม่ตกลงกันทางอนุญาโตตุลาการ ก็จะต้องเสนอข้อพิพาทนั้นต่อศาลประจำสิทธิธรรมระหว่างประเทศ ในกรณีเช่นนี้ศาลที่ว่านั้นจะต้องได้รับเสนอคดี โดยความยินยอมพร้อมกันทั้งสองฝ่าย ถ้าเมื่อทั้งสองฝ่ายไม่ได้ท่าความตกลงพร้อมใจกัน ก็ให้รับเสนอคดี โดยฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งทำคำร้องขอไปฝ่ายเดียว

แต่ที่ว่า ในส่วนข้อพิพาทซึ่งเกี่ยวข้องกับขบวนการแห่งสันนิบาตความตกลงก่อน ๆ กระบวนที่เพิ่งเล็งในวรรคที่ ๒ ของข้อ ๒๗ ซึ่งกล่าวมาข้างบนนี้ใช้ การใช้ข้อความที่อยู่ในวรรคก่อนนี้ จะไม่เป็นกรณีที่ยังคืบ จนกว่าจะได้สำเร็จการเจรจาซึ่งหมายไว้ในวรรคที่ ๒ ของข้อ ๒๖ แห่งหนังสือสัญญาฉบับนี้ (๑)

(๑) รัฐบาลคู่สัญญานี้ จะต้องมีการเจรจากันทำอนุสัญญาพิเศษแลความตกลงบูรณการต่างๆ ในกระบวนที่เกี่ยวเนื่องอย่างยิ่งแก่ประเทศอินโดจีนฝรั่งเศส แลภายหลังสัญญาฉบับนี้ การเจรจาทำอนุสัญญาพิเศษดังกล่าวนี้เป็นผลสำเร็จแล้ว ได้ลงนามกันเมื่อวันที่ ๒๕ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๖๕ (ดูหน้า ๑๖๕ ในสมุดนี้)

ข้อ ๓

คนสังกัดชาติของอัครภาคแห่งสัญญา (๑) แต่ละฝ่ายพร้อมทั้งครอบครัวแห่งตน จะต้องมั่งมีเสรีภาพเต็มที่ ในอันจะกระทำการเหล่านี้ได้ คือ เข้าไปตลอดทั่วอาณาเขตของอีกฝ่ายหนึ่งและเค็รทางและพักอยู่ และอาศัยอยู่ในนั้น กัยทั้งออกไปจากนั้น และจะต้องได้รับความมั่นคงในนั้น ในทางคุ้มครองป้องกันเป็นนิจสำหรับกายตัวและทรัพย์สินของตนเสมอเหมือนคนพื้นเมือง หากแต่มีข้อไขให้อนุวัติตามกฎหมายบ้านเมือง และมีข้อสงวนไว้ ในอันจะถือตามและใช้ตามบันทากกฎหมายการตำรวจ ซึ่งเกี่ยวแก่คนต่างค้ำวนั้นด้วย

คนสังกัดชาติของอัครภาคแห่งสัญญา แต่ละฝ่ายพึงกระทำการเหล่านี้ ณะที่ใด ๆ ภายในอาณาเขตของอีกฝ่ายหนึ่งได้ คือ ปฏิบัติตามทางวิชาชีพอันชอบธรรมของตน และปฏิบัติตามทางทำมาหากินทุกประการที่ชอชอบด้วยกฎหมาย และประกอบพาณิชย์การ

(๑) คำว่า “คนสังกัดชาติ” ในที่นหมายความถึงพลเมือง (Citizens) คือคนที่เป็นชาวชาติพื้นเมืองของประเทศคู่สัญญา เช่น คนฝรั่งเศสหรือคนไทย แลคนในบังคับ (Subjects) คือคนที่อยู่ในสังกัดบังคับ เช่นคนในบังคับฝรั่งเศสตามความในข้อ ๑๑ แห่งสัญญาลงวันที่ ๑๓ กุมภาพันธ์ ร.ศ. ๑๒๒ (พ.ศ. ๒๔๔๖) ค.ศ. ๑๙๐๔ แลคนในอารักขา (Protégés) เช่นคนในบ้องกันฝรั่งเศสตามความในข้อ ๑๐ แห่งสัญญาฉบับเดียวกันนั้น

๑) การอุตสาหกรรม(๑) และกระทำการค้าจำนวนมาก และค้าขายในชั้นคา
 ผลและภณท์ ซึ่งค้าขายกันได้โดยชอบด้วยกฎหมาย จะทำด้วยตนเอง
 ๒) การค้าขายผู้แทน จะทำโดยลำพัง ๓) การค้าขายร่วมสมาคมกับคนต่างตัว
 ๔) การค้าขายคนพินเมืองก็ได้ และพึงเลือกหาเอาคนเข้าทำการงานของตนได้
 ในหน้าที่ทั้งปวงตามแต่จะเห็นเป็นผู้สมควร และภายในวงแห่งข้อไข
 ๕) ทมกำหนดไว้ในกฎหมายบ้านเมือง ๖) พึงกระทำการเหล่านี้ได้ คือ
 ๗) ลุถือเอา และเป็นเจ้าของทรงกรรมสิทธิ์ด้วยประการทั้งปวง และเข้าอยู่
 ๘) และขาย และโอนต่อไปโดยทางสืบสมบัติ และโดยทางพินัยกรรม
 ๙) และโดยให้ และโดยทางใด ๆ อื่น และเช่า ๑๐) ให้เช่า ซึ่งชั้นคา
 ๑๑) อสังหาริมทรัพย์ จะเป็นสถานที่อันสร้างขึ้น ๑๒) งามมีใช้สร้างขึ้นก็ดี
 ๑๓) ทมไว้สำหรับใช้เป็นที่อยู่ ๑๔) การสำหรับใช้การใด ๆ ที่ชอบด้วยกฎหมาย
 ๑๕) จะเป็นการพาณิชย์ ๑๖) การอุตสาหกรรม ๑๗) การเกษตรกรรม

(๑) คำ “อุตสาหกรรม” ตรงกับคำ “Industrial” ใน
 ภาษาอังกฤษ ซึ่งรายงานประชุมกรรมการ ระหว่างประเทศที่กรุง
 วอชิงตัน เมื่อวันที่ ๒๕ ตุลาคม ค.ศ. ๑๙๑๕ ได้บรรยายศัพท์กว้าง
 ขวางมาก ว่าหมายถึงการงานต่าง ๆ เช่นการหัตถกรรม, กสิกรรม,
 ๑) วิศวกรรม, โลหกรรม, การซ่อมแซม, ตกแต่ง, ๒) ร่อน, ถ้ำเลี้ยง,
 ๓) เติรรถ เติรเรือ ฯลฯ แลงานอื่น ๆ

ฎการอนกต(๑) หากแต่มีขอสงวนไว้ซึ่งขบขญญัตินกกฎหมาย
ว่าด้วยการพักอยู่ และการตั้งสำนักหลักแหล่งของคนต่างท้าววัน
ก็ได้อำหนดหมายไว้ สำหรับท้องที่บางบริเวณทล ฎาบางแห่ง

(๑) ความในตอน ๒ แห่งข้อ ๓ นี้ เพิ่งถึงถึงกิจการอัน
เกี่ยวกับที่ดินแลทรัพย์สินซึ่งเคลื่อนที่ (อสังหาริมทรัพย์) แล
ถึงถึงสิทธิแห่งที่ดินด้วย แต่ควรสังเกตความในประโยคที่ว่า
“และภายในวงแห่งข้อไขที่กำหนดไว้ในกฎหมายบ้านเมือง พึง
กระทำการเหล่านี้ได้” ฯลฯ นั้น แสดงว่าคนของประเทศคู่สัญญา
นี้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจะใช้สิทธิอย่างใด ๆ ดังที่ระบุไว้ในสัญญาข้อนี้
ภายในอาณาเขตของประเทศอีกฝ่ายหนึ่ง จะสำเร็จผลได้แต่ใน
บริเวณที่พลเมืองของประเทศเจ้าของถิ่นมีสิทธิได้ตามกฎหมายซึ่งใช้
อยู่ในท้องถิ่น ๆ ถ้าเป็นที่ ๆ ได้มีการหวงห้ามไว้โดยชอบด้วยกฎ
หมายแล้ว จะใช้สิทธิตามสัญญานในที่เช่นนั้นมิได้ ตัวอย่าง เช่น
คนฝรั่งเศสขอจับจองที่ดินในประเทศสยาม ถ้าที่นั้นรัฐบาลได้
ประกาศสงวนไว้เป็นที่สำหรับใช้ในการสาธารณประโยชน์ หรือ
สำหรับราชการใด ๆ แล้ว การจองนั้นก็เป็นอันไร้ผล แต่ถ้า
ขอจับจองที่ว่างเปล่าซึ่งมิได้มีการหวงห้ามไว้โดยหน้าราชการหรือ
ไม่มีผู้ใดถือกรรมสิทธิ์อยู่ก่อนแล้ว จึงจะได้รับผลตามสมควร

เพื่อประโยชน์แก่การรักษาความมั่นคงของชาติ (๑) หนึ่งคนสังกัดชาติ
ของอัครภาคแต่ละฝ่าย ในอาณาเขตรัฐของอีกฝ่ายหนึ่งนั้น พึงกระทำ
การเหล่านี้ได้ คือ ลุ่ขอเอา และเป็นเจ้าของ และโอนต่อไปโดยทาง
สืบสมบัติ, ทางพินัยกรรม, ทางให้ ญาติทางใด ๆ อื่น ซึ่งยื่นคา
สั่งห้ามทรัพย์และหลักทรัพย์อันมีค่าและเข้าของทุก ๆ ชนิด

ข้อ ๔

คนสังกัดชาติของอัครภาคแห่งสัญญา แต่จะฝ่ายจะต้องได้เสีย
เสรีภาพวิบุรณะตลอดทั่วอาณาเขตรัฐของอีกฝ่ายหนึ่ง ในการถือศาสนา
ได้ตามชอบใจตน และหากว่าอนุวัตตามกฎหมาย และกฎ และข้อ
บังคับของบ้านเมือง พึงกระทำการเหล่านี้ได้ คือ สถาปนา และ

(๑) การที่ชนชาติสังกัดของประเทศคู่สัญญานี้ ฝ่ายหนึ่งจะ
เข้าไปตั้งสำนักหลักแหล่งอยู่ในอาณาเขตรัฐของประเทศอีกฝ่ายหนึ่ง
ถ้าได้มีกฎหมายบังคับสำหรับคนต่างด้าวไว้ให้สำนักอาศัยอยู่เพียง
ไร หรือได้มีกำหนดเขตรัฐนั้นไว้ประการใด คนชาติสังกัดของ
ประเทศคู่สัญญานี้อีกฝ่ายหนึ่งซึ่งเป็นคนต่างถิ่น แลจะเข้าไปอยู่นั้น
จะไม่มีสิทธิออกเหนือบทกฎหมายสำหรับการพำนักของคนต่างด้าว
แห่งประเทศนั้น ๆ

เป็นเจ้าของ โรงนมัสการ^(๑) และปฏิบัติพิธีกรรมในทางนมัสการตาม
 ลัทธิที่ตนนับถือ จะเป็นการกระทำละเอาะบุคคล ถ้าเป็นการสาธารณ
 ก็ตาม และประภิชฐาน และบำรุงสุสานไว้ตามศาสนประเพณีของตน
 กษัตริย์ทั้งสถานการศึกษา และตั้งบำเพ็ญการทางศาสนา ทางกระบวน
 พยาบาล และกระบวนทานการกุศล

ข้อ ๕

คนสังกัดชาติของอัครภาคแห่งสัญญา แต่ละฝ่ายจะต้องมีเสรีภาพ
 ที่จะเข้าไปยังศาลยุติธรรมน้อยใหญ่ของอีกฝ่ายหนึ่ง เพื่อเรียกร้อง
 และขอกันสิทธิของตน ในทุกชั้นอำนาจศาลตามกฎหมายบัญญัติไว้ และ
 คนสังกัดชาติของอัครภาคนี้ ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งซึ่งเป็นโจทก์ ถ้าเป็นผู้
 สอดฟ้องร้องในศาลของอีกฝ่ายหนึ่ง จะต้องไม่ถูกบังคับ เพราะการ

(๑) “โรงนมัสการ” ไม่ใช่ “วัด” ในสัญญาฉบับนี้หาได้
 กล่าวถึงวัดไม่ เข้าใจว่าการสร้างวัดฝรั่งเศสในกรุงสยามจะต้องเป็น
 ไปตามข้อ ๓ แห่งสัญญาปี พ.ศ. ๒๓๕๕ ค.ศ. ๑๘๕๖ (ดูหน้า ๑๕
 ในสมุดนี้) วัดฝรั่งเศสในกรุงสยามจะมีที่ดินในกรุงสยามสำหรับทำ
 ผลประโยชน์ให้แก่วัดได้ โดยปริมาณตามพระราชบัญญัติว่าด้วย
 ฐานะของวัดบาทหลวงโรมันคาทอลิก ร.ศ. ๑๒๘ แล พ.ศ. ๒๔๕๖
 ๒๔๕๗-๒๔๖๑ แล ๒๔๖๖ คือเนื้อที่รวมทั้งหมดในกรุงสยาม เมื่อคิด
 เฉลี่ยตามรายจังหวัดทั่ววัดบาทหลวงอยู่ ไม่เกินจังหวัดละ ๓๐๐๐ ไร่

ที่เป็นคนต่างดาว ถ้าการที่ไม่มีภูมิสำเนา ถ้าสำนักอาศัยอยู่ในบ้าน
เมืองนั้น ให้มีค่าประกัน ถ้าให้วางประกันโดยนามใด ๆ ก็ดี ที่จัก
ไม่เรียกแก่คนพื้นเมืองในพฤติการณ์อย่างเดียวกัน และบันทึกฐาน
อันเดียวกันนี้ จะต้องใช้สำหรับการวางเงิน ที่ผู้เป็นโจท ถ้าผู้สอด
ฟ้องร้องจะพึงถูกเรียกให้วางเพื่อเป็นประกัน ในอันที่จะใช้ค่าฤชาธรรมเนียม
เนียนนั้นด้วย

อนึ่งคนเหล่านี้จะต้องมีเสรีภาพอย่างเดียวกันกับคนพื้นเมือง ใน
การที่จะเลือก และใช้ ผู้รักกฎหมาย, ทนายความ, เนติบัณฑิต และ
ผู้รับมอบฉันทะอื่น ๆ ซึ่งมีหน้าที่ทำการแทนตัวในทางการยุติธรรมนั้นด้วย

ข้อ ๖

คนสังกัดชาติของอัครภาคแห่งสัญญานี้ แต่ละฝ่ายจะไม่ต้องถูก
บังคับในอาณาเขตร์ของอีกฝ่ายหนึ่ง ให้เสียค่าศาลากร ถ้าช่วยสาอากร
ถ้าภาษีอากรโดยนามใด ๆ ก็ดี นอกจาก ถ้ายิ่งกว่าที่เก็บอยู่ ถ้าจะ
ไต่เก็บต่อไปจากคนพื้นเมือง บทบัญญัตินี้ไม่เป็นอุปสรรคต่อการเก็บ
ช่วย แม้จะพึงมี ซึ่งชื่อว่า ช่วยค่าพำนัก (๑) ถ้าค่าธรรมเนียมที่เกี่ยว

(๑) คนไทยที่อยู่ไปอยู่ในอาณาเขตร์ของฝรั่งเศส แลคนสังกัด
บังคับฝรั่งเศสที่มาอยู่ในอาณาเขตร์สยาม คงต้องเสียภาษีอากร
เสมอเหมือนกับคนพื้นเมือง

แลคำว่า “ช่วยค่าพำนัก” สำหรับประเทศสยามอนุโลม
เข้าในประเภท “เงินรัชชูประการ”

แก่การปฏิบัติตามแบบพิธีการตำรวจ (๑) หากแต่เป็นที่เข้าใจกันว่า ใน
 กระบวนนี้ คนสังกัดชาติแห่งรัฐทั้งสองนี้ จะต้องได้รับผลปฏิบัติอย่าง
 ประสาทให้แก่คนสังกัดของชาติที่ไปรบให้ ได้ประโยชน์อย่างยิ่ง (๒)

ข้อ ๗

คนสังกัดชาติของอัครภาคแห่งสัญญา^๕ แต่ละฝ่ายจะต้องได้รับความ
 ความยกเว้นในอาณาเขตของอีกฝ่ายหนึ่ง จากการเกณฑ์เป็นทหารทุก
 ประการ ไม่ว่าในกองทหารประจำการสามัญ^๖ ฤๅในกองทหารรักษา
 การประจำชาติ ฤๅในเหล่าทหารมิลิเชียประจำชาติ^(๓) และจะต้องได้
 ได้รับความยกเว้นจากการเกณฑ์ออกทหารชนิดที่เกณฑ์เอาตัว
 ใช้แรงนั้นทุกประการ และจะไม่ต้องเสียค่าช่วยสาอากรใด ๆ อันยังคง
 ให้เสียต่างเสียแทนการเกณฑ์ตัวเป็นทหาร (๔) และจะต้องได้รับความ

(๑) เช่นค่าธรรมเนียมจดทะเบียนรถ ทะเบียนอาวุธปืน
 เป็นต้นแล ฯลฯ

(๒) คือชาติที่ใดมีสัญญาทางพระราชไมตรีอันจะเรียกร้อง
 เอาประโยชน์แก่กันได้กับประเทศคู่สัญญา^๕

(๓) “ทหารมิลิเชีย Militia” คือ พลเมืองที่ถืออาวุธทำ
 หน้าที่ทหารในขณะเกิดศึกขึ้น

(๔) ว่าถึงช่วยสาอากร ซึ่งจัดเก็บขึ้นใช้ ในการทหาร
 โดยเฉาะหรือเก็บเป็นค่าแรงแทนเกณฑ์ใช้ ในราชการทหารต้อง
 ห้ามตามสัญญาข้อนี้ เว้นแต่ช่วยสาอากรที่รัฐบาลเก็บเป็น
 รายได้สำหรับใช้ ในราชการทั่วไปไม่จำเพาะเจาะจงว่าใช้แต่ในราชการ
 ทหารแล้ว หากขัดกับสัญญาข้อนี้ไม่

ยกเว้นจากบันทึกการกักขังที่เป็นการบังคับ (๑) และบันทึกการออกเงินพิเศษพิเศษ ซึ่งก็เรียกเกณฑ์เอาในเวลาสงคราม อนึ่งคนเหล่านี้จะไม่ต้องถูกเกณฑ์ออกทหาร(๒) ถ้าถูกรับภาระเกี่ยวในการทหารแต่อย่างหนึ่งอย่างใด หากแต่มีข้อสงวนไว้ ในอันที่จะใช้กฎหมายและกฎ และข้อบังคับต่าง ๆ ที่ว่าไว้ในข้อ ๒๕ แห่งหนังสือสัญญาฉบับนี้

ข้อ ๑๖

สมาคมทุกชนิดที่ทำการแพ่ง ก็นับเป็นส่วนบริษัทที่ทำการค้าขาย การอุตสาหกรรม การเงิน และการประกันภัย ซึ่งตั้งขึ้นตามกฎหมายของประเทศทั้งสองฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง และซึ่งมีสำนักใหญ่อยู่ใต้อำนาจศาลของเจ้าหน้าที่แห่งประเทศทั้งสองฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง รวมทั้งอนุสมาคมและสาขา และสำนักตัวแทน จะต้องได้รับอำนาจเพื่อตั้งสำนักในอาณาเขตของประเทศอีกฝ่ายหนึ่งได้ และหากว่าอนุวัดตาม

(๑) การกักขังในทันที กล่าวชัด ว่าเป็นการบังคับกะเกณฑ์ ถ้าไม่เป็นการบังคับ หากเจ้าของทรัพย์สินพอใจให้รัฐบาลกักขังเองโดยต้องการผลกำไร เช่นรัฐบาลในต่างประเทศบางแห่งออกใบบอนด์จ่ายเงินประชาชนไปใช้ ในการสงครามเป็นต้นเข้าใจว่าไม่ขัดกับสัญญานี้

(๒) พระราชบัญญัติเกณฑ์พลเมืองออกทหารทหาร ซึ่งมีอยู่แล้วนั้นจะไม่เป็นบทบังคับสำหรับใช้แก่คนสังกัดชาติฝรั่งเศส เว้นแต่เขาจะเต็มใจเองให้ความออกทหารทหาร, หรือด้วยความจำเป็นเพื่อความปลอดภัย แลความสงบเรียบร้อยของมหาชน ดังที่กล่าวไว้ในข้อ ๒๕ แห่งสัญญานี้

กฎหมายของประเทศนั้นจะต้องได้รับอำนาจเพื่อกำเนิรสิทธิ และออก
 สหะกรรมของตนในอาณาเขตรนั้นได้

สมาคมและหุ้นส่วนบริษัทเหล่านี้จะต้องมีสิทธิในอาณาเขตรนั้น ที่
 จะถูกล้อเอา ถ้าเป็นเจ้าของ ถ้าเข้าได้ซึ่งอสังหาริมทรัพย์อันจำเป็นสำหรับ
 ธุระการของตน และสำหรับยังระเบียนการของตนให้ดำเนินไปด้วยดี
 หากแต่มีข้อสงวนไว้ซึ่งบทบัญญัติอันกฎหมายว่าด้วยการพักอยู่และการ
 ตั้งสำนักหลักแหล่งของคนต่างด้าวนั้น จึงได้กำหนดหมายไว้สำหรับ
 ท้องที่บางปริมณฑล ถ้าบางแห่ง เพื่อประโยชน์แก่การรักษาความ
 มั่นคงของชาติ(๑) อนึ่งในทุกประการที่เกี่ยวข้องกับการจัดตั้งสมาคม

(๑) ความในตอน ๒ แห่งข้อ ๘ นี้นรูปความคล้ายกับความใน
 ตอน ๒ แห่งข้อ ๓ ที่ต่างกันแต่ในข้อ ๓ นั้นหมายถึงเอกชน ส่วน
 ข้อ ๘ นี้หมายถึงคณะ เช่นบริษัทหรือสมาคม แต่คณะที่จะได้รับ
 ประโยชน์ตามที่กล่าวในสัญญาต้องมีสำนักหลักแหล่งอยู่ในประเทศ
 ที่อสังหาริมทรัพย์อยู่นั้นด้วย

แต่น่าสังเกตคำที่อาจจะมีความหมายต่างกันอีกประการหนึ่ง
 คือในตอน ๒ ข้อ ๓ มีคำว่า “คนสังกัดชาติของอัครภาคแห่งสัญญา
 นี้แต่ละฝ่าย ฯลฯ แลพึงกระทำการเหล่านี้ได้ คือ ถูกล้อเอา
 แลเป็นเจ้าของทรงกรรมสิทธิด้วยประการทั้งปวง” ซึ่งหมายถึงการ

ถือกรรมสิทธิ์ที่ดินได้

แต่ในข้อ ๘ นี้หาได้มีคำดังที่ได้อธิบาย

สัญญาประกาศไว้นั้นไม่

หุ้นส่วนบริษัท และความสามารถของสมาคมหุ้นส่วนบริษัท และ สิทธิที่สมาคมหุ้นส่วนบริษัทจะขอสืบคดีนั้น จะต้องได้รับผลปฏิบัติใน อาณาเขตรัฐนั้นตามกฎหมายแห่งชาติของตน (๑) และพึงเข้าไปยังศาลใน อาณาเขตรัฐนั้นได้ ทั้งในฐานะปัจเจก ถ้าเป็นจำเลย สมาคมและ หุ้นส่วนบริษัทเหล่านี้จะไม่ต้องถูกบังคับในอาณาเขตรัฐนั้นให้เสียค่าศาลการ ฤช่วยসাআกร ถ้าภาษีอากร ถ้าเงินพดด้ ถ้าค่าการระสรรพากร โดย นามใด ๆ นอกจาก ฤยิ่งกว่าที่เก็ยอยู่ ฤจะไต่เก็ยต่อไปจากสมาคม หุ้นส่วนบริษัทของชาติพนเมือง ฤของชาติใด ๆ อื่น ในส่วนค่าภาษี ที่คำนวณเก็ยตามจำนวนทุน ฤรายได้ ฤกำไรนั้น สมาคมหุ้นส่วน บริษัทเหล่านี้ ฤอนุสมาคม ฤสาขา ฤสำนักตัวแทน จะต้องถูก เรียกเก็ยค่าช่วยসাআกรตามชนิดภาษีที่จะพึงเก็ยในประเทศนั้นก็เฉพาะ แต่ในส่วนสินทรัพย์ที่ลงทุนไว้ในประเทศนั้น ฤแต่ในส่วนทรัพย์สินสมบัติ ที่มีอยู่ในประเทศนั้น ฤแต่ส่วนหลักทรัพย์อนมคัตแพร่เวียนอยู่ใน ประเทศนั้น ฤแต่ส่วนกำไรที่หาได้ในประเทศนั้น ฤแต่ส่วนธุรกิจการ ที่กระทำในประเทศนั้นเท่านั้น (๒)

ขทบัญญัติแห่งสัญญาอื่น จะต้องใช้บังคับตลอดถึงสถานอุตสาหกรรม และสถานพาณิชย์การของบุคคลด้วย

(๑) แปลว่าหุ้นส่วน บริษัท แลสมาคมที่จะขอสืบคดีของประเทศอีกฝ่ายหนึ่งได้ ต้องเป็นคณะที่ได้ตั้งขึ้นชอบด้วยกฎหมายของประเทศเจ้าสังกัดบังคับ

(๒) หุ้นส่วนแลบริษัทสมาคมใดมีทุนอยู่ทั้งภายในแลภายนอกประเทศ รัฐบาลจะเรียกภาษีที่คำนวณเก็ยจากราคาทุน ราคาทรัพย์สินหรือผลของการนั้นแต่เฉพาะส่วนที่มีอยู่ภายในประเทศแห่งตนเท่านั้น

ข้อ ๑๗

บันคาเคหะสถาน, คลังสินค้า, ห้างขายของ, โรงงานหัตถกรรม และร้านของคนสังกัดชาติของอัครภาคแห่งสัญญา แต่ฝ่ายที่อยู่ ในอาณาเขตของอีกฝ่ายหนึ่ง รวมทั้งสถานที่ต่าง ๆ ซึ่งเกี่ยวเนื่อง และซึ่งใช้สำหรับเป็นที่อาศัย ถ้าสำหรับการค้าขายนั้น จะต้องเป็นที่ย่ำเกรง และไม่อนุญาตเป็นอันขาด ให้ทำการตรวจ ถ้าค้นสถานที่เหล่านั้น ถ้าสอบดู ถ้าตรวจสมุด ถ้าเอกสาร ถ้าบัญชีในนั้น เว้นไว้แต่จะกระทำตามข้อไข และตามระเบียบการที่มีบัญญัติไว้ใน กฎหมายและกฎและข้อบังคับ อันจะพึงใช้แก่คนพนมเมือง ถ้าแก่คน สังกัดของชาติที่โปรดให้โดยประโยชน์อย่างยิ่ง (๑) แต่ว่าในกรณีหลังนี้

(๑) เมื่อมีเหตุจำเป็นซึ่งเจ้าหน้าที่ของไทยจะต้องตรวจค้นวัตถุ หรือบุคคลในสถานที่อันเกี่ยวข้องกับคนในสังกัดของชาติฝรั่งเศส ซึ่งอยู่ในอาณาเขตประเทศสยาม เจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจหน้าที่ ตรวจค้นตามกฎหมายคงทำการตรวจค้นได้ โดยไม่ต้องมีหมาย ของทูตหรือกงสุล เว้นแต่ในเรือของชาติฝรั่งเศสดังกล่าวไว้ใน ตอน ๒ ของข้อ ๑๘ แห่งหนังสือสัญญานี้ จะตรวจค้น ไม่ได้ นอกจากที่ข้อไขไว้บ้าง (ดูคำอธิบายสำหรับข้อ ๑๘) ความในข้อนี้ ฝ่ายประเทศสยามย่อมได้รับอิสรภาพในอาณาเขตของประเทศฝรั่งเศสเช่นเดียวกัน แต่อย่างไรก็ดี ในเคหะสถาน หรือยวดยานซึ่งทูตหรือกงสุลสถิตย์อยู่ นับว่าเป็นที่นอกอำนาจ เจ้าพนักงานฝ่ายเจ้าของประเทศ จะตรวจค้นไม่ได้เลย

มีข้อสงวนไว้ซึ่งบทบัญญัติในวรรคที่ ๒ ของข้อ ๒๕ แห่งหนังสือสัญญา
ฉบับนี้ด้วย

ข้อ ๓๐

อัครภาคแห่งสัญญาฉบับนี้ แต่ละฝ่าย อาจที่จะตั้งกงสุลเยเนอรัล,
กงสุล, ไวศกงสุล, และพนักงานกงสุลในเมืองและเมืองท่าของอีกฝ่าย
หนึ่งใด ในที่เห็นว่าจะเป็นประโยชน์ แต่ที่ว่า อัครภาคทั้งสองฝ่ายสงวน
ไว้ซึ่งสิทธิที่จะกำหนดถิ่นที่เห็นว่าสมควรจะยกเว้น หากแต่ขอที่ยกเว้น
จะต้องใช้แก่ดินแดนประเทศอื่น ๆ ด้วยด้วยกัน

แต่อย่างไรก็ดี กงสุลเยเนอรัล, กงสุล, ไวศกงสุลและพนักงาน
กงสุลเหล่านั้น จะเข้าทำการตามตำแหน่งใด ก็ต่อเมื่อได้รับความ
ยินยอมของรัฐบาลแห่งประเทศที่ตนรับตำแหน่งไปประจำการอยู่นั้น และ
รัฐบาลของประเทศนั้นจะต้องออกอนุมัติบัตร อำนาจความมั่นคงให้
เจ้าพนักงานทั้งหลายปฏิบัติกิจการตามหน้าที่ของตนได้โดยสะดวก ทั้งนี้
ให้ออกให้โดยไม่ชักช้า และไม่เรียกร้องค่าธรรมเนียมอย่างใดเลย

เจ้าพนักงานทั้งหลายนี้ จะต้องปฏิบัติตามอำนาจและหน้าที่
ได้ทุกประการ และจะต้องได้รับผลแห่งเกียรติยศและเอกสิทธิ์ และ
ความยกเว้น และความคุ้มกันทุกอย่าง ซึ่งกฎหมายระหว่างประเทศ
ย่อมอนุมัติให้ (๑) ฉะนั้นรัฐบาลที่วานนี้จักได้ประสาทให้แก่เจ้าพนักงาน
กงสุลของชาติที่ไปรบให้โดยประโยชน์อย่างยิ่ง

(๑) ดูหนังสือพระราชบัญญัติให้ขอกฎหมายระหว่างประเทศ
ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวบทที่ว่าด้วยทูตแลกงสุล

๒
 ๒๒ ๑๑

ถ้าเมื่อลงแก่ความตายลงแล้ว คนสังกัดชาติฝรั่งเศสทั้งทรัพย์สิน
 ไว้ในประเทศสยาม ถ้าคนในบังคับสยามทั้งทรัพย์สินไว้ในประเทศฝรัง
 เศส ถ้าและผู้ซึ่งมีสิทธิที่จะไต่ถามมรดกนั้นไม่มีตัวปรากฏก็ดี ถ้าไม่อยู่
 ถ้าเป็นผู้ไร้ความสามารถและไม่มีผู้แทนตัวมากดี เจ้าพนักงานกงสุล
 ผู้มีหน้าที่เกี่ยวข้องจะต้องมีสิทธิที่จะร้องขอให้ประเทียบตราและให้ปลดตรา
 ประจำนคาเครื่องเรือน และเข้าของ และเอกสารของผู้ตายนั้นได้ และพึง
 กระทำการชำระบัญชีมรดกด้วยตนเอง ถ้าตั้งผู้จัดการให้กระทำการนั้นได้
 ในกรณีทุกอย่างที่เกิดมีการคัดค้านกันขึ้นด้วยประการใด ๆ ก็ดี การที่
 คัดค้านกันนั้น จะต้องให้ศาลอันทรงอำนาจแห่งประเทศที่ทรัพย์สินตกอยู่
 นั้นพิจารณาตัดสิน (๑) อนึ่งการที่เจ้าพนักงานกงสุลเข้าเกี่ยวข้องเช่น

(๑) การคัดค้านในการจัดมรดกตามสัญญา เป็นอำนาจ
 ของศาลจะพิจารณาตัดสิน แต่ถ้ากรณีดังนามชนในชนบทอันไกล
 จากศาลหลวง แลมูลค่าแห่งมรดกนั้น เป็นจำนวนไม่เกินอำนาจ
 การเปรียบเทียบของกรมการอำเภอ เมื่อใดมีผู้ร้องขอให้กรมการ
 อำเภอช่วยเปรียบเทียบการคัดค้านมรดก ทั้งกงสุลหรือผู้แทนไม่
โต้แย้งด้วยแล้ว เข้าใจว่าสัญญาบทนี้ จะไม่ขัดขวางต่อการที่กรม
 การอำเภอจะกระทำไปเพื่อความสะดวกแก่คู่พิพาท แต่ถ้าไม่พร้อม
 ด้วยองค์เหล่านี้แล้ว เข้าใจว่าอำเภอไม่ควรเปรียบเทียบ

ว่านี้ จะอนุมัติให้ทำต่อไปอีกไม่ได้ ในทันทีที่ปรากฏว่า คนที่มีสิทธิ
 จะได้รับมรดกนั้น ไม่มีผู้ใดเป็นคนชาติของเจ้าพนักงานกงสุลนั้น (๑)
 เมื่อคนสังกัดชาติของอัครภาคแห่งสัญญาน ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งซึ่ง
 ไม่อยู่ ถ้าเป็นผู้ไร้ความสามารถ และไม่มีผู้แทนตัวมา มีประโยชน์
 เกียวข้องในมรดกที่เป็นปัญหาชนภายในอาณาเขตร์ของอีกฝ่ายหนึ่งใช้
 ถ้าหากว่าผู้ตายมิได้เป็นคนสังกัดชาติของเจ้าพนักงานกงสุลนั้น ๆ
 เจ้าพนักงานกงสุลผู้ทำหน้าที่เกวข้องมีอำนาจที่จะร้องขอให้ประทับตราประ
 จำับนคาเครื่องเรือน และเช่าของ และเอกสารของผู้ตาย และที่จะไปอยู่
 ด้วยในเวลาทำบัญชีทรัพย์สิน และที่จะเป็นธุระให้เจ้าหน้าที่ฝ่ายของทผู้

(๑) ผู้ตาย กับผู้ที่จะได้รับมรดก อาจจะเป็นคนต่างสังกัด
 บังคับกันได้ ตามสัญญาข้อ ๑๑ นี้แสดงว่ากงสุลไม่มีหน้าที่จัดมรดกอัน
 จะตกเป็นของคนที่ไม่ได้อยู่ในบังคับชาติของกงสุลนั้น ตัวอย่าง—
 นาง (ก) เป็นภรรยาของซีเออร์ (ข) คนฝรั่งเศส ไม่มีบุตรด้วยกัน
 สามี่ได้ทำพินัยกรรมยกทรัพย์สินสมบัติให้แก่นาง (ก) หมดแล้ว ม.(ข)
 ตาย ครั้นนาง (ก) ตายลงอีกในกรุงสยาม ยังไม่ปรากฏตัวผู้จะได้
 รับมรดก กงสุลฝรั่งเศสจึงจัดการทรัพย์สินสมบัติของนาง (ก) โดย
 ฐานเป็นภรรยาคนในบังคับฝรั่งเศส ภายหลังปรากฏว่านาย (ค)
 น้องชายที่สนิทของนาง (ก) เป็นคนในบังคับสยาม มีสิทธิที่จะได้รับ
 มรดกของพี่ นาย (ค) ได้เข้าจัดการรับมรดกนั้นแล้ว กงสุล
 ฝรั่งเศสจึงหมดหน้าที่ในการจัดมรดกรายนั้น

ทรงอำนาจแต่งตั้งผู้จัดการมรดก (๑) ผู้จัดการมรดกนั้นจะต้องเลือกจากรายนามที่เจ้าพนักงานกงสุลนั้น ๆ จักเสนอในจำพวกบุคคลซึ่งกฎหมายหรือขนบธรรมเนียมกำหนดสรรสำหรับปฏิบัติหน้าที่นั้น อนึ่งเจ้าพนักงานกงสุลนั้น ๆ จะต้องมีสถิตที่จะร้องขอให้ผู้จัดการมรดกนั้นแจ้งบันดาข้อความที่เกี่ยวข้องแก่การชำระบัญชีมรดกนั้นให้ทราบได้ทุกประการ การที่เจ้าพนักงานกงสุลเข้าเกี่ยวข้องของเช่นว่านี้ จะอนุมัติให้ทำต่อไปอีกไม่ได้ ในทันทีที่บันดาผู้ซึ่งมีสถิตที่จะไต่รับมรดก ซึ่งเป็นคนชาติเดียวกับเจ้าพนักงานกงสุลนั้นได้มาอยู่เองๆ ได้มีผู้แทนตัวมาอยู่แล้ว

เมื่อคนสังกัดชาติของอัครภาคีแห่งสัญญานี้ ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีประโยชน์เกี่ยวข้องกับมรดกของคนชาติแห่งประเทศอื่นนอกไปจากอัครภาคีแห่งสัญญานี้ไซ้ ๒๓๖ บทสัญญาในวรรคก่อนนี้ไม่อาจจะแยกค้ำเขยพัสถิตซึ่งรัฐบาลในท้องถิ่น จักไต่รับรองให้แก่เจ้าพนักงานกงสุลแห่งรัฐเจ้าสังกัดของผู้ที่ตายนั้นให้เสื่อมเสียไปได้

(๑) ถ้าผู้ตายไม่ได้เป็นคนสังกัดชาติของกงสุล (ชาติคู่สัญญาน) ส่วนผู้ที่มีประโยชน์เกี่ยวข้องกับมรดกอันเป็นปัญหานี้ เป็นคนสังกัดชาติของกงสุล แต่ไม่อยู่หรือไร้ความสามารถแต่ไม่มีผู้แทนตัวมาเพื่อรับผลอันเกี่ยวกับมรดกนั้นไซ้ กงสุลที่เป็นเจ้าสังกัดของผู้ซึ่งมีประโยชน์เกี่ยวข้องกับมรดกนั้น มีอำนาจที่จะจัดการแทนโดยขอร้องให้เจ้าหน้าที่ฝ่ายการท้องถิ่น ๆ มรดกอยู่นั้นจัดการตามความที่กล่าวในสัญญาบทนี้ได้

ข้อ ๑๒

ในระวางอาณาเขตรของอิครภาคแห่งสัญญานี้ ทั้งสองฝ่ายจะต้อง
มีเสรีภาพบริบูรณ์ทุกประการ ในการค้าขายและการเดินเรือไปมาถึงกัน
และกัน

คนสัญชาติแต่ละฝ่ายพร้อมทั้งเรือและสินค้าบนทุกเรือของตน
พึงไปได้ โดยสะดวก และปราศจากภยันตรายทุกประการ ยังท่าเสถียร
ที่และท่าและลำน้ำทุกแห่งในอาณาเขตรของอีกฝ่ายหนึ่ง ซึ่งใดเขตฤาจะ
ได้แยกให้มีการเดินเรือและการค้าขายโดยกบเมืองต่างประเทศ และหากว่า
อนวัตตามกฎหมาย และข้อบังคับในที่ซึ่ง จะต้องได้รบสำหรับตนและธุระ
การของตนซึ่งสิทธิและประโยชน์ที่โปรดให้ และเสรีภาพ และความคุ้ม
กันและความยกเว้นต่าง ๆ ในการเดินเรือและการค้าขาย เหมือนกันกับ
คนพื้นเมืองนั่นเอง ถ้าเหมือนกันกับคนสัญชาติที่โปรดให้ ได้
ประโยชน์อย่างยิ่ง หากแต่ในกรณีหลังนี้ มีข้อสงวนไว้ซึ่งบทบัญญัติ
ในวรรคที่ ๒ ของข้อ ๒๕ แห่งหนังสือสัญญาฉบับนี้ด้วย (๑)

(๑) ความในวรรคที่ ๒ หรือตอนที่ ๒ ของข้อ ๒๕ แห่ง
สัญญาฉบับนี้ว่า “บทสัญญาเหล่านี้จะตีความให้เป็นไปโดยนัยที่จะเบียดเบียนให้
เสื่อมเสียอิครภาพ อันหนังสือสัญญาฉบับนี้ประสาทให้แก่กรุงสยามในเรื่อง สุลกากร
และการสรรพากร และการอำนาจศาลนั้นหาได้ไม่” แปลว่าการยกเว้นต่าง ๆ
ในการเดินเรือและการค้าขายของคนในสังกัดฝรั่งเศส หาได้ยกเว้น
ตลอดถึงภาษีอากรในการพาสินค้าเข้าออกในประเทศสยามด้วยไม่

หนึ่งคนเหล่านี้จะต้องไ้ประโยชน์อย่างเกี่ยวกันนี้ ในการที่รถไฟ
จะรับขนคน และเข้าของ และสินค้าของตนนั้นด้วย

ข้อ ๑๓

ภายในอาณาเขตรของอิครภาคแห่งสัญญาแต่ละฝ่าย คนสังกัด
ชาติของอีกฝ่ายหนึ่ง พึงกระทำการเหล่านี้ได้เสมอเหมือนคนพื้นเมือง
ตามความในข้อ ๓ แห่งหนังสือสัญญาฉบับนี้ คือทำการค้าทุกอย่าง
และตั้งการอุตสาหกรรมทุกอย่าง และเปิดโรงงารห้กกรรมทุกอย่าง
และรับภาระในการค้นหาแร่ และการทำผลแร่ทุกอย่าง และทั้งรับภาระ
ในการทำผลเกษตรกรรม และทำผลป่าไม้ทุกอย่าง ทั้งภายในวง
แห่งข้อไข ที่กำหนดไว้ในกฎหมายและกฎ และข้อบังคับของบ้าน
เมือง(๑) หนึ่งในการเหล่านี้ แต่ละราย คนเหล่านี้จะต้องไ้ประโยชน์
ปฏิบัติอย่างชาติที่โปรดให้ไ้ประโยชน์อย่างยิ่ง หากแต่มีข้อสงวนไว้
ซึ่งบทบัญญัติในวรรคที่ ๒ ของข้อ ๒๕ แห่งหนังสือสัญญาฉบับนี้ด้วย

(๑) คือคนในบังคับของประเทศคู่สัญญาจะทำการต่าง ๆ
ดังกล่าวในข้อ ๑๓ นี้ในดินแดนของประเทศอีกฝ่ายหนึ่ง ได้แต่ภายใน
ในเขตกฎหมายหรือกฎข้อบังคับของบ้านเมืองได้เปิดให้กระทำ,
เช่นคนในบังคับฝรั่งเศสมาขอทำเหมืองแร่ดีบุกในประเทศสยาม จะ
ทำได้แต่ในท้องที่ซึ่งรัฐบาลได้เปิดการทำแร่แล้วแต่เฉพาะในเขต
ซึ่งเจ้าพนักงานได้บ่งไว้ในอาชญาบัตรหรือประทานบัตรนั้น หรือถ้า
ไ้รับอนุญาตผูกขาดป่าไม้กระยาเลยในท้องที่แห่งหนึ่ง ซึ่งรัฐบาล
ได้ประกาศหวห้ามไม้มะเกลือไว้เป็นไม้ประเภทที่ ๑ ซึ่งใครตัดฟัน
ไม่ได้ ผู้รับอนุญาตนั้นก็ตัดไม้มะเกลือไม่ได้ ดังนั้นเป็นต้น

ข้อ ๑๔

อัครภาคแห่งสัญญาฯ อนุญาตว่า ในเวลานี้ไม่มีความตั้งใจที่จะ
ตั้งอากรผูกขาด ฤ็ การผูกขาดอย่างใด ๆ นอกจากที่มีอยู่แล้วขณะนั้น
ในอาณาเขตรของแต่ละฝ่าย ในกรณีที่ยาใดฝ่ายหนึ่งจักใคร่ตั้งอากร
ผูกขาด ฤ็ การผูกขาดอย่างใดชนิดใหม่ ฝ่ายนั้นจักพึงปรึกษาหารือ
กับอีกฝ่ายหนึ่งเสียก่อน เพื่อให้การที่จะกระทำเช่นนั้น เป็นเครื่องทำความ
เสื่อมเสียแก่ความเกี่ยวพันทางพาณิชย์ ระหว่างสองประเทศนั้นแต่เพียง
อย่างน้อยที่สุดที่พึงเป็นไปได้

ในกรณีใด ๆ ก็ดี ในการนำวัตถุใด ๆ เข้าๆ ออกๆ นั้น ห้ามมิให้
ตั้งข้อจำกัด ฤ็ ข้อห้ามใด ๆ ที่ไม่เป็นอันพึงใช้แก่ชาติอื่น ๆ ด้วย
เหมือนกัน

ข้อ ๑๕

ประเทศฝรั่งเศสยินยอมรับข้อตามหลักนิยามว่า กรุงสยามมีอิสร
ภาพในการศุลกากรทั้งในการสรรพากรด้วย

ฉะนั้น รัฐบาลของสมเด็จพระเจ้ากรุงสยาม จึงพึงตั้งเก็บภาษี
ศุลกากรสำหรับสินค้าขาเข้าและขาออก และคนภาษีในสินค้าที่ส่งกลับ
ออกไปนอกแดน และตั้งเก็บภาษีคลังสินค้า และภาษีทั้งหลายที่คล้าย
กัน ตามแต่จะเห็นสมควรนั้นได้โดยเสรีภาพ และโดยเหตุนี้ จะต้อง
มีสิทธิที่จะเพิ่มพิกัดภาษีศุลกากรที่กำหนดไว้ในชั้นความตกลง ซึ่งใช้
กันมาแต่ก่อนจนขบคณนให้สูงขึ้นได้ แต่ทว่า เสรีภาพในการพิกัดภาษี

ศุลกากรนั้น กรุงสยามจะใช้แก่กรุงฝรั่งเศสให้เป็นผลได้ ก็แต่เมื่อ
ชนต่างชาติอื่น ๆ ซึ่งมีหลักฐานที่จะเรียกกรมเขาประโยชน์ตามระเบียบ
การที่มีอยู่ไทยอำนาจความตกลงก่อน ๆ นั้น ได้ยินยอมอำนาจให้อย่าง
เคยวกนกันแล้วทุกชาติ โดยไม่เรียกร้องเขาประโยชน์ฤเอกสิทธิจะเกาะ
ตนเป็นการตอบแทนอย่างใดเลย (๑)

บทบัญญัติแห่งสัญญาฉบับนี้ ถึงแม้ว่าข้อ ๒๖ แห่งหนังสือสัญญา
ฉบับนี้ยกก็ เป็นอันให้ใช้ตั้งแต่นั้นสืบไปสำหรับเมืองขึ้นและดินแดน
ของฝรั่งเศส และทั้งสำหรับประเทศที่อยู่ในอารักขา ถ้าอยู่ในอาณาเขต
ของฝรั่งเศส และตลอดทั้งกรุงฝรั่งเศสเองด้วย

ข้อ ๑๖

ภายในวิสัยแห่งสัญญาฉบับก่อนนี้ ไม่ว่าในปัญหาเรื่องการตั้งภาษี
ผ่านแดน และภาษีคลังสินค้า ถ้าการให้ความเกื้อกูล และการ
ให้ความสะดวกอย่างใด ๆ ถ้าการตำรวจและการตำรวจสินค้าก็ดี คน

(๑) รัฐบาลฝรั่งเศสยอมให้ประเทศสยามเพิ่มพิกัดอัตราภาษี
ศุลกากร แลภาษีสรรพากรได้สูงขึ้นกว่าที่รัฐบาลสยามได้เรียกเก็บ
มาแต่ก่อน เมื่อประเทศชาติอื่นซึ่งได้มีสัญญาทางพระราชไมตรีกับ
กรุงสยามได้ยอมเช่นเดียวกันแล้วทุกชาติ. แลบัดนี้บรรดาประเทศ
เหล่านั้นก็ได้ทำสัญญาใหม่ยอมรับรองอิสรภาพของประเทศสยาม
ในการตั้งพิกัดอัตราภาษีอากรได้เช่นว่ากันแล้ว

สังกัดชาติของอัครภากัน แต่ละฝ่าย จะต้องได้รับผลประโยชน์ในอาณาเขต
ของอีกฝ่ายหนึ่ง อย่างเดียวกันกับคนพื้นเมือง ฤๅ กับคนสังกัดของชาติ
ที่โปรดให้ได้ประโยชน์อย่างยั่งยืนทุกประการ

ในส่วนที่เกี่ยวแก่การภาษศุลกากรนั้น แทนที่ระเขียบการที่ใช้
อยู่ในเวลานี้ จะต้องมีการขนใหม่ ระเขียบการใหม่นี้จะต้องเป็น
ผลมาจากอนุสัญญาว่าด้วยการศุลกากร ซึ่งรัฐบาลทั้งสองนี้ปฏิญาณว่า
พร้อมที่จะเจรจา ในทันทีที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจะได้อำนาจขอไปเช่นนั้น

จนกว่าจะได้ลงมือใช้อนุสัญญาว่าด้วยการศุลกากรนี้ ความ
ปฏิบัติที่เป็นทางโปรดให้ ได้ประโยชน์อย่างยั่งยืน จะต้องคงได้แก่ขนคา
สินค้า ซึ่งในประเทศแต่ละฝ่ายได้รับประโยชน์เช่นนั้นอยู่แล้วตามระเขียบ
การที่ใช้อยู่ในเวลานี้

ระเขียบการพิเศษที่ตกลงกันตามความตกลงฯ วันที่ ๒๓ พฤษภาคม

ค.ศ. ๑๙๙๓ ว่าด้วยการนำน้ำเมาและสุราต่าง ๆ เข้ามาและขายใน
กรุงสยามนั้น พึงเป็นวัตถุที่จะนำความตกลงณะภาระการอย่างที่เราเรียก
ว่า โมคูล วิเวนคี่ นั้นขึ้นได้ เพื่อจะได้เป็นเครื่องต่ออายุของระเขียบ
การพิเศษนั้น ไปจนกว่าจะได้ลงมือใช้อนุสัญญาว่าด้วยการศุลกากร
ที่เวลานั้น ถ้าและไม่ได้อำนาจตกลงโมคูลวิเวนคี่นี้ไว้ จะต้องใช้
วิธีปฏิบัติอย่างที่ได้แก่ชาติที่โปรดให้ได้ประโยชน์อย่างยั่งยืน

ข้อ ๑๗

สินค้าทุกชนิดที่มีกำเนิดมาจากอาณาเขตของอัครภาคแห่งสัญญา
 นฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง และนำเข้ามาในอาณาเขตของอีกฝ่ายหนึ่งนั้น จะ
 ไม่ต้องถูกบังคับให้เสียภาษีภายใน ฤๅภาษีผ่านด่านภายใน ฤๅภาษี
 เครื่องบริโภค ซึ่งเรียกเก็บสำหรับประโยชน์แห่งรัฐ ฤๅพระราชบาล
 ฤๅองค์สมาคมใด ๆ นั้น สูงยิ่งกว่าที่เก็บ ฤๅ จะได้เก็บต่อไปจากผลชนิด
 เดียวกันอันประกอบเป็นผลชนิดในพนเมือง ฤๅถ้าไม่มีผลเช่นนั้น ก็มี
 ให้สูงยิ่งกว่าที่เก็บ ฤๅจะได้เก็บจากผลชนิดเดียวกันอันมาจากชาติที่ไปรบ
 ให้ได้ประโยชน์อย่างยิ่ง (๑)

ข้อ ๑๘

ภายในเมืองท่า และลำน้ำ และน่านน้ำของอัครภาคแห่งสัญญานี้
 ทั้งสองฝ่ายนั้น บนคาบเรือที่ชักธงฝรั่งเศสและเรือที่ชักธงสยาม พร้อม
 ทั้งคนประจำเรือและคนโดยसान และสินค้าที่บรรทุกในเรือ จะต้องได้รับ

(๑) การพาสินค้าซึ่งเกิดจากประเทศฝรั่งเศสเข้ามาในประ
 เทศสยาม ฤๅพาสินค้าซึ่งเกิดจากประเทศสยามเข้าไปในประเทศ
 ฝรั่งเศส คงเสียภาษีตามกฎหมายของบ้านเมืองที่สินค้าเข้าไปนั้น
 แต่พิกัดอัตราภาษีซึ่งจะเรียกเก็บจากกันจะไม่เกินกว่าที่เรียกเก็บ
 จากภาษีสินค้าของประเทศเจ้าของท้องถิ่น ฤๅ สินค้าของประเทศ
 หนึ่งที่ใดมีหนึ่งส่อสัญญาให้ผลเช่นนั้น

ความปฏิบัติโดยฐานเสมอภาคบริบูรณ์ในเมื่อเทียบระหว่างกันเอง กติ ฎา
 เทียบกับเรือที่ชักธงชาติใด ๆ หนึ่งก็ ทั้งในเรื่องการเสียภาษีทั่วไป ฎา
 ภาษีพิเศษซึ่งเรียกเก็บจากการค้าขายและการเดินเรือ และในเรื่องการ
 เรือเข้าและเรือออก และการจัดให้เรือจอดและให้เรืออยู่เป็นที่ และ
 การขนสินค้าลงเรือ และการขนสินค้าขึ้นจากเรือ และธุรกรรมในทาง
 ศุลกากร และแม้จะกล่าวทั่วไปก็ในเรื่องสรรพพิธีการและขัตติยปฏิบัติ
 ใด ๆ ซึ่งจะพึงบังคับแก่เรือค้าขายและคนประจำเรือและสินค้าที่ขนทุกใน
 เรือนั้น ความปฏิบัติอย่างเสมอภาคซึ่งกันและกันเช่นนี้จะต้องมีเสมอไป
 ไม่ว่าตัวเรือฤๅสินค้าที่รับขนในเรือนั้น จะมาจากแห่งใดฤๅจะไปยังแห่งใด

ไม่ว่ากรณีจะเป็นอย่างไร ห้ามมิให้กระทำการค้นฤๅตรวจในลำ
 เรือ นอกจากการตรวจธรรมดาของเจ้าพนักงานศุลกากร และเจ้า
 พนักงานสาธารณสุข และเจ้าพนักงานทบวงการ ซึ่งมีหน้าที่ที่จะพิทักษ์
 รักษาความมั่นคงของการเดินเรือทางทะเลนั้น เว้นไว้แต่จะโต้แย้ง
 ความให้เจ้าพนักงานกงสุลแห่งรัฐเจ้าสังกัดของเรือนั้นทราบเสียก่อน ฎา
 ในกรณีปัจจุบันที่ตนด่วน ก็ให้ทราบในขณะที่กระทำการตรวจค้นนั้นเอง (๑)

(๑) เรือของชาติคู่สัญญา ต่างมีอิสรภาพ เจ้าพนักงาน
 อื่นฝ่ายหนึ่งจะตรวจค้นไม่ได้ ในอาณาเขตของฝ่ายประเทศที่ไม่ใช่
 เจ้าของเรือ นอกจากการตรวจโดยหน้าที่ของเจ้าพนักงานซึ่งต้อง
 ตรวจโดยธรรมดาเหล่านี้ เช่นเจ้าพนักงานศุลกากรตรวจของต้องภาษี
 เจ้าพนักงานสาธารณสุขตรวจโรคเพื่อบอกกันโรคติดต่อ แลเจ้าพนักงาน

ข้อ ๑๙

นอกจากบทบัญญัติแห่งสัญญาข้อก่อนนี้ เรือซึ่งรับภาระกระทำ การไปรษณีย์เป็นปรกติ และซึ่งสังกัดของอัครภาคแห่งสัญญาฝ่าย ไตฝ่ายหนึ่งนั้น ในเวลาที่อยู่ในเมืองท่า และลำน้ำ และน่านน้ำของอีก ฝ่ายหนึ่ง จะต้องได้รับผลแห่งความสววกและเอกสิทธิ์และความคุ้ม กันต่าง ๆ อย่างเดียวกันกับที่ประสาทให้แก่เรือชนิดเดียวกันของชาติ ที่ไปรตให้ ได้ประโยชน์อย่างยิ่ง

ข้อ ๒๐

ส่วนการค้าขายตามชายทะเล ซึ่งระเขียบการในเรื่องนี้เป็นอัน คงอยู่ใต้อำนาจกฎหมายของอัครภาคแห่งสัญญาแต่ละฝ่ายนั้น เป็น

งานของกรมเจ้าท่า ซึ่งตรวจเพื่อความเรียบร้อยมั่นคงของการเดินเรือ ตามพระราชบัญญัติการเดินเรือเป็นต้น แลการตรวจของเจ้า พนักงานตรวจคนตามพระราชบัญญัติคนเข้าเมือง พ.ศ. ๒๔๗๐ ก็ เข้าใจว่าจะตรวจได้อีกประการหนึ่ง นอกนั้นถ้าเหตุจำเป็นซึ่งเจ้า พนักงานอื่น จะต้องตรวจค้นวัตถุหรือบุคคลอื่นจะต้องกระทำตาม หน้าที่ทางการ ก็จะต้องแจ้งความให้เจ้าพนักงานกงสุลแห่งชาติ เจ้าของเรือได้ทราบเสียก่อน เว้นแต่เหตุจำเป็นที่ด่วนจำเป็น ก็ต้องรีบแจ้งให้พนักงานกงสุลทราบในขณะที่กระทำการตรวจค้นนั้น อนึ่ง "เรือ" ตามสัญญา นี้ เข้าใจว่าเพียงถึงเรือเดินทะเลหรือ ลำแม่น้ำ เช่น เรือแม่เหล็ก, เรือค้าขาย, ซึ่งเข้ามาจากต่างประเทศ เป็นต้น จะไม่ได้มุ่งหมายถึงเรือเล็กน้อย

อันยกเว้นจากบทบัญญัติข้างบนนี้ แต่เป็นที่เข้าใจกันว่าในกระบวนนี้
 คนฝรั่งเศสในกรุงสยาม และคนไทยในประเทศฝรั่งเศส จะต้อง
 ได้รับความแห่งสิทธิ และเอกสิทธิซึ่งตามกฎหมายนั้น ๆ ทั่วประเทศให้
 ถ้าจะพึงประสาทให้ต่อไป แก่คนสังกัดของชาติที่โปรดให้ ทั่วประเทศ
 อย่างยิ่ง

ข้อ ๒๑

เรือรบของอัครภาคแห่งสัญญา แต่ฝ่ายหนึ่งเข้าไปและพักอยู่
 และกระทำการซ่อมแซมในบ้นท่าเมืองท่าและท่าเลอื่น ๆ ของอีกฝ่ายหนึ่ง
 ใดทุกแห่ง ที่ยอมให้เรือรบของชาติใด ๆ หนึ่ง เข้าไปได้ และในที่
 นั้น ๆ เรือรบเหล่านั้นจะต้องอยู่ใต้อำนาจของบังคับ และได้รับความแห่ง
 เกียรติยศ และประโยชน์ และเอกสิทธิ และความคุ้มกันต่าง ๆ
 อย่างเดียวกันกับที่ใดประเทศให้ ถ้า จะพึงประสาทให้ต่อไปแก่เรือรบของ
 ชาติใด ๆ หนึ่ง

ข้อ ๒๒

บ้นท่าเรือรบเรือค้าขายของอัครภาคแห่งสัญญา ฝ่ายใดฝ่าย
 หนึ่ง ซึ่งถูกบังคับด้วยกำลังพายุ ถ้า ด้วยเหตุตกภัยใด ๆ หนึ่ง ให้
 ต้องเขาหาท่าทางอาศัยในเมืองท่าของอีกฝ่ายหนึ่งนั้น จะต้องมิเสีรภาพ
 ในที่นั้น ที่จะให้ซ่อมแซมเรือและหาเครื่องพัสคุดจำเป็นทุกอย่างมาใน
 เรือ และกลับออกทะเลไปอีก โดยไม่ต้องเสียค่าภาษีอย่างใด

นอกจากที่เรือพนเมืองจกต้องเสีย แต่ที่ว่าในกรณีทนายเรือของเรือ
 ค่าขายลำใด จกมีความจำเป็นที่จะต้องขายสินค้าที่ขันทกในเรือนั้น
 ทั้งหมดยกเว้นส่วนหนึ่ง กติ เพื่อจะได้อะไรเศษค่าใส่หุ่ยที่ได้อำไปในเทศ
 นไซ นายเรือนั้นจำเป็นจะต้องอนวัตตามข้อบังคับและพิภคภาษชงไซ
 อยู่ในท่าเลที่ตองมาหยคพกอยนั้น

ในกรณีเรือรบฎาเรือค้าขายลำใดของอัครภาคแห่งสัญญาณ ฝ่าย
 ใดฝ่ายหนึ่งจกขงเอญเกยคคคคณฎาอยปางลงตามผังทะเลของอีกฝ่ายหนึ่ง
 ไซ เจ้าหน้าทฝ่ายทองที่จตองรบแจ้งเทศนั้นให้เจ้าพนักงานกงสุลของ
 ภาคฝ่ายที่เป็นเจ้าสังกัดเรือ ซึ่งเหตุเกิดชนในแขวงกงสุลนั้น ฎาให้
 เจ้าพนักงานกงสุลที่อยู่ใกล้ที่สุดนั้นทราบทันที(๑)

(๑) เหตุการณ์เช่นกล่าวในข้อนี้ ในประเทศสยามมีระเบียบใน
 ทางการปกครองถือว่าเป็น "เหตุกยันตราย" หรือ "เหตุการณพิเศษ"
 เมื่อมีเหตุเช่นนี้เกิดขึ้นแล้ว เจ้าพนักงานปกครองทองที่ตองรายงาน
 ต่อผู้บังคับบัญชาตลอดเข้าไปจนถึงกระทรวงมหาดไทยโดยด่วน
 แลถ้าเหตุนี้เกิดขึ้นแก่ชาวต่างประเทศไซ เป็นหน้าที่ของกระทรวง
 มหาดไทย แจ้งไปยังกระทรวงการต่างประเทศแจ้งต่อไปยังทูตหรือ
 กงสุลของชาติที่เป็นเจ้าสังกัดของบุคคลหรือวัตถุที่ประสบ เหตุนี้
 อันตั้งอยู่ในกรุงเทพฯ ให้ทราบด้วย เพราะณนั้นถ้าเรือของคนในสังกัด
 ชาติฝรั่งเศสประสบเหตุคังกล่าวในสัญญาข้อนี้ในอาณาเขตร์สยาม
 ณที่ซึ่งมีพนักงาน กงสุล ฝรั่งเศส อยู่ใกล้เคียง เจ้าพนักงาน

ตัวเรือที่เกยตื้นตกตะกอนอย่างเช่นนี้ และยื่นตาเค็มที่หลุดจาก
 แดกสลาย และเครื่องอุปกรณ์ และยื่นตาพิศสำหรับเรือ และเข้าของ
 และสินค้าทุกอย่างที่เข้ามาจากเรือ รวมทั้งสิ่งของใด ๆ ที่ไต่โยน
 ลงทะเล ถ้าเงินที่ไต่จากการขายวัตถุนั้น ๆ ถ้าหากไต่ขาย และทั้ง
 สรรพเอกสารที่พบในเรือนั้น จะต้องมอบให้แก่เจ้าของเรือผู้แทนเจ้าของ
 เมื่อได้ร้องขอมา ถ้าและเจ้าของเรือผู้แทนเจ้าของที่ว่ามีอยู่ขณะนั้น
 เคยทรัพย์สินที่ขายมาแล้วข้างบนนี้ ถ้าเงินที่ไต่จากการขายทรัพย์สินนั้น
 เมื่อได้ใช้ค่าไต่ห่วยในการกู้เรือให้ปลอดภัยแล้ว พร้อมทั้งสรรพเอก
 สารที่พบในเรือนั้น จะต้องมอบให้แก่เจ้าพนักงานกงสุลผู้ทรงอำนาจของ
 อัครราชทูตฝ่ายที่เป็นเจ้าสังกัดของเรือที่เกยตื้นตกตะกอนอย่างนั้น หากแต่
 มีข้อสงสัยว่าเจ้าพนักงานกงสุลที่เวลานั้น จะต้องขอรับมาภายในระยะเวลา
 ซึ่งจำกัดไว้ ในกฎหมาย และกฎ และข้อบังคับของบ้านเมือง
 ที่เกิดเหตุอย่างเรือที่เกยตื้นตกตะกอนนั้น อย่างไรก็ตามเจ้าพนักงานกงสุล ถ้า
 เจ้าของเรือผู้แทนเช่นว่านั้น จะต้องใช้เงินที่ละเกาะแต่เพียงค่าไต่ห่วย
 ในการเก็บรักษาทรัพย์สินนั้นไว้ กยทั้งค่าใช้จ่ายในการกู้เรือให้ปลอดภัย

ปกครองท้องที่แห่งเหตุออกกงสุล แต่ถ้าเป็นที่ไม่มีพนักงานกงสุล
 อยู่ใกล้เคียง, เจ้าพนักงานปกครองท้องที่ก็กระทำได้แต่เพียง
 รายงานเสนอเหตุต่อผู้บังคับบัญชาเหนือตนตามระเบียบการดังกล่าว
 มาแล้วนั้น เมื่อได้กระทำเช่นนั้นแล้ว ก็เสมือนว่าเจ้าพนักงานท้องที่
 ได้ปฏิบัติภารกิจโดยควรแก่เหตุผลตามสัญญาข้อนี้

และค่าใช้จ่ายอื่น ๆ ซึ่งเรือพนเมืองจกต้องใช้ในกรณีเช่นเคยยกนนั้น
เท่านั้น

ทรัพย์สินและสินค้าที่มาจากเรือขยปางนั้น จะต้องได้รับ
ความยกเว้นจากการเก็บภาษีศุลกากรทุกอย่ง เว้นไว้แต่จะส่งทรัพย์สิน
และสินค้าเช่นว่านี้ ไปจำหน่ายบริโภคภายในแดน ในกรณีเช่นนั้น
จะต้องเสียค่าภาษีธรรมดา

ในกรณีที่มีเหตุเรือเข้ามาอาศัยกำบัง ฤฯ ขยปาง ฤฯ เกยตติตตนั้น
ถ้าเจ้าของเรือฤฯผู้แทนเจ้าของเรือไม่อยู่ก็ ฤฯอยู่แต่ขอร้องให้ทำก็
เจ้าพนักงานกงสุลแห่งรัฐที่เป็นเจ้าสังกัดของเรือนั้น จะต้องได้รับอำนาจ
ที่จะเข้าเป็นกระเถียวของเพื่ออำนวยความสะดวก ในอันที่จะให้ความ
ช่วยเหลือที่จำเป็นแก่คนสังกัดชาติแห่งรัฐนั้น

ข้อ ๒๓

เจ้าพนักงานกงสุลของอัครภาคแห่งสัญญาน แต่ละฝ่ายพึงจับ
ลูกเรือฤฯบุคคลใด ๆ อันมีตำแหน่งหน้าที่อย่างใด ๆ อยู่ในฐาน
เป็นคนประจำเรือรบฤฯเรือค้าขายแห่งชาติของเจ้าพนักงานกงสุลนั้น ๆ ซึ่ง
หากหลบหนีหน้าที่ในอาณาเขตของอีกฝ่ายหนึ่งนั้น แล้วและส่งกลับ
ลงเรือฤฯส่งกลับเมืองเดิมใดหากแต่ว่ามีข้อสงวนไว้ ซึ่งระเบียบการ
อำนาจศาล อันจะพึงใช้ในกรณีแต่ละกรณีนั้นในกรุงสยาม (๑)

(๑) ดูพระราชบัญญัติบองกันลูกเรือหลบหนี พ.ศ. ๒๔๖๕

เพื่อการนี้ เจ้าพนักงานกงสุลจะต้องทำคำขอร้องเป็นลายลักษณ์
อักษรมายังเจ้าหน้าที่ฝ่ายท้องถิ่นตรงอำนาจ และจะต้องแสดงหลักฐาน
โดยนำสมุดทะเบียนสำหรับเรือพาณิชย์คนประจำเรือ ถ้าไม่ได้้นำ
เอกสารเช่นนั้นมา ก็ให้นำสำเนาติดต่อ้องแท้มาแสดงให้ปรากฏว่า
บุคคลที่เจ้าพนักงานกงสุลเรียกขอร้องขอตวนั้นรวมอยู่ในจำพวกคนประจำ
เรือนั้นโดยแท้จริง

เมื่อมีคำขอร้องอันกอบด้วยหลักฐานเช่นนั้นแล้ว จะไม่ยอมส่งตัว
คนที่หลบหนีหน้าทนายหาได้ไม่

อนึ่งเจ้าพนักงานกงสุลที่วานี้ จะต้องได้รับความช่วยเหลือเกื้อหนุน
ทุกประการ ในอันจะสืบหาและจับตัวคนที่หลบหนีหน้าทนาย และในเมื่อ
เจ้าหน้าที่ฝ่ายกงสุลทำคำขอร้องมาเป็นลายลักษณ์อักษร และเป็นผู้ออก
เงินค่าใช้จ่ายในการนี้ให้แล้วจะต้องนำตัวไปไว้ในเรือนจำของบ้านเมือง
และกักตัวไว้ขณะที่นั้นจนกว่าจะได้คืนตัวลงเรือ ถ้าจนกว่าจะมีโอกาส
ส่งตัวกลับเมืองเดิม แต่ถ้าหากไม่มีโอกาสเช่นนั้นภายในระยะเวลา
สองเดือนนับตั้งแต่วันที่จับกุม ถ้าหากไม่ได้ใช้เงินค่าใช้จ่ายในการ
กักขังให้ตามระเบียบ และเมื่อได้แจ้งความให้เจ้าพนักงานกงสุลทราบ
ล่วงหน้าสามวันด้วยแล้ว จะต้องปล่อยคนหลบหนีหน้าทนายเช่นว่านั้น
สู่เสรีภาพ และจะจับกุมตัวใหม่เพราะเหตุอันเดียวกันนั้นอีกไม่ได้

ถ้าคนที่หลบหนีหน้าทนายใดกระทำความผิดทางอาญาทางเล่ห์คใด ๆ
บนบกไซ้ เจ้าพนักงานฝ่ายท้องถิ่นพึงระวังการส่งตัวคนผู้นั้นได้จนกว่า

ศาลจะไต่พิพากษาคดี และคำพิพากษานั้นจะได้รับความปฏิบัติตามแล้ว
โดยบริบูรณ์ทุกประการ

อัครภาคแห่งสัญญา ทั้งสองฝ่ายตกลงกันว่า ลูกเรืออายุบุคคล
อื่น ๆ ในจำพวกคนประจำเรือเป็นคนในบังคับของประเทศใด หากหลบ
หนีหน้าที่ในอาณาเขตของประเทศนั้นเอง จะต้องได้รับความยกเว้นจาก
บทสัญญาข้อนี้

ข้อ ๒๔

อัครภาคแห่งสัญญายอมรับว่า เป็นอันต้องด้วยประโยชน์ของ
ประเทศทั้งสองฝ่าย ที่จะถอยทีถอยประกันแก่กันและกัน เพื่อไม่ให้
ผลธรรมชาติ ญาผลหัตถกรรมของตน ถูกความแข่งขันที่ไม่เป็นธรรม
และที่จะถอยทีถอยคุ้มครองรักษาชื่อเสียง ซึ่งเรียกตามภูมิกำเนิด
นั้นด้วย ทั้งสองฝ่ายตกลงกันว่า ต่อไปภายหลังจากจะกระทำความ
ตกลงกันในเรื่องวิธีการ อันจะพึงปฏิบัติเพื่อการนี้

อนึ่งรัฐบาลสยามรับรองว่า ในทันทีที่กฎหมายไทย เป็นอันใช้ได้
แก่คนสัญชาติของไพรัชประเทศ^(๑) ทุก ๆ ประเทศแล้ว จะได้จัด
กฎหมายนั้นให้อบรมปกคลุมเกลียวกับหลักของอนุสัญญาระหว่างประเทศ ที่
ทำณะกรุงปารีส เมื่อวันที่ ๒๐ มีนาคม ค.ศ. ๑๙๑๓ เพื่อคุ้มครองอุตสาหกรรม
กรรมสมบัติ และที่ใดแก้ไขใหม่ณะกรรวอชิงตัน เมื่อวันที่ ๒ มิถุนายน
ค.ศ. ๑๙๑๑ กับหลักของความตกลงที่ทำณะกรุงมาดริดเมื่อวันที่ ๑๔

(๑) ต่างประเทศ

เมษายน พ.ศ. ๑๙๙๑ ว่าด้วยการจดทะเบียนระวางประเทศสำหรับ
 เครื่องหมายการค้า การจดทะเบียนเครื่องหมายการค้าขาย และที่ใดแก้ไข
 ใหม่กระทรวงมหาดไทยเมื่อวันที่ ๒ มิถุนายน พ.ศ. ๑๙๑๑ กับหลักของ
 ความตกลงที่ทำณะกรรมาศวันที่ ๑๔ เมษายน พ.ศ. ๑๙๙๑ ว่า
 ด้วยการปราบปรามมิให้มีการแสดงเท็จซึ่งกำหนดที่มาของสินค้าลงไว้ที่
 ตัวสินค้า และที่ใดแก้ไขใหม่กระทรวงมหาดไทยเมื่อวันที่ ๒ มิถุนายน
 พ.ศ. ๑๙๑๑ กับหลักของอนุสัญญาระวางประเทศ ที่ทำณะกรรมาศ
 เมื่อวันที่ ๙ กันยายน พ.ศ. ๑๙๙๑ เพื่อกันครองวรรณคดี และศิลปคดี
 และที่ใดแก้ไขใหม่กระทรวงมหาดไทยเมื่อวันที่ ๑๓ พฤศจิกายน พ.ศ. ๑๙๑๙
 และที่บรรดาโดยไปรโตศลเพิ่มเติม ซึ่งลงชอกณะกรรมาศเมื่อวันที่ ๒๐
 มีนาคม พ.ศ. ๑๙๑๔ และภายหลังเมื่อใดกระทำการดัดแปลง
 โดยอนุรูปเช่นว่านแล้ว รัฐบาลสยามจะต้องเข้าเป็นภาคีในเอกสาร
 ความตกลงทางทศเหล่านี้โดยพลัน (๑)

อนึ่งคงเป็นที่เข้าใจกันว่า ในกรณีใด ๆ ก็ดี ในแผนกการเหล่านี้
 คนสังกตชาติของอัครภาคแห่งสัญญา แต่ฝ่ายจะต้องได้รับผล
 คุ้มครองในอาณาเขตของอีกฝ่ายหนึ่ง อย่างเดียวกันกับคนพนเมือง

(๑) บรรดาหลักของอนุสัญญาระหว่างประเทศแลความตกลง
 ในการต่าง ๆ ซึ่งระบุไว้ในข้อ ๒๔ นี้ ทางฝ่ายสยามยังไม่ได้ปรากฏ
 ในที่ซึ่งสาธารณชนจะได้ทราบ แต่เป็นหน้าที่ของรัฐบาลจะ
 บัญญัติกฎหมายขึ้นสำหรับคุ้มครองประโยชน์แลสิทธิตามความที่
 ไว้ในข้อนี้

หากคนสังกัดของชาติที่ไปรบให้ ได้ประโยชน์อย่างยิ่ง (๑)

ข้อ ๒๕

ขทสัญญาต่าง ๆ ในหนังสือสัญญาฉบับนี้ไม่กระทบกระทั่ง ถ้าแทนที่
 ถ้าเปลี่ยนแปลงแม้แต่อย่างหนึ่งอย่างใดเลย ซึ่งบรรดากฎหมายและกฎ
 และข้อบังคับต่าง ๆ อันว่าด้วยการรักษาความปลอดภัย และความสงบ
 เรียบร้อยของมหาชนและ การตำรวจ สุขาภิบาล และการแปลงชาติ
 และการอพยพเข้ามาในบ้านเมือง ซึ่งลงมือใช้ตั้งแล้ว ถ้าจะไต่ลงมือ
 ใช้ต่อไปในประเทศทั้งสองนี้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งนั้น (๒)

(๑) ในเวลานั้นทางฝ่ายสยามมีกฎหมายสำหรับการเหล่านั้น
 แต่บางอย่างคือ กฎหมายลักษณะอาญาตั้งแต่มาตรา ๒๓๕ ถึง ๒๓๘
 พระราชบัญญัติกรรมสิทธิ์ผู้แต่งหนังสือ ร. ศ. ๑๒๐ (พ. ศ. ๒๔๔๔)
 และพระราชบัญญัติแก้ไขพระราชบัญญัติกรรมสิทธิ์ผู้แต่งหนังสือ
 พ.ศ. ๒๔๕๓ แลพระราชบัญญัติลักษณะเครื่องหมายแลยห่อ
 การค้าขาย พ. ศ. ๒๔๕๓ นอกจากนั้นยังไม่มีกฎหมายคุ้มครอง
 ในเวลานั้น

(๒) หมายความว่า ถ้าในประเทศคู่สัญญานั้น ฝ่ายใดมีอยู่
 หรือจะมีต่อไปซึ่งกฎหมาย แลบทบัญญัติใด ๆ บรรดาที่ได้แจ้ง
 ลักษณะไว้ในข้อ ๒๕ นี้ไซ้ สัญญาฉบับนี้มิได้มีความประสงค์ที่จะ
 ลบล้างหรือเปลี่ยนแปลงบทบัญญัติเหล่านั้นแต่อย่างใดเลย เช่น
 คนในสังกัดชาติฝรั่งเศสมีสิทธิจะไปมาแลอาศัยอยู่ในกรุงสยาม

อนึ่ง บทสัญญาเหล่านี้ จะตีความให้เป็นไปโดยนัยที่จะเยียดเยียดพิ
ให้เสื่อมเสียอิศรภาพ อันหนังสือสัญญาฉบับนี้ประสาทให้แก่กรุงสยาม
ในเรื่องการศุลกากร และการสรรพากร และการอำนาจศาลนั้น
หาได้ไม่ (๑)

ข้อ ๒๖

บทบัญญัติแห่งหนังสือสัญญาฉบับนี้ทั้งหมดทุกประการแต่ส่วนหนึ่งก็ คือ
ไปภายหลังพึงเป็นอันขยายใช้ได้แก่บ้านคาเมืองชนและดินแดนของฝรั่งเศส
และทั้งประเทศที่อยู่ในอารักขาอยู่ในอาณาเขตของฝรั่งเศส โดยทำปฏิญาณ
ได้ตามสัญญาฉบับนี้ แต่จะต้องประพฤติปฏิบัติกิจการตามพระราช
กำหนดกฎหมายลักษณะต่าง ๆ ดังกล่าวมาแล้วนั้น ดังตัวอย่าง (ก)
คนในบังคับฝรั่งเศสเข้ามาอยู่ในกรุงเทพฯ ถ้าจะมีบ้านไว้ใช้
(ก) จะต้องขออนุญาตต่อเจ้าพนักงานตามพระราชบัญญัติอาชุรบน,
จะฝ่าฝืน โดยอ้างสิทธิ์อย่างใด ๆ ในสัญญานั้นจนขัดขวางไม่ได้ดังนี้
เป็นต้น

(๑) บทต่าง ๆ ในสัญญาฉบับนี้ หาได้มีความหมายอันจะ
กระทำให้เสื่อมเสียอิศรภาพของประเทศสยาม ในทางภาษีอากร
แลทางอำนาจศาล อันประเทศสยามได้รับ หรือมีอยู่โดยหนังสือ
สัญญาฉบับนี้ไม่ สรุปความว่า จะแปลความหรือเข้าใจความใน
สัญญาฉบับนี้ประการใด ๆ ต้องไม่เป็นทางขัดขวางต่อการภาษีอากร
แลอำนาจศาลของประเทศสยาม บรรดาที่กล่าวไว้ในสัญญานี้เลย

พร้อมเพียงกันในระวางรัฐบาลทั้งสองนี้ แต่ในระวางนี้คนไทยใน
 บันทึบเมืองชนและดินแดนและประเทศเช่นว่านี้ นอกจากอินโดจีน จะ
 ต้องไต่รยผลแห่งสิทธิ และเอกสิทธิ์ และความคุ้มกันต่าง ๆ อย่าง
 เดียวกันกับที่เคยรยอยู่แล้วเป็นมั่นคงตั้งแต่ก่อนมาจนบัดนี้ โดยอำนาจ
 หนังสือสัญญา ลงวันที่ ๑๕ สิงหาคม ค.ศ. ๑๙๕๖ นั้น ส่วนระเบียบการ
 ซึ่งใช้อยู่ในเวลานั้น จะต้องเป็นอันคงใช้อยู่เหมือนกัน ในกระบวน
 ที่เกี่ยวแก่คนสังกัดของเมืองชน และดินแดน และประเทศที่ว่านี้
 นอกจากอินโดจีน (๑) หากแต่มีข้อสงวนไว้ซึ่งบทบัญญัติแห่งข้อ ๑๕ ของ

(๑) ความในตอนต้นแห่งข้อ ๒๖ นี้ แสดงว่า สัญญาฉบับนี้
 จะใช้แก่บรรดาเมืองชนแลดินแดนของฝรั่งเศส แลประเทศที่อยู่
 ในอารักขาหรือในอาณัติของประเทศฝรั่งเศสแห่งใด ๆ ได้ต่อเมื่อ
 รัฐบาลคู่สัญญานี้ ได้กระทำความตกลงรับรองกันต่อไปอีกส่วนหนึ่ง
 แต่ในระหว่างที่ยังไม่ได้ขยายการใช้หนังสือสัญญาฉบับนี้ไปถึงบรรดา
 เมืองหรือประเทศที่กล่าวไว้นั้น คนไทยที่ไปอยู่ในที่เหล่านั้น
 (นอกจากประเทศอินโดจีน) ยังคงจะได้รับผลต่าง ๆ ตามหนังสือ
 สัญญาเก่าฉบับลงวันที่ ๑๕ สิงหาคม ค.ศ. ๑๙๕๖ พ.ศ. ๒๓๙๙
 (อยู่หน้า ๑๓ ในสมุดนี้)

หนังสือสัญญาฉบับนี้ และบทบัญญัติแห่งโปรโตคอลว่าด้วยอำนาจศาล
คดีทนายหนังสือสัญญาฉบับนี้ด้วย (๑)

ในกระบวนการเกี่ยว ฎีกาอย่างยิ่งแก่อินโดจีนฝรั่งเศสนั้น จะต้อง
มีการเจรจากันโดยเร็วที่สุดที่จะพึงเป็นไปได้ เพื่อทำอนุสัญญาพิเศษ
ฉบับหนึ่ง และความตกลงบูรณาการต่าง ๆ ซึ่งจะต้องกล่าวถึงอย่าง
ยิ่งถึงขั้นคาบัญญัติแห่งโปรโตคอลคดีทนายหนังสือสัญญาฉบับนี้ อัน
ว่าด้วยการวางระเบียบความเกี่ยวพันกัน ในระหว่างอินโดจีนฝรั่งเศส กับกรุง
สยามนั้น และจนกว่าจะได้ ทำอนุสัญญาและความตกลงบูรณาการใน
ส่วนนี้ คนไทยในอินโดจีนจะต้องได้รับผลแห่งสิทธิ และเอกสิทธิ
และความคุ้มกันต่าง ๆ อย่างเดียวกันกับที่เคยมีมาแล้วแต่ก่อนจนบัดนี้
โดยอำนาจบทบัญญัติที่ใช้อยู่ในเวลานี้ (๒) ส่วนฐานะของชาวอินโดจีนที่

(๑) การพิทักษ์รักษาสิทธิการสรรพากรสำหรับสินค้า
ขาเข้าและออกตามความในข้อ ๑๕ แห่งสัญญาใหญ่ฉบับนี้ กับอำนาจ
ศาลตามโปรโตคอลคดีทนายสัญญานี้ จะเป็นอันใช้ได้ตั้งแต่บัดนี้ไป
ในประเทศสยาม สำหรับการที่เกี่ยวกับบุคคล แลสินค้า ซึ่งไปมา
จากเมืองขนแลดินแดนของฝรั่งเศสแลอินโดจีนด้วย

(๒) เพราะเหตุที่ใน “อินโดจีนฝรั่งเศส” ซึ่งมีประเทศ
น้อย ๆ รวมอยู่หลายประเทศ การใช้กฎหมายแลประเพณีต่าง ๆ กัน
เช่นใน “โคชินจีน” ญวนใต้ ใช้กฎหมายอย่างหนึ่ง ส่วน
ฝ่ายลาว ใช้ อีกอย่างหนึ่งตั้งเป็นต้น เพราะฉะนั้นการที่คนไทย
จะได้รับสิทธิอย่างไร ในประเทศอินโดจีน รัฐบาลจึงต้องทำความ
ตกลงกันเป็นพิเศษ

เป็นคนในบังคับและเป็นคนในอารักขาของฝรั่งเศสในกรุงสยามนั้น เป็นอันมีกำหนดอยู่แล้วในข้อ ๒๗ แห่งหนังสือสัญญาฉบับนี้ ในส่วนการศุลกากรนั้น จนกว่าจะได้ ใช้ความตกลงซึ่งหมายไว้ในวรรคที่ ๔ แห่งโปรโตคอลที่ทำขึ้นหนังสือสัญญาฉบับนี้ ทว่าด้วยอินโดจีนนั้น กรุงสยามจะต้องมีสิทธิในอินโดจีนเหมือนอย่างอินโดจีนจะต้องมีสิทธิในกรุงสยามที่จะได้รับผลประโยชน์ที่เป็นทางโปรดให้ได้ประโยชน์อย่างยิ่ง สำหรับสินค้าซึ่งในประเทศแต่ละประเทศได้รับประโยชน์เช่นนั้นอยู่แล้ว ตามระเบียบการที่ใช้อยู่ในเวลานี้

ข้อ ๒๗

ตั้งแต่วันแลกเปลี่ยนสัตยาบันเป็นต้นไป จะต้องใช้หนังสือสัญญาฉบับนี้แทนหนังสือทางพระราชไมตรี และการค้าขาย และการเดินเรือที่ท่าเรือกรุงเทพ ฯ เมื่อวันที่ ๑๕ สิงหาคม พ.ศ. ๑๙๕๖ หากแต่มีข้อสงวนไว้ซึ่งข้อยกเว้นในข้อ ๑๕ และข้อ ๒๖ แห่งหนังสือสัญญาฉบับนี้ (๑) อนึ่งนับตั้งแต่วันเดียวกันนั้นสืบไป หนังสือสัญญาฉบับนี้จะต้องลบล้าง

(๑) การบอกเลิกหนังสือสัญญาเก่า ไม่ใช่เลิกทั้งหมด ยังคงใช้อยู่อีกบางข้อบางฉบับ เช่นความแห่งหนึ่งในข้อ ๒๖ ของสัญญาฉบับนี้ว่า “แต่ในระวางนี้คนไทยในบรรดาเมืองขึ้น แลดินแดน แลประเทศ เช่นว่านี้ (ของฝรั่งเศส) นอกจากอินโดจีน จะต้องได้รับผลแห่งสิทธิแลเอกสิทธิ์แลความคุ้มกันต่าง ๆ อย่างเดียวกันกับที่เคยรับอยู่แล้ว ฯลฯ โดยอำนาจหนังสือสัญญาวันที่ ๑๕ สิงหาคม พ.ศ. ๑๙๕๖” ฯลฯ ดังนี้

บรรดาหนังสือสัญญา และอนุสัญญา และความตกลงอื่น ๆ ที่ทำ
ไว้ ในระหว่างฝรั่งเศสกับสยาม เว้นไว้แต่ข้อความที่ว่าการกำหนด
และการขณเขตแดน (ซึ่งมีอยู่ในหนังสือสัญญาลงวันที่ ๓ ตุลาคม
พ.ศ. ๑๘๘๓ และอนุสัญญาลงวันที่ ๓๓ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๑๘๐๔
และหนังสือสัญญาลงวันที่ ๒๓ มีนาคม พ.ศ. ๑๘๐๗ กับโปรโตคอล
ที่ท้ายนั้น) (๑) และข้อความที่ว่าการดำเนินพิธีที่จะให้อารักขา
ของฝรั่งเศสในกรุงสยามนั้น (ข้อ ๑๐ และข้อ ๑๓ แห่งอนุสัญญา
พ.ศ. ๑๘๐๔) (๒) และทั้งบันทึกข้อมติที่เกี่ยวกับอินโดจีนฝรั่งเศส
ซึ่งลงรอยกันกับบทสัญญาของหนังสือสัญญาฉบับนี้และโปรโตคอลทั้งสอง
ที่ท้ายนั้น และระเบียบอย่างข้อ ๒ และข้อ ๓ แห่งหนังสือสัญญา
ลงวันที่ ๓ ตุลาคม พ.ศ. ๑๘๘๓ ซึ่งยกขึ้นอ้างข้างบนนี้ (๓) ในส่วน

(๑) บรรดาหนังสือสัญญาที่ด้วยเขตแดนระหว่างประเทศ
สยามกับประเทศฝรั่งเศสที่ได้มีต่อกันมาแล้ว ยังคงใช้สืบไป ดังคำ
อธิบายหมาย (๒) ประกอบข้อ ๒ แห่งสัญญาฉบับนี้หน้า ๑๑๔

(๒) ข้อ ๑๐ และข้อ ๑๑ แห่งสัญญา ค.ศ. ๑๘๐๔ หรือ
ร.ศ. ๑๒๒ ว่าด้วยการจดทะเบียนคนในบองกันแลบงกับฝรั่งเศส
ยังคงใช้สืบไปทั้ง ๒ ข้อ (อยู่หน้า ๗๔ - ๗๕ ในสมุดนี้)

(๓) ข้อ ๒ และข้อ ๓ แห่งสัญญาลงวันที่ ๓ ตุลาคม ค.ศ. ๑๘๘๓
หรือ ร.ศ. ๑๑๒ ว่าด้วยรัฐบาลสยามจะไม่มีเรือรบไปไว้หรือใช้ใน
ลำแม่น้ำโขง แต่จะไม่ก่อสร้างด่านค้าศหรือที่อยู่ของทหารภายใน
ในเขต ๒๕ กิโลเมตรบนฝั่งขวาปากวันตกแม่น้ำโขง (อยู่
หน้า ๕๖ ในสมุดนี้)

ที่เกี่ยวระเถาะอย่างยั้งแก่ฐานะของชาวอาเซียที่เป็นคนในบังคับ และ
 เป็นคนในอารักขาของฝรั่งเศสในกรุงสยามนั้น แทนที่ขอความใน
 หนังสือสัญญาลงวันที่ ๒๓ มีนาคม พ.ศ. ๑๙๐๗ และไปรโตคลว่าด้วย
 อำนาจศาลคดีทำยหนังสือสัญญาฉบับนั้น เป็นอันให้ข้อ ๓ ข้อ ๔ ข้อ ๕
 ข้อ ๖ และข้อ ๗ แห่งหนังสือสัญญาฉบับนั้น และให้ ใช้ ไปรโตคล
 ว่าด้วยอำนาจศาลคดีทำยหนังสือสัญญาฉบับนี้ (๑)

ในส่วนที่เกี่ยวแก่ทบญญัตซึ่งเนองด้วยอินโดจีนฝรั่งเศสนอกจาก
 ขอความที่ว่าด้วยการกำหนดและการขึ้นเขตแดน และทั้งที่ว่าด้วยการ
 ดำเนินสิทธิที่จะให้อารักขาของฝรั่งเศสในกรุงสยามนั้น อัครภาคีแห่ง
 สัญญาได้ขอยกขอมริบแก่กันว่า ต่างฝ่ายต่างมีสิทธิที่จะนำกล่าวและ
 ว่ากล่าว เพื่อให้ทบญญัตนั้นๆเป็นอันคงใช้้อย่ ถ้าเป็นอันเปลี่ยนแปลงไป
 ถ้าเป็นอันยกเลิกเลิกได้ ในเวลาที่จะเจรจาเพื่อทำอนุสัญญาพิเศษ (๒)
 และความตกลงบูรณการ ซึ่งหมายไว้ในสัญญาข้อก่อนนั้นนั้น โดยจะอ้างอิง
 สิ่งใดในหนังสือสัญญาฉบับนี้ ทำนองที่จะกำจัดการว่ากล่าวเช่นนั้น
 ถ้าที่จะขัดขวางต่อทางแก้ญหา อันจะพึงเลือกเอานั้นไม่ได้เป็นอันขาด

(๑) ดูคำอธิบายสำหรับตอนหมายเลข ๓ แห่งข้อ ๔ ใน
 ไปรโตคลว่าด้วยอำนาจศาลคดีทำยสัญญาฉบับนี้ (หน้า ๑๖๑)

(๒) ดูอนุสัญญาพิเศษว่าด้วยอินโดจีนฝรั่งเศสลงวันที่ ๒๕
 สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๖๕ ค.ศ. ๑๙๒๖ (หน้า ๑๓๑ ในสมุดนี้)

อนึ่งทั้งสองฝ่ายตกลงกันว่า ข้อสงวนว่าด้วยระเบียบการแม่น้ำโขง ซึ่งตราไว้ในวรรคที่ ๒ แห่งโปรโตคอลที่ท้ายนี้ ทว่าด้วยอินโดจีนนั้น จะไม่เป็นข้ออนุমানว่า ทั้งสองฝ่ายต่างได้สังเกตเห็นของการ คัดความในข้อ ๑ แห่งหนังสือสัญญาลงวันที่ ๓ ตุลาคม พ.ศ. ๑๙๙๓ และ จะไม่เป็นข้อห้ามไม่ให้ว่ากล่าวกันในบันทึกท้ายสัญญาทั้งสอง ทศกศิกษา เนื่องแต่การคัดความเช่นนั้นเลย

ข้อ ๒๗

หนังสือสัญญาฉบับนี้ จะต้องมีผลเป็นอันใช้ ได้ตั้งแต่วันแลกเปลี่ยน สัตยาบันต่อกัน และจะต้องเป็นอันใช้ ได้อยู่ชั่วกำหนดเวลาสิบยี่สิบปี ตั้งแต่วันนั้นสืบไป

ถ้าภายในสิบสองเดือนก่อนสิ้นกำหนดสิบยี่สิบปี อัครภาคฝ่ายใด ฝ่ายหนึ่งไม่ใคร่แจ้งเจตนาที่จะเลิกสัญญานแก่อีกฝ่ายหนึ่งแล้ว สัญญาน จะยังคงเป็นที่ยกยดต่อไปจนกว่าจะสิ้นกำหนดยี่สิบปี นับตั้งแต่วันที่ อัครภาค ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจะได้บอกเลิกสัญญาน

แต่ที่ระว่าเป็นที่เข้าใจกันโดยช่งชัด ว่าการบอกเลิกสัญญาเช่นว่านี้ จะมีผลพ้นบทสัญญาข้อใด ๆ ที่โดยยกเลิกเสียแล้วโดยความตกลงก่อน ๆ และโดยหนังสือสัญญาฉบับนี้ ให้เป็นอันยกเลิกได้ อีกนั้นไม่ใคร่เลย

ข้อ ๒๘

หนังสือสัญญาฉบับนี้ จะต้องได้รบสัตยาบัน และสัตยาบันทั้งสองฝ่ายนั้น จะต้องแลกเปลี่ยนกันณกรุงปารีส ถ้ากรุงเทพฯ ภาย ในระยะเวลาสั้นที่สุดที่จะพึงเป็นไปได้

เพื่อเป็นพยานหลักฐานแก่การนี้ ผู้มีอำนาจเต็มแต่ละฝ่ายได้ลง
นามและประทับตราลงไว้ในหนังสือสัญญาเป็นสำคัญ

ทำกันเป็นสองฉบับ เป็นภาษาฝรั่งเศส ณ กรุงปารีส เมื่อ
วันที่ ๑๔ เดือนกุมภาพันธ์ คริสต์ศักราช พันเก้าร้อยยี่สิบห้า ตรงกับ
วันที่ ๑๔ ของเดือนที่ ๑๓ พระพุทธศักราช สองพันร้อยหกสิบเจ็ด

(ลงพระนาม) จรูญ

(ลงนาม) เควรีโยต์



โปรโตคอล

ว่าด้วยอำนาจศาล

อันจะพึงใช้แก่คนสังกัดชาติฝรั่งเศส

(พลเมืองและคนในบังคับ และคนในอารักขา)

ในพระราชอาณาจักรสยาม

ติดท้ายหนังสือสัญญาทางพระราชไมตรี

และการค้าขาย และการเดินเรือ

ลงวันที่ ๑๔ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๑๙๒๕

ในขณะเมื่อกำลังจะลงนามกัน ณ ในหนังสือสัญญาฉบับใหม่
ว่าด้วยทางพระราชไมตรี และการค้าขาย และการเดินเรือซึ่งทำกัน
ในระหว่างพระราชอาณาจักรสยามกับrepublikฝรั่งเศสนี้ ผู้มีอำนาจเต็ม
ของอัครภาคแห่งสัญญานทั้งสองฝ่าย โดยประสงค์จะระงับปัญหาเรื่อง
อำนาจศาลอันจะพึงใช้แก่คนสังกัดชาติฝรั่งเศส (พลเมืองและคนในบังคับ
และคนในอารักขา) ในพระราชอาณาจักรสยามให้สิ้นเชิง และให้เป็น
ที่พอใจแก่กันและกันทั้งสองประเทศ จึงตกลงกันดังต่อไปนี้

จนกระทั่งถึงวันที่บันทึกการประชุมกฎหมายสยาม คือ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ประมวลกฎหมายอาญา ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา กับพระธรรมนูญศาลจะได้อันเริ่มใช้แล้วทั้งหมดนั้น พลเมืองฝรั่งเศส^(๑) ตลอดทั่วพระราชอาณาจักรสยาม จะต้องอยู่ใต้อำนาจศาลพิเศษ อันชื่อว่าศาลต่างประเทศซึ่งได้มีระเบียบตั้งขึ้นแล้วแต่ก่อนนั้น ตามบทบัญญัติซึ่งวางไว้ในข้อ ๕ แห่งโปรโตคอลฉบับนี้

ภายหลังวันที่ว่านั้นคนเหล่านั้นจะต้องอยู่ใต้อำนาจศาลสยามธรรมดาหากแต่มีข้อสงวนไว้ในอินทพนักงานทูตและพนักงานกงสุลฝรั่งเศสในกรุงสยามจะดำเนินสิทธิถอนคดี ดังที่มีทำไว้ในข้อ ๕ แห่งโปรโตคอลฉบับนี้ ซึ่งกำหนดเวลา ๕ ปี นับตั้งแต่วันที่ว่านั้นเป็นต้นไป (๒)

(๑) ดูคำวิเคราะห์ "คนสังกัดชาติ" ประกอบข้อ ๓ แห่งสัญญาใหญ่ หน้า ๑๑๘ ในสมุดนี้

(๒) ตั้งแต่เวลาที่รัฐบาลสยามได้ประกาศใช้ประมวลกฎหมายต่าง ๆ บรรดาที่ระบุไว้ในเบื้องต้นข้อ ๑ แห่งโปรโตคอลฉบับนี้ครบถ้วนแล้ว แลต่อจากนั้นไปอีก ๕ ปี อยู่ในระหว่างเขตเวลาที่ฝ่ายทูตหรือกงสุลฝรั่งเศสยังมีสิทธิถอนคดีของพลเมืองฝรั่งเศสจากศาลชั้นต้นของสยามไปชำระในศาลกงสุลได้ เมื่อพ้นเวลานั้นไปแล้วเป็นหมดสิทธิถอนคดี

ข้อ ๒

จนกระทั่งวันที่ขันทาประมวญกฏหมายสยาม ซึ่งจารนัยไวข้างบนนี้
จะไต่เป็นอันเริ่มใช้แล้วทั้งหมด ชาวอาเซียในบังคับ และในอารักขา
ฝรั่งเศส ที่สำนักอาศัยอยู่ในมณฑลอุดร และอิสาน (๑) แม้จะไต่
จดทะเบียนที่สถานกงสุลฝรั่งเศสในกรุงสยามเมื่อวันเดือนใด ๆ ก็
ก็ทั้งชาวอาเซียในบังคับและในอารักขาฝรั่งเศสที่สำนักอาศัยอยู่นอก
มณฑลที่วานั้น และไต่จดทะเบียนที่สถานกงสุลฝรั่งเศสในกรุงสยาม
ก่อนวันที่ ๒๓ มีนาคม พ.ศ. ๑๙๑๗ อันเป็นวันที่ตกลงนามกันในหนังสือ
สัญญาฉบับท้ายที่ไต่ทำกันในระหว่างฝรั่งเศสกับสยามมาแล้วนั้น จะต้อง
อยู่ใต้อำนาจศาลต่างประเทศ ภายในบังคับแห่งข้อนี้ซึ่งมีกำหนดไว้ใน
ข้อ ๕ แห่งโปรโตคอลฉบับนี้

ภายหลังวันที่กล่าวข้างต้นนั้น คนเหล่านี้จะต้องอยู่ใต้อำนาจศาล
สยามธรรมดา

(๑) มณฑลอุดร และอิสาน มีอาณาเขตติดต่อกับอินโด
จีนของฝรั่งเศส แต่มณฑลอิสานนั้นเดิมมี ๖ จังหวัด คือ ๑ อุบล
๒ ขุขันธ์ (ตั้งอยู่ที่ศรีสะเกษ) ๓ สุรินทร์ ๔ ร้อยเอ็จ ๕ มหาสารคาม
๖ กาฬสินธุ์ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๕ ได้มีประกาศแบ่งมณฑลอิสาน
ออกเป็น ๒ มณฑลเรียกว่า “มณฑลอุบล” ๑ “มณฑลร้อยเอ็จ” ๑
ไม่เรียก “มณฑลอิสาน.” ครั้นพ.ศ. ๒๔๖๕ ได้มีประกาศยกเลิก
มณฑลทั้งสองนั้นเสียออกแล้วให้จังหวัดทั้ง ๖ ในมณฑลทั้งสองนั้นขึ้น
แก่มณฑลนครราชสีมา ฉะนั้นการที่จะถือว่าคนในมณฑลอิสานตาม
ข้อ ๒ แห่งโปรโตคอลนี้ ก็คือคนในมณฑลอุบลแลร้อยเอ็จแต่เดิม
เท่านั้น

ข้อ ๓

ชาวอาเซีย ในบังคับและในอารักขาฝรั่งเศสที่สำนัก อาศัยอยู่นอก
มณฑลอุดรและอิสาน และได้จดทะเบียนที่สถานกงสุลฝรั่งเศสใน
กรุงเทพฯ ภายหลังวันที่ ๒๓ มีนาคม พ.ศ. ๑๙๐๗ กับทั้งคนในบังคับ
และในอารักขาฝรั่งเศสที่ไม่ใช่ชาวอาเซีย นั้น จะต้องอยู่ใต้อำนาจศาล
สยามธรรมดา และจะดำเนินวิธีทบทวนคดีคงตามกำหนดไว้ในข้อ ๕ แห่ง
โปรโตคอลฉบับนี้ เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่คนเหล่านั้นนั้นหาได้ไม่ (๑)

ข้อ ๔

ศาลต่างประเทศ ซึ่งจะต้องตั้งขึ้นในท่าเลทุกแห่ง ที่ตามทางการ
ยุติธรรมอย่างใด ยังเกิดความจำเป็นขึ้น หากให้อัครราชทูตแห่งเรปุบลิค
ฝรั่งเศสประจำกรุงเทพฯ ๑ กับเสนาบดีว่าการต่างประเทศแห่งกรุงเทพฯ ทำ
ความตกลงกันเสียก่อน จึงค่อยตั้งขึ้นนั้น มีอำนาจศาลอันจะต้องใช้
และดำเนินการดังต่อไปนี้ คือ

๑. ศาลต่างประเทศภายในบังคับแห่งข้อไขอันกำหนดไว้ในข้อ ๑ และ
ข้อ ๒ มีอำนาจในส่วนแพ่งครอบคลุมไปถึงคดีแพ่งอาญาอาชญาโทษใด ๆ ที่คนสังกัด

(๑) ดูข้อ ๕ แห่งสัญญาลงวันที่ ๒๓ มีนาคม พ.ศ. ๑๒๕
ค.ศ. ๑๙๐๗ (หน้า ๘๒ ในสมุดนี้) ในข้อนี้เห็นว่าแต่คนชาวอาเซีย
แต่ในข้อ ๓ แห่งโปรโตคอลนี้ว่าถึงคนที่ไม่ใช่ชาวอาเซียด้วย

ชาติฝรั่งเศสเป็นคู่ความ ในฐานะโจทก์ก็ ถ้าเป็นจำเลยก็ และใน
ส่วนอาญาครอบไปถึงความล้มเลิกทุกชนิด ที่คนสังกัดชาติฝรั่งเศสเป็น
ผู้กระทำผิด ถ้าเป็นเจ้าทุกข์

๒. ในศาลชั้นต้นนั้น กงสุลฝรั่งเศสกรุงเทพฯ ๑ ถ้ากงสุล
ถ้าไว้ศกงสุลฝรั่งเศสผู้มีหน้าที่เกี่ยวข้อง ซึ่งสำนักอาศัยอยู่ตามหัวเมือง
ภายในพระราชอาณาจักร จะต้องมีสิทธิที่จะเข้าไปอยู่ด้วยในเวลา
พิจารณาคดีใด ๆ ที่คนสังกัดชาติฝรั่งเศสเป็นคู่ความอยู่นั้น ถ้าจะแต่งตั้ง
ผู้แทนที่ไว้รับอำนาจ โดยถูกต้องให้เข้าไปอยู่แทนก็ได้ และมีสิทธิที่จะ
แสดงความเห็นทุกประการ ที่เห็นเป็นการสมควร เพื่อประโยชน์แก่
ความยุติธรรมนั้นด้วย

๓. คดีอุทธรณ์คดีตัดสินของศาลต่างประเทศนั้น จะต้องนำยื่นต่อ
ศาลอุทธรณ์กรุงเทพฯ ๑

จนกว่าจะได้ลงมือใช้ประมวลกฎหมายต่าง ๆ ซึ่งได้จารึกลงไว้ข้าง
บนนี้ ข้อ ๕ แห่งโปรโตคอลระหว่างฝรั่งเศสกับสยามลงวันที่ ๒๓ มีนาคม
พ.ศ. ๑๙๐๗ นั้น (๑) จะต้องเป็นอันคงอยู่ก่อนและจะต้องใช้ ไปก่อน
สำหรับพลเมืองฝรั่งเศสเช่นอย่างที่ใช้สำหรับคน ในบังคับและคนในอารัก
ขาฝรั่งเศสเหมือนกัน

๔. ในคดีชั้นต้นทุกเรื่องที่อยู่ใต้อำนาจศาลต่างประเทศ ซึ่งจำเลย
ถ้าผู้ต้องหาเป็นคนสังกัดชาติฝรั่งเศสนั้น พนักงานทนายและพนักงาน

(๑) โปรโตคอล หรือสัญญาที่อ้างถึงอยู่หน้า ๕๑ ในสมุดนี้

กงสุลฝรั่งเศสพึงดำเนินการสิทธิถอนคดีได้ ดังที่มีกำหนดไว้ในข้อ ๕ แห่ง
โปรโตคอลฉบับนี้

๕. ในคดีใด ๆ ที่ศาลต่างประเทศได้พิจารณาคัดสินในชั้นต้นและ
ได้อุทธรณ์ขึ้นไปยังศาลอุทธรณ์แห่งกรุงเทพ ฯ นั้น จะต้องแยกโอกาส
ให้อุทธรณ์คำพิพากษาศาลอุทธรณ์ขึ้นไปยังชั้นฎีกาได้. ในชั้นนี้ พง
ชอุทธรณ์ได้ ในปัญหาว่าด้วยศาลไร้อำนาจพิจารณาและศาลใช้ อำนาจผิด
และโดยนัยทั่วไปในข้อปัญหาผิดกฎหมายทุกสถาน การอุทธรณ์ชั้นนี้
จะต้องพิจารณาพิพากษาในศาลสยามอันสูงสุด ฎีกาชื่อว่าศาลฎีกานั้น

ข้อ ๕

สิทธิถอนคดีซึ่งมีสงวนไว้สำหรับพนักงานทูตและพนักงานกงสุล
ฝรั่งเศส ในคดีที่อยู่ใต้อำนาจศาลต่างประเทศ ตามความในวรรคที่ ๕
ของข้อ ๕ กี้ก็ ฎีกาในคดีที่อยู่ใต้อำนาจศาลสยามธรรมดา ตามความใน
ข้อ ๑ แห่งโปรโตคอลฉบับนี้ กี้ก็ จะต้องดำเนินการโดยนัยดังต่อไปนี้ คือ

๑. ในคดีแพ่งฎาอาญาใด ๆ ในศาลชั้นต้น ซึ่งจำเลยฎาผู้ต้อง
หาเป็นพลเมืองฎาคนในบังคับฎาคนในอารักขาฝรั่งเศสนั้น อัครราชทูต
ฎาอุปทูตฝรั่งเศสในกรุงสยาม เมื่อได้รับแจ้งความโดยถูกต้องใน
ข้อที่ว่าคดีใดดำเนินการไปอย่างไรแล้ว ถ้าและเห็นเป็นการสมควร เพื่อ
ประโยชน์แก่ความยุติธรรมไซ้ พึงให้กงสุลฝรั่งเศสในกรุงเทพ ฯ
ฎากงสุลไวศกงสุลฝรั่งเศสตามหัวเมืองภายในพระราชอาณาจักร ดำเนิน
การถอนคดีนั้น ๆ ได้ ไม่ว่ากระบวนการจะได้ดำเนินการไปแล้วเพียงใด ทั้งนี้

คดีอยู่ในระวางพิจารณาในศาลใด จะต้องมีการชำระเป็นลายลักษณ์
อักษรไปถึงศาลนั้น

๒. คดีใด ๆ ที่ถอนมาตั้งกล่าวข้างบนนี้ จะต้องโอนให้แก่ทาง
การยุติธรรมฝ่ายกงสุลฝรั่งเศส และนับตั้งแต่วันที่ได้ส่งคำขอร้องให้
แล้วนั้น ทางการยุติธรรมฝ่ายกงสุลนั้นจะต้องทรงอำนาจพิจารณาแต่
ฝ่ายเดียว และเจ้าหน้าที่ฝ่ายสยามจำเป็นจะต้องให้อุปการไมตรีในการ
ช่วย

คดีเช่นว่านี้จะต้องพิจารณาตัดสินตามกฎหมายฝรั่งเศส แต่ทว่า
กฎหมายไทยยังจะต้องเป็นอันพึงใช้อยู่ในกรณีและเท่าที่ความในคดีนั้น
จะได้เป็นวัตถุมีบทบังคับแล้วในประมวลกฎหมาย หรือกฎหมาย ข้อ
บังคับสยามอันได้ประกาศแล้วตามระเบียบ และได้ลงมือใช้ และได้
ส่งไปให้สถานทูตฝรั่งเศสกรุงเทพฯ ทราบโดยถูกต้องแล้วด้วย (๑)

ข้อ ๖

จนกระทั่งถึงวันที่สนเชตกรการดำเนินวิธีตัดสินคดี กล่าวคือ ๕ ปี
ภายหลังเมื่อได้เริ่มใช้บังคับประมวลกฎหมายสยาม ซึ่งจารึกลงไว้

(๑) คดีที่ทูต หรือกงสุล ถอนไปจากศาลฝ่ายสยามนั้น โดย
ปกติจะพิจารณาตัดสินตามกฎหมายฝรั่งเศส แต่ถ้าเป็นคดีที่ต้อง
ด้วยบทกฎหมายสยาม แลรัฐบาลสยามได้ส่งกฎหมายนั้นให้
ทูตฝรั่งเศสทราบด้วยแล้ว ศาลกงสุลจึงจะพิจารณาพิพากษาตาม
กฎหมายสยาม.

ข้างบนนี้ คนสังกัดชาติฝรั่งเศสใด ๆ ที่ปรากฏเป็นจำเลย ถ้าเป็นผู้
 ต่อหาในคดีที่ได้เริ่มฟ้องในมณฑลชนบทนั้นฟ้องร้องขอได้เสมอ เพื่อให้
 ย้ายคดีไปจากศาลอินทรวงอำนาจในคดีนั้น ถ้าและเจ้าหน้าที่ฝ่ายตุลาการ
 ในท้องที่ยอมอนุมัติให้แล้วคดีนั้นจะต้องพิจารณาตัดสินณะกรุงเทพฯ ฯ ถ้า
 ณะที่เคมีนั้นเอง โดยให้ผู้พิพากษาจะเกาะคนที่เป้นคณะของศาล ซึ่งจัก
 ทรงอำนาจพิจารณาคดีในณะกรุงเทพฯ ฯ นั้น เป็นผู้พิพากษา คำขอร้อง
 เช่นนี้จะต้องแจ้งไปให้กงสุล ถ้าไวศกงสุลฝรั่งเศสทราบด้วย

ข้อ ๗

แม้มคดีแพ่ง ถ้าคดีอาญา ยื่นฟ้องต่อศาลใด ๆ ก็ได้ เมื่อจะ
 แียงในข้อที่ว่าศาลไร้อำนาจพิจารณา โดยสันนิษฐานจากบันทึกฐานที่วาง
 ไว้ ในไปรโตคอลลอบบนแล้ว จะต้องนำชนักกล่าวก่อนเฉลยความใด ๆ
 ที่เป้นการแก้มูลกระทำแห่งคดีนั้นทั้งสิ้น

ข้อ ๘

จนกระทั่งถึงวันที่๒๓ ตาประมวญกฎหมายสยามที่จารนัยไว้ข้างบนนี้
 เป้นอันใช้ ได้แล้วทั้งหมด รัฐบาลสยามยังจะต้องส่งบทกฎหมายและ
 บทข้อบังคับทั้งปวงที่ได้ประกาศใหม่นั้น ไปให้สถานทูตฝรั่งเศสในกรุง
 สยามทราบ และจะต้องพยายามที่จะคำนึงถึงความเห็นต่าง ๆ ในเรื่อง
 บทกฎหมายและบทข้อบังคับนั้น ๆ ซึ่งสถานทูตที่ว่านั้นจะได้เสนอมา
 ภายในเวลาอันสมควร

ข้อ ๙

บทบัญญัติในโปรโตคอลฉบับนี้ ใช้ได้สำหรับบุคคลธรรมดาและ
ทั้งบุคคลนิติสัมพันธ์ และคณะ และบริษัท และสมาคม ซึ่งได้ตั้งขึ้น
โดยถูกกระเบียบตามกฎหมายฝรั่งเศส

ข้อ ๑๐

เพื่อให้เป็นความสทวกในการที่จะใช้ โปรโตคอลฉบับนี้ จะต้องถือ
ตามข้อความชั่วคราวระหว่างหัวข้อ ดังต่อไปนี้ คือ

๑. คดีใดๆ ที่อยู่ใต้อำนาจของศาลต่างประเทศ ศาลสยาม
ธรรมดา โดยอำนาจบทสัญญาแห่งโปรโตคอลฉบับนี้ เมื่อคดีนั้น
ยังไม่ได้ฟ้องร้องก่อนวันที่เริ่มใช้ โปรโตคอลฉบับนี้ใช้ จะต้องยื่นฟ้อง
ต่อศาลต่างประเทศ ถ้า ศาลสยามธรรมดานั้นๆ แม้ถึงว่าเหตุการณ์
ซึ่งเป็นกรณีแห่งคดีนั้น จะได้เกิดขึ้นก่อนวันทว่าน

๒. คดีใดๆ ที่ยังคงอยู่ในระหว่างพิจารณาในทางการยุติธรรมของ
ฝ่ายกงสุลฝรั่งเศสในวันที่ว่านนั้น จะต้องคงอยู่ใต้อำนาจของทางการ
ยุติธรรมทว่าน ซึ่งทางการยุติธรรมนั้นจะต้องมีหน้าที่ปฏิบัติไปจนกว่าคดี
จะดำเนินถึงที่สุด และเจ้าหน้าที่สยามยังจะต้องให้ความช่วยเหลือ
ต่อไป แต่การที่จะยังคงให้เป็นไปตามคำตัดสิน ถ้าคำพิพากษา
ซึ่งจะพึงมีในคดีนั้นๆ จะต้องร้องให้ศาลต่างประเทศ ศาลสยาม
ธรรมดายังคง แล้วแต่กรณี

๒
 ๒๒ ๑๑

โปรโตคอลลขยบั้น เปนอนริเริ่มไซไตตงแต่วนแตกเปลียนสัดขยบั้น
 ทนงสือสัญญาซัง โปรโตคอลลขยบั้นตคทำยอย่นั้นเปนคั้นไป

เพื่อเปนพยานหลักฐานแก่การนี้ ผู้มีอำนาจเต็มแต่ละฝ่ายไตลง
 นามและประทับตราลงไว้ ในโปรโตคอลลขยบั้นเปนสำคัญ

ทำค้เปนสองขยบั้นเปนภาษาฝรั่งเศสณะกรงปารีส เมื่อวนท ๑๕
 เดือนกุมภาพันธ์ ๑๙๑๙ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
 ทรงกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระยาพิชัยญาติ
 ของเดือนท ๑๑ พระพุทธศักราช ๒๔๖๓

(ลงพระนาม) จรูญ

(ลงนาม) เอรวิโยต์



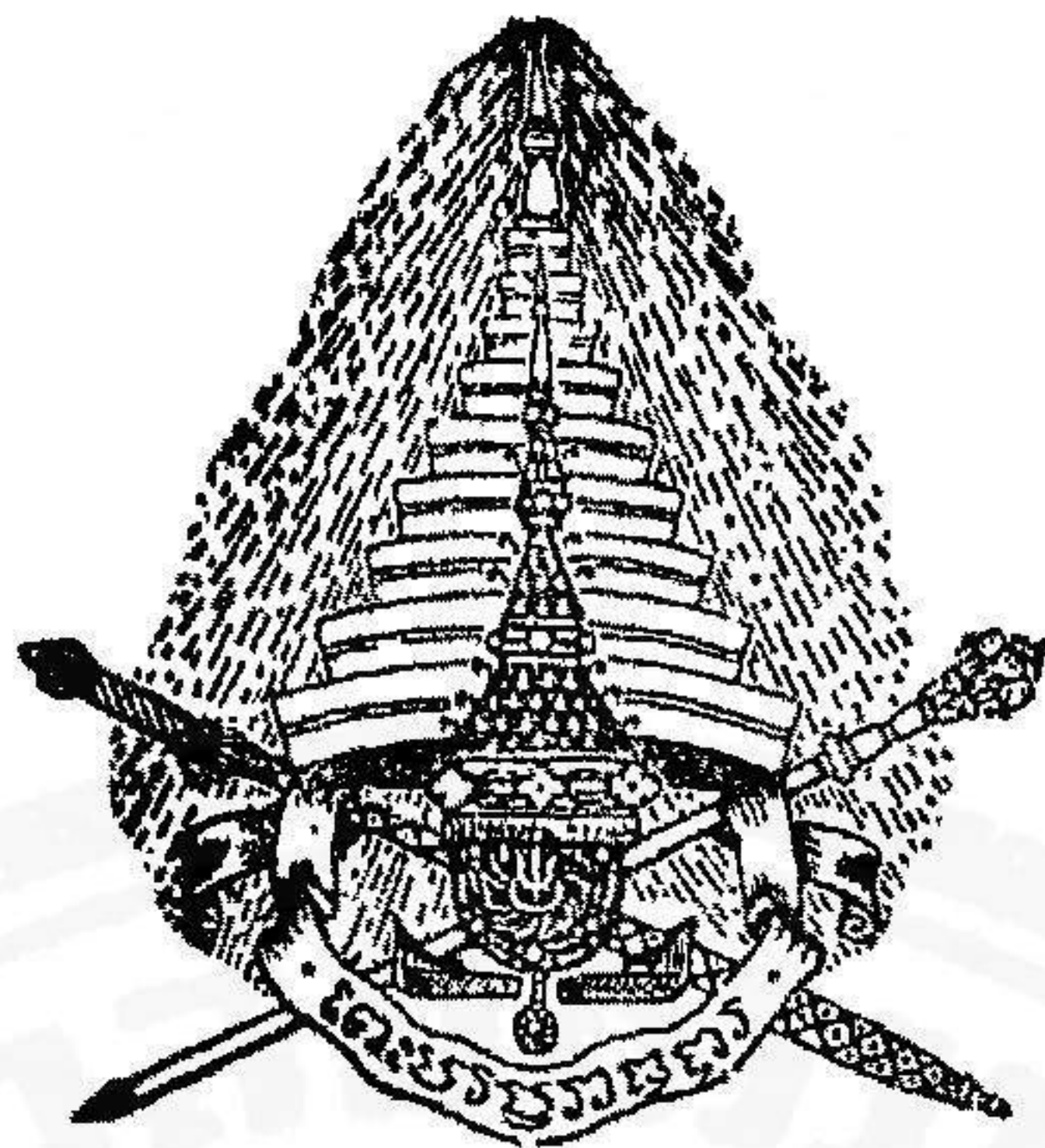
โปรโตคอล

ว่าด้วยอนุสัญญาพิเศษ และความตกลงบูรณาการ
เพื่อวางระเบียบความเกี่ยวพันระหว่าง
สยาม กับ อินโดจีนฝรั่งเศส



ในขณะที่กำลังจะลงนามกันไว้ในหนังสือสัญญาฉบับใหม่ว่าด้วย
ทางพระราชไมตรี และการค้าขาย และการเดินเรือซึ่งทำกันระหว่าง
พระราชอาณาจักรสยามกับเรปบลิกฝรั่งเศสนั้น ผู้ชำนาญเต็มของ
อัครภาคแห่งสัญญาทั้งสองฝ่าย โดยอ้างถึงข้อ ๒๖ แห่งหนังสือ
สัญญาที่ว่าน คือ ข้อที่ขอมบทสัญญาว่าในกระบวนที่เกี่ยวจะเกาะอย่างย้ง
แก้อินโดจีนฝรั่งเศส จะต้องเจรจาโดยเร็วที่สุดที่จะพึงเป็นไปได้
เพื่อทำอนุสัญญาพิเศษ (๑) และความตกลงบูรณาการนั้น ๆ จึงได้พร้อม
กันตกลงว่า อนุสัญญาแลความตกลงนั้น ๆ จะต้องกล่าวจะเกาะ
อย่างย้งถึงขณด้วยเหตุดังต่อไปนี้ โดยที่การจารนยไว้ นี้จะไม่เป็น
การกำจัดจำนวนขณด้วยเหตุอันจะพึงเจรจาจากนั้นนั้น ด้วยอัครภาคแห่งสัญญา
ต่างฝ่ายต่างสงวนไว้ซึ่งสิทธิที่จะพิจารณาในเวลาที่จะเจรจากันตามทหมาย
ไว้ ซึ่งขณที่ขงปวงที่เห็นว่าน่าจะเกี่ยวขงกับความเกี่ยวพันในระหว่าง
สยามกับอินโดจีนฝรั่งเศสนั้น คือ

(๑) อนุสัญญาพิเศษใดมีขึ้นแล้ว พิมพ์ต่อฉบับนี้ไป



ประกาศ

ให้ออนุสัญญาะระวางสยาม กับ ฝรั่งเศส
เพื่อวางระเบียบความเกี่ยวพันณะเกาะระวาง
สยาม กับ อินโดจีน

มีพระบรมราชโองการ ในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหา
ประชาธิปก พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ดำรัสเห็นอเกล้าฯ สั่งว่า
โดยที่อนุสัญญาะระวางกรุงสยามกับเรปบลิกฝรั่งเศส เพื่อวาง
ระเบียบความเกี่ยวพันณะเกาะระวางกรุงสยามกับประเทศอินโดจีนฉะบับหนึ่ง
ซึ่งพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าไตรทศประพันธ์ เสนาบดีว่าการต่างประเทศ
ผู้มีอำนาจเต็มฝ่ายสยาม และท่าน อาเล็กซังดรุ วาเรนนุ^(๑) ผู้
สำเร็จราชการประเทศอินโดจีน ผู้มีอำนาจเต็มฝ่ายฝรั่งเศส ได้ลง
นามกันไว้ณะกรุงเทพฯฯ เมื่อวันที่ ๒๕ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๔๖๘ นั้น

(๑) Alexandre Varenne

มีข้อสัญญากันว่า ข้อสัญญานี้ จะมีผลเป็นอันใช้ได้ ตั้งแต่วันที่ได้
แลกเปลี่ยนสัตยาบันต่อกัน เป็นต้นสืบไป

และโดยที่ใต้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานพระราช
สัตยาบัน และท่านประธานาธิบดีแห่งเรปบลิกฝรั่งเศส ได้ให้สัตยาบัน
ข้อสัญญา ทว่าแล้วทั้งสองฝ่าย และเสนาบดีว่าการต่างประเทศ และ
ท่าน อ. วิลเดน (*) อัครราชทูตฝรั่งเศส ผู้มีอำนาจเต็มในการนี้ ได้
แลกเปลี่ยนพระราชสัตยาบันและสัตยาบันนั้นต่อกัน ที่กระทรวงการ
ต่างประเทศ นครกรุงเทพ ฯ เมื่อวันที่ ๒๕ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๔๗๐
แล้ว ฉะนั้นข้อสัญญาทว่านี้ จึงเป็นอันใช้ได้ตั้งแต่นั้นเป็นต้นสืบไป

จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ สั่งให้เจ้าพนักงานทกกระทรวงทบวง
การ และบัณฑิตผู้ซึ่งมีการเกี่ยวข้องขอความทกล่าวไว้ในข้อสัญญา
ฉบับนี้ ว่า ให้ถือตามกระทำตามความในข้อสัญญาทว่านี้ จึงทุกข้อทุก
ประการ ตั้งแต่วันที่ ๒๕ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๔๗๐ เป็นต้นสืบไป

ประกาศมาฉะวันที่ ๕ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๔๗๐ เป็นปีที่ ๓
ในรัชกาลปัจจุบัน

(*) R. Vilden

จากราชกิจจานุเบกษาเล่ม ๔๔ ตอนพิเศษลงวันที่ ๑๓ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๗๐

อนุสัญญาว่าด้วยความเกี่ยวพันระวางสยาม กับ อินโดจีน

คำปรารภ

สมเด็จพระเจ้ากรุงสยาม และประธานาธิบดีแห่งเรปบลิกฝรั่งเศส มี
 มโนรตปรารถนาเท่าเทียมกันที่จะให้ความเกี่ยวพันระวางระวางกรุงสยาม
 กับอินโดจีนโดยประโยชน์ของขัตติยอรรถแห่งหนังสือสัญญาฉบับใหม่
 ว่าด้วยทางพระราชไมตรี และการค้าขาย และการเดินเรือ ซึ่งกรุงสยาม
 กับฝรั่งเศสได้ลงนามกัน ณ วันที่ ๑๔ กุมภาพันธ์ ค.ศ. ๑๙๒๕ นั้นโดย
 สมบูรณ์ที่สุดที่จะเป็นไปได้ จึงได้ตกลงจะกระทำอนุสัญญาฉบับนี้ และ
 จะดำเนินการภายในกำหนดเวลาสั้นที่สุด เพื่อเจรจาทำความตกลงบรรณ
 การต่าง ๆ ตามที่บัญญัติไว้ในข้อ ๒๖ และในโปรโตคอลที่ท้ายหนังสือ
 สัญญาที่ว่ามาแล้วนี้ อันว่าด้วยความเกี่ยวพันระวางระวาง
 กรุงสยามกับอินโดจีน และเพื่อกำหนดให้ทั้งนี้ จึงได้ทรงแต่งตั้งและแต่งตั้งผู้มี
 อำนาจเต็มทั้งสองฝ่าย คือ

ฝ่ายสมเด็จพระเจ้ากรุงสยามนั้น พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า
 ไตรทศประพันธ์ เสนาบดีว่าการต่างประเทศของพระองค์

ฝ่ายท่านประธานาธิบดีแห่งเรปบลิกฝรั่งเศสนั้น ท่านอาเล็กซังดรู
 วาเรนนู ผู้สำเร็จราชการแห่งอินโดจีนฝรั่งเศส

ผู้ซึ่งเมื่อได้ส่งหนังสือมอบอำนาจให้ตรวจคั้งกันและกัน และได้
 เห็นเป็นอันถูกต้องเรียบร้อยแล้ว ได้ปรึกษาตกลงกันทำสัญญาเป็น
 ข้อตกลงต่อไปนี้

ข้อ ๑

หนังสือสัญญาทางพระราชไมตรี และการค้าขาย และการเดินเรือ ซึ่งไทยทำกันในระหว่างเรปบลิกฝรั่งเศสกับพระราชอาณาจักรสยามเมื่อวันที่ ๑๔ กุมภาพันธ์ ค.ศ. ๑๘๒๕ นั้น จะต้องเป็นอันใช้บังคับแก่ความเกี่ยวพันและเกาะระหว่างกรุงสยามกับอินโดจีนโดยทุกประการ ที่ไม่ขัดกับอนุสัญญาฉบับอื่น ถ้ากับความตกลงต่าง ๆ อันโดยฉันทใจไว้ในอนุสัญญานั้น นับตั้งแต่วันแลกเปลี่ยนสัตยาบันอนุสัญญาฉบับนี้เป็นต้นไป

ข้อ ๒

โดยที่ข้อ ๒ แห่งหนังสือสัญญาลงวันที่ ๑๔ กุมภาพันธ์ ค.ศ. ๑๘๒๕ ให้ประกันแก่กรุงสยามและอินโดจีนในอันจะรักษาและถอยที่ถอยเคารพต่อเขตแดนอันเป็นสามัญแก่ทั้งสองฝ่ายนั้น อัครภาคแห่งอนุสัญญาปฏิญาณว่า ข้อ ๓ แห่งสัญญาลงวันที่ ๓ ตุลาคม ค.ศ. ๑๘๘๓ (๑) และข้อ ๖ แห่งอนุสัญญาลงวันที่ ๑๓ กุมภาพันธ์ ค.ศ. ๑๘๐๔ นั้น (๒) ให้เป็นอันยกเลิก

เพื่อปฏิบัติการตามบทสัญญาอันกล่าวไว้ในวรรคที่ ๒ ของข้อ ๒ แห่งหนังสือสัญญาลงวันที่ ๑๔ กุมภาพันธ์ ค.ศ. ๑๘๒๕ นั้น อัครภาคแห่งอนุสัญญาได้ตกลงกันต่อไปอีกดังนี้ คือ

(๑) ในสัญญาเก่าที่อ้างว่า “รัฐบาลสยามจะไม่ก่อสร้างด่านค้าขายหรือที่อยู่ของพลทหารในแขวงเมืองพระตะบองแลเมืองนครเสียมราฐ และในจังหวัด๒๕ กิโลเมตร (๖๒๕ เส้น) บนฝั่งขวาปากตวันตกแม่น้ำโขง ”

(๒) มีใจความบอกเลิกข้อ ๔ แห่งสัญญา ร.ศ. ๑๑๒ แลว่า “ทหารของไทยที่จะให้ไปตั้งประจำอยู่ในเขตแดนที่ลุ่มน้ำตกแม่น้ำโขงนั้นทั้งนายแลพลจะเป็นชาติไทย เว้นแต่ตำรวจภูธรไทยซึ่งนายทหารชาติเดนมาร์กบังคับบัญชาอยู่แล้ว ถ้ารัฐบาลสยามจะเปลี่ยนนายทหารเหล่านั้นให้เป็นนายทหารชาติอื่น จะปฤกษากับรัฐบาลฝรั่งเศสก่อน”

๑. ในสองตอนของเขตรแดนระวางกรุงสยามกับอินโดจีนซึ่งแม่น้ำโขงเป็นแดนนั้น(๑) จะต้องมีแนวปลอดการทหารกว้างข้างละ ๒๕ กิโลเมตรจากเส้นเขตรแดนนั้น

๒. ภายในแนวเขตรแดนนี้ กรุงสยามและอินโดจีนจะบำรุงกำลังพลติดอาวุธไว้ในอาณาเขตรแดนของตนได้ ก็เฉพาะแต่กำลังตำรวจเท่าที่จำเป็นสำหรับรักษาความปลอดภัยและความสงบเรียบร้อยของมหาชนเท่านั้น

แต่ที่ว่า อัครภาคแห่งอนุสัญญาแต่ละฝ่ายคงสงวนไว้ ซึ่งสิทธิที่จะเพิ่มกำลังเช่นชนโคชวคราว เท่าที่จำเป็นสำหรับการตำรวจจักต้องกระทำเป็นพิเศษ(๒) และทั้งสองฝ่ายสงวนไว้ ซึ่งอำนาจภายใน

(๑) เขตรแดนสยามต่อกับอินโดจีนฝรั่งเศสเป็นสองตอนคือ ตอนเหนือตั้งแต่ “ปากน้ำสบรวก” ในท้องที่กิ่งอำเภอเชียงแสน ลงมาถึง “แก่งผาได” เขตรอำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย ในมณฑลพายัพ ตอนหนึ่ง, ต่อจากนั้นลงมาเขตรแดนวกเข้ามาบนบกต่อกันตามสันเขาภเมียงบนฝั่งขวาฟากตะวันตกแม่น้ำโขงจนถึง “ลำน้ำเหือง” ทตกแม่น้ำโขง เขตรอำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย ในมณฑลอุดร แม่น้ำโขงในย่านนี้อยู่ในความปกครองของฝรั่งเศส ทั้งสองฟากเสียตอนหนึ่ง แลตอนใต้ จาก “ปากน้ำเหือง” ลงมาจึงถึงแนวเขตรแดนกันตามลำน้ำโขงอีกตอนหนึ่งจนถึง “ปากห้วยดอน” ใต้ปากน้ำมูน อำเภอสุวรรณวาร จังหวัดอุบลในมณฑลนครราชสีมา

(๒) เช่นเกิดโจรผู้ร้ายลุกลามขึ้นเหลือกำลังตำรวจที่มีประจำอยู่ในบริเวณเขตรปลอดการทหารนั้น หรือเกิดจลาจล เกิดขบถขึ้นเป็นต้น

อาณาเขตร์ของตนที่จะชนกองพลรบและเครื่องสัมภาระต่าง ๆ ซึ่งต้อง
 การสำหรับการกระทำของตำรวจในเขตร์แขวงที่ใกล้เคียง(๑) ถ้าสำหรับ
 การสงครามกับประเทศนอกอนุสัญญา(๒) ผ่านข้ามแนวเขตร์ที่ปลอด
 การทหารนั้นได้ด้วย

ในที่สุด อัครภาคแห่งอนุสัญญาแต่ละฝ่ายจะต้องได้รับอำนาจให้
 พักเครื่องบินทหารที่ไม่มีอาวุธ ในอาณาเขตร์ของตนและภายใน
 แนวเขตร์ที่ปลอดการทหารนั้นได้ทุกเมื่อ

๓. ภายในแนวเขตร์ที่ปลอดการทหารนั้น ห้ามมิให้มีค่ายมั่น ถ้า
 สถานสำหรับการทหารฤๅสนามบินสำหรับใช้ระเภาะประโยชน์ของกองทัพ
 ฤๅมีคลังสำหรับเครื่องอาวุธฤๅกระสุนขัณฑ์ฤๅยุทธภัณฑ์ เว้นไว้แต่ระเภาะ
 คลังสำหรับเก็บเครื่องสัมภาระที่ต้องใช้อยู่เสมอและเช็ดเพลิง อันเป็น
 ของจำเป็นสำหรับเครื่องบินทหารที่ไม่มีอาวุธนั้น จึงจะมีได้

(๑) เช่นในท้องที่ใกล้เคียงกับเขตร์ปลอดการทหาร มี
 เหตุการณ์ร้ายแรงเกิดขึ้นอันจำเป็นต้องเรียกกำลังตำรวจเพิ่มขึ้นไว้ภายใน
 บริเวณเขตร์ทวนั้น เพื่อระงับปราบปรามพวกเหล่าร้าย

(๒) เมื่อมีสงครามกับประเทศอื่น อันจำเป็นต้องส่งพลรบหรือ
 อาวุธยุทธภัณฑ์เข้าไป หรือผ่านบริเวณเขตร์ปลอดการทหารนั้น
 เพื่อเหตุเหล่านี้ ถ้ามีขนทางฝ่ายสยามหรืออินโดจีนเป็นอัน
 กระทำได้

สถานภาพอาศัยของกำลังตำรวจแห่งต่าง ๆ ในแนวเขตรที่ว่า
นั้นนั้น พึงระบียบการขอกันสร้างไว้ได้เท่าที่ตองการตามปรกติ
สำหรับการรักษาความมั่นคงของตนนั้น ๆ

๔. แนวเขตรปลอตกการทหารที่กำหนดไว้ ในวรรคหมายเลข ๑ ข้าง
บนนั้น จะต้องยกขึ้นเขตรกันโดยอาศัยความตกลงพิเศษ ซึ่งจะต้อง
เจรจากันทำขึ้นในระวางกรุงสยามกับอินโดจีนโดยเร็วที่สุดที่จะพึงเป็นไปได้
ความตกลงที่ว่านั้นจะต้องกำหนดประเภทและจำนวนพลและเครื่อง
อาวุธสำหรับกำลังตำรวจของประเทศแต่ละฝ่ายที่จะต้องมีไว้ ตามปรกติ
ภายในแนวเขตรที่กล่าวมาแล้วนั้นด้วย

ความตกลงที่ว่านั้นจะต้องกำหนดลักษณะการ ซึ่งภาคฝ่ายที่เกี่ยวข้อง
ของมัน จะพึงใช้ อำนาจซึ่งได้ประสาทให้โดยตอนที่สองของวรรคหมายเลข
๒ ข้างบนนั้นได้โดยวิธีด้วย

ในที่สุด ความตกลงที่ว่านั้นจะต้องวางระเบียบการพิเศษ ในเรื่อง
การเค็รอากาศยานในแนวเขตรที่ปลอตกการทหารนั้น และจะเถาะอย่างยิง
จะต้องวางลักษณะการที่ว่า อากาศยานทหารอากาศยานพลเรือนของ
ประเทศทั้งสองนี้ แต่ละฝ่ายจะบินข้ามเหนือลำแม่น้ำและร่อนลงและพัก
อยู่ในที่นั้นได้ อย่างไร

๕. ความตกลงพิเศษที่บัญญัติไว้ นั้นนั้น “ คณะข้าหลวงใหญ่
ฝรั่งเศส—สยามประจำแม่น้ำโขง ” ซึ่งจะได้ตั้งขึ้นตามข้อ ๑๐ ข้างล่างนี้
จะต้องเป็นผู้ คีกร่างขึ้น แล้วเสนอให้รัฐบาลทั้งสองที่เกี่ยวข้องของมันอนุมัติ

เพื่อยุติข้อพิพาทอย่างใดในเรื่องเส้นเขตแดนในระวางกรุง
สยามกับอินโดจีนในตอนที่มีแม่น้ำโขงเป็นแดนนั้น อัครราชทูตแห่งอนุสัญญา
ดังกล่าวจะได้นำการกำหนดเส้นเขตแดนนั้นอย่างแน่นอนตามที่
โดยความยินยอมพร้อมกันทั้งสองฝ่าย

เพื่อการนี้ เส้นเขตแดนตามลำแม่น้ำโขงนั้น มีทวิเคราะห์
ให้ชัดเจนต่อไปนี้ คือ

๑. ตามลำแม่น้ำโขงในตอนที่ไม่แยกออกเป็นหลายสายเพราะ
เกาะนั้น ให้ถือร่องน้ำเป็นเส้นเขตแดนระวางกรุงสยามกับอินโดจีน
๒. ตามลำแม่น้ำโขงในตอนที่ไม่แยกออกเป็นหลายสายเพราะมี
เกาะ (๑) ซึ่งออกห่างจากฝั่งสยามโดยมีกระแสน้ำไหลสพัดอยู่ในระวาง
นั้นจะเป็นเวลาหนึ่งเวลาใดในขอบเขตก็ตาม ให้ถือร่องน้ำของสายแยก
ที่ใกล้ฝั่งสยามที่สุดนั้นเป็นเส้นเขตแดน

(๑) แม่น้ำโขง ดังที่ทราบกันอยู่โดยมากแล้ว ว่าเป็นแม่น้ำ
ใหญ่ที่สุดในแหลมอินโดจีน มีเกาะอยู่มากมายทั้งใหญ่ย่อย บาง
เกาะยาวมาก มีเนื้อที่ตงพันไร่เศษใช้ทำการเพาะปลูกต้นยาสูบ แล
ต้นหม่อนสำหรับเลี้ยงไหม รายได้บางเกาะถึงบิลละตงหมื่น
เหรียญเศษ. เกาะซึ่งมีกระแสน้ำสพัดอยู่ห่างฝั่งของสยามได้เป็น
ของฝรั่งเศสมาก

๓. ในบันทึกถ้ำน้ำแยกซึ่งอยู่ใกล้กับฝั่งสยามที่สุโขทัย เช่นชน
 ชาติทวายทขบถมฤๅคนแห่งชน จนกระทั่งทำให้เกาะซึ่งแต่ก่อนอยู่ห่างจากฝั่ง
 นั้นเชื่อมต่อกันเป็นนิคมฝั่งนั้น ๆ ตามหลักนิยมเส้นเขตรแดนจกต้อง
 เกรตมาร่องน้ำเค็มของสายลำน้ำแยกที่เช่นชนทวยทวายทขบถมฤๅไท่ คน
 แห่งชนนั้น

แต่ที่ว่า ถ้าแม่น้ำกรมเช่นนี้เกิดขึ้นแล้ว จะต้องร้องขอต่อคณะ
 ข้าหลวงใหญ่ประจำแม่น้ำโขงให้พิจารณาแต่ละกรณีตามเหตุการณ์ที่เป็น
 จริง และในกรณีเช่นนั้น คณะข้าหลวงใหญ่จะแนะนำให้ย้ายเส้นเขตร
 แดนไปไว้ยังร่องน้ำที่อยู่ใกล้ที่สุดของลำแม่น้ำก็ได้ ถ้าหากวินิจฉัยเห็น
 ว่าการย้ายเช่นนั้นเป็นอันพึงปรารถนา ดังเช่นที่ใดตกลงกันแล้ว แต่
 ยึดกันสำหรับที่ใดต่าง ๆ ในลำแม่น้ำซึ่งได้ระบุชื่อไว้ในวรรคต่อไปนี้

บันทึกถ้ำน้ำในลำแม่น้ำซึ่งออกชื่อต่อไปนี้เป็นอันเชื่อมตายตัว
 กับอาณาเขตรสยามคือ คอนเขี้ยว คอนเขี้ยวน้อย คอนน้อย คอนยาค
 คอนบ้านแพง หาดทรายเพ—เวินกุ่ม คอนแกวกอง—ดินเหนื่อ และ
 คอนสำโรงซึ่งบางแห่งพึงนับได้ว่าเป็นส่วนของฝั่งฝ่ายสยาม และบางแห่ง
 เป็นเกาะชานเลนที่เกิดสละสมชนและต่อเนื่องกับฝั่งสยามนั้นมากกว่า
 เป็นเกาะโดยแท้จริง

คนสังกัดชาติฝรั่งเศสที่อาศัยอยู่ ถ้าทำการเพาะปลูกอยู่ในบ้านคา
 ที่คนตระกูลชองข้างบนนี้ จะคงมีสัญชาติเดิมของตนต่อไป และถ้า
 หากว่าอยู่ไต่บั้ง คับแห่งกฎหมายสยามและบ้านคาหนึ่งสัญชาติซึ่งใช้อยู่
 นั้นแล้ว จะคงเสวยสิทธิในการอาศัยอยู่ ถ้าในการกรรมสิทธิ์ ถ้า
 ในสักแต่ว่าการเพาะปลูกนั้นไต่ต่อไป

คณะข้าหลวงใหญ่ฝรั่งเศส—สยามประจำแม่น้ำโขงนั้นจะต้องไต่รับ
 มอบหมายให้จัดการกำหนดเส้นเขตแดนตามลำแม่น้ำโขงทิวเคราะห์มา
 แล้วนี้ แต่หากมีข้อสงวนไว้ว่าจะต้องไต่รับอนุมัติแห่งรัฐบาลทั้งสอง
 ที่เกี่ยวข้องนั้น

การกำหนดเช่นว่านี้จะต้องรวมทั้งการเขียนเส้นเขตแดนลงในแผนที่
 ลำแม่น้ำโขง โดยมีกระเสี้ยนมาตราส่วนหนึ่งในหมื่น กัยทั้งจะต้องทำ
 เครื่องหมายปักเส้นเขตแดนลงไว้ตามลำแม่น้ำโขงในทุกตอนทีเห็นว่า
 เป็นการจำเป็นนั้นด้วย

ข้อ ๔

อิครภาคแห่งอนุสัญญาที่มีความปรารถนาที่จะให้ความเกี่ยวพันทาง
 เศรษฐกิจในระวางอาณาเขตของทั้งสองฝ่ายให้เผยแพร่โดยสะดวก จึงได้
 ยินยอมตกลงกันว่า การเดินเรือในทางค้าขายนั้น แต่ละฝ่ายจะต้อง
 กระทำได้โดยเสรีภาพตลอดทั่วความกว้างของลำแม่น้ำโขงในทั้งสอง
 ตอนทีแม่น้ำนั้นเป็นเส้นเขตแดนในระวางกรุงสยามกับอินโดจีน

บทบัญญัติแห่งข้อ ๔ ของอนุสัญญาลงวันที่ ๑๓ กุมภาพันธ์ ค.ศ. ๑๙๐๔
นี้(๑) เป็นอันคงใช้อยู่ และรับความยืนยันในทันที

บริษัทเค็รเร็วในทางค้าขาย ซึ่งต่อไปภายหน้าทางราชการของ
ประเทศทั้งสองที่ตั้งอยู่ชายฝั่ง แต่ละประเทศก็มอบอำนาจให้ใช้เรือเค็ร
ตามลำแม่น้ำโขงตอนที่เป็นเส้นเขตรแดนไต้หวัน จะต้องเป็นเฉพาะแต่
บริษัทสยามฤาบริษัทอื่น ไทจีนเท่านั้น

ข้อ ๕

คณะข้าหลวงใหญ่ฝรั่งเศส—สยามประจำแม่น้ำโขงจะต้องได้ข
มอบหมายให้พิจารณาว่าจะมีทางสามารถฤาไม่ อย่างไร ในอันจะแก้ไข
ระเบียบการเช่าถือที่ดินณะฝั่งขวาของแม่น้ำโขง ซึ่งกรุงสยามได้อนุญาต
ให้กรุงฝรั่งเศสเช่าถือตามความในข้อ ๖ แห่งหนังสือสัญญาลงวันที่ ๓
ตุลาคม ค.ศ. ๑๘๙๓ และข้อ ๘ แห่งอนุสัญญาลงวันที่ ๑๓ กุมภาพันธ์
ค.ศ. ๑๙๐๔ นี้(๒)

(๑) ข้อสัญญาที่อ้างถึงนั้นว่า “รัฐบาลสยามยอมเสียสละอำนาจซึ่งเป็น
เจ้าของแผ่นดินเมืองหลวงพระบางที่อยู่ข้างฝั่งขวาแม่น้ำโขง เรือค้าขายแลแพไม้ซึ่งเป็น
กรรมสิทธิ์ของคนไทยมีอำนาจที่จะขึ้นล่องโดยสะดวก ปราศจากการขัดขวางในตอน
แม่น้ำของซึ่งไหลตลอดดินแดนของเมืองหลวงพระบาง” ดูคำอธิบายประกอบ
ข้อ ๔ แห่งสัญญาลงวันที่ ๑๓ กุมภาพันธ์ ค.ศ. ๑๙๐๔
หน้า ๖๕ ในสมุดนี้

(๒) สัญญาที่อ้างถึงว่าด้วยการที่จะอุดหนุนการเค็รเร็วของ
ฝรั่งเศสในแม่น้ำโขงซึ่งจะต้องทำทำเรือ แลไว้เซอเพลิงบนฝั่งของ
ฝ่ายสยาม แลรัฐบาลสยามจะอนุญาตให้รัฐบาลฝรั่งเศสเช่าที่
เหล่านั้น ดูหน้า ๕๗ และ ๗๒ ในสมุดนี้

แต่ที่ว่าเป็นที่ตกลงกันแต่ยกกันว่า ถ้าหากจะทำความตกลงพิเศษ
แล้วและแก้ไขระเบียบการขั้ตยขั้นของการอนุญาตให้เช่าถือที่ว่ามาแล้ว
การแก้ไขเช่นว่านั้นจะเบียดเบียนประโยชน์ของทางราชการฝ่ายอินโดจีน
ฎาประโยชน์ของคนสังกัดชาติฝายนั้น ซึ่งมีอยู่ณะวันที่ทำความตกลงนั้น
ไม่ได้เป็นอันขาด อนึ่งเป็นที่เข้าใจกันณะณะอย่างยิ่งว่า ถ้าหากว่า
แก้ไขระเบียบการให้เช่าถือเช่นว่านั้นแล้ว รัฐบาลสยามรับรองว่าจะให้
ความสัควกสำหรับแต่งสรรทักคนฝงขวา และลุดือเอาฎาเช่าถือทักคน
นั้น ๆ ฐานเอกชน^(๑)ทุกอยั้งทุกประการที่จำเป็นสำหรับบริษั้ทอินโดจีน
ต่าง ๆ ที่ทำการเค้รเรือฎาประกอบการพาณิชิยตามลำแม่น้ำโขงนั้น^(๒)

ข้อ ๒

โดยเหตุที่ตั้งแต่ยกต่อไป กรุงสยามจำเป็นจะต้อมีส่วนในการ
สำรวจทางน้ำในคอนลำแม่น้ำโขงสองคอนที่เป็นเขตร์แดนนั้น อัครภาค
แห่งอนุสัญญาตกลงกันว่า ข้อ ๒ แห่งหนังสือสัญญาลงวันที่ ๓ ตุลาคม
ค.ศ. ๑๘๘๓ นั้น^(๓)ให้เป็นอันยกเลิกเสียโดยอนุสัญญาฉบับขั้

(๑) การเช่าที่ดินริมฝงของฝายสยามตามที่กล่าวในสัญญา
เค้มรัฐบาลฝรังเศสเป็นผู้เช่า (ดูหน้า ๕๓) ให้แก่บริษั้ทของฝรังเศส
แต่บัดนี้จะให้เป็นเอกชนเช่า

(๒) แม่น้ำโขงคอนที่ต้อกับเขตร์สยาม นอกจากที่ตั้ง
บ้านเมืองอยั้ห่าง ๆ กันแล้ว ยังเป็นที่เปล้าเปลี่ยวอยั้มาก การเค้ร
เรือเมลเวลถาน มีแต่ของฝรังเศสเท่านั้น ของไทยไม่มี

(๓) ข้อสัญญาเก่าที่อ้างถึงนั้นว่า รัฐบาลสยามจะไม่มีเรือรบ
ใหญ่อยั้ไปไว้หรือใช้เค้รในแม่น้ำโขงแลในลำน้ำแยกจากแม่น้ำโขง
ซึ่งอยู่ภายในเขตร์ ๒๕ กิโลเมตร (ทางฝงขวาในเขตร์สยาม)

ฉะนั้นแต่ละฝ่ายจะต้องได้รบอำนาจเพื่อใช้เรือมอ่าวคูเคียวไปตามลำแม่น้ำโขงในตอนที่เขตรแดน เพื่อการศุลกากร และการตำรวจสำหรับสืบจับกันไว้

แต่ความตกลงพิเศษที่ว่าไว้ในข้อ ๒ แห่งอนุสัญญาฉบับนี้จะต้องกำหนดจำนวน ชนิด และขนาดระวางของเรือมอ่าวคูเคียว และกำหนดเครื่องอาวุธอย่างมากประจำเรือนั้นด้วย

ข้อ ๗

ตามลำแม่น้ำโขงทั้งสองตอนที่เขตรแดนระวางกรุงสยามกับอินโดจีนนั้น คนสังกัดชาติของประเทศทั้งสองจะต้องมีสิทธิที่จะจับสัตว์น้ำได้ตลอดทั่วความกว้างของแม่น้ำ แต่จะต้องใช้แต่เครื่องมืออย่างใดอย่างหนึ่งอย่างใดอย่างหนึ่งซึ่งใช้ทอดทิ้งด้วยมือเท่านั้น

เครื่องมือจับสัตว์น้ำที่เป็นเครื่องอยู่ กบที่ จะใช้ในแถบหน้าน้ำของฝ่ายใด ก็ต้องเป็นคนสังกัดชาติของประเทศที่เป็นเจ้าของแถบหน้าน้ำของฝ่ายนั้นเท่านั้นจึงจะพึงใช้ได้

ที่ปากน้ำของแควต่าง ๆ นั้น สิทธิในการจับสัตว์น้ำในเขตรแดนนั้น ๆ จะต้องสงวนไว้สำหรับคนสังกัดชาติของประเทศที่เป็นเจ้าของฝั่งปากที่เกี่ยวของนั้นฝ่ายเดียว (๑) และเขตรแดนที่จะจับสัตว์น้ำในลำน้ำกว้างขวาง

(๑) การจับปลาในที่ซึ่งน้ำบรรจบกันคงจะมีผลดีกว่าตามชายฝั่งธรรมดา แต่มักจะใช้เครื่องบดกันถ่านน้อยต่าง ๆ เช่น เผือกกระบัง เป็นต้น, เข้าใจว่าบุคคลที่ไม่ใช่สังกัดชาติเจ้าของฝั่ง ถึงแม้จะใช้เครื่องมือชนิดเคลื่อนที่ได้ ก็คงไม่มีสิทธิจะจับปลาในที่เช่นนั้น

ออกไปได้เพียงไรนั้น คณะข้าหลวงใหญ่ประจำแม่น้ำโขงจะต้องเป็นผู้กำหนดตามลักษณะท้องถิ่นและในกรณีหนึ่ง ๆ โดยคณะกรรมการ

ข้อ ๘

อัครภาคแห่งอนุสัญญาตกลงกันว่า เพื่อรักษาประโยชน์ของแต่ละฝ่ายไว้ให้มั่นคง จะทำความตกลงพิเศษเพื่อวางระเบียบการใช้และการแยกแยะน้ำในลำแม่น้ำโขงตอนที่เป็นเขตรแดนนั้น เพื่อสำหรับประโยชน์ในการเกษตรกรรม อุตสาหกรรม ฤาพาณิชยกรรม คณะอย่างยิ่งสำหรับการทดน้ำและการทำแรงไฟฟ้า

ข้อ ๙

ในส่วนการโยธา สำหรับบำรุงรักษาและประ กอบแต่งลำแม่น้ำโขงให้เป็นทางน้ำสำหรับเดินเรือได้ ในสองตอนที่เป็นเขตรแดนนั้น เป็นอันตกลงกันว่า คณะข้าหลวงใหญ่ฝรั่งเศส—สยามประจำแม่น้ำโขงจะต้องได้ร่วมมือหมายให้เป็นผู้เรียบเรียงข้อบังคับ ซึ่งจะวิเคราะห์ข้อไขที่ว่า ๆ ต่อไปภายหน้าประเทศทั้งสองจะต้องช่วยกันพิจารณาและกระทำ และออกค่าใช้จ่ายในการโยธานั้น ๆ อย่างไร จนกว่าทั้งสองฝ่ายที่เกี่ยวข้องจะได้ตกลงใช้ข้อบังคับเช่นว่านี้ไว้ ให้เป็นอันคงใช้ระเบียบการซึ่งใช้อยู่ในเวลานั้นต่อไป

คณะข้าหลวงตกลงมาแล้วนี้จะต้องมีอำนาจ สำหรับที่จะแนะนำรัฐบาลทั้งสองฝ่ายในเรื่องกระทำการโยธาต่าง ๆ ซึ่งคณะข้าหลวงเห็นว่าจะเป็นประโยชน์ถ้าจำเป็นเพื่อบำรุงรักษา และกระทำ ให้ลำแม่น้ำเป็นทางเดินเรือได้ดียิ่งขึ้น อนึ่งจะร้องขอให้คณะข้าหลวงนั้นออกความเห็น

ในกำหนดการโยธาอย่างเดียวกันนี้ ทภาคทั้งสองซึ่งเกี่ยวข้องจะได้
ส่งมาให้พิจารณาหนักได้

๒
ข้อ ๑๐

จะต้องตั้งคณะข้าหลวงใหญ่ฝรั่งเศส-สยามประจำแม่น้ำโขงขึ้น
คณะหนึ่ง (๑) มีจำนวนข้าราชการฝ่ายสยามและฝ่ายอินโดจีนเท่ากัน
เป็นข้าหลวง

นอกจากหน้าที่ ๆ อำนวยไว้ในข้อ ๒, ๓, ๕, ๖ และ ๘ แห่งอนุสัญญา
ฉบับนั้น คณะข้าหลวงใหญ่ฝรั่งเศส-สยามประจำแม่น้ำโขงจะต้องได้รับ
มอบหมายโดยนัยทั่วไป ให้เป็นธุระดูแลให้การเป็นไปตามความตกลง
พิเศษต่าง ๆ อันเกี่ยวข้องบริเวณพรมแดน และพิจารณาปัญหาทุกอย่าง
อันเกิดขึ้นจากการใช้ระเบียบใหม่ในบริเวณนั้น และณะเกาะอย่างยิ่ง
จะต้องออกความเห็นในกรณีเมื่อมีข้อพิพาทเกิดขึ้นเองด้วยเส้นเขตแดน
ตามลำแม่น้ำนั้น และคณะข้าหลวงนี้จะแนะนำวิธีการใด ๆ ที่จะเป็น
ประโยชน์ในการปรองดองระงับปัญหาอันเกี่ยวข้องกับสิทธิในการปลูกเพาะที่
คนสังกัตชาติของประเทศทั้งสองยอมใช้อ้อยอย่างไม่เป็นกิจลักษณะในที่ดิน
ในท้องแม่น้ำนั้นก็ได้ แต่ในกรณีทุกเรื่องไป จะเป็นอันตกลงตามคำ
แนะนำของคณะข้าหลวงนั้นได้ ก็ต้องอาศัยอนุมัติของรัฐบาลทั้งสอง
ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งจะต้องให้อนุมัติด้วยกัน และให้เป็นลายลักษณ์อักษร

(๑) ดูประกาศตั้งข้าหลวงใหญ่ประจำแม่น้ำโขง หน้า ๑๘๕
ในสมุดนี้

อนึ่งคณะข้าหลวงใหญ่ฝรั่งเศส—สยามประจำแม่น้ำโขงนั้นจะต้องมี
หน้าที่ ๆ จะนำข่าวคราวที่เป็นประโยชน์ทุกอย่างส่งให้รัฐบาลทั้งสอง
ที่เกี่ยวข้องนั้นทราบ และจะต้องทำหรือเรียบเรียงข้อบังคับทุกอย่างที่จำเป็น
เพื่อจะยังการตำรวจฝ่ายการเตรเวอ ฝ่ายการสัญชาติบาล และฝ่ายการ
สืบจับในบริเวณพรมแดนนั้นให้เป็นไปโดยลัทธิระบอบการร่วมมือกัน
กระทำการอย่างดีที่สุด ข้อบังคับเหล่านี้จะบัญญัติโทษในการล่วงละเมิด
นั้นก็ได้ และรัฐบาลทั้งสองที่เกี่ยวข้องจะต้องให้ข้อบังคับนั้นเป็นอันลงมือ
ใช้ในเวลาเดียวกัน เมื่อทั้งสองฝ่ายได้ตกลงยินยอมพร้อมกันในเรื่อง
ข้อบังคับนั้นแล้ว

กรุงสยามกับอินโดจีนจะต้องเจรจากันโดยเร็วที่สุดที่จะพึงเป็นไปได้
เพื่อทำความตกลงสำหรับตั้งคณะข้าหลวงใหญ่ฝรั่งเศส—สยามประจำ
แม่น้ำโขง และสำหรับวางข้อบังคับระเบียบการแห่งคณะข้าหลวงนั้น
ความตกลงอันนี้จะต้องกำหนดโดยจำนงแห่งอนุสัญญาฉบับนี้ ว่าคณะ
ข้าหลวงที่ว่านั้นจะพึงมีระเบียบการและจะพึงดำเนินการโดยลัทธิระบอบ
สถานใด

ข้อ ๑๓

โดยอนุวัติตาม บทบัญญัติแห่งโปรโตคอลที่ท้ายหนังสือสัญญา
ลงวันที่ ๑๔ กุมภาพันธ์ ค.ศ. ๑๙๑๕ นั้น อัครภาคแห่งอนุสัญญาน
ทั้งสองฝ่ายจะต้องเจรจากันโดยเร็วที่สุดที่จะพึงเป็นไปได้ เพื่อทำความตกลง
คณะกรรมการสำหรับกำหนดฐานะของคนในบังคับสยามในอินโดจีน
ให้เป็นการแน่นอนอันสิ้นเชิง

ความตกลงที่ว่านี้จะต้องอนุโลมตามขทบัญญัติ ในหนังสือสัญญา ลงวันที่ ๑๔ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๖๕ ซึ่งวางระเบียบฐานะของชาว อินโดจีนในกรุงสยามนั้น โดยมากที่สุดที่จะพึงเป็นไปได้ และโดย จำนองอย่างยติธรรมเพื่อจะให้ถ้อยทีถ้อยไต่ รัยประโยชน์เสมอกัน และ อัครภาคแห่งอนุสัญญานตกลงกันตั้งแต่นั้นสืบไปว่าจะพิทักษ์รักษาไว้เต็ม บริบูรณ์ซึ่งอิศรสิทธิ์ของรัฐบาลทั้งสองที่เกี่ยวข้อง ในการวางข้อบังคับ สำหรับการอพยพของชาวต่างประเทศเข้าไปในอาณาเขตรของแต่ละฝ่าย หนึ่งเป็นตกลงกัน ตั้งแต่นั้นสืบไปด้วยว่า คนเคิร์ททางที่เป็น สัญชาติสยามซึ่งเข้าไปในอินโดจีนเพื่ออยู่ไม่เกินสามเดือนนั้น จะต้อง ใ้ได้รับผลประโยชน์อย่างที่ได้แก่คนสังกัตชาติที่ไปรทให้ใ้ประโยชน์อย่างยิ่ง ในการทั้งปวงที่เกี่ยวข้องกับกายตัวและการคุ้มครองทรัพย์สินของตน

ข้อ ๑๒

เพื่อยังความร่วมมือซึ่งกันและกัน ในระหว่างทางราชการฝ่าย ปกครองและฝ่ายตำรวจของแต่ละฝ่ายในการปราบปรามการฉ้อโกง และการ กระทำผิดต่าง ๆ ตลอดจนทัพรรมแดนทางบกและทางน้ำระหว่างทั้งสองฝ่าย ให้ได้ผลดียิ่งขึ้นนั้น กรุงสยามกับอินโดจีนจะต้องทำความตกลงชะเงาะ การณเพื่อแก้ไขและเพิ่มเติมคำสั่งซึ่งทั้งสองฝ่ายได้ตกลงพร้อมกันออก ให้ไว้แล้วแก่เจ้าพนักงานของประเทศทั้งสองในชวบปี พ.ศ. ๒๔๖๐ นั้น

ข้อ ๑๓

อัครภาคแห่งอนุสัญญานตกลงกันว่าจะเจรจาทำอนุสัญญาว่าด้วย การส่งผู้ร้ายข้ามแดนในระหว่างกรุงสยามกับกรุงฝรั่งเศสโดยเร็วที่สุดที่จะ เป็นได้ และจะต้องให้เป็นอันใช้ได้สำหรับอินโดจีนด้วย

ข้อ ๑๔

อัครภาคแห่งอนุสัญญาตกลงกันว่า ความตกลงเรื่องศุลกากร และการค้าขายตามทบบัญญัติไว้ในวรรค ๔ แห่งโปรโตคอลที่ท้ายหนังสือ สัญญาลงวันที่ ๑๔ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๑๙๒๕ นั้น จะต้องยกเลิกบท บัญญัติในข้อ ๕ แห่งหนังสือสัญญาลงวันที่ ๓ ตุลาคม พ.ศ. ๑๙๑๓ (๑)

ความตกลงที่จะตั้งทบบัญญัติทุกอย่างที่จะเป็นประโยชน์ใน การให้ความสะดวกสำหรับปราบการค้าเถื่อน และระงับอย่างยิ่งสำหรับ ปราบการค้าฝิ่นเถื่อนตามพรมแดนระวางกรุงสยามกับอินโดจีน

ข้อ ๑๕

โดยเหตุที่ข้อสัญญาซึ่งต่างฝ่ายต่างได้ ให้ไว้ต่อกันตั้งที่ บรรยายใน วรรคที่ ๑ ของข้อ ๗ และวรรคที่สี่ของข้อ ๘ และข้อ ๙ แห่งอนุสัญญา ลงวันที่ ๑๓ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๑๙๐๔ นั้นไม่เป็นอันประกอบตามความต้องการ และความสามารถที่กรุงสยามและอินโดจีนจะเผยแพร่ในทางเศรษฐกิจ ต่อไปได้ดังนั้น อัครภาคแห่งอนุสัญญาจึงปฏิญาณว่าบทบัญญัติที่ว่ามา แล้วข้างต้นแห่งอนุสัญญาที่ว่านั้นเป็นอันยกเลิกเสียแล้ว (๒)

(๑) ดูสัญญาปี ร.ศ. ๑๑๒ หน้า ๕๖ ในสมุดนี้

(๒) ดูสัญญาปี ร.ศ. ๑๒๒ หน้า ๓๑, ๓๒, ๓๓, ๓๔ ในสมุดนี้

ทั้งสองฝ่ายตกลงกันต่อไปว่า กรุงเทพมหานครกับอินโดจีนจะต้องยินยอม
พร้อมกันวาง โครงการสำหรับร่วมมือกันทำการเผยแพร่ทางคมนาคมและ
การเกี่ยวพันต่อกันโดยทางถนน, ทางรถไฟ, ทางทะเล, ทางแม่น้ำ,
ทางอากาศ, ทางโทรเลข, ทางวิทยุโทรเลขและทางไปรษณีย์ในระหว่าง
ประเทศทั้งสอง

โครงการสำหรับกิจการอันเป็นประโยชน์ร่วมกันทั้งสองฝ่ายนี้ เมื่อ
ภายหลังฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเห็นเป็นการสมควรที่จะกระทำเช่นนั้นแล้ว ก็
ต้องแก้ไขและทำให้บริบูรณ์

ข้อ ๑๖

บันทึกขบถบัญญัติทั้งปวงแห่งหนังสือสัญญาและความตกลงที่ใดทำ
ไว้ในระหว่างกรุงเทพมหานครกับกรุงฝรั่งเศสก่อนหนังสือสัญญาลงวันที่ ๑๔ กุมภาพันธ์
พ.ศ. ๑๙๒๕ ซึ่งไม่ต่อกันโดยอรรถใดเลยกับขบถบัญญัติแห่งอนุสัญญา
อาคขบถนั้น เป็นอันยกเลิกทั้งสิ้น

แต่ที่ว่า บันทึกความเกี่ยวพันซึ่งจะต้องเป็นท้องเรื่องของความตกลง
บูรณาการต่าง ๆ ขบถบัญญัติไว้ในอนุสัญญาอาคขบถนั้น จะต้องเป็นอันคง
อยู่ในบังคับของขบถบัญญัติที่ใด ๆ ไซ้มาแล้วแต่ก่อน ถ้าของขบถบัญญัติ
ซึ่งได้ตั้งขึ้นแทนโดยหนังสือสัญญาลงวันที่ ๑๔ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๑๙๒๕
นั้น จนกว่าจะถึงวันที่ลงมือใช้ความตกลงนั้น ๆ

ข้อ ๓๗

อนุสัญญาฉบับนี้จะต้องมีผลเป็นอันใช้ได้ตั้งแต่วันแลกเปลี่ยนสัตยาบันต่อกัน และจะต้องเป็นอันใช้ได้โดยอัตโนมัติตั้งแต่วันแลกเปลี่ยนสัตยาบันหนังสือสัญญาทางพระราชไมตรี และการค้าขาย และการเดินเรือซึ่งได้ทำในระวางกรุงสยามกับกรุงฝรั่งเศสเมื่อวันที่ ๓๔ กุมภาพันธ์ ค.ศ. ๑๘๖๕

ถ้าภายในสิบสองเดือนก่อนสิ้นกำหนดเวลาที่ว่าไว้ใน อัครภาคแห่งอนุสัญญานฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่ได้แจ้งเจตนาที่จะเลิกอนุสัญญาฉบับนี้แก่อีกฝ่ายหนึ่งแล้ว อนุสัญญานี้จะต้องเป็นที่ยังคงต่อไปจนกว่าจะสิ้นกำหนดขงหนึ่งนับตั้งแต่วันที่อัครภาคแห่งอนุสัญญานฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจะได้ออกเลิกอนุสัญญาน

แต่ที่ว่า เป็นที่เข้าใจกันโดยบังเอิญว่า การยกเลิกอนุสัญญา เช่นว่านี้ จะมีผลพ้นทสัญญาข้อใด ๆ ที่ได้ออกเลิกเสียแล้วโดยความตกลงก่อนๆ ถ้าโดยอนุสัญญาฉบับนี้ให้เป็นอันกลับใช้ได้ อีกนั้นไม่ได้เลย

ข้อ ๓๘

อนุสัญญาฉบับนี้จะคงไว้สืบต่อกัน และสัตยาบันทั้งสองฝ่ายนั้น จะต้องแลกเปลี่ยนกันณะกรุงเทพฯ ในระยะเวลาสั้นที่สุดที่จะกระทำได้

เพื่อเป็นพยานแก่การนี้ ผู้มีอำนาจเต็มแต่ละฝ่าย ได้ลงนามและ
ประทับตราลงไว้ในอนุสัญญาฉบับนี้เป็นสำคัญ

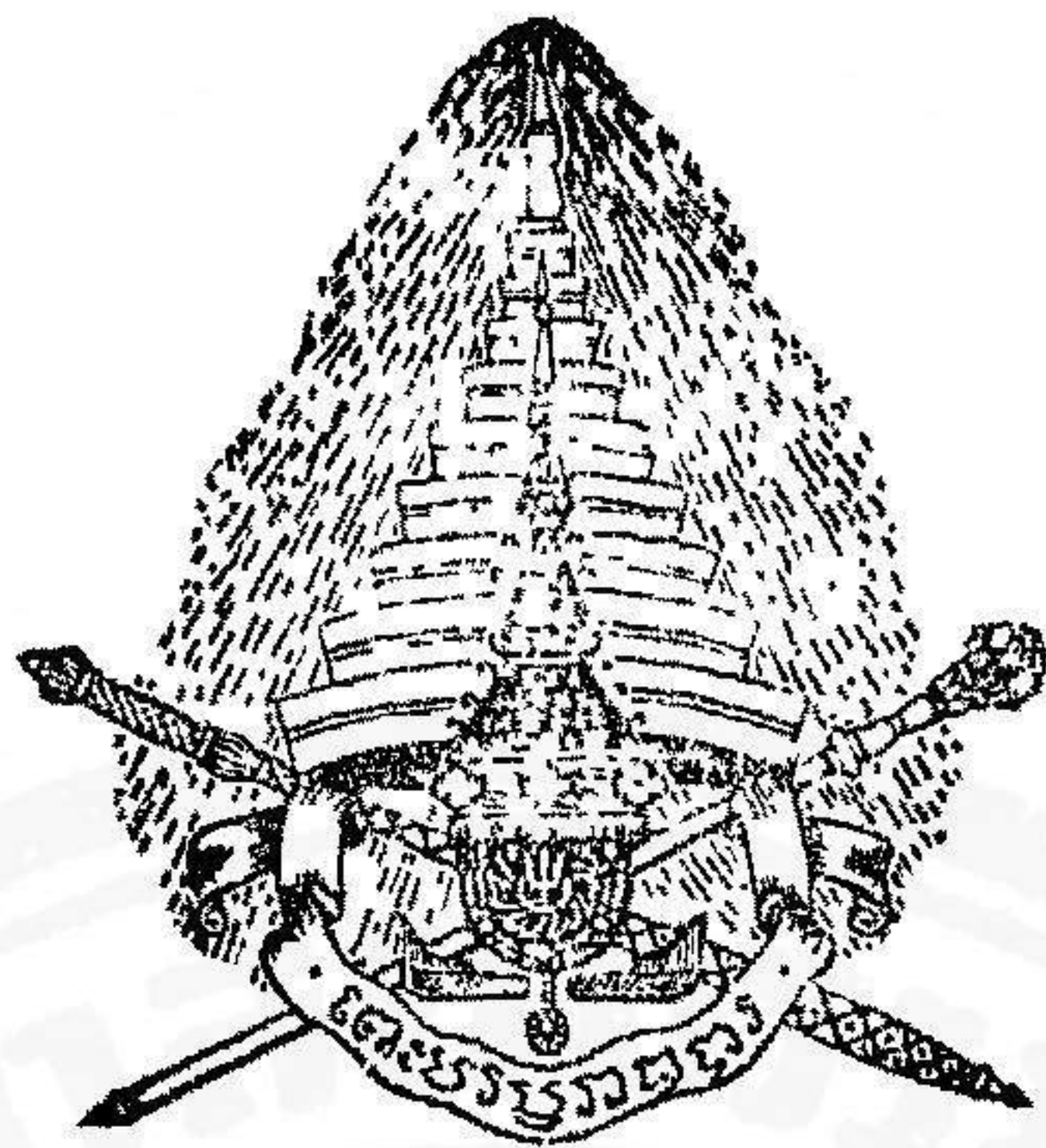
ทำกันสอง ฉบับเป็นภาษาฝรั่งเศสและกรุงเทพฯ เมื่อวันที่สิบห้า
ของเดือนที่ห้า พุทธศักราชสองพันสี่ร้อยหกสิบเก้า ตรงกับวันที่ยสิบห้า
สิงหาคม ณ รัศมีศักราชพันเก้าร้อยยี่สิบหก*

(ลงพระนามและประทับตรา) ไตรทศประพันธ์

(ลงนามและประทับตรา) วาเรนนู

* ลงวันที่ ๒๕ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๖๕ ค.ศ. ๑๙๒๖

เจ้าพนักงานหอสมุด



ประกาศ

ตั้งผู้แทนฝ่ายสยาม

ณ คณะข้าหลวงใหญ่ ฝรั่งเศส-สยาม ประจำแม่น้ำโขง

มีพระบรมราชโองการในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ดำรัสเหนือเกล้าฯ ให้ประกาศจงทราบทั่วกันว่า

ด้วยตามความในข้อ ๓๐ แห่งอนุสัญญาอาระวางสยามกับฝรั่งเศส ว่าด้วยความเกี่ยวพันระวางสยามกับอินโดจีน ซึ่งได้แลกเปลี่ยนสัตยาบัน และเป็นอันใช้เมื่อวันที่ ๒๙ มิถุนายนค.ศ. ๑๙๐๖ นั้น มีบทบัญญัติกำหนดให้ตั้งคณะข้าหลวงใหญ่ ฝรั่งเศส-สยาม ประจำแม่น้ำโขงขึ้น มีจำนวนข้าราชการฝ่ายสยามแลฝ่ายอินโดจีนเท่ากันเป็นข้าหลวง

และโดยที่เสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศ กับ อัครราชทูตฝรั่งเศส ณ กรุงเพท ฯ ได้แลกเปลี่ยนหนังสือ เป็นการตกลงกันแล้วว่าให้คณะ

ข้าหลวงใหญ่กว่าหมื่นจวนข้าราชการ ๔ นาย เป็นข้าราชการฝ่ายสยาม
๒ นาย ฝ่ายอินโดจีน ๒ นาย แลกำหนดให้คณะข้าหลวงใหญ่ประชุมกัน
เป็นครั้งแรกก่อนวันที่ ๑ ธันวาคมศกนั้นด้วย

เพื่อให้การเป็นไปตามความที่ใดตกลงกันแล้วนี้ จึงทรงพระกรุณา
โปรดเกล้าฯ ตั้งมหาอำมาตย์โท พระยาราชนกุล (๑) สมุหเทศาภิบาล
มณฑลภาคพายัพ แลอำมาตย์เอก หลวงศรีวิสารวาจา (๒) ผู้ช่วยปลัด
ทูตของกระทรวงการต่างประเทศ เป็นผู้แทนรัฐบาลสยาม คณะข้า
หลวงใหญ่ฝรั่งเศส-สยามประจำแม่น้ำโขง (๓) ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

ประกาศมาณวันที่ ๒ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๔๗๐ เป็นปีที่ ๓
ในรัชกาลปัจจุบัน

(๑) นามเดิม=อวบ, เปาวโรหิต

(๒) เดิวนั้นเป็นพระศรีวิสาร ฯลฯ นามเดิม=เทียนเหลียง,
สุนทรระกูล

(๓) นอกจากยังมีผู้ช่วยอีกตามสมควร ฝ่ายสยามคือมอง
ซีเออร์ซาลส์เลเว็ก (M.Ch.L'Evesque) ที่ปรึกษากระทรวงยุติธรรม
เป็นที่ปรึกษาของผู้แทนฝ่ายสยาม แลหลวงอุบลการประชานิตย์
(จรัส เศรษฐีธร) ข้าราชการในกระทรวงมหาดไทย กับหลวงบวร
เสนาหา (นพวงศ์ บุรณศิริ) ข้าราชการในกระทรวงการต่างประเทศ,
สองนายนี้เป็นเลขานุการ แล นายประสิทธิ์ นรินทรางกูร ฅณอยุธยา
เป็นผู้ช่วย

สำเนา

หนังสือสัญญาโบราณ

ซึ่งได้เลิกใช้แล้ว

กับหนังสือราชทูตไทยมีถึงเสนาบดีฝรั่งเศส

แลถึงผู้ อำนวยการบริศที่ฝรั่งเศส

รวบรวมมาไว้เพื่อประโยชน์ทางศึกษาโบราณคดี

สำนักหอสมุด

สำเนาหนังสือ ๓ ฉบับ ท่านนายพลตรี พระยาสิงหเสนี เมื่อยังเป็น
นายร้อยโท สอาก ผู้ช่วยราชการทหารราชทูตสยาม ในกรุงปารีส
ได้คัดสำเนาจากหอสมุดของทหารเรือกรุงปารีส ในคฤศตศักราช ๑๘๘๔
ตรงกับพุทธศักราช ๒๔๒๗

(๑) สำเนาหนังสือสัญญาสยามกับฝรั่งเศส ทำที่เมืองลพบุรี
ในวันพุธเดือนอ้ายขึ้นแปดค่ำ ปีเถาะนพศก พุทธศักราช ๒๒๓๓

(๒) สำเนาหนังสือออกพระวิสุตรสุนทรราชทูต ถึงท่านมองซีเออร์
แซนญูแล (M. Seingelay) เสนาบดี ลงวันพุธเดือนแปดแรมสองค่ำ
ปีเถาะนพศก พุทธศักราช ๒๒๓๓

(๓) สำเนาหนังสือออกพระวิสุตรสุนทร ถึงมองซีเออร์ลาญญี
(M. Lagni) หนังสืออนเขียนที่เมืองกายในวันพุธเดือนแปดแรมสองค่ำ
ปีเถาะนพศก พุทธศักราช ๒๒๓๓

สำเนาหนังสือเหล่านี้ ได้พิมพ์ตามถ้อยคำแลอักขระวิธี ในสำเนา
ฉบับเดิม ซึ่งปรากฏว่าได้คัดแปลงอักขระวิธีมาเป็นอย่างดีหลัง
มากแล้ว ยังมีเหลือลักษณะโบราณอยู่เพียงเล็กน้อย การพิมพ์คราวนี้
หาได้คัดแปลงอย่างใดอีกไม่ เพื่อจะได้เห็นอักขระวิธีแต่ครั้งโบราณบ้าง
แต่ต้นฉบับเดิมเขียนด้วยอักษรไทยโบราณด้วยอ ได้พบฉบับพิมพ์จาก
รูปถ่ายในหนังสือ The Journal of the Siam Society เล่ม ๑๔ ภาค ๑

สำเนาหนังสือสัญญา
สยาม กับ ฝรั่งเศส

แล

หนังสือราชทูตไทยถึงเสนาบดี กับผู้อำนวยความสะดวก
ในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

(อักษรย่อ)

สำเนา

ออกญาพระเสด็จสุเรนทราธิบดีศรีสุนทรราชวิริยภาค ผู้ว่าราชการ
ณ ที่โกษาธิบดี แลออกพระศรีพิพัฑรรัตนราชโกษา ฝ่ายสมเด็จพระมหา
กระษัตริราชเจ้ากรุงศรีอยุธยาผู้ใหญ่ แล มิส ลาลูแบร์^(๑) แล มิส
ซูเปเรต^(๒) อิงวียา ไทรเอก ไทรวียารี่^(๓) ฝ่ายสมเด็จพระมหากระษัตริราช
เจ้ากรุงฝรั่งเศสผู้ใหญ่ทำหนังสือสัญญาแก่กันด้วยกิจของ กุมบั้นหญี่^(๔)
ฝรั่งเศส ในนี้

๑ ข้อหนึ่ง สมเด็จพระมหากระษัตริราชเจ้ากรุงศรีอยุธยาผู้ใหญ่
พระราชทานแก่กุมบั้นหญี่ฝรั่งเศส ที่แห่งหนึ่งใกล้ ตกซังอยู่ทุกวันนี้
ฝ่าย^(๕) ก่อตักอยู่สำหรับชอชชาย

(๑) M.de La Loubère มองซีเออร์ ลาลูแบร์

(๒) M.Céberet มองซีเออร์ เซเบเรต์

(๓) Envoyés extraordinaires ราชทูตพิเศษ

(๔) Compagnie กำปนี=บริษัท

(๕) ตรงที่ต่อจากคำว่า “ฝ่าย” นี้ น่าจะมีคำบอกทิศทางไว้

๒ ข้อหนึ่ง สมเด็จพระมหากระษัตราธิราชเจ้ากรุงศรีอยุธยาผู้ใหญ
พระราชทานให้กรมขุนหญิงช้อยนางจังหวัดกรุงศรีอยุธยา แลห้าม
จากอบขหนอร แลริคชาท่งปวง ในน้ประการหนึ่ง ถ้าแลกรมขุนหญิงช้อย
สินค้ายันทกในกะบนของกรมขุนหญิงช้อยเองกดี แลในกะบนช่งเช่าระวาง
เช่ามากดี ก็ให้ช้อยช้อยด้วยผู้ใด ๆ ตามภายีของกรมขุนหญิงช้อยจะแนะนำให้
อย่าให้ผู้ใดห้ามปรามแลเอาข้อประการใดมาขัดขวาง ประการหนึ่งถ้า
แลลูกค้าชาติใด ๆ เอาสินค้ายามา แลกรมขุนหญิงช้อยจะต้องการ ก็ให้ช้อย
ช้อยตามใจเถิก แต่ว่าถ้าแลชาวคองจะต้องการช้อยสินค้ายันสำหรับ
ราชการช่งลูกค้าท่งปวงนอกกรมขุนหญิงช้อยเข้ามานั้น แลกรมขุนหญิงช้อย
ต้องการสินค้ายันช้อย ก็ให้พนักงานช่างกรมขุนหญิงช้อยมาฟ้องแก่เสนาบดี
ผู้เจ้าพนักงาน เมื่อแรกลูกค้ายันเข้ามาถึงเสนาบดีก็จะสั่งแก่ชาวคอง
ให้แบ่งส่วนให้สมควรด้วยกิจของกรมขุนหญิงช้อย แลราคายันก็ให้เอาแต่
เท่าทนช่งช้อยแก่ลูกค้ายัน

ประการหนึ่ง ถ้าแลกรมขุนหญิงช้อยต้องการช้อยขุดนอก ขุดนอกเมือง
ถลาง^(๑) บางกลี แลเงาข้าง แลช้าง แลคินณะสีวขาว ขุดก้ำ หมากรอก
ฝาง ก็ให้ชาวคองช้อยให้แต่ตามราคาช้อยช้อยแก่ลูกค้าท่งปวง แลอย่า
ให้กรมขุนหญิงช้อยช้อยสินค้ายันช้อยท่งนแก่ลูกค้าช่งมิได้ช้อยต่อชาวคองนนเลย
ด้วยสินค้ายันเป็นส่วนสาอากรของหลวง แลห้ามมิให้ผู้ใดช้อยช้อยนอก
ชาวคองนนเลย ประการหนึ่งสินค้ายันช้อยช้อยห้ามน ใน

(๑) เดียวนเป็นอำเภออยู่ในจังหวัดภูเก็ต

คินณะสีวขาว คินณะสีวกำ สัพรพนถัน แลบน แลเควอง
 สาคราอาวท ถ้าแลสมเด็จพระมหากษัตริราชเจ้ากรุงศรีอยุธยา
 ผู้ใหญ่ พระราชทานให้ชื้อไปมา จึงให้ชื้อไปมา ถ้าแลมีใต้พระราช
 ทานให้ชื้อไปมา ก็อย่าให้ชื้อไปมา ถ้าแลกุมบ้นหญ่เอาเควองมชื้อเข้ามา
 ก็ให้พนักงานข้างกุมบ้นหญ่บนสารยาญช้แก่เสนาบดี ถ้าแลจะต้องการ
 สำหรับราชการก็ให้ชื้อหลวงชื้อเอาไว้ก่อนคนทั้งปวง ประการหนึ่ง หนึ่ง
 ณจังหวัดกรุงศรีอยุธยาฝ่ายเหนือฝ่ายใต้จนปากน้ำบางเจ้าพระยา สมเด็จ
 พระมหากษัตริราชเจ้ากรุงศรีอยุธยาผู้ใหญ่พระราชทานให้กุมบ้นหญ่
 วัฒนคาชอ แลอย่าให้กุมบ้นหญ่ฝรั่งเสศชื้อขายในสินค้าอนั้น ถ้าแล
 ฝรั่งเสศไปอยู่ณเมืองใด นอกฝ่ายเหนือฝ่ายใต้จนปากน้ำบางเจ้าพระยา
 แลมีหนึ่งจะชื้อขาย แลมีใต้เอาเข้ามาในกรุงเทพ ฯ ก็ให้ชื้อขายเกิด
 ประการหนึ่งสมเด็จพระมหากษัตริราชเจ้ากรุงศรีอยุธยาผู้ใหญ่
 พระราชทานจากอบขหนอรแลริคชาทั้งปวงแก่กุมบ้นหญ่ฝรั่งเสศให้เขาออก
 จงสควก อย่าให้ใต้ใต้ลงตรวจ แลให้แต่ย่นหางว่าวสินค้าชงบนทกมานั้น
 แก่เจ้าพนักงานในเมืองทณบริย์ แลเมือบนทกสินค้าจะออกไปนนั้นก็ให้ย่น
 หางว่าวสินค้าชงบนทกนนั้นแก่เจ้าพนักงานณกรุงเทพพระมหานคร แลเอา
 ตราเบิกค่านสำหรับเขาออกวางทกครั้ง
 ๓ ขอนั้น ถ้าแลกุมบ้นหญ่ขายสินค้าแก่ลูกค้ผู้ใต้ใต้ไป
 จำหน่ายต่างเมืองเสียขายเป็นของกุมบ้นหญ่เอง แลจากอบสินค้า
 ทั้งปวงนั้น สมเด็จพระมหากษัตริราชเจ้ากรุงศรีอยุธยาผู้ใหญ่
 พระราชทานให้ทั้งเขาออก อย่าให้เจ้าพนักงานเรียกเอา

๔ ข้อหนึ่ง ถ้ากมุขมนตรีหากจะบันทึกสินค้าไปมาค้าขายต่าง
เมืองมิได้ แลเช่าระวางกะบนของลูกค้าทั้งปวงไป สมเด็จพระมหา
กระษัตริราชเจ้ากรุงศรีอยุธยาผู้ใหญ่ จะพระราชทานดูในข้อ ๒
ข้อ ๓ นั้น

๕ ข้อหนึ่ง ถ้าแลผู้ใดขอเป็นฝรั่งเสด แลชาติใด ๆ ซื่ออยู่ใน
บังคับกมุขมนตรีเป็นความแก่กัน ก็ให้ผู้นั้นเป็นนายกมุขมนตรีในเมืองนั้น
แลมีกฎสมเด็จพระมหากระษัตริราชเจ้ากรุงฝรั่งเศสสำหรับตัวนั้นให้ผู้นั้น
บังคับความตามชอบธรรม ถ้าแลฝรั่งเสดผู้ใดซึ่งอยู่ในบังคับกมุขมนตรี
พันแทงกันตาย แลข้อสิ่งใดซึ่งต้องอาญาก็ให้ผู้นั้นเป็นนายกมุขมนตรีจากตัว
ผู้ร้ายไว้ แลกกฎหมายเอาเนื้อความแล้วแลส่งกฎหมายแลตัวผู้ร้ายนั้น
ไปเมืองฝรั่งเศส ให้ลงอาญาตามโทษนั้น ประการหนึ่งถ้าแลฝรั่งเสด
แลชาติใดซึ่งอยู่ในบังคับกมุขมนตรี เป็นความต้องตระทรวงอายากติ
แพ่งกติ ต่อฝรั่งเสดแลชาติใด ๆ ซึ่งมีใต้อยู่ในบังคับกมุขมนตรี กติ ถ้า
แลฝรั่งเสดแลชาติใด ๆ ซึ่งมีใต้อยู่ในบังคับกมุขมนตรี เป็นความต้อง
ตระทรวงอายากติ แพ่งกติ ด้วยฝรั่งเสดแลชาติใด ๆ ซึ่งอยู่ในบังคับ
กมุขมนตรีนั้นกระลาการข้างกรุงเทพพระมหานคร เป็นพนักงานจะพิจารณา
แต่ว่ากณนั้นต้องฝรั่งเสดอยู่ จึงสมเด็จพระมหากระษัตริราชเจ้ากรุงศรี
อยุธยาผู้ใหญ่ พระราชทานให้ผู้นั้นเป็นนายกมุขมนตรี แลออกกฎหมาย
สมเด็จพระมหากระษัตริราชเจ้ากรุงฝรั่งเศส ผู้ใหญ่สำหรับตัวในตำบลนั้น
นั้นด้วยกระลาการพิจารณาความให้เป็นถ่องแท้ แต่ให้ผู้นั้นสยดต่อพระ
เป็นเจ้าว่า จะพิจารณาด้วยกระลาการให้จึงชอบธรรม

๖ ขอหนึ่ง สมเด็จพระมหากระษัตริราชเจ้ากรุงศรีอยุธยา
 ผู้ใหญ่ พระราชทานให้กุมขันธ์หญิงฝรั่งเสดไปตั้งชอขายในเมืองกลาง
 บางกอกกต แลในจังหวัดทนน แลห้ามจำกอบขหนอร แลวิตซา คุงในข้อสอง
 ข้อสามแลพระราชทานให้ชอคบุกในเมืองกลางบางกอกทั้งปวง แลห้าม
 มีให้ผู้นอนผู้นอนใด ๆ ชอคบุกนอกกุมขันธ์หญิงฝรั่งเสดนั้นได้ ถ้าแลผู้นอน
 ลักชอขายนอกกุมขันธ์หญิงฝรั่งเสดไซ ให้ริบเอา แลให้ทำเป็นสี่ส่วนให้
 สองส่วนให้แก่ชาวคลังเป็นของหลวงส่วนหนึ่ง ให้แก่ผู้ใจทส่วนหนึ่ง
 พระราชทานแก่กุมขันธ์หญิงฝรั่งเสด แลให้กุมขันธ์หญิงฝรั่งเสดเอาสินค้าตาม
 คอองการณเมืองนั้นไปขายจงอกม อย่าให้ราษฎรชาวเมืองนั้นขาดสินค้า
 ชงคองการณนั้นได้ แลราคาสินค้าชงกุมขันธ์หญิงเอามาขายกต ราคาคบุก
 ชงกุมขันธ์หญิงจะชอกกต ให้เจ้าเมืองแลกรมการผู้เดมาผู้แก่แลกุมขันธ์หญิง
 นั้นด้วยกัน ว่าราคาสินค้าชงกุมขันธ์หญิงจะขาย แลราคาคบุกชงกุมขันธ์หญิง
 จะชอนนให้ว่าให้ขาดทีเดียว แลอย่าให้กุมขันธ์หญิงชนลงราคาให้เป็น
 แคนเคองแก่ราษฎร ถ้าแลราคานนมลงกนก็ให้บอกชอชงชดสนนนั้นเข้ามา
 แลสมเด็จพระมหากระษัตริราชเจ้ากรุงศรีอยุธยาผู้ใหญ่ ไปรค
 ประการใด ก็ให้ทำตาม ประการหนึ่งคบุกส่วยสาอากร ณเมืองกลาง
 แลจังหวัดทนนก็ให้ชาวคลังเรียกเอาตามทำเนียม แลแต่ในเดือนสิบ
 ข่มะโรงสัมฤทธิศกไปเมื่อน่าอย่าให้ชาวคลังปลงคบุกแก่ราษฎร ค้วย
 คบุกนนมพอกุมขันธ์หญิงฝรั่งเสดจะชอขาย ประการหนึ่ง ถ้าแลกุมขันธ์หญิง
 ฝรั่งเสดมีใตเอาสินค้าไปชอขายตามสัญญา แลราษฎรขาดสินค้า แล

เอาคชกชอชขายแก่ลูกคาน ก้ออย่าให้เจ้าพนักงานรบเอาแก่ลูกคชชขาย
คชกแก่กันนเลย

๗ ข้อหนึ่งว่า ถ้าแลกรมขบหนุฝรั่งเสศจะตองการไปตงคกอย
ชอชขายณหวเมืองจังหวดกต แลเมืองชนนกรวงครอยททยาไซ้ ก้ให้พอง
แก่เสนาบดี ออกไปตงอยชอชขายเกด ๓๗ หนึ่ง ในข้อ ๒ ข้อ ๓ ข้อ ๔
ข้อ ๕ นั้น ถ้าแลไปตงชอชขายณเมืองนคร (๑) ไซ้ ก้ออย่าให้ชอชขายคชก
ทวยพระราชทานใหญ่ขบหนุวลนคาชอคชกณเมืองนคร ๓๗ หนึ่ง พระ
ราชทานใหญ่ขบหนุฝรั่งเสศชอชขายพรกน

๘ ข้อหนึ่งว่า ถ้ากระขบของกรมขบหนุใหญ่กคณอยกต เสียใน
แวนแควนชงชนแก่กรวงครอยททยา ก้ให้กรมขบหนุรบเอาเครื่องกระขบแล
สินค้ทงปวงนไว แลอย่าให้เจ้าเมืองแลกรมการแลผู้ใด ๆ เกียเอาไว
แลให้กรมขบหนุฝรั่งเสศรักษาไวเอง

๙ ข้อหนึ่ง ว่าสมเด็จพระมหากระษัตราธิราชเจ้ากรวงครอยททยา
ผู้ใหญ่พระราชทานให้เป็นอนชาตแล้ว ให้กรมขบหนุฝรั่งเสศไปตงอย
ณเกาะแห่งใด ชงอยไกลเมืองมฤท (๒) ออกไปสืบโยช แลให้ก้อคก
แลข้อมแลกำแพงพทกษรรักษาตงชงชอชการของกรมขบหนุฝรั่งเสศ
แลกรมขบหนุฝรั่งเสศสัญญาต่อหน้าพระเปนเจ้า มิถอตำลนนให้เป็นเหตุ

(๑) นครศรีธรรมราช

(๒) เมืองมริต อังกฤษเรียก "Mergui" แต่ก่อนเปนดินแดน
ของสยาม เมืองนั้นตงอยชวยทะเลชกตวันตกของตอนต้นแหลม
มลายู อยู่ในมณฑลแทนเนสเซริมประเทศพม่าของอังกฤษระหว่าง
เส้นขวาง ๑๒°-๑๓° เส้นยอน ๙๖°-๙๗° ในแผนที่

แก่ราชการสมเด็จพระมหากระษัตราธิราชเจ้ากรุงศรีอยุธยาผู้ใหญ่
ประการใดได้ แลมีรับผู้เป็นศัตรูแผ่นดินเข้าออกในตำบลนั้น แลมีช่วย
ผู้เป็นศัตรูด้วยสิ่งใด ๆ เลย แลสมเด็จพระมหากระษัตราธิราชเจ้ากรุง
อยุธยาผู้ใหญ่พระราชทานให้กมขันทัญชยขบขันความแลเป็นเจ้าในเกาะนั้น
เป็นอันขาดทีเดียว แลครั้นเขียนอย่างเกาะแลกว้างยาวเท่าใดเข้ามาแล้ว
จะพระราชกำหนดสำหรับเกาะนั้นเป็นอันขาดทีเดียว

๓๐ ขอนี้ ว่าถ้าฝรั่งเสศผู้ใด ๆ มีลูกเมียในจังหวัดกรุงศรี
อยุธยาแลเมืองชน แลพอจะขอออกไปจากแผ่นดิน แลเงินทองของ
ผู้ใด ๆ มีใต้อยู่แลมีใตเป็นถ้อยความด้วยผู้ใด ๆ ไซ้ สมเด็จพระมหา
กระษัตราธิราชเจ้ากรุงศรีอยุธยาผู้ใหญ่ พระราชทานให้ออกไปทั้งลูก
แลเมียแลทาสแลทรัพย์สิ่งของตามใจนั้นเถิด

๓๑ ขอนี้ ว่าถ้าแลฝรั่งเสศซึ่งมาด้วยกระบวนของสมเด็จพระมหา
กระษัตราธิราชเจ้ากรุงศรีอยุธยาผู้ใหญ่ กติ มาด้วยกระบวนของกมขันทัญชย กติ มา
ณกรุงศรีอยุธยา กติ ณเมืองชน กติ ขอย่าให้เจ้าพนักงานชักชวนว่า
กล่าวให้ละกระบวนนั้นเสีย ถ้าแลฝรั่งเสศซึ่งอยู่กระบวนสมเด็จพระมหา
กระษัตราธิราชเจ้ากรุงศรีอยุธยาผู้ใหญ่ กติ ณกระบวนกมขันทัญชย กติ หนี ให้เจ้าพนักงาน
เสาะสำงหามาสั่งให้แก่นายกระบวน

๓๒ ขอนี้ ว่าหนังสือชนพิพทโกษาราชปหลัด แลมังส
อรเคลิน^(๑) กับคนฝรั่งเสศสัญญาต่อกันด้วยพรกนั้น ในเดือนสิบสองชน
เกาคา ศักราช ๑๔๖๕ คิงพทอศักราช ๒๒๒๗ นั้น สมเด็จพระมหา

(๑) ในฉบับภาษาฝรั่งเศสเป็น Mr. Deslandes เด็สแลนดี

สำเนา

หนังสือออกพระวิสุทสุนทร (๑) ราชทูต ออกหลวงกลัวยาราชไมตรี
 อุตทูต ออกขุนศรีวิสารวาจา ตรีทูต มาถึงท่านมูสสิงแปร์ (๒) ผู้เป็น
 เสนายกผู้ใหญ่แห่งพระมหากษัตริย์ราชเจ้าลยเลกรัง (๓) ด้วยอัครโน
 ทังปวงมาเถิงถาดทอน แลไต่รบค่านยแลนยถอแลเอาใจใส่พิทักษ์รักษา
 แห่งชาวฝรั่งเศสทั้งปวง ซึ่งเข้าไปส่งอัครโนถึงกรุงศรีอยุธยา นั้น จึง
 ในท่าทางอันมาไกลนั้นมิได้มีความทุกข์แลมีความสนุกสบายอยู่มิได้ขาด
 ยศนอัครโนไต่มนำใจชนสมยนิค ด้วยไต่พบถาทางซึ่งจะสำแดงแก่ท่าน
 ขอบใจแห่งอัครโนด้วยบุญคุณของท่านมิแก่อัครโนเมื่ออยู่ณกรุงฝรั่งเศส แล
 อัครโนยังรบคุณของท่านอยู่จนเท่าทุกวณนี้ ถึงว่าถาทางนั้นมีสควกกค
 อัครโนก็มิได้รู้เป็นทุกเลย แลความสขนั้นก็มีรหายนเลย ด้วยอัครโน
 มอนจะคิดถงสรรพอันวิเศษซึ่งไต่พบไต่เห็นณกรุงฝรั่งเศส แลเมื่อยังอยู่
 ณกรุงฝรั่งเศส แลสรรพอันวิเศษนั้นก็กลุมอยู่ แลละสิ่งนั้น ก็ชักชวน
 นำใจให้ไปข้างโนนข้างชางนข้างให้ราคาญใจอย่น้อยหนึ่ง แลยศน
 มีวณคนอันเปล้าอยู่ สรรพอันตระการทั้งปวงนั้นอัครโนก็เรียกมาในความ
 คิคพิจารณาเห็นละสิ่งละสิ่งด้วยยนิคให้สบายใจ แลอัครโนจำเปนจะว่าแก่
 ท่านตามจริง มีคิคเห็นความสนุกสบายในแผ่นดินนั้น จะสนุกสบาย

(๑) ท่านผู้นั้น ที่เรียกกันว่า “โกษาปาน”

(๒) Monsieur Le Marquis de Seignelay มองซีเออร์
 มาร์กแซนญแล

(๓) Louis le Grand

เท่าหนึ่งคิดถงยศศักดิ์แห่งพระมหากษัตริย์เจ้าผู้ใหญ่อันหาผู้ใดจะแปล
 บุญสมภารให้สิ้นมิได้ ครั้นหนึ่งพระมหากษัตริย์ราชาผู้เป็นเจ้าแห่ง
 ออโนโตตรัสแต่ได้สองข้อมบแล้ว ว่าพระมหากษัตริย์เจ้ากรุงฝรั่งเศส
 เห็นสมควรจะเป็นพระมหากษัตริย์ แก่พระมหากษัตริย์ทั้งปวงทั้งแขวง
 เอรอบ^(๑) แลความคิดทั้งปวงนั้นมิได้ออกจากบุญญาอติโนจนเท่าขัตน
 เหตุฉนถงว่าใกล้ไปทุกวันทุกวันจะถึงเมืองออโนโต แลเห็นมิชามินานจะถึง
 ทงนนักค อติโนยังคิดถงบ้านเมืองแต่หน้อยหนึ่ง ประการหนึ่งแม่มคค
 เกรงกลัวว่าจะขาดความนบนอบ แลความนบถอแห่งพระมหากษัตริย์เจ้า
 ผู้ใหญ่ จะขอแก่ท่านให้เอาทูลแก่พระมหากษัตริย์เจ้าผู้ใหญ่ ว่าอัน
 ความนบถอแลนบนอบต่อพระมหากษัตริย์ผู้ใหญ่มากกว่าอติโนจะสิ้นชีวิต
 อติโนจะรักษาไว้ในหัวใจให้มั่นคง มิให้แพ้แก่ความนบถอแลนบนอบยนิค
 แห่งชาวฝรั่งเศสทั้งปวง แลจะอดษา (อสุห์) ทำให้ชนะทุกคนในความ
 นบนอบนั้น อนึ่งอติโนขอแก่ท่านอันท่านมีน้ำใจยนิคปราวณาบำรุงพระราช
 ไมตรี พระมหากษัตริย์ราชาเจ้าทั้งสองกรุงนี้ให้มั่นคงจำเรอญสืบไปใน
 อนาคตกาล อนึ่งท่านมีน้ำใจยนิคต่ออติโนแต่เมื่อยังอยู่ในกรุงฝรั่งเศส
 ประการใด ขอให้ท่านมีน้ำใจยนิคต่ออติโนสืบไป แลอติโนขอพรแก่พระ
 เป็นเจ้าผู้สร้างฟ้าผู้สร้างแผ่นดิน ขอให้ช่วยบำรุงโปรดท่านให้ท่านได้
 สำเร็จตามความปราวณาท่านจงทุกประการ

หนังสือมาฉนวนพิท เดือนแปด แรมสองค่ำ เดือนพฤศจิกายน ค.ศ. ๒๒๓๓

(๑) Europe ทวีปยุโรป

สำเนา

หนังสือออกพระวิสุทธิสุนทร ราชทูต ออกหลวงกลัวยาราชไมตรี
 อปทต แลออกขุนศรีวิสารวาจา ตริทูต มาถึงมูส ลายี (๑) ซึ่งได้บังคับ
 กุมขมหญ่ทั้งปวง ด้วยท่านสำแดงความยินดีแลนบถอ ได้ให้สำเร็จการ
 ทั้งปวงตามพระราชหฤไทยพระมหากษัตริราชผู้เป็นเจ้าอิตโน แล
 บัคนไต่พบถ้าทางอื่นจะเขียนมาให้ท่านแจ้ง ว่ามีน้ำใจอนดีต่อท่าน เห็น
 ว่าท่านจะมีโกรธ เมื่อแลท่านรู้ว่าอิตโนทั้งปวงมาถงถานทนเป็นศุขสนุก
 สบายอยู่ แลอันมานั้นเสมอใจนิก แลเห็นว่ายังสามเดือนจะได้ ไปถง
 พระมหากษัตริราชผู้เป็นเจ้าแลจะได้เอาแจ้งให้เลอียกว่า ท่านเอา
 ใจใส่ช่วยในราชการแห่งพระมหากษัตริราช แลเชื่ออ่อยว่าท่านมีน้ำใจ
 ร้อนรนช่วยทำการทั้งปวง แลเห็นบ่น่าท่านจะส่งเครื่องบรรณาการอื่นเหลือ
 อยู่นั้นเข้าไปตามพระมหากษัตริราชเจ้าต้องประสงค์นั้น แลอิตโนขอให้
 ท่านช่วยเร่งรัดครุอันสั่งสอนเด็กซึ่งอยู่เรียนนั้นให้รู้สนทต จะได้ออกเข้าไป
 ไปยังกรุงศรีอยุธยา อันพระมหากษัตริราชเจ้าพระราชประสงค์นั้น
 แลอิตโนขอแก่พระเป็นเจ้าให้บำรุงช่วยท่านให้มีบุญ ให้จำเรอสูญไป
 แลหนังสืออนเขียนณเมืองกาย (๒) ในวันพุทเดือนแปดแรมสองค่ำ
 ขเถาะ นพศก ศักราช ๒๒๓๑ (๓)

(ประทับตราเหมือนฉบับก่อน)

(๑) Monsieur de Lagni มงซีเออร์ ลานญี

(๒) written at the Cape

(๓) เป็นวันที่ ๒๔ มิถุนายนค.ศ.๑๖๘๓



พิมพ์โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร
ตำบลถนนราชบพิธ จังหวัดพระนคร
วันที่ ๘ มกราคม พ.ศ. ๒๔๗๐

สำนักหอสมุด